6
5 N
28

Digitized by Google

VITTORIO
ROMA

Digitized by Google

6-5-...

DE

VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX. LIBRI SEX

Auctore

IO. ANTONIO GABVTIO NOVARIENSI

Presbytero Congregationis Clericorum Regularium S. PAVLI.

Bibliothecae S. Mariae Transpontinae

CVM PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE, Ex Typographia Aloiſij Zannetti.
M D C V.
SVPERIORVM AVCTORITATE.

CLEMENS PAPA VIII.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM. Cum ſicut accepimus, dilectus filius Ioannes Antonius Gabutius, Presbyter Congregationis Clericorum Regularium S. PAVLI, ac Præpoſitus Collegij eiuſdem S PAVLI ſiti in platea Columna Vrbis, PII V. Prædeceſſoris noſtri, Pontificis, ſanctitate morum, & omni virtutum laude præſtantiſſimi, cuius memoria ſit in benedictione, Vitam, & res geſtas, à probatis auctoribus, plurimiſq. oculatis teſtibus acceptas, & ex varijs monumentis, & litteris Apoſtolicis magna fide, ac multo labore, & ſumptu collectas, & eleganter, ac doctè conſcriptas, ad communem Romanorum Pontificum, & Chriſtianorum Principum, omniumq. Chriſtifidelium vtilitatem in lucem edere ſtatuerit; vereaturq. nè, poſtquam opus diuturnis à ſe lucubrationibus elaboratum typis mandauerit, alij, qui interdum ex alienis ſtudijs, & laboribus lucrum quærunt, illud ipſum & deprauatè imprimant, & non ſine magno eiuſdem Ioannis Antonij detrimento excudi curent: Propterea nè idem opus poſt primam editionem mendis, & erroribus refertum in lucem prodeat, neue dictus Io. Antonius ſuorum laborum, & impenſarum iacturam faciat, aut aliquod diſpendium patiatur, pro paterna noſtra in eum beneuolentia prouidere, ipſumq; ſpecialibus fauoribus, & gratijs proſequi volentes, & à quibuſuis excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, alijſq. eccleſiaſticis ſententijs, cenſuris, & pœnis, à Iure, vel ab homine, quauis occaſione, vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtit, ad effectum præſentium dumtaxat conſequendum, harum ſerie abſoluentes, & abſolutum fore cenſentes; ſupplicationibus eius nomine nobis ſuper hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Ioanni Antonio, vt decennio proximo à primaua dicti operis, dummodo antea à Magiſtro ſacri Palatij approbatum ſit, impreſſione, computando, durante, nemo tam in Vrbe, quàm in vniuerſo ſtatu noſtro Eccleſiaſtico immediate, vel mediate nobis ſubiecto, opus ſupradictum ſine ſpeciali dicti Ioannis Antonij, aut aliorum ab eo cauſam habentium licentia in ſcriptis obtinenda imprimere, aut ab alio, vel alijs ſine huiuſmodi licentia impreſſum vendere, aut venale habere ſeu proponere poſſit, auctoritate Apoſtolica, tenore præſentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vniuerſis, & ſingulis Chriſtifidelibus præſertim librorum Impreſſoribus, & Bibliopolis ſub quingentorum ducatorum auri de Camera, & amiſſionis librorum, & typorum omnium pro vna Cameræ noſtræ Apoſtolicæ, ac pro alia eidem Ioanni Antonio, ſeu illorum, qui ab eo cauſam habuerint, ac pro reliqua tertijs partibus Accuſatori, & Iudici exequenti irremiſſibiliter applicandis, & eo ipſo abſque vlla declaratione incurrendis pœnis, ne dicto durante decennio opus præfatum, aut quamlibet illius partem, tam in magno, quam in paruo folio, etiam prætextu quarumcunque additionum, & verſionum in Italicum, aut aliud idioma tam in Vrbe, quam in reliquo ſtatu Eccleſiaſtico præfatis ſine huiuſmodi licentia imprimere, aut ab alijs impreſſum vendere, aut venale habere, ſeu proponere quoquo modo audeant, ſeu præſumant. Mandantes dilectis filijs noſtris, & Apoſtolicæ Sedis de latere Legatis, ſeu eorum Vicelegatis, aut Præſidentibus, Gubernatoribus, Prætoribus, & alijs Iuſtitiæ Miniſtris, Prouinciarum, Ciuitatum, Terrarum, & locorum ſtatus noſtri Eccleſiaſtici præfati, quatenus eidem Ioanni Antonio, & ijs, qui ab eo cauſam habuerint, huiuſmodi in præmiſſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes quandocunque ab eodem Io. Antonio, ſeu alijs præfatis fuerint requiſiti, pœnas præfatas contra quoſcūq. inobedientes irremiſſibiliter exequantur. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, & quibuſuis ſtatutis, & conſuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis, priuilegijs quoque indultis, & litteris Apoſtolicis in contrarium præmiſſorum quomodolibet conceſſis, confirmatis, & approbatis, cæteriſq. contrarijs quibuſcunque. Volumus autem, vt præſentium tranſumptis, etiam in dicto opere impreſſis, & ſigillo perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ munitis eadem prorſus fides habeatur, quæ ipſis præſentibus haberetur, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris, die quinta Februarij. M DC V. Pontificatus noſtri Anno tertiodecimo.

M. Veſtrius Barbianus.

† 2

Digitized by Google

DON COSMVS DOSSENIVS
Congreg. Cleric. Reg. S. PAVLI
Præpoſitus Generalis.

CVM opus hoc *De vita, & rebus geſtis* PII V. Pont. Max. in ſex libros diſtributum, a P.D. Io. Antonio Gabutio noſtræ Congregationis Presbytero, nunc Præpoſito Collegij Rom. S. PAVLI ad plateam Columnæ, compoſitum, duo eiuſdem Congregationis docti Patres, quibus id commiſimus, recognouerint, atque in lucem edi poſſe probauerint, poteſtatem facimus, vt typis mandetur; ſi ita Reuerendiſsimis D. Viceſgerenti, & P. Magiſtro Sacri Palatij placuerit. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Romæ, in eodem Collegio ſancti PAVLI, Kal. Ianuar. MDCV.

Don Coſmus Doſſenius Præpoſitus Gen. ſupradictæ Congregationis.

Loco ſigilli †

Imprimatur ſi placet R. P. M. S. P.
B. Gyplius Viceſgerens.

Imprimatur
Fr. Paulus de Francis de Neap. Mag. & ſoc. Reuerendiſs. P. M. Sacri Palatij Apoſt.

SANCTISSIMO
AC BEATISSIMO
PATRI
ET D. N. PAVLO V.
PONT. MAX.

IOANNES ANTONIVS GABVTIVS, Clericus Regularis S. PAVLI, ſempit. felic.

QVAE PIVS V. & dignitate, & virtute ſanctiſsimus Pontifex, qui Te, Beatiſs. Pater, in ſupremo iſto Apoſtolicæ maieſtatis faſtigio, octauo iam loco præceſſit, ſanctarum actionum reliquit exempla, ea piorum omnium, ac recte ſentientium iudicio, plane digna cenſentur, quæ cunctarum gentium litteris, ac linguis vbique celebrentur, & in quibus commemorandis non modo tenuitas mea, ſed acriora quoque præſtantium ſcriptorum deſudent ingenia. Hac namq. ratione, & diuini nominis gloria, quæ in tanti Pontificis virtute mirifice claruit, longius, ac latius forte propagabitur, & mortalium animis, quibus hęc legere libuerit, tam præclaro virtutum exemplo propoſito, conſuletur egregie, & ipſius denique ſummi viri, quæ pijs mentibus grata æque, ac iucunda ſemper fuit, memoria ab hominum obliuione facile vindicabitur. Hæ videlicet fuere cauſſæ, cur ego ſuperioribus annis, non equidem ſponte mea, ſed ampliſsimis viris, in primisq. Michaele Bonello, Cardinale Alexandrino, mox vita functo, ac deinde Sebaſtiano Gislerio, Strongolenſium Epiſcopo, eiuſdem Pontificis conſanguineis, atque alijs, quorum a nutu diſcedere mihi non licebat, ſæpius impellentibus, Pij

vitam, ac res geſtas litteris conſignandas, parendi voluntate magis, quam perficiendi facultate ſuſceperim.

Opus igitur cum ex alijs multis, ac probatis auctoribus, tum ex varijs ac certis, quæ idem Cardinalis, ceteriq. multi locupletes, & oculati teſtes mihi ſuppeditarunt, monumentis, ac teſtimonijs, bona fide collectũ, & ſi minus pro dignitate, ſane quidem pro ingenij mei tenuitate, acriq. hiſtoricæ veritatis ſtudio, Deo bene iuuante, conſcriptum, ſummorumq. virorum, harum rerum peritorum, in primis vero grauiſsimo tuo, Pater Beatiſsime, dũ Cardinalis eſſes, & Clementis VIII. in Vrbe Vicarij munere fungereris, iudicio cognitum & approbatum, vix dum typis mandatum erat, cum ecce Te ad Eccleſiæ ſuæ ſanctæ tenenda gubernacula, nihil eiuſmodi cogitantẽ, pro ſingulari ſua prouidentia Deus euocauit. Et ſane non caſu aliquo, ſed diuino conſilio factum videtur, vt hoc qualecumque opus iamdiu quidem inchoatũ, ſed varijs de cauſſis ſępius intermiſſum, Tibi quaſi de induſtria reſeruatum dicaretur, vt eius potiſsimum fultum patrocinio, auguſtiſsimoq. nomini conſecratum prodiret in lucem, cui vni omnium maxime deberi conſtaret. Nam & ſanctiſsimi Pontificis vita, reſq. præclare geſtæ, nulli magis, quam ſummo Pontifici, eius in locum, & poteſtatẽ ſucceſſori, cum relegendę, tum imitandæ opportune, vel aptius proponuntur, & Pij V. virtutum recordatio haud iniucunda eſſe poteſt ei, qui Chriſtianæ pietatis cultor, & propagator egregius, Pium ipſum ſemper mirifice coluit, & cum aliarum virtutum omniũ ſplendore, tum in primis ſingulari morum integritate, eximia manſuetudine, ſumma prudentia conſpicuus, eum & moribus, & vita ſic exprimere videtur, vt admirabili ſapientiſsimorum S. R. E. Patrum conſenſu, ita Deo bene prouidente, illi ſuccedere, atque adeo CHRISTI vices in terris meruerit ſuſtinere.

Huc

Huc accedit, quod ſicut optimũ, & eruditiſsimum virum, Marcum Antonium Burgheſium, genitorem tuum, pro ſingulari eius virtute, ac pietatis ſtudio Pius plurimum diligebat, eumque propterea CHRISTI pauperum, quos idem Pius in viſceribus ſinceræ charitatis ſuæ ſemper gerebat, Aduocatum in Vrbe iampridem conſtitutum benigne conſeruabat in officio, fideliq. illius opera libenter vtebatur: ita magna plane Sanctitatis tuæ in Gislerios eiuſdẽ Pontificis cõſanguineos omni tempore benignitas extitit: quam illi tum potiſſimum agnouere, cum annuente Clemente VIII. & Collegij ſui Ticinenſis a Pio V. erecti cauſam Tibi delegatam de iure dirimi, ac ſapientiſsimo iudicio tuo magnis laboribus terminari, & memoratum Sebaſtianum Epiſcopum abs te tam libenti animo conſecrari viderunt. Quibus, & alijs nominibus, illi ſe tibi plurimum debere profitentur; huiuſmodiq. beneficia non tam ſe tenere, quam auctoritate, ac beneficentia tua obtinere lætantur.

Itaque videre videor, in maximo delatum meritis tuis Pontificatum gratulantium numero, PIVM V. tui amantiſsimum, e cælo initum tibi honorem ſummopere gratulantem; ac non modo tecum, in hac electione prorſus admirabili, ſed cum vniuerſo quoque populo Chriſtiano præclare actum eſſe lætantem: atque ope diuina, quam tibi ſummis votis implorat, ſperantem, fore, vt quę ipſe bene geſsit, tu optime repręſentes: & quę PIVS V. ſenio prope confectus, morteq. pręreptus inchoata reliquit; ea, aliaq. longe maiora PAVLVS Quintus ętate conſtanti, integraq. valetudine feliciſsime proſequatur, atque perficiat. Vt in hoc tuo auguſtiſsimo, atque, vt ſperamus, diuturno Pontificatu, cultus Dei longe, lateq. propagetur, Chriſtiana diſciplina reſtituatur, Eccleſię dignitas, & iura lapſa reparentur; pręclara inſtituta retineantur, depraua-

prauata corrigantur, profligentur hoſtes Catholicæ religionis, ſuus iuſtitiæ, ſuus ceteris virtutibus locus reſtituatur. Hæc, & id genus alia Pontificię poteſtatis munera prę̨clara, Pauli, Leones, Gregorij, Clementes, Pij, ceteriq. omnium virtutum laude prę̨ſtantiſſimi anteceſſores tui poſteris ſucceſſoribus ſuis imitãda reliquerunt. In hę̨c, vt cœpiſti, incumbere te, ſummopere lę̨tantur: atque in his te excellere, maximis votis exoptant, ſperant, magniſq. apud Deũ precibus cum vniuerſa Eccleſia, ſiue quę̨ in cę̨lis, ſiue quę̨ in terris eſt, enixe cõprecantur. Vt ſummus hic Pontificatus ad gloriam Dei, & ad communem Chriſtianę̨ Reip. ſalutem tibi diuino cõſilio delatus, ſicuti hoc initio omnium bonorum animos ſingulari gaudio compleuit; ita, vt cœpit, feliciſsime procedens, imaginem quamdam referat veterum ſanctiſsimorum Pontificum, ſitque noſtris, ac futuris temporibus vniuerſę̨ Eccleſię̨ Dei maxime ſalutaris.

Merito igitur hę̨c tibi, Pater Beatiſsime, debetur hiſtoria, cuius: vt optimus cenſor, ita ſane omnium ſumme legitimus iudex, patronuſq. clementiſsimus, & veritati teſtimonium, & operi iudicium, & auctori patrocinium cum ſacratiſsimo Apoſt. benedictionis munere benigne prę̨bere, ut maxime potes, ita maxime ut uelis, ſupplex ſacris pedibus tuis aduolutus rogo. S. Tuam, B.P. Deus Opt. Max. ad Eccleſiæ ſuæ ſanctæ utilitatem, quam diutiſsime tueatur incolumem; & quæ ſancte meditaris, optatum exitum ut feliciter conſequantur, clementer efficiat. Romæ, Nonis Iulij. M. D. C V.

INDEX
Capitum.

LIBRI PRIMI.

Præfatio.

Cap.j. PII ortus,ac monaſtica diſciplina.pag.4

ij. Comi,Curiæ,& Bergomi ſacro Inquiſitoris munere fungitur. 9

iij. Sacræ Inquiſitionis Commiſſarius generalis Romæ conſtituitur. 13

iv. Nepeſinus, ac Sutrinus Epiſcopus legitur. 14

v. Cardinalis creatur, ac ſummus Inquiſitor. 15

vj Montiſregalis in Subalpinis declaratur Epiſcopus, eamq. diœceſim viſit, & ordinat. 18

vij. De ſenatoria ipſius in dicenda ſententia libertate. 19

viij. Præter omnium exſpectationē ſummus Pontifex creatur. 23

ix. Eius res geſtæ Pontificatus initio. 28

x. Eccleſiaſticam diſciplinam,ac mores in Vrbe reſtituit. 31

xj. Sacroſanctum Tridentinum Concilium in mores curat induci. 35

xij. Decreta de cultu diuino, & eccleſiaſtica diſciplina reſtituta. 36

xiij. De Regularibus conſtituta. 40

xiv. Edicta de iure Eccleſiæ retinendo,alijſq. de rebus. 41

LIBRI SECVNDI.

Cap.j. Card.Commendonum legat ad Cæſarem, Sedis Apoſt.dignitatem tuetur, rem Chriſtianam in Germania lapſam reſtituit. pag 45

ij. Melitæ ſuccurrit. 49

iij. Cæſarem contra Turcas in Pannonia humanis,& diuinis opibus iuuat. 52

iv. Galliam perduellium, & hæreticorum armis vexatam iuuat, eccleſiaſticāq. diſciplinam ibi lapſam reſtituit. 55

v. Auenionenſium ditionem tuetur. 60

vj. Bella Gallica,ijſq. à PIO contra hæreticos miſſa ſubſidia. 63

vij. Horrenda hæreticorum ſcelera in Gallijs commiſſa, quibus permotus Pius eos bello comprimit. 65

viij. Galliarum Regi,regnoq.nefarijs hæreticorum armis oppreſſo varia præbet auxilia. 67

ix. De alijs contra hæreticos à PIO Galliæ datis auxilijs,indeq.victoria reportata. 71

x. Hæreſes,& motus in Belgio tollere PIVS enititur. 76

xj. De rebus alijs in Belgio contra hæreticos Pij Pont.ope geſtis. 80

LIBRI TERTII.

Cap.j. De re eccleſiaſtica in Regno Neapolitano reſtituta. pag.84

ij. Ius Pontificiæ conſtitutionis in Cœna Domini vbiq promulgatæ PIVS tuetur. 86

iij. De rebus in Hiſpania pie conſtitutis. 90

iv. De cauſſa Archiepiſcopi Toletani. 91

v. Rem Chriſtianam in India procurat. 93

vj. Card.Commendonum iterum legat ad Cæſarem contra Auguſtanam hæreticorum confeſſionem. 97

vij. Eccleſiam Tridentinam defendit. 98

viij. Catholicam religionem in Scotia lapſam reſtituere, Mariamq. Reginam, & regnum varijs hæreticorum ſeditionibus oppreſſum liberare contendit. 99

ix. Catholicis Anglica perſecutione vexatis auxiliatur PIVS, & Eliſabetham inique regnantem execratur. 102

x. De rebus in Polonia reſtitutis. 106

xj. Catholicæ religionis cultum in Pruſſia PIVS reſtituit. 110

xij. Hæreſes PIVS euellendas curat. 111

xiij. Eccleſiaſticam diſciplinam Venetijs ordinat, ac tuetur. 113

xiv. Eccleſiæ Mediolanenſis iura protegit. 114

xv. Humiliatorum Ordinem delet. 116

xvj. Magni Etruriæ Ducis titulo Coſmum Medicem Florentiæ Principem exornat. 118

LIBRI QVARTI.

Cap.j. Sacro in Turcas fœdere Chriſtianos Principes iungi procurat. 123

ij. M.Antonius Columna Pontificiæ claſſi præficitur. 127

iij. Sebaſtianum Luſitaniæ Regem, vt Venetis opē ferat,& vxorem ducat,hortatur. 128

iv. Chriſtianæ claſſes coniunguntur, fœduſq tractatur. 129

v.To-

Digitized by Google

INDEX.

v. Totius fœderatorum exercitus Imperator deligitur,fœduſq.ſancitur. 134
vj. Sacri fœderis condiciones. 136
vij. Supplicationes indicit, bellicæ pecuniæ ſubſidia concedit,& comparat. 138
viij. De Hiſpanienſi Card.Alexandrini ad Philippum Regem Cath. legatione. 140
ix. De Card.Alexandrini Luſitanica legatione. 146
x. Eiuſdem Card.Alexandrini legatioGallica. 148
xj. Cæſarem ad opem Chriſtianæ reip. contra Turcas ferendã PIVS adhortatur. 151
xij. Italicos Principes ad rem Chriſtianam cõtra Turcas iuuandam hortatur. 154
xiij. Poloniæ Regem, magnumq. Moſchorum Ducem ad ſociale fœdus contra Turcas ineundum cohortatur. 155
xiv. Foedus cum Poloniæ Rege iungi curatur. 157.

LIBRI QVINTI.

Cap j. Clades hoc bello noſtris à Turcis illatæ obiter memorantur,Chriſtianæ Claſſes Meſſanam conueniunt. 159
ij. Io. Paulus Odeſcalchus ad Ioannẽ Auſtriacum,& ad alios belli duces legatur de nauali pugna cum Turcis committẽda: Chriſtiana claſſis cum humanis,tum diuinis præſidijs inſtruitur. 163
iij. Chriſtiana claſſis Meſſana mouens, ad pugnam inſtructa progreditur. 166
iv. Nauale prælium,quo ſæculorum omnium maximè memorabilis victoria de Turcis reportatur. 169
v. Cæſorum hoſtium,& captarum triremium numerus. 178
vj. Victoria PIO mirabiliter enunciatur, eaq. audita,ipſe lætus cum alijs immortales Deo gratias agit. 179
vij. Chriſtiani Principes de victoria PIO gratulantur,eiuſq.tum Pontificis, tum victoriæ metu Turcæ contremiſcunt. 181
viij. M. Antonio Columnæ, deuictã Turcarum claſſe,ad Vrbem redeunti, PIVS,& Populus Rom. magnos honores habent 183.
ix. Principes tum Chriſtianos, tum Ethnicos in ſociale bellum contra Turcas conſpirare,PIVS omni ſtudio contendit. 185
x. Aegrotat PIVS, ac veluti mortuus deploratur. 187
xj. Septem Vrbis Eccleſias moribundus inuiſit, 188
xij. PII obitus. 190
xiij. Quam acerba Chriſtianis,& iucunda Turcis mors eius acciderit. 191
xiv. PII forma,ſtatura corporis,funus,& ſepultura. 192
xv. De translatione corporis eius. 194

LIBRI SEXTI.

Cap.j. Pietas eius, atq. religio. 198
ij. Qua occaſione pium ſacrorum nummiſmatum vſum induxerit. 201
iij. Non pauci impuri Chriſtiani,Iudæi,& hæretici, PII religione excitati ad Chriſtum conuertuntur. 203
jv. Pia liberalitas eius, & in egentes beneficentia. 204
v. De ipſius in Vrbanis,& externis ædificijs magnificentia. 208
vj. Singularis eius in referenda gratia liberalitas. 210
vij. Comitas ipſius,atq.clementia. 215
viij. Iuſtitia,& in reſtituenda Chriſtiana diſciplina ſeueritas eius,atq.conſtãtia. 217
ix. De ipſius in deferendis honoribus iuſtitia: vbi de Cardinalium, & Epiſcoporum electione,eorũq.congregationibus. 221
x. Difficilioribus in rebus fortis, ac prudens fuiſſe declaratur. 223
xj. Eiuſdem ſiue ſubmiſſio, ſiue magnitudo animi. 225
xij. Integritas eius, & caſtimonia. 227
xiij. Frugalitas eius,ac vita quotidiana. 228
xiv. Vt ſe geſſerit in propinquos. 230
xv. Eiuſdem domeſtica diſciplina. 234
xvj. Innocentiam eius, ac ſanctitatem vel hæretici commendant, 237
xvij. Alia quædam ſanctitatis eius indicia. 238
xviij. Imagines eius in Hiſpania ex incendio mirabiliter ſeruantur illæſæ. 241

Digitized by Google

IO. ANTONII GABVTII DE VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX.

Liber Primus.

PRAEFATIO.

C MAGNO, ac prorſus diuino conſilio Titum Cretenſium Epiſcopum, & vna cum eo Chriſtianos vniuerſos, in primis vero ſacrorum Antiſtites Paulus Apoſtolus hortabatur, vt in omnibus bonorum operum ſeſe pręberent exemplum. intelligebat enim egregius doctor ille gentium, mortalium animis ita natura comparatum eſſe, vt ad virtutem, ſine qua vel bonus, vel beatus eſſe nemo poteſt, præclaris actionibus potius, quam præceptis omnes impellantur; & cum ceteris in rebus omnibus, tum vel maxime in deligendo, aut inſtituendo genere vitæ, clarorum virorum facta, quam verba libentius conſectentur. Itaque ſummus, idemq. ſa- Tit. 2.

D pientiſsimus rerum omnium opifex, ac moderator Deus, diuinas leges, ad quas, tamquam ad certiſsimas regulas, humanæ dirigerentur actiones, dediſſe non contentus, ipſemet e cælo venit, hominiſq. formam induit, vt homines admirabili exemplo ſuo, & reuocaret a vitio, & ad amplectendam, colendamq. virtutem incitaret. Parum enim erat, inquit, B. Auguſtinus, Dominum hortari homines verbo, niſi firmaret exemplo. Cæleſtis porro huius, diuiniq. humanæ vitæ magiſtri præclara tam præcepta, quam exempla ſectati cum innumerabiles alij ſanctiſsimi homines, tum in primis qui perſonam eius in terris, poteſta- In Pſal. 61.

temq. geſſere, nobis eadem ad imitandum & vita, & moribus expreſſa A reliquerunt. Viderunt priſca illa ſæcula quamplurimos viros plane diuinos, ac virtutum omnium laude florentiſsimos; qui veros Chriſti veri Dei ac Domini noſtri Vicarios agentes, Eccleſiam eius cum optimis & inſtitutis, & legibus conſtituerunt, tum vero etiam clariſsimo ſanctarum actionum ſplendore mirifice colluſtrarunt, neque tunc viuentes ſolum, ſed poſteros etiam omnes ad illuſtria ipſorum ſectanda veſtigia ſtimularunt. Viderunt maiores noſtri, vidimus & nos ſingulari Dei beneficio legitimos eorum ſucceſſores pari auctoritate ac dignitate præditos, nec diſsimili virtute ornatos: qui veterum ſanctimoniam, & ſtudia diligenter æmulati eximia virtutis quiſque ſuæ nobis dedere documenta, atque rerum magna cum laude adminiſtratarum amplitudine immortalem B ſibi apud Deum, & homines gloriam pepererunt. Quorum in numero PIVM huius nominis Quintum, Pontificem ſane Maximum, cuius præclara facta plerique omnes, qui hac luce fruuntur vel percepiſſe auribus, vel oculis etiam ſpectaſſe potuerunt, cum primis elucere prudens, aut pius nemo negauerit. Quoniam igitur, vt ſcite ſapiens quidam dicebat, vſque eo nobis bona proſunt exempla, vt magnorum virorum non minus recordatio, quam præſentia iuuet; & gloriæ Dei, & Reip. Chriſtianæ commodis conducere merito exiſtimatum eſt, ſi tanti Pontificis vita, ac res geſtæ Latinis quoque litteris conſignarentur. cum præſertim hiſtoriæ huius vtilitas non ad vnum tantum hominum genus (id quod in alijs ſæpe ſolet euenire) ſed ad omnes omnium ordinum gradus vel ma- C xime pertineat. Religioſum fortaſſe profiteris inſtitutum? en habes egregium hic obedientiæ, caſtimoniæ, & paupertatis, & quod maxime admirere ſimul, & imitere in ſumma poteſtate inſigne Chriſtianæ humilitatis, ac pietatis exemplum. ſæcularibus alius rebus addictus, vel domi, vel foris rem aut publicam, aut priuatam adminiſtrat? Sed huic etiam non deſunt hic pietatis, prudentiæq. plena conſilia; quibus inſtructus & propriæ, & alienæ conſulens ſaluti, cuncta ſapienter moderetur. Militaribus alij ſtudijs ducuntur; bellisq. vel gerendis, vel legendis valde delectantur? habent & hi ſaluberrima præcepta, & quæ iucunde perlegant, non inania, aut profana; ſed grauia, eademq. pia bella maxima, & omnium fere, quæ vnquam de Chriſtiani nominis hoſtibus reporta- D tæ fuerint, victorias celeberrimas. Hinc denique habent (quod caput eſt) Pontifices, & Epiſcopi, vnde ad rem Eccleſiaſticam omnem ſiue ordinandam, ſiue tuendam, ſiue amplificandam petant exempla, ad veræq. religionis cultum retinendum magis, ac magis incendantur. idq. eo etiam ardentius, quod veterum ſanctorum Patrum vitas lectitare, eorumq. res bene geſtas identidem memoria repetere, proprium Sacerdotum ornamentum eſſe, ſacris litteris erudimur. Præceperat namq.
Exod. 28. Dominus olim, vt Patriarcharum nomina ad pectus inſcripta perpetuo geſta-

A geſtarent ſummi Sacerdotes. quod Gregorius Romanus Pontifex ſanctiſsimus interpretans; Adſcriptos patres, inquit, in pectore ſemper ferre, eſt antiquorum vitam ſine intermiſsione cogitare. nam tunc Sacerdos ſine querela viuit, cum exempla patrum præcedentium intuetur, ac ſanctorum veſtigia ſine ceſſatione conſiderat. *Lib. 1. epiſt. 24. & Paſtoral. par. 2. cap. 2.*

Ceterum hæc ſummorum virorum auctoritate, iuſſuq. ſcribere ingreſsi, nihil in medium afferemus, quod a probatis auctoribus, locupletibuſve teſtibus non acceperimus; aut quod nimia libertate quemquam iure poſsit offendere. Nam licet alienæ auctoritatis imperio, non tamen ad alienæ voluntatis arbitrium, ſed ſincero, candidoq. animi iudicio, grauem hanc, licet viribus meis imparem, ſcribendi prouinciam ſuſcepi.
B Ac, quæ tria iurantibus propoſita eſſe oportere, diuina tradunt oracula, ne quid falſum, alicuive noxium, aut futile proferatur, ea mihi mortalibus rebus iampridem abdicatis perfectioris vitę ſtudia vtcumque profitenti, humaniq. nihil, ſed vnam Dei gloriam, hominumq. ſalutem ſpectanti, cum in omni vitæ ratione, tum in primis in hoc grauiſſimo ſcribendi genere ſumma religione cuſtodienda eſſe exiſtimaui. ſtatuiq. potius multa alioqui vera, citra tamen vllam hiſtoricæ dignitatis iniuriam, pio ſilentio præterire, quam ad alicuius gratiam de meo quicquam affingere, aut ea tangere, quæ nulli prodeſſe, ſed vel Deum, vel homines quoquo modo queant irritare. Quæ quidem omnia, vt, quantum in me eſſet, optima fide præſtarem, nullis laboribus parcens aut im-
C penſis, complures tum in Vrbe, tum foris, eoſq. locupletiſſimos & oculatos, qui Pio in omni fere vitæ gradu familiares extiterant, teſtes conſului; epiſtolas, aliaq. multa hinc inde mihi ſuppeditata manu ſcripta volumina diligenter inſpexi. Quæ vero alij de Pio ſcripta reliquere, ex ijs, nonnullis, quatenus fuerit opus, prætermiſſis; multis vero etiam, ni fallimur, verius explicatis; plurimis denique, quæ illi non attigerant, memoratu dignis adiectis, illuſtre cunctis ordinibus virtutum omnium in hoc Pontifice ſplendeſcentium ſincera fide proponetur exemplum. Sicut enim ex igne ſuapte natura emicat ſplendor, ex vnguentoq. præſtanti ſuauis diffunditur odor, quod ait S. Baſilius, ſic e ſanctorum commemoratione geſtorum ad omnes prouenit emolumentum. Sed iam ad *Orat. in S. Gord.*
D inſtitutum aggredior.

 A

PII ortus, ac monaſtica diſciplina.
Cap. I.

IN ea Ciſalpinæ Galliæ regione, quæ ad Liguriam pertinet, in ditione Mediolanenſi, inſigne ac peruetuſtum oppidum eſt, Derthonenſis diœceſis, ſex millia paſſuum ab vrbe Alexandria diſtans, Boſchũ appellatum. Id vbertate ſoli, cæli temperie, incolarum frequentia, ac pietate præſtans, Alexandrini agri finibus continetur, & Comitis titulo a proprio domino tenetur hoc B
tempore. Tenuerunt antea Marchiones, ex ijs præcipui, quos ſeptem in Italia ſeptingentis ferme iam ab hinc annis Otho II. Auguſtus inſtituit, magniſq. muneribus exornauit. In hoc oppido, Gisleriæ gentis, quæ perantiqua & nobilis ex vrbe Bononia ob ciuiles diſcordias varias in regiones commigraſſe perhibetur, veluti propaginem quamdam, anno a Virginis partu milleſimo quadringenteſimo quadrageſimoquinto, conſediſſe ferunt; ac deinceps, vti fert rerum humanarum viciſſitudo, licet ad inopiam redactam, inter primas tamen eius loci familias honeſtum perpetuo gradum tenuiſſe. Illud vero ſatis conſtat, Gisleriorum pleriſq. per idem tempus in ciuili tumultu Bononia pulſis, qua exceſſerant, portam in odium ſeditionis protinus obſtructam, deinde in huius hono- C
rem Pontificis ſuo tempore ex Bononien. Senat. conſulto apertam, ornatam, ac Piam nominatam fuiſſe, cum olim porta S. Iſaiæ diceretur. Quod ibi in lapide exciſa huiuſmodi teſtatur inſcriptio.

Portam ciuilis ſeditionis cauſſa centum & amplius annos obſtructam, Pio V. P. M. in ſumma ciuium tranquillitate, Io. Baptiſta Doria, Bononien. Præs. publ. commodo, atque ornamento aperiri, conſtrui, Piamq. nominari voluit. ex S. C. MDLXVIII. D

Ciuitatis inde pace compoſita, numquam ex ea familia defuerunt, qui, ſicut etiam antea, ſummos magiſtratus, & honores popularibus ſuffragijs conſecuti, domi foriſq. præclare ſe geſſerint. Sed hanc ſtirpem multo ante, quam Gislerij Bononia pellerentur, Boſchum incoluiſſe, cum Pius ipſe Pontifex aſſerebat interdum, tum etiam pluribus, & certis eius loci probatur documentis. Ex hoc igitur loco, familiaq. anno ſalutis M D I V. ad xvj. Kal. Febr. qui dies S. Antonio ſacer eſt, Iulio II. Rom. Pont. Maximilianoq. Auſtrio, eius nominis primo imperante, Paulo

Digitized by Google

A Giſlerio patre, matre vero Dominina Augeria, honeſtis, pijſq. coniugibus ortus eſt Michael. hoc enim Pio ad ſacrum fontem nomen eſt inditum. Qui annos natus quattuordecim, cum optimam indolem præſeferret,a vilioribus artibus, quibus eum parentes pro rei familiaris tenuitate nitebantur addicere, ſingulari animi ingenuitate prorſus abhorrens, vtpote ad altiora ac maiora natus, quoquo modo poterat excolendo virtutibus ingenio ſeſe cœpit exercere: diuinoq. ſpiritu commotus,eam vitæ rationem ineundam ſibi eſſe conſtituit, qua poſſet & Deo liberius inſeruire, & terrenarum illecebrarum laqueos euadens ad cæleſtia facilius aſpirare. Quo igitur pietatis in ſtudio fuerat educatus a puero,in eo egregie proficiens, antequam rerum caducarum labe commacularetur, ſuo B retento nomine, ſanctiſſimi Dominicani ordinis habitum induit. Idq. in Vico Iriæ, quæ nunc Vogeria dicitur, in domo eius ſodalitatis, quæ ſeueriorem diſciplinam in Gallia Ciſalpina profitetur. Vbi cum magnam de ſe exſpectationem concitaſſet, Viglebanenſi cœnobio,& piorum ſodalium frequentia,& duriore genere vitæ, & litterarum prætera ſtudijs per eos dies admodum celebri, adſcriptus, eo commigrauit. Nec ita multo poſt cum ibi pręclara probitatis,& ingenij documenta dediſſet,Bononiam ſtudiorum cauſſa miſſus, in ijs ita profecit, vt breui temporis interuallo dialecticæ, philoſophiæ, theologiæq. docendæ munus Patres ei demandarint, atque erudiendis varijs in locis adoleſcentibus eum deſtinarint. Doctoris vero munere tanto cum auditorum fructu, ſiue rerum cognitio-C nem, ſiue morum ſpectes integritatem, ſexdecim functus eſt annos, vt eius eſſe diſcipulum felicitati tribui ſoleret.

Inter hæc Genuæ factus Sacerdos,anno a Chriſto nato M.D.XXVIII. reiq. diuinæ primum faciendæ, ac ſuos bellorum cladibus afflictos conſolandi cauſſa Boſchum profectus, cum direptum oppidum, & a Gallorum exercitu, duce Lautrechio, ſuccenſum offendiſſet, pro ſua in patriam pietate propinquis, & amicis pie recreatis, Sezadij, qui pagus inde nec longe diſtat, ſolemni ritu ſacrorum primitias obtulit Deo. Cum vero Ticini fratres ſuos de ſuperiore loco doceret, optimarum artium, ſcientiarumq. poſitiones publice defendit Parmæ, in frequentiſſimo Ordinis ſui conuentu, vbi & præſtantem ſui felicitatem ingenij, & eximiam erga ſa-D croſanctam Sedem Apoſtolicam fidem, quod nec ſine diuino fieri dixeris conſilio, probe declarauit. Nam ex triginta propoſitis enunciatis, bona pars erat de tuenda Romani Pontificis auctoritate, & contra hæreſes,quę ijs temporibus inſurgebant. Quibus in ſtudijs ſi quid vacui dabatur temporis, vt in omni vita, ab otio turpi ſemper abhorruit. nam & in otio ſine deſidia, & litterarum in negotio non ſine pietatis ardore verſabatur. haud ignarus, vt otium ſine litteris eſſe viui hominis ſepulturam, ita litteras, & ſcientias abſque charitatis officijs inflare hominem potius, quam ædificare. Itaque præclaris, & illuſtribus ſanctorum Patrum veſtigijs in-

ſiſtens, ad vitæ perfectionem ſolidiore fundamento ſtabiliendam, augen- A
dumq. ſpiritum religionis, aſſiduum ſacræ precationis vſum adhibebat. ac B. Dominici aliorumq. ſanctitate præcellentium virorum, præſertim eorum, qui eiuſdem fuerant inſtituti, vitas lectitabat. Porro ceteris frequentius ad officia diuina ſtatis horis conuenire, aliaq. monaſtica vel humillima prompte obire miniſteria, nullius reſpuere conſuetudinem, ſed omnibus comem ſe, facilemq. præbere; afflictos recreare, errantes corripere, ignaros docere, labantes confirmare, cunctis ad perfectioris vitæ formam præclaro virtutum exemplo prælucere; nullum aut leuitatis, aut vanitatis indicium præ ſe ferre. Quod ſi inter æquales, vt fit, animi gratia eum iocari contigiſſet, eam omnino decori rationem ſemper habuit, vt illius iocos & magna grauitate temperatos, ac ſapientiæ plenos eſſe intelligeres. B
& quemadmodum ijs, qui religionis laude ceteros anteibant, ſe comitem adiungere; ita quoad eius fieri poterat, obtrectantes homines, maledicoſq. refugere ſolebat.

Ordinis ſui cœnobijs præfuit, bis quidem Viglebanenſi, Soncinenſi vero, Albenſiq. ſemel. Quo in munere non ambiendo, ſed obediendo ſuſcepto, domi foriſq. paſcendo dominico grege, paſtoris vigilantiſſimi, egregijq. religioſæ diſciplinæ magiſtri tam verbo, quam exemplo partes impleuit. Ac varijs in locis ſacratarum virginum curam ita geſſit, vt earum complures cœtus ad perfectam religionis diſciplinam egregie conformauerit; vbique in omni rerum adminiſtratione ſine querela; immo ſumma cum integritatis, prudentiæ, & pietatis laude verſatus. quas, & alias ipſe virtutes priſcos illos, ac ſanctiores Chriſtianæ militiæ duces imitatus ſic C
expreſſit, vt eas non tam vſu comparaſſe, quam in mores ac naturam conuertiſſe videretur. Albenſi cœnobio cum præſideret, vt interim omittam, quod poſtea commodius de Comite Trinitatis ſuo loco narrabitur, eximia Michaelis fortitudo, gregiſq. dominici tuendi ſtudium in primis enituit. Nam cum in bello Subalpino, quod per id tempus Hiſpanos inter & Gallos exardebat, trecentum milites ſeu neceſſitate adacti, ſeu prędandi libidine adducti, monaſterium, cui ipſe præerat, expilaturi Albam conueniſſent, nefariumq. opus perpetrare conarentur, eos ille non armis, ſed graui oratione repreſſos, vt alter Leo Magnus, cui erat ſucceſſurus, repulit, fugauitq. D

Ceterum licet corpore non admodum firmo, ſed imbecillo potius eſſet, tamen ſobrietatis ope incolumem ſeſe, atque ad ordinarios labores, communiſq. vitæ rationem idoneum perpetuo conſeruauit. Diuini vero cultus ſiue diurnam, ſiue nocturnam exercitationem numquam aut remiſit ipſe, niſi cogente neceſſitate, aut fratres ſuos remittere permiſit. hoc enim ſacris in collegijs inſtituto accurate retento, ibi omnia & ad victum, & ad alios vſus neceſſaria, Deo prouidente, cumulate ſuppeditari. Quam ad rem vt ſemper vigiles ſe, ſollicitoſq. præſtarent, ſimulq. ſacrarum littera-

rum

A rum in ſtudia diligenter incumberent, fratres ſuos identidem hortabatur. Ex his veluti duobus & pietatis, & eruditionis vberibus (quod ille a ſanctis Patribus traditum vſurpare conſueuerat) lac ſpirituale ſugi oportere, vtpote ſine quo humanus animus prorſus exareſceret, ſterilisq. redderetur; Illud vero etiam dicebat interdum; Religioſum hominem a ſuo conclaui ſemotum, nihilo melius habere ſeſe, quam ex aqua piſcem extractum. Quare quamdiu cœnobia gubernauit, iuuenes domi fere ſemper continuit, neque niſi admodum raro, grauiq. de cauſſa ſuos prodire patiebatur. alienum enim eſſe ab regulari homine, atque inſtituto, temere per vrbes, vicoſq. vagari, ac facile ſe in laicorum conſuetudinem dare. Quod ipſe non verbo ſolum, ſed exemplo quoque docens, quoties pro rerum, B ac muneris ſui neceſſitatibus prodibat in publicum, magno ſocijs ſuis, magnoq alijs erat Chriſtianæ moderationis, religioſęq. diſciplinę documento. Senſibus namq. religioſe compoſitis, oculiſq. demiſſis, cum in eo ſumma quædam tum animi, tum corporis conformatio mirabiliter eluceret, atque omnibus in rebus ſingularem quamdam modeſtiam, & grauitatem præ ſe ferret, eam ſibi reuerentiam apud omnes peperit, ut non amplius Michaelis, ſed S. Bernardini nomine paſſim appellaretur. quippe qui ipſum ſanctiſſimum virum, vt moribus, ita & corporis gracilitate, & aſpectu venerando egregie referret. atque hæc quidem opinio, famaq. ſic increbuit, vt hocne nomen, an illud ei proprium eſſet, non pauci dubitarent.

Per multos autem annos toto Quadrageſimæ tempore ſacras conciones C magno pietatis ardore, pariq. cum audientium fructu varijs in locis habuit. Et cum ceterorum cuiuſuis ordinis, tum vero etiam principum virorum apud quos pro ſuę fama virtutis magna erat in gratia, ſacras confeſſiones frequenter audiebat. In ijs erat Alfonſus Aualus, Vaſtij Marchio, ditionis Mediolanenſis pro Carolo V. Cæſare, Hiſpaniarum Rege, præfectus. qui pro ſua pietate eum licet ab vrbe Mediolano viginti fere millia paſſuum abſentem, Viglebaniq. reſidentem, conſcientiæ ſuæ iudicem, ac vitæ moderatorem elegit. eiuſq. virtuti valde fidens eleemoſynarum, quas egentibus erogare conſueuerat, eum ſibi miniſtrum eſſe voluit. Quæ vero in vſus ſuos tribuebantur, ex ijs nihil omnino retinebat ſibi; ſed omnia, vt regularem decet hominem, in commune conferebat. quin etiam ab ijs re- D bus, quæ ſibi neceſſariæ ad vſum videbantur, religioſæ paupertatis cultor egregius interdum abſtinebat.

Viglebani, ſodalibus ſuis eum cohortantibus, vt e collata ſtipe pecuniarum aliquid reſeruaret, quo pallium pluuio tempore Mediolanum ad Marchionem proficiſcenti ſibi neceſſarium conficeret, minime id quidem expedire reſpondit; ſed vti ceteris præpoſitum ſe bono illis exemplo eſſe oportere. mendicantes pauperes debere vna qualicumque tunica contentos eſſe. inanem illorum eſſe paupertatis profeſſionem, qui more diuitum ſplendide veſtiuntur. Ceterum pauper ille quidem erat, ac tenuis; ſed

cultus

cultus tamen, munditiæq. ſtudioſus. propterea dicere ſolebat; paupertatem ſemper quidem ſibi valde placuiſſe, ſordes vero numquam. A

Ad Ordinis vero ſui comitia, ſibiq. aſſignata domicilia, ne ab instituti ſui legibus vel modice declinaret, pedes proficiſcebatur. In itinere ſarcinulas ſuas humeris impoſitas geſtabat ipſe, raro cum comitibus ſermonem conferens: ſed vel recitandis precibus, vel rebus diuinis meditandis pie occupatus. Ambitionis autem vanitatem ita fugit, vt ne minimam quidem eius dederit ſuſpicionem. ſed ad omnes dignitates, gradus, & honores abſque vlla ſua contentione, immo pene coactus, vt paſſim dicemus, euectus eſt. Prouincialibus fratrum ſuorum in comitijs ob ſummam omnium de illius integritate exiſtimationem ſæpe lectus eſt iudex extraordinarius. atque vbi iuſtitiæ ratio, virtutiſq. decus ageretur, tam inexorabilis fuit, vt nemo magis. B Quibus in comitijs, quandoq. Definitor, vt appellant, quod munus ad Prouincialis præſidis dignitatem proxime accedit, electus eſt. Aegre porro, magnoq. cum timore adminiſtrationis alicuius, præcipue vero monaſticæ præfecturæ, atque regendarum animarum onus, vtpote angelicis humeris formidandum impoſitum ſubibat. uiroq. ſibi admodum familiari ſerio dicere conſueuerat, ob ſalutis ſuæ declinanda diſcrimina, vbi ſine diuini honoris, aut virtutis detrimento id fieri potuiſſet, huiuſmodi ſe dignitatum gradibus libentiſſime abdicaturum: ratus cum illis maxima pericula eſſe coniuncta. ac propterea ſacri Quæſitoris, violatæq. religionis Iudicis muneri ſuſtinendo, quod minus eiuſmodi periculis eſſet obnoxium, ſi ad id ſuſcipiendum adigeretur, pro C ardenti ſuo in exterminandis hæreticis deſiderio, ac tuendæ Catholicæ fidei ſtudio, ſe propenſiorem eſſe demonſtrabat. Quod munus a B. Dominico ſingulari Dei prouidentia diuinitus inſtitutum, atque in Eccleſia Catholica receptum, ob idq. in ſacra Dominicanorum fratrum familia hereditario quaſi iure deinceps perpetuo retentum, quam vtile ad euellenda ex agro dominico hæreſum zizania, atque ad Catholicam fidem ſiue protegendam, ſiue propagandam neceſſarium ſemper fuerit, vberrimi ac ſalutares, qui in Chriſtiano orbe ad gloriam Dei, eiuſq. Eccleſiæ ſalutem pietatis fructus in dies percipiuntur, luce clarius oſtendunt. Præclarum hoc igitur, ſanctumq. in hæreticos inquirendi officium ſuperiorum iuſſu ſibi delatum tam ardenti animo Michael ſuſcepit, & exercuit, D vt & acerrimum Chriſtianæ veritatis protectorem, & S. Dominici alumnum egregium ſe vbique ſemper exhibuerit. Atque inde ſummus ille rerum omnium moderator Deus, qui ſuauiter omnia diſponit, quiq. pios miniſtrorum ſuorum conatus, actioneſq. ſanctas & benigne fouere, & large remunerari pro immenſa ſua bonitate conſueuit, fidelis famuli ſui cum virtutem probandi, tum perſonam, ac nomen illuſtrandi ſumpſit occaſionem. quæ fuit huiuſmodi.

Comi,

Digitized by Google

A

Comi, Curiæ, & Bergomi ſacro Inquiſitoris munere fungitur. Cap. II.

SVB idem tempus Rhæti, qui nunc Griſones appellati alpes incolunt, qua Germania ab Italia diuiditur, ob magnam cum hæreticis Heluetiorum pagis vicinitatem & vſum, vtpote imperita gens, naturaq. rudis, hæreſeos veneno tabeſcebant. Atque hæc peſtis manabat latius, in valleſq. Telinam, ſeu Volturenam, & Clauennam, primarias Comenſis diœceſis
B partes, iam penetrauerat. Verendumq. erat, ne ob aſſiduam cum illis populis conſuetudinem, & mercimoniorum commoditatem, ſenſim omnem Ciſalpinam Galliam labefactaret. Huic tam graui morbo depellendo, tantoq. vitando periculo cum magno, præſentiq. opus eſſet remedio, re diligenter conſiderata, inueniri nemo potuit, qui ad ſacrum Quæſitoris munus Comi gerendum aptior, & melior eſſe videretur Michaele Giſlerio: quiq. minus pro Catholica religione vllum periculum extimeſceret, ac uitam ipſam, ſi opus eſſet, profundere dubitaret. Hoc igitur officio in hiſce rerum anguſtijs ei delato, in id tam acriter incubuit, ut nullus ferme inibi fuerit aut locus, quem ille non perluſtrarit, aut incola, quem uel in rectam religionis uiam reducere, uel in officio continere non con-
C tenderit. haud ueritus ad omnia perſcrutanda in eas ſe ualles uel noctu conferre. ad eam rem uſus inprimis opera Bernardi Odeſcalchi Comenſis patritij; qui a propinquis ſuis, eas ualles incolentibus, de rebus hæreticorum omnibus certior fiebat. is erat e ſodalitate Crucis eius ciuitatis, uir pius, & apud Cardinales ſacræ Inquiſitioni præfectos ualde gratioſus.

Sed quoniam inter alias peſſimas hæreticorum artes in ſuis proſeminandis erroribus, præcipua ſemper ea fuit, ac ſorte omnium pernicioſiſſima, ut ſpecioſis titulis, editis, peruulgatiſq. libellis, uenena ſua longe lateq. diffunderent, hominesq. mellito, ac peſtifero poculo ſeductos perderent, hanc potiſſimum fallendi viam, quam ſcilicet in Gallia, Germaniaq; & alibi uiderant ſibi belle proceſſiſſe, ad Catholicos quoque Italorum ani-
D mos peſſime, ſi poſſent, imbuendos, inire pernicioſi illi diabolicæ doctrinæ magiſtri conſtituerunt. Hoc igitur conſilio cum hæretici Lutherani, Caluinianiq. dogmatis librorum abs ſe conſcriptorum in Peſclauio Rhæticæ ditionis, immo hæreticæ factionis oppido, typis excuſorum, duodecim ſarcinas ex Volturena ualle exportandas curauiſſent, vt ſubinde uarijs in Italiæ ciuitatibus, præſertim Cremonæ, Vicetiæ, Mutinæ, Fauentiæ, & in Calabria Conſentiæ, atque alijs in locis, quibuſcum negotiorum conſuetudo ipſis intercederet, per Comenſem mercatorem diſſeminarentur; ea de re Michael admonitus, uidenſq. id magno Italiæ exitio fore ſi

peſti-

peſtilentia dogmata paſſim, & impune legerentur; de repente pro ſua au- A
ctoritate libros penes publicanos intercepit. Quamobrem mercator ad ſacrorum Vicarium, Comenſiumq. Canonicorum collegium, uacante illa Sede, confugit. Itaque, rogante mercatore, nec mora ad tollendos libros Vicarius accurrit. At uero Michael, qui prior eos pro iure ſuo recte repetierat, cum intercepti libri ſibi minime redderentur, ſed potius mercatoris ciuis cauſſa multorum fulta patrocinio defenderetur, in eius criminis affines anathematis ſententiam tulit; ac de re tota Romam perſcripſit ad Cardinales uiolatæ religionis iudices, nempe ad Ioannem Petrum Carafam, qui poſtea lectus Pontifex Paulus IIII. eſt appellatus; ad Rodulphum Pium Carpenſem, & ad Marcellum Ceruinum, qui mox Pontifex fuit Marcellus II. & ad Ioannem Toletum, uiros omnes Chri- B
ſtianæ religionis ſtudio flagrantiſſimos. Qui, re cognita, Michaelisq. probata ſententia, atque conſtantia, Vicarium ipſum, & Canonicos Romam citarunt: quod ij præſertim Inquiſitori eſsent acriter minitati. hac citatione ciuitas illa commota Michaelem habere odio cœpit. Itaque magno infimæ plebis puerorum, aliorumq. uulgarium adoleſcentium globo coacto, arreptiſq. lapidibus ipſum vrbem ingredientem (nam extra muros cœnobium eſt) primum petulanter compellare, tum impreſſione facta, præcipites aggredi non dubitarunt. ille uero in fugam conuerſus, in Odeſcalcorum ædes uix ſe proripere quiuit. Interea Vicarius, & Canonici ad Ferdinandum Gonzagam, Mediolanenſis prouinciæ Præfectum, auxilij gratia perfugiunt. illud obijcientes, quod ipſe ciuitati tumultum iniecisſet. atque ut ea re ſuperſederetur, impetrarunt. Non tamen ille ob id C
incœpto ſibi abſtinendum, aut deſerendum officium, immo uero fortius inſiſtendum exiſtimauit. Ira percitus Gonzaga, graui pœna propoſita, mandat illi, ut mane poſtridie eius diei (quod utique nimis breue temporis erat ſpatium eiuſmodi itineri circiter triginta millia paſsuum conficiendo) adeſset Mediolani. Per idem tempus de inſidijs, quas ad eum, ut in comminatas pœnas incideret, retardandum, aduerſarij parauerant, Michael admonitus, lecto ſibi certo itineris duce, atque ea, qua Berlaſina, (ubi S. Petrus Martyr occubuit) recta pertranſitur, uia prætermiſsa, per Licinij forum (Incini plebem uocant) profectus, noctu pedes tantopere contendit, ut ad præſcriptam ſibi horam coram Gonzaga conſtiterit. qui D
truci aſpectu eum intuitus, audire noluit. immo ceteris dimiſſis, in cubiculum ſeſe abdidit. Tum uero Michael agnito nobili uiro, Præfecti familiari, eum rogat, ut quid ſibi Princeps de ipſo uelit, ab eodem diligenter exquirat. Rogata præſtat ille, refertq. ipſum in eo conſilio eſse, ut Michael arctiſſimam in cuſtodiam conijceretur. Quod tamen diuino, atque amici illius intercedentis beneficio non euenit. Quocirca ueritus ipſe, ne notam aliquam, aut dedecus importune ſubire cogeretur, magnis itineribus Romam contendit. Hoc loco iucundum eius tum patientiæ,

tum

A tum modeſtiæ documentum, futuriq. Pontificatus haud inanem, licet ironiæ plenam prædictionem ſilentio non præteribo. Vrbem ingreſſus, cum ex itinere laſſus, ac ieiunus ſub noctem ad ſanctæ Sabinæ ordinis ſui cœnobium mula vectus ſe contuliſſet, qui tum loco præerat, homo forte paulo durioris ingenij, virum non agnoſcens, ægre hoſpitem excepit; ratusq. fortaſſe proprij commodi, & ambitionis cauſſa eum aduenisse: Quid tu, inquit, tibi in Vrbe quæritas? num exiſtimas te ſummum fore Pontificem? ſcilicet iſti (Cardinales deſignans) te ſunt electuri. Ad hæc vir Dei, ſe Chriſti cauſſa veniſſe, eiusq. honorem, & gloriam auctam quærere, prẹterea nihil. ſibi vero qualecumq. breuis temporis hoſpitiolum, ac pro mula fœni modicum rogare. Vtcumque igitur acce-
B ptus, eiſdem proinde Cardinalibus quæcumq. in ea cauſſa geſta fuerant, tam ardenti in religionem animo præſens omnia renuntiauit, vt quamuis Canonici Romam euocati, multorum haud recte de re doctorum ope & gratia niterentur, nihil tamen effecerint. Sed re præclare confecta, ex ſententiaq. feliciter expedita, ſummam inde laudem ipſe conſecutus eſt. Quamobrem eam de ipſius virtute ampliſſimi illi Patres opinionem concepere, quæ de optimo, ac fortiſſimo viro, ad beneq. merendum de Eccleſia Dei egregie animato concipi poſſe videbatur. Inter hæc obijcienti, ſatius fuiſſe in his contentionibus cum viris primarijs mitius agere, Michael ardore virtutis incenſus; ſi quis, inquit, ad homines violatæ religionis iudicum miniſtris vim inferentes reſpectum habet humanum, is
C male affectum animum ſe habere oſtendit.

Ea tempeſtate, Curiæ, quod eſt primarium Rhætorum oppidum, duo ad eam Eccleſiam deſignati Canonici, de electione in iudicio contendebant. Horum alter e Plantarum, e Salicum alter erat familia. Planta licet hæreticus, perditiſq. moribus, pluribus tamen ſuffragijs nitebatur. quamobrem eius electio Pontificis auctoritate comprobari non poterat. Res coram ſacræ Inquiſitionis Cardinalibus Romæ agebatur. qui Michaelis virtute in re Comenſi egregie probata, atque perſpecta, eum ad quærendum in Plantam, quæſtionemq. legitime formandam in Rhætiam legauerunt. Nonnullis vero, vt alieno habitu eo proficiſceretur, ob effugiendas hæreticorum Dominicani Ordinis acerrimorum hoſtium in-
D ſidias, conſulentibus, habitum nullo pacto immutare ſe velle reſpondit. quin etiam in eodem ipſo habitu, ſi opus eſset, pro religione libenter ſe mortem oppetiturum, quando id ſibi diuino beneficio licuiſset. Profectus igitur quæſtionem habuit, & habitam litteris conſignari, atque ab hæreticis cognitam viri virtutem, ac ſanctimoniam reuerentibus, detrimenti nihil ipſe paſsus, hæreticum electum condemnari curauit.

Inde Bergomum pro tempore miſsus Inquiſitor ſingulari animi fortitudine, nec ſine graui vitæ ſuæ diſcrimine, contra Georgium Medulacum, inſignem hæreticum, iudicium inſtituit. is erat eloquentia, qua

ciuium

Digitized by Google

ciuium cauſas tuebatur, & affinitate, qua nobiles ſibi multos deuinxerat, in ciuitate potens in primis, & clarus. ex quo fiebat, vt Inquiſitores, quamquam illius ſcelera minime ferenda iudicarent, in eum tamen animaduertere, ne ſe, ſuaq. in maximum periculum adducerent, non auderent. At vero Michael abſentis Inquiſitoris locum, & poteſtatem nactus, peſtem illam e ciuitate alioqui Catholica, prius quam altiores radices ageret, penitus euellendam exiſtimauit, Medulaco in carcerem coniecto, in eumq. iudicio legitime conſtituto. In quo magno illi adiumento fuit gratia, & auctoritas Comitis Ioannis Hieronymi Albani, celebris iuriſconſulti, ac perpetui ſacræ Inquiſitionis, egregijq. patroni. Quem deinde ipſe Pontifex, pij huius officij memor in ampliſſimum Cardinalium collegium pro eximijs eius virtutibus, ac meritis cooptauit. is ergo, vt miſerum illum propinquum ſuum ad ſanitatem reuocaret, vna cum Michaele plurimum, ſed nequicquam, cum elaboraſset, demum carni, & ſanguini religionem præferendam ratus, & ad Inquiſitorem conuerſus, legibus ut in eum ageret, enixe rogauit. interim reo noctu per uim ab amicis ſuis e carceribus erepto, cum & illum in uincula reducere, & tot ſontes ciues iuſtis pœnis afficere, eſset omnino difficillimum, ut omnes eius criminis affines Catholico ritu facinoris ſe pœnitere profiterentur, Michael effecit: Medulaco ſtatim ipſius Albani ope in cuſtodiam reſtituto. qui poſtea Venetias relegatus, ibidem in carcere perijt infeliciter. A B

Nec ita multo poſt, Bergomum cum poteſtate Apoſtolica ab Iulio Tertio ſummo Pont. ac memoratis Cardinalibus denuo Michael deſtinatur, ut in Victorem Superantium, nobilem Venetum, eius ciuitatis Epiſcopum, de hæreſi delatum inſpiceret, ac legitimam quæſtionem inſtitueret. Irrepſerat namque in eam vrbem hæretica peſtis, contracta potiſſimum ex hæreticorum lectione librorum; quibus deprauatus etiam Antiſtes, ijs [illegible] arcas repleuerat; eaſq. in ſuburbana uilla, ne deprehenderentur, clauſas abſcondi curauerat. ex quo fit etiam perſpicuum, id quod ante memorauimus, quam perniculoſus, atque adeo pernicioſus ſemper fuerit eiuſmodi libellorum uſus, quo ueluti uirulento pabulo non ſolum Chriſti oues, ſed paſtores quoque aliquando fœde corrupti contabeſcunt. Cum igitur ſine graui, & aperto quærentium periculo res inſpici non poſſet, quod & a magiſtratibus, & ab alijs quamplurimis Epiſcopus vehementer protegeretur, Michael negotio fortiter, ac prudenter inſiſtens, teſtimonia clam excipi, quæſtionem haberi, & in commentarios referri caute procurauit. Quod vbi compertum eſt, Epiſcopus, Magiſtratuſq. miſerunt, qui eum ad necem conquirerent. Inter alias vero illi ſtructas inſidias, illud fuit ſane facinoroſum, cum Nonis Decembris, anni M. D. L. intempeſta nocte, armata manu, cœnobium, in quo ipſe quieſcebat, aggreſſi, Dei miniſtrum inde eripere, maleq. habere tentauerunt. Quo ille cognito, ſurgens e lectulo, ad inexpugnabilem ſacræ C D

preca-

A ptecationis arcem de more confugiens, diuinam opem ſupplex implora-
uit. nec irritas famuli ſui preces eſſe voluit Deus, qui de cælo reſpicit in *Pſal. 101. &*
preces humilium, protectorq. eſt omnium ſperantium in ſe. mox enim *17.*
fidei plenus, ac cæleſtibus munitus armis irruentem cohortem vna voce
ita repreſſit, vt in fugam omnes conuerſi, damni nihil intulerint. At ipſe
memor Dominici præcepti monentis: Cum perſequentur vos in vna ci- *Matth. 10.*
uitate, fugite in aliam: Bergomo de nocte diſcedere, ruſtico duce, prope-
rauit. auijs itineribus diſcedenti pararas in via recta ab aduerſarijs inſidias,
diuino potius quam humano conſilio, mirabiliter euaſit. conſcriptam ve-
ro quæſtionem, ne periret, apud Aurelium Grianium Franciſcanum cau-
te depoſuit, eaq. mox recepta, ad Vrbem remigrauit. Vbi rem bene ge-
B ſtam omnes, præſertim Cardinales ſacræ Inquiſitionis præſides, laudibus
extollere, eximiamq. Michaelis cum prudentiam, tum fortitudinem, re-
ligioniſq. tuendæ ſtudium prædicare. Romam proinde ductus Antiſtes,
multorum licet gratia fretus, in S. Angeli arcem incluſus, iudicium ſubijt.
conuictus fœdorum hæreticæ prauitatis errorum, exempliq. pernicioſiſ-
ſimi. ex quibus comperiebatur, eum factum ex paſtore lupum, peſſimam
tenere artem, e Lutheri, Caluiniq. colluuie hauſtam, inficiendi Chriſti
gregis, niſi tot, tantiſq. malis diuina prouidentia per ipſius Michaelis an-
teuertiſſet induſtriam. Ille vero tandem Eccleſia priuatus, Venetijs, ſeu
veneno, ſeu, vt alij volunt, mœrore confectus interijt. Itaque ſublata
hæretica peſtilentia, ciuitas Bergomenſis alioqui pia, & auitæ, Catholi-
C cæq religionis cultu iam inde ab initio naſcentis Eccleſiæ inclyta, in ſin-
ceræ pietatis profeſſione deinceps perſeuerat.

Sacræ Inquiſitionis Commiſſarius generalis Romæ conſtituitur. Cap. III.

POST hæc autem anno M. D. LI. menſe Iunio,
Theophilo Dominicani Ordinis, in Vrbe Proinqui-
ſitore, quem generalem ſacræ Inquiſitionis Com-
miſſarium appellant, officio ſimul & vita functo,
cum plerique ſpectatæ virtutis viri in demortui lo-
D cum apti proponerentur, Cardinalis Caraſa, prima-
rius illius Congregationis præfectus, Michaelem
ſumma Collegarum, atque adeo Iulij Pont. voluntare ſua ſponte ad id
muneris aptiorem iudicauit, & elegit. erat videlicet Michael cum alijs
ampliſſimis Patribus egregie probatus, & carus; tum in primis ipſi Ca-
raſæ, atque Carpenſi. qui eum familiariſſime & accipiebant, & comple-
ctebantur; &, quo ipſe incenſus erat, ſtudio religionis illecti, ſimpliciq.
aperto, ac minime fucato hominis ingenio delectati, conferendis cum eo
ſermonibus animos explere ſuos haud ſatis poſſe videbantur. propterea

Caraſa miniſtris mandarat ſuis, ne illum aduentantem, vt fit, adeſſe præ- A
nunciarent, aut prohiberent ingreſſu; ſed in eius intima cubicula ſtatim
ingredi libere permitterent. Itaque ſæpius, remotis arbitris, ſecedentes,
inter ſe quam diutiſſime colloquebantur. Quod vt commodius fieret,
palatij ſui, quam incoleret, ei partem aſſignauit. Familiaribuſq. ſuis,
atque alijs dicebat interdum, Michaelem ſane maximum Dei famulum
eſſe, ſummiſq. & honoribus, & dignitatum gradibus dignum. Dum igi-
tur hoc ipſe fungeretur officio, vt alias vbique, peregregiam, ac ſtrenuam
tum Catholicæ tuendæ fidei, tum hæreticorum erroribus conuellendis,
pertinacibus plectendis, reſipiſcentibuſq. clementer habendis, operam
impendit. Quos enim vel priuatis colloquijs ad ſaniora conſilia reuocaſ-
ſet, vel publice eiuratis erroribus, legitimis pœnis affectos, vere pœni- B
tentes, & ad meliorem frugem conuerſos agnouiſſet, eos perhumaniter
acceptos conſolabatur, pie fouebat, & ad menſam ſibi conuiuas excipie-
bat. qua etiam in eos humanitate poſtea factus Cardinalis vtebatur. Ce-
terum cum ab omnibus auaritiæ ſordibus longiſſime ſe abeſſe ſemper
oſtendit, tum vero magnam temperantiæ, magnam beneficentiæ, ac piæ
liberalitatis laudem tulit. ſuis namque ſtipendijs, & oblatis eleemoſynis,
quamquam ſibi minime ſuperuacuis, non quoslibet, aut indignos, ſed
egenos, viduas, ac pupillos, quorum ipſe parens vere dicebatur, virtuteq.
præditos homines benigne ſuſtentabat. eratq. ad conferenda, quam ad
accipienda beneficia promptior; & quoties de alijs licebat ſibi bene mere-
ri, ſummopere lætabatur. C

Nepeſinus, ac Sutrinus Epiſcopus legitur. Cap. IV.

INTEREA vero X. Kal. Aprilis, anni M. D. LV.
migrauit e vita Iulius Pontifex, ſubindeq. Marcellus
II. ei ſubrogatus. qui duos & viginti dies vixit in
Pontificatu. Cui X. Kal. Iun. eiuſdem anni, ſuf-
fectus eſt Io. Petrus Carafa, Card. Neapolitanus,
Paulus IV. appellatus. Per hoſce comitiales dies
ſacræ Inquiſitionis Cardinales abſolutam grauiſ- D
ſimarum rerum cognitionem, atque iudicium, facta ei libera, & am-
pla poteſtate (paucis nonnullis atrocioribus cauſſis exceptis) per ſe de-
cidendi quæſtiones fidei, cauſſas definiendi, reoſque vel abſoluendi,
vel condemnandi præter ordinem Michaeli detulerunt. Quæ pote-
ſtas par deinceps ex huiuſmodi occaſione nemini data. Paulus vero non
ſolum in eius muneris adminiſtratione Michaelem confirmauit, ſed eum
etiam Nepetæ, Sutrijq. dixit Epiſcopum. Quæ quidem Eccleſiæ duæ
tenuis reditus inter ſe modico locorum interuallo diſtantes, via Fla-

minia

A minia XXV. ferme ab vrbe lapide, iamdiu ab vno reguntur Antiſtite. Hanc ergo Epiſcopalem prouinciam ſponte deferente, atque adeo mandante Pontifice, inuitus quidem ſuſcepit, anno M. D. L V I. menſe Septembri; ſed ſuſceptam egregie deinceps triennium, & amplius adminiſtrauit. At vero quod ab eiuſmodi onerum periculis perpetuo cauendum ſibi eſſe ſtatuiſſet, eam dignitatem ſubire initio recuſanti, ac potius ad monaſticam quietem redire flagitanti Paulus minus indulgens; Ijs, inquit, te compedibus illigabimus, vt ad cœnobiticam vitam iam amplius reuerti non poſſis. quibus ille verbis innuere volebat, ſe illum inter ampliſſimos Romanæ Eccleſiæ patres relaturum. Itaque creatione proxima eum Pontifex in fratris filij cubiculum accerſiuit, quem ipſo die
B mane legeret in Senatum; quod tamen tunc non euenit. In quo Michael nihilo ſecius, ac ſi magnum periculum euaſiſſet, confeſtim Senatu dimiſſo, lætus; effugimus, inquit, effugimus. mox cum ipſo Pontifice,& cum alijs colloqui cœpit animo pacatiſſimo, ad omniaq bene parato. quæ res fuit a multis obſeruata diligenter. alijs, quod deſponſæ dignitatis expers inde regrederetur, digito eum indicantibus, ac per iocum compellato pudorem inijcere conantibus;alijs vero conſtantiam eius,& quam ipſo vultu præ ſe ferebat, moderationem animi demirantibus.

Cardinalis creatur, ac ſummus Inquiſitor. Cap. V.

C ANNO denique poſt Chriſtum natum M. D. L VII. Idibus Martijs, in ampliſsimum collegium cooptatur. Cardinalis Alexandrinus appellatus, accepto nomine ab vrbe Alexandria, quæ, vt oſtendimus, parum abeſt a Boſcho patria ſua; Tituli primum quidem S. Mariæ ſupra Mineruam, quæ inſignis Prædicatorum fratrum ædes tunc primum eius cauſſa dari cœpit in titulum Cardinalibus; deinde S. Sabinæ eiuſdem ordinis; demum rebus ita ferentibus, ad prioris Eccleſiæ titulum reuocatus eſt. Ceterum Paulus cum religionis cultum, ac morum diſciplinam valde
D collapſam reſtituere, ſibiq. ad tam grauem rerũ molem ſuſtinendam præter ordinarios adiutores, quempiam in violatæ fidei iudicio intimum adminiſtrum adſciſcere ſtatuiſſet, nouo munere ſapienter inſtituto, id Alexandrino detulit, eumq. ſummum, ac perpetuum in vniuerſa Chriſtiana republica Inquiſitorem in ampliſſimo Cardinalium cœtu magna cærimonia declarauit. quem ceteri omnes ſeu delegati, ſeu ordinarij iudices, etiam Epiſcopi, in eiuſmodi cauſſis agnoſcerent ſuperiorem. atque vt id Cardinalibus tantum in poſterum mandaretur, inſtituit: eis, & adminiſtris certum ſtipendium conſtituturus. decreuitq. ne ſacri interregni tem-

pore vacaret, inſtar officij ſummi Pœnitentiatij. Sed vt ante, ita poſt A
ipſum Michaelem, ſupremum Inquiſitorem fieri, vel appellari, nemini datum eſſe conſtat. Pontificibus id ſibi reſeruantibus, Inquiſitioniſq. rerum cura certis, qui ex inſtituto Pauli III. ad hanc rem eligi ſolent, Cardinalibus, vt antea delegata. Hoc igitur munere ſic eſt ipſe perfunctus, vt cum præcellenti dignitate parem quoque integritatem ac diligentiam coniungeret, & induſtriam omnino conſentaneam grauiſſimi Pontificis voluntati. Qui ſicuti rebus optime ordinandis dare operam cœpit, ita præclare cœpta optatus finis eſſet conſecutus, ni ardens in Italia bellum cogitationes eius præuertiſſet.

In ampliſſimo ordine Michael ita ſe geſſit, vt ea dignitas probitatis, ac virtutis ſuæ index, ſplendorq. potius extiterit, quam vt illius animus B
inde fuerit vllam in partem vel leuiter immutatus. Quin ſolitam humilitatem ſuam, modeſtæq. vitæ cultum diligenter ita præſtitit, vſuq. retinuit, vt præterquam in publicis actionibus monaſticos habitus deponere numquam voluerit. Sed quæ mens, qui mores illi fuerint, in tam ſublimi gradu collocato, quid Pontificem ad eum promouendum impulerit, quid inde propinquos agere, vel ſentire præſcriberet, denique quam caſtus, & integer in rebus eccleſiaſticis cuiq. etiam amicis, & affinibus conferendis exſtiterit, vel ex vna, quam ad Paulinam ſororis ſuæ filiam manu ſua ſcripſit, epiſtola, velut ex vngue leonem licet agnoſcere. Quæ quidem epiſtola quoniam ad harum rerum veritatem magis illuſtrandam pertinet, operæpretium fore viſum eſt, eam a me ex ipſo exemplari latine C
conuerſam hoc loco ſubiungere.

Hodie litteras tuas iij. Kalend. Martij datas accepi. ex quibus mibi periucundum fuit intelligere, tibi cum marito tuo, probo viro, optime conuenire: amboſq. vti pios Chriſtianos decet, de quo minime dubitabam, in
Rom. 8. *timore, & amore Dei vitam inſtituere. In quo ſi, vti ſperamus, perſeuerau eritis, diuinæ illius maieſtati erit cura de vobis, deq. rebus veſtris. quoniam timentibus Deum omnia cooperantur in bonum: beatiq. ſunt illi, quorum conſilia omnia ad vnum Deum diriguntur: eumq. ſpectant vnum, qui cunctis mundi theſauris longe præferendus eſt, ac pluris, quam mille mundi, ſi tot eſſent, æſtimandus. Cetera namque vniuerſa, niſi ad Deum referantur, inania ſunt omnino, ac veluti ſumus euaneſcunt. Nec tibi ſubeat ina-* D
niter gloriari, te filiam eſſe ſororis Cardinalis. illud potius debes animo diligenter aduertere, indeq. ſummo, & omnipotenti Deo immortales gratias agere, quod vel hinc te ad colendam virtutem alliciat, ac moneat, vt caueas, ne ab his exiguis degeneres virtutibus, quibus auunculum tuum Deus pro immenſa miſericordia ſua munire dignatus eſt. quibuſq. permotus eius in terris Vicarius, nullo maiorum ſplendore, nullis humanis opibus, aut artibus, nullis denique Principum commendationibus, aut proprijs diuitijs, quippe qui pauperrimus, ſi quis alius in Dominicana familia,

Digitized by Google

A *lia, ſed tamen tenuitate ſua contentus eſſet, cum in ſacrum collegium Apoſtolicum, Romanæq. Eccleſiæ Senatum adſcripſit. Itaque Deum precare, non vt eum amplius extollat in terris, ſed æternum beet in cælis. Ac ſcito longe maiores nunc eius eſſe labores, mentis inquietudinem, atque moleſtias, quam dum priuatam in cœnobio degeret vitam. Quod autem de Giberti mariti tui fratre ſcribis, ſic habeto, eccleſiaſtica beneficia non carni, & ſanguini, ſed virtutibus deberi: & cum in hanc vſque diem abſque huiuſmodi mercimoniorum negotijs vitam duxerim, nolle me, hac ætate ſeneſcente conſcientiam meam onerare. At ſi Reuerendiſſimus veſter Dertbonenſis, aut alius Antiſtes, harum rerum bene peritus, de illius ſufficienti eruditione mihi perhibuerit teſtimonium,*
B *libentiſſime, quod illum obtinere deceat, vt conſequatur, enitar. Quod porro ad Gibertum attinet, cum primum per facultates meas licuerit, eius opera libenter vtens conſulam commodis eius. Deum rogate, vt quod ad maiorem gloriam ſuam bene ſibi viſum fuerit, nobis omnibus euenire diſponat. De Iuliano, adhuc eſt nimis adoleſcens. & ego maiori grauor familia, quam vt ferant tenuiſſimi reditus mei, in magna præſertim annonæ caritate. quod ſi Domino placuerit, me commodiore vti conditione, ipſum, & alios adiuuero. modo velint virtutem colere, recteq. viuendi leges tenere. non, vt quidam alij, qui ſuis moribus effecere, vt mihi valde refrixerit animus, ne patriæ noſtræ ciues apud me deinceps eſſe velim; maiorem fidem, probitatem, ſinceritatem, & humanitatem in ex-*
C *traneis expertus. Atqui Dei benignitate, familia vtor ijs moribus prædita, vt eam ad amandum impellar, ac ſi mihi ſinguli filij eſſent, non adminiſtri. Vale, ſalutaq. meis verbis ſorores tuas, & cognatos. Romæ vj. Kal. April. M.D.LVIII.*

Exſtant & aliæ, quas vidimus, eiuſdem ſere argumenti ad ipſum Gibertum manu ſua reſcriptæ litteræ, quibus eum vir ſummus, ac ſummis rebus ſemper occupatus, non minus perite, quam pie, & humaniter commonet, ne quid in eodem fratris negorio contra ſacras leges committat, ſed ut omnia caſte, ac ſecundum Deum rite fieri procuret. Quæ idcirco memorauimus, ut uel hinc intelligas, eum cognatos & ciues ſuos humiles non deſpexiſſe, aut quo iure quaque iniuria di-
D tare, & extollere ſtuduiſſe; ſed ſuæ, eorumq. ſempiternæ ſaluti pie conſulendo humanitatis pariter & charitatis officio numquam defuiſſe. Ceterum quod ad Paulinam de familia ſua ſcribit, ea fuit ita pauca, vix vt XX. homines, hiq. omnes probatæ uitæ in illa cenſerentur. utpote modicis adhuc facultatibus, quæ toto Cardinalatus tempore ad quinque millia nummum aureorum non peruenerunt. Volebat omnino, ut domeſtici omnes religioſorum hominum inſtar uitam inſtituerent. eoſq. antequam nomen in familiam darent, ut non in aulam, ſed ſacrum in cœnobium ingredi ſe cogitarent, teſtatus præmonebat. ſæpe uero illis

Digitized by Google

ſacroſanctam Euchariſtiam adminiſtrabat ipſe, ita ſe cum ijs gerens, ut A
non minus amantiſſimi parentis, quam domini, ardenti charitate flagrantis officia cumulate præſtaret, inq. rebus omnibus illis ſubueniret; præſertim ægrotantibus accurate prouidens, ut certo domus loco ſeparatim conſtituti diligenti cura idoneorum miniſtrorum, & officio curarentur; in eamq. rem ſumptus omnes ad obolum uſque de ſuo ipſius ære perſoluerentur.

Montiſregalis in Subalpinis declaratur Epiſcopus, eamq. diœceſim viſit, & ordinat.

Cap. VI. B

QVATTVOR porro annos, & amplius cum Eccleſiæ præfuiſſet Paulus Quartus, anno a Chriſto nato M. D. L IX. quintodecimo Kal. Septemb. ceſſit e uiuis. cui poſt quattuor fere menſium interregnum ſubrogatus eſt Io. Angelus Medices, Cardinalis Mediolanenſis, Pius IV. nuncupatus. Qui licet nonnullis eiuſdem Pauli fauore, & clientela antea nitentibus aperte ſit aduerſatus, & in pleroſq. principes uiros eius conſanguineos grauiter animaduerterit, Michaelem tamen in ipſo ſummi Inquiſitoris munere firmatum eſſe voluit; ac paulo poſt vt pro ſtatus ſui di- C
gnitate melius ipſe poſſet inde ſibi prouidere, eum a Nepeſino Sutrinoq. Epiſcopatu ad regendam Montisregalis in Subalpinis eccleſiam tranſtulit. Cuius quidem eccleſiæ adminiſtratione ſuſcepta, cum in ea multa & rite prouidenda, & pie ordinanda eſſe animaduerteret, tollendoſq. varios deprauatos mores, & corruptelas, quæ in eam, vtpote hæreticis vicinam, irrepſerant decurſu temporis, quo a ceteris Paſtoribus graui cum illius Chriſtiani gregis detrimento iamdiu recognita non fuerat, illam accurate ſibi viſendam, & componendam exiſtimauit. Atque eo verſus iter ingreſſus, nocte ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli feſtum diem inſequente, anno M. D. LX. ad Lucenſes balneas peruenit. ibiq. dies aliquot poſuit ad eas adhibendas aquas, curando ſtranguriæ morbo, D
quo ſæpe grauiſſime cruciabatur: quique tandem cauſſa fuit, vt concreto, auctoq. in veſica duro, ac diro calculo, vti poſtea narrabimus, mors illum celerius abriperet.

Inde porro ſoluit Genuam, quæ honoris cauſſa quattuor triremes ei obuiam miſit. Dux Sabaudiæ Emanuel Philibertus, princeps cum alijs nominibus, tum in primis Chriſtianæ pietatis laudibus clariſſimus, ſummis eum honoribus excepit, biduum cum illo iucunde commoratus. Eccleſiam denique ſuam perluſtrauit: rebuſq. omnibus, quas oportebat, quoad

Digitized by Google

A quoad eius fieri potuit, optime emendatis, atque compoſitis, ægre ferens
ad hæreticorum punitionem ciuilem poteſtatem ſibi defuiſſe, amicorum
rogatu Boſchum diuertit: vbi ſummis & honoribus, & gaudijs acceptus
egregiam ſuam in patriam charitatem quamplurimis, ac varijs in omnes,
præſertim in egenos, carceribuſq. detentos pietatis officijs humaniſſime
teſtatus eſt. Inde ad Viglebanenſe cœnobium, vbi adoleſcens regularis
diſciplinæ, vti memorauimus, ſcientiarumq. tyrocinia fecerat, pari læti-
tiæ, & honoris ſignificatione fuit exceptus. deinde Mediolanum delatus,
ibiq. a Magiſtratibus, viriſq. principibus illius ciuitatis honorifice habi-
tus, Romam reuertitur die B. Catharinæ ſacro, anni paulo ante memo-
rati. Atque hæc quidem reuerſio mirifice grata fuit cum amicis ſuis om-
B nibus, tum vero multis ampliſſimis Patribus; inprimiſq. Ranutio Farne-
ſio S. Angeli Cardinali. qui donec vixit eum ſemper plurimi fecit; & ve-
ro pro ſingulari ſuo iudicio ſæpe prædixit, facile futurum, vt B. Petri
clauium poteſtas illi gerenda traderetur. ſed immaturæ mortis iniuria
optatum ſuæ præſenſionis euentum videre non potuit.

De Senatoria ipſius in dicenda ſententia libertate. Cap. VII.

IAM vero ad ſacræ Inquiſitionis adminiſtrationem
C redijt Alexandrinus, cunctiſq. ſalutaris illius officij
congregationibus, vt antea, numquam non inte-
reſſe voluit. Agebatur per idem tempus Tridenti
ſacroſanctum, & œcumenicum concilium. quod
iamdudum a Paulo III. inſtitutum, ſed deinde
ſæpius intermiſſum, a Pio IV. denique repeti-
tum, tandem hoc anno M. D. LXIII. ſummo Chriſtianæ reip. bono,
Deo bene iuuante, concluſum, & abſolutum eſt. Ergo quæ res in eo gra-
uiſſimæ tractabantur, de ijs Romæ itidem agi cum vellet Pontifex, in
eiuſmodi conuentibus accuratum Michaelis ſtudium, & operam adhibe-
re conſueuerat. eiuſq. ſolidæ, & probatæ doctrinæ, & vero grauium ſen-
D tentiarum a liberali, & ingenuo animo proficiſcentium maxima ſemper
habita ratio eſt. priuatis namque rationibus omnino poſthabitis, cum in
ijs, tum etiam in alijs omnibus cœtibus, & priuatim, & publice, quid ſe-
cundum Deum, & e Chriſtiana republica ſibi eſſe videretur, libere pro-
nunciabat. Nam illi in rebus omnibus vt ſpectata virtus, & integritas
auctoritatem, ita conſcientia optimæ mentis ſententiæ dedit libertatem.
neque enim ignorabat, ſummum ac præcipuum Cardinalis officium eſ-
ſe, tam in priuatis, quam in publicis conſilijs apud Pontificem probum
ſe, ac fidelem conſiliarium vbique præſtare: ac libere profiteri, nihil ſibi
eſſe

eſſe antiquius Dei gloria, & Chriſtianæ reip. ſalute. Itaque talem ſe Alexandrinus erga Pontifices exhibebat, quales S. Bernardus Cardinales requirit, cum ad Eugenium Pontificem Max. ſcribens, eum inducit videre cupientem Eccleſiam Dei talibus innixam columnis, eoq. ſacrorum Senatorum munitam conſilio, vt ſi Pontifex ſummus vellet aliquatenus deuiare, illi non ſinerent, frænarent præcipitem, dormitantem excitarent. Quiq. pro ſua reuerentia, & libertate extollentem reprimerent, excedentem corrigerent; conſtantia vero, & fortitudine nutantem firmarent, erigerent diffidentem. Qui denique pro ſua fide, & ſanctitate ad quæq. ſancta, ad quæq. honeſta eum, & alios prouocarent. Hæc igitur præclara ſanctiſſimi viri de Cardinalis officio documenta, atque alia eiuſmodi probi Senatoris munera fortiter, & opportune exſequi non omiſit Alexandrinus. Atque vt de multis pauca colligamus, viij. Idus Ianuar. ipſius anni M. D. L X I I I. cum Ferdinandum Medicem Coſmi Florentinorum Ducis filium, teneræ fere puerum ætatis, & Federicum Gonzagam filium Federici Mantuæ Ducis adoleſcentem Pontifex (id quod mox fecit) ſacrum in Senatum legendos propoſuiſſet, ſtatim a prandio, quod in anniuerſario Pontificiæ coronationis die Cardinalibus, Principumq. Oratoribus de more dari conſueuerat, Cardinalibus ipſis conuocatis, cum illiſq. communicato conſilio, ea de re ſingillatim omnium ſententiam rogauit quæ cum ex ordine dicenda eſſet Alexandrino, is mirifica libertate reſpondit fere in hæc verba.

Lib. 4. de conſider.

A B

» Cum habeatur hoc tempore, Beatiſſime Pater, Sacroſancta Tridenti- C
» na Synodus, in qua præter accuratam religionis dogmatum tractatio-
» nem in Eccleſiaſticam diſciplinam, ac mores ſancte reſtituendos ſummis
» laboribus incumbunt tot, tantiq. Antiſtites, ij ſane huiuſmodi creatione
» valde offenſos ſe arbitrarentur, ſi de huius habenda ratione dignitatis de-
» creto vix dum abſoluto, ſtatim derogaretur. Quare non poſſum equi-
» dem non ire in alia omnia. neque huic ego ſententiæ vmquam plane ſub-
» ſcribam. Præterea quorſum euaſura ſit ætas adoleſcens, cum omnino
» ſit incertum; cumq. in his dignitatibus conferendis exſpectanda ſit ætas
» legitima, eam potiſſimum exſpectare debent ij, quibus meritis ita ferentibus,
» ſacræ purpuræ dignitas deeſſe numquam poterit. Huc accedit,
» hic non eſſe aut locum, aut tempus legendorum Cardinalium: locum qui- D
» dem, quia ex more in eorum publico conſeſſu legi conſueuerunt: tempus
» vero, quoniam cum illico ſit a prandio (quod ſane plurimum exaggera-
» uit) id maximos hominibus ſermones dabit.

Ceterum Cardinalis S. Angeli, qui præter alios audierat hæc omnia, ſummam viri libertatem, ardenſq. ſacræ diſciplinæ ſtudium admiratus, dicebat poſtea, quemcumq. vel pretioſiſſimum theſaurum, quem vmquam habere potuiſſet, ſe libenter impenſurum, ſi eiuſmodi, quę nemo alius dicere auſus fuerat, ipſe ad Pontificem verba facere valuiſſet. Nec

ita

A ita multo poſt Florentię Ducis Orator cum illius nomine pro more veniſ-
ſet ad agendas gratias cum alijs Cardinalibus, tum vero etiam ipſi Ale-
„ xandrino, protinus is; Non eſt, inquit, quod mihi gratias agas. quippe
„ qui huic electioni non modo non fauerim, ſed valde ſim etiam aduerſa-
„ tus. non quod Mediceam gentem oderim, ſed quod ita mihi conſcien-
„ tiæ ratio præſcriberet. Ac recte quidem id nulla ſe inuidia adductum
feciſſe dixit. nam, vt ex dicendis patebit, eam ipſe domum & dilexit
plurimum, & non mediocriter exornauit.

Sed illud quoque in hoc genere memorabile. Sub finem huius Ponti-
ficatus Maximilianus Cæſar eo nomine II. & alij plerique Germaniæ
Principes, grauiora ſcelera, pernicioſaq. exempla hac via cautum iri præ-
B tendentes, per litteras, ac nuncios Pontificem vrgebant, vt Germanis ſa-
cerdotibus, Græcorum exemplo, vxores ducendi faceret poteſtatem.
Quod etſi Chriſtianis moribus, Apoſtolicis præceptis, ſacris legibus, at-
que omni eccleſiaſticæ diſciplinæ omnino repugnare conſtabat, Ponti-
fex tamen, vt quid dicto factoq. opus eſſet grauius decerneret, tantorumq.
Principum petitionem haud prorſus contemnere videretur, rem nonnul-
lis Cardinalibus ad id ſelectis expendendam, ac definiendam detulit. In
ijs ergo cum eſſet Alexandrinus, ſacras leges, Deiq. honorem omnium
Principum gratiæ, cunctiſq. rebus humanis præferendum ratus, ſingu-
lari conſtantia, atque animi libertate ita ſeſe oppoſuit, vt eiuſmodi poſtu-
lata nemo aut ardentius oppugnarit, aut acrius reijcienda eſſe contende-
C rit. potiſſimuſq. ipſe auctor fuiſſe dicitur, vt Pontifex id nullo pacto fa-
ciendum eſſe reſponderet. non enim fas eſſe, mala facere, vt eueniant
bona: neque cuiuſuis rei gratia contra leges omnes proſtituendum eſſe,
atque adeo profanandum ſacroſanctum ſacerdotium, quod ſine ſancta
caſtitate aut rite conſtare, aut Deo placere non poſſe, Catholica, & Apo-
ſtolica ſemper docuit Eccleſia. Hæc igitur & eiuſmodi alia grauiſſima
illius reſponſa præter ceteros admirans Annibal Bozzutus, Card. non mi-
nore prudentia, quam dignitate, generiſq. ſplendore inſignis, dicere
conſueuerat, Card. Alexandrini ſententiam in ampliſſimo Collegio plus
ponderis habere (abſit inuidia verbo) quam ceterorum omnium alioqui
ſapientiſſimorum patrum ſimul iuncta ſuffragia.

D Obſtitit prætcrea vehementer eidem Pontifici, Auenionenſis legatio-
nis munus Alexandro Farneſio Cardinali abrogare, Caroloq. Borbonio
eius collegæ mandare cupienti. quod ea res & graui Catholicæ religioni
periculo, & ſacroſanctæ Sedi parum honorifica fore videretur. nam inde
futurum, vt hæretici magis inſoleſcerent: cum illius ſe imperio traditos
vidiſſent; cuius alioqui probe Catholici ſtudia in gentem ſuam hærerica
fraude ex parte deceptam propenſiora fore ſperarent. cum nemo neſciat
dominandi libidinem & cognationis vinculum ad hominum præcipue
principum animos immutandos valere quamplurimum. Addebat, non
admo-

admodum eſſe Galliæ Regis promiſſis nitendum, Auenione hæreticos haud victuros pollicentis. tum quoniam is fere puer eſſet, aliorumq. regeretur arbitrio; tum quia ſi domi ſuæ id ille præſtare nequiuiſſet, eo minus ſperandum in aliena ditione hoc ab eo præſtitum iri. Quare partim ex his, partim ex alijs, quæ nunc omittuntur, contentionibus, contrarijſq. ſententijs, ad ſacrum Inquiſitionis magiſtratum pertinentibus, fuere, qui dicerent, fore, vt a Pontifice in Adrianæ molis arcem includeretur. Quibus ipſe; Mihi, inquit, locus numquam deerit, in Ordinem meum redeundi, quoties ob teſtificationem veritatis in hoc collegio permanere non potero. His ergo, atque alijs eiuſmodi rebus forte motus Pius I V. noluit, vt amplius ille palatinas ædes incoleret, ſupremiq. Inquiſitoris auctoritatem ei non nihil imminuit. Interim is, quem ante memorauimus, e calculo contractus morbus, ac dolor, menſe Iulio, Michaelem tam vehementer afflixit, vt in ſummo vitę diſcrimine conſtitutus per octodecim dies ſanguinem vrinæ loco reddiderit. Quocirca de ſe ad felicem obitum componendo, deq. parando ſibi ſepulchro cogitare cœpit: quod eiuſmodi eſſe voluit, quale in medio templi ſolo S. Mariæ ſupra Mineruam hodie conſpicitur, cum hoc epitaphio. A B

Ad laudem D. O. M. Fr. Michael Giſlerius, ex oppido Boſchi, Agri Alexandrini, Ord. Prædic. D. miſ. tt. S. Sabinæ Presbyt. Card. noſcens terram terræ ſe redditurum, ob certam reſurrectionis ſpem, in Virginis Dei genitricis templo, cuius, & Sanctorum, ac piorum viuentium cupiens adiuuari ſuffragijs, locum hunc viuens ſibi ſtatuit. In quo cadauer, cum ſuum obierit diem, poni curauit, ann. agens ætatis ſuæ L X. & hum. ſalutis ann. M. D. LXIIII. C

Confirmata porro valetudine ad eccleſiam ſuam, vt Chriſti oues ſibi concreditas verbo, & exemplo paſceret, redire cogitans, ſacram diuerſi generis ſupellectilem, & ſcripta cum itineris impedimentis per mare dedit aduehenda. Sed ille, cuius diuino conſilio cuncta gubernantur, quiq. pro ſua in nos clementia quos diligit, arguit, & flagellat, quemadmodum in afflictione corporis, ſic in rerum externarum detrimento patientiam eius ac virtutem magis voluit experiri. ideoque permiſit, vt non procul ab Herculis portu onerariam piratæ caperent, diriperentq. Quo quidem ille accepto nuncio, non tam ceterarum rerum, quarum damnum facile pertulit, quam ſcriptorum, quæ maximi erant momenti, grauem ſane iacturam ægre admodum tulit. inde recrudeſcente morbo, diſcedendi D

conſi-

A conſilium immutauit. Idque eo magis, quod ſacræ Inquiſitionis Cardinales diſceſſionem eius moleſte ferentes (quippe qui ſui ipſorum, vti dicebant ipſi, conſiliorum quaſi moderatorem amitterent) impetraſſent a Pontifice, Romæ vt ſeſe contineret, illi mox in Pontificatu diuino conſilio ſucceſſurus.

Præter omnium exſpectationem ſummus Pontifex creatur. Cap. VIII.

MORTVO Pio Quarto ad V.Id. Decemb. anno a Chriſti ortu M. D. LXV. nouendialibuſq. iuſtis
B ei rite perſolutis, pridie feſti diei S.Thomæ Apoſtoli, Patres nouum Pontificem lecturi in comitiorum conclaui ſeſe concluſerunt. Ferme omnium erat opinio, ob Cardinalium frequentiam, qui ad quinquaginta conuenerant, & quod multi eſſent, quibus Pontificatus varijs de cauſſis deſponderetur, fore, vt plurimis contentionibus diutius protraheretur electio. longo tamen vſu compertum eſt, non Cardinalium multitudinem efficere, vt id negotij citius, aut ſerius conficiatur, ſed potius (ſi humana ſpectauerimus) eorum ſtudia, qui pro ſua auctoritate in conclaue ſe partium duces rebus agendis exhibent. Comitiorum principes, quiq. opibus, auctoritate, & gratia præſtabant,
C erant, Carolus Borromæus, & Marcus Sitticus Altaempſius, Pij IV. ſororum filij, Alexander Farneſius, Pauli III. Pont. nepos; Hippolytus, & Aloyſius Atteſtini, Ferrarienſes; & Ferdinandus Medices. Primi duo collegas complures recentibus, & magnis beneficijs deuinctos habebant. quoniam quinque, & quadraginta, eoſq. lectiſſimos viros Pius IV. in ampliſſimum ordinem cooptauerat. Horum plerique memorem, & gratum in demortui Pontificis propinquos animum præſtabant, ſtudiaq. ſua Borromæo in primis deferebant. Erat is tum Archiepiſcopus Mediolanenſis, ætate quidem iuuenis, moribus tamen, ac prudentia grauis; dignitate, clientelis, & amicorum ſtudijs clarus, ſed vitæ ſanctitate, cuius iam tum præclara fundamenta iecerat, rerumq. pie geſtarum magnitu-
D dine clarior. Huic a legibus, quæ ambitum arcebant, & quid in hac re ſeruandum eſſet, præſcribebant, minime diſcedere; ſed quod ad Dei gloriam, eiuſq. Eccleſiæ dignitatem pertineret, facere propoſitum erat. Quæ res, vt plurimi Cardinales eius præſidij ſpe tenerentur, horumq. rationes, & cogitationes ab eius arbitrio penderent, ſic effecerant, vt qui Borromæo probatus eſſet, omnibus probatus fore videretur. Eius ergo ſtudium in Ioannem Moronum Card. Mediolanenſem verſum erat. quamuis initio id diſſimulare placuiſſet; tamen poſtea conciliatis multorum animis, ei ſe ſuffragaturum aperte præ ſe tulit. Moronus varijs virtutum præſi-

dijs

dijs & ornamentis longe clariſſimus,atque haud ſcio, an omnium ſapientiſſimus haberetur. A patre Hieronymo regendi ſcientiſſimo, a teneris annis ad publicarum rerum adminiſtrationem eruditus, Pauli III. a quo Cardinalis creatus fuerat, diſciplinæ alumnus, magnis negotijs, publiciſq. muneribus ſæpe præfectus, denique plurimis ad Reges & Principes legationibus egregie perfunctus, quibus rationibus Eccleſiæ dignitas pararetur, & augeretur, optime didicerat. Quod ei quoque amplum, & glorioſum erat, Tridentino concilio Legatus Apoſtolicus præfuerat, idq. tam felici, ac memorabili exitu concluſerat, vt qui Principes illud diutius trahi, & apertum eſſe cupierant, tam præclarum facinus arguere non auderent. Huius auctoritati perpetuo bene actæ vitæ tenore partæ (vt eſt virtus inuidorum querelis, & calumnijs ſemper obiecta) vnum maxime officiebat, quod ſub Paulo IV. quaſi de religione minus recte ſenſiſſet, accuſatus iudicium ſubierat. in quo tamen ſeſe optime purgauerat, egregieq. ſuam probauerat innocentiam. Itaque Borromæo, & alijs Morono ſuffragantibus, nonnulli, qui clandeſtina prenſatione aduerſati erant, patefacta mox voluntate, aperte reſtitere. datiſq. ſuffragijs, ex his quattuor ad rem conficiendam deſiderata ſunt. A B

Vbi de Morono inane incœptum euaſit, Borromæus ad Gulielmi Sirleti creationem animum tranſtulit. Erat Sirletus non ſummo quidem loco natus, ſed integerrima vita, caſtiſſimis moribus, ſumma pietate, ac multiplici eruditione præditus. Linguarum autem præſertim Hebraicę, Græcę, & Latinæ cognitione omnium facile princeps; in ſacrarum litterarum ſtudio verſatus, ita omnibus doctrinæ ſuæ copiam fecerat, vt nemo ferme vnus reperiretur, cui carus, ac iucundus non eſſet. quam remotus a ſtudijs ambitionis ſemper fuiſſet, illud teſtimonio extitit, quod Pium IV. ne ſe legeret Cardinalem, ſupplex obſecrauerat. Alexandrinus vero in cellula abditus, aſſiduis precibus, & quotidianis Miſſæ ſacrificijs intentus, nihil præter Dei gloriam, & commoda publica ſpectans, Sirletum ornando, Eccleſiam ornari, Chriſtianæq. reip. bene conſultum iri putabat. itaque re audita, non modo ſtudium ſuum Borromæo vltro pollicitus eſt, ſed Patres etiam obibat, miſcendoq. preces & conſilia, omnium gratiam Sirleto conciliare ſtudebat. Sed his & Sirleti meritis, & amicorum ſtudijs non æque omnes ſuffragabantur. nonnullis fieri non poſſe exiſtimantibus, vt homo nouus, publiciſq. in negotijs, & magnis rebus gerendis minime verſatus, ſed tantum libris, & ſcientiarum ſtudijs deditus tantam maieſtatem, tantamq. auctoritatem capere poſſet, aut ſuſtinere. Quare propoſitis multis alijs viris, pontificijs plane virtutibus, ac meritis præcellentibus, de quibus ſingulis hic referre non eſt opus, ceteris poſthabitis, demum in Alexandrinum ſunt ſtudia conuerſa. Borromæo inprimis, & Altaempſio ſummis votis eum Pontificem depoſcentibus. Perſpecta namque in Sirleti negotio optima Alexandrini ad honeſtos, ac pios C D

A viros propenſione, vitaq. prætereà ſanctiſſime, ac religioſiſſime acta, ſic Borromæi animus ei deuinctus eſt, vt quem antea plurimum dilexerat, poſtea ſtudioſiſſime coleret; & quem initio inter alios tacite deſignauerat, ad eum legendum vehementius animum adijceret. Vt ergo quæ cogitauerat, a ſuis, præcipueq. Morono, & Farneſio probari intellexit, ceterorum animos illi conciliare, in eamdemq ſententiam trahere contendit. Summis Alexandrini meritis, ac virtutum ornamentis tantum obſtabat humana quædam opinio, eum Pauli IV. cuius fuerat alumnus, actionum vindicem fore, & Pij IV. propinquis, & clientibus aduerſaturum. denique ſeuerioris ingenij, quam vt illum ferre multorum infirmitas poſſet, a plurimis exiſtimari. ſed inanes omnes humanarum cogitationum con-
B tentiones, timoreſq. egregia Borromæi, cuius potiſſimum rebus timebatur, & aliorum magis piorum Patrum, diuina potius, quam humana reſpicientium, & priuatis rationibus publicam ſalutem præferentium virtus, Deo bene iuuante, facile ſuperauit. perſuaſitq. id, quod euentus indicauit, fore, vt Alexandrinus, ſi legeretur, nihil præter Dei honorem, & Eccleſiæ decus, hominumq. ſalutem ſpectaret.

Electionis igitur auctoribus rem conficere maturantibus, vnus ipſe, de quo agebatur, quiq. ſanctis precibus, vt diximus, intentus, procul a negotijs, & ambitione, ſatis ſua ſorte contentus quieſcebat, abnuere, Pontificiæ maieſtatis altius faſtigium dicere, quam vt ipſe conſilio, & grauitate id tueri ſe poſſe confideret. perfecto viro, & quaſi diuino opus eſſe,
C qui in Apoſtolicæ Sedis cuſtodia, velut in ſpecula locatus, tutam Eccleſiam vigilijs, & prouidentia præſtare poſſet. quid agerent, etiam atque etiam prouiderent. non deeſſe viros omnibus numeris abſolutos, quibus tam grauis prouincia longe melius mandari deberet. Inter hæc Borromæo, & Farneſio eum vrgentibus, hortari q. rogare, & meritis cumulare laudibus non deſinentibus, Deum precatus, vt ea res Eccleſiæ Dei, fauſte, ac feliciter eueniret, mox e cubiculo eductus, in Sacello, vbi creati Pontificis adoratio fieri ſolet, conſtituitur.

Triplex creandi ſummi Pont. ratio eſt. Prima, vt quiſque ex patribus eos, quos deligit, codicillis proprio chirographo conſcriptis, & annulo obſignatis, nominauit, codicillos in calicem, quo in ſacro Miſſæ facien-
D do eo die vſi ſunt, quique in medio altari collocari ſolet, inſert. ea re peracta, patres ordine conſidunt. tum Epiſcoporum, Presbyterorum & Diaconorum primarij (Decanos appellant) qui huic negotio cuſtodes & inſpectores adhibentur, calicem de altari ſublatum ſuper menſam in medio poſitam, vbi & conſpici, & audiri vndique poſſint, deferunt. Codicilli ab Epiſcoporum Decano de calice ſingillatim deprompti, Diaconorum primari recitandi traduntur. Cardinales ſinguli libellos, vbi omnium collegarum nomina deſcripta ſunt, præparatos habent. his eorum nomina, qui ſuffragijs Pontifices deſignantur, excipiunt, & punctis notant. Qui

C duas

duas ex tribus partes ſuffragiorum expleuerit,is ſummus Pont. lectus ducitur. Huic ſuffragij ferendi rationi Scrutinij nomen impoſitum. ſi vero accidat, vt nemo legitimum ſuffragiorum numerum tulerit, a collegij primate edicitur, cuique ex patribus liberum eſſe, vocis ſuffragio, cuius iudicium grauiſſimum cenſetur,ad eos, qui nominati ſunt, quibuſque non ſit ſuffragatus,accedere. Huic alteri creandi Pontificis inſtituto,ob id Acceſſus nomen indidere. Tertia eligendi ratio poſtremis temporibus crebrior, & vſitatior, ab re Adorationis nomen ſumpſit. quæ tum inducitur, cum coacto legitimo Cardinalium numero,communi conſenſu, & viua voce, ac ſalutatione,qui maxime probatus eſt,ſummus Pontifex declaratur. A

Cum igitur,vt ad rem redeamus, inter paucos Card. de eligendo Alexandrino conueniret, ijq. iam eum in Sacellum,vt diximus, pertraxiſſent, ſimul atque id ceteri omnes reſciuere, mirabili quadam animorum conſenſione,tremebundi tamen,ipſiq. met ſibi vix credentes, non ſine diuini ſpiritus impulſu ad eum adorandum certatim properarunt. Ita qui opibus humanis, qui gratia, qui artificio conciliandæ beneuolentiæ omnibus erat inferior, diuino nutu præter omnium exſpectationem, ceteris,qui in ſpem ſummi honoris nati,& erecti videbantur,ſuperior factus eſt. & cum
1. Reg. 16. alij multi tamquam Iſai filij adducerentur eligendi, non reſpexit Dominus vultum, neque altitudinem eorum,ſed hunc, veluti alium Dauidem, in ſumma præſtantis pietatis humilitate iacentem erexit, & elegit, qui in medio fratrum vngeretur. B

Adoratione facta, vt deſignati ſummi Pont. aſſenſione comprobaretur electio, reſq. tota conſtituta ſtipulationis formula publicis monumentis mandaretur,lex iubebat. Id vero huius vocis pronunciatione fieri conſueuit, Acceptamus. Vrgente Farneſio, vti S. R. E. Procancellario,vt id extemplo faceret, ſecum ipſe reputans, ampliſſimum ſe quidem honorem, ſed eum omnium grauiſſimum, periculiq. & ſollicitudinis plenum accipere, cogitabundus reſpondere cunctabatur. incertuſq. inter ſpem & metum,tacitis cogitationibus hinc inde pendebat animi.Primum, qui vellet tam graue onus ſubire,cuius ſub mole fortiſſimi,ac præſtantiſſimi quique viri prope ſuccubuiſſent. ſe intra paruæ cellæ anguſtias iam inde fere a puero educatum,& aſſuetum,cum Regibus, ac Principibus agere nō conſueſſe. Altera ex parte veniebat in mentem cogitare, eam ſe dignitatem, nec optaſſe vmquam,eoq. minus ad illam obtinendam operam vllam,ſeu ſtudium aut ſe adhibuiſſe, aut pro ſe ab alijs adhiberi curauiſſe. Anceps hæc deliberatio cum eum pauliſper tenuiſſet,diuinæ demum prouidentiæ confidendum ratus, quæ quocumque ſe moueret, quod generi humano prius,ac potius eſſet,efficeret, ad ſpem rei bene gerendæ ſe excitari ſentiebat. itaque prolato, quod lex exigebat, verbo, grauiter ſuſpirans delatam dignitatem ſuſcepit. Quæ dies orbi Chriſtiano felix illuxit, VII. Id. Ian. ſub veſperum, anno a Virgineo partu M. D. L X V I. C D

Rogatu

A Rogatu Botromæi, vt is auunculo haberetur honos, PIVS, qui fuit hoc nomine Quintus appellari voluit. Inde in S. Petri templum ex more delatus, coram ſacroſancta Euchariſtia ſupplex procubuit; & imis precibus auxilium inito honori paſſis manibus orauit. ibi ex quanta humilitate ad quantum culmen diuino conſilio euectus eſſet, recordanti lacrymæ profluxerunt. Tantum abfuit, vt inter hæc agenda ſpeciem vllam ſe effuſe,& inaniter efferentis,temereq. geſtientis præberet; vt, quod magni excelſiq. animi, & humanos honores humanæ fragilitatis regula metientis eſt; in quotidiano, & conſueto oris habitu virile mentis robur præ ſe ferente, ſe ſpectandum obtulerit. Illud quoque ſedati, ac tranquilli animi argumento fuit, quod cum proxima nocte quieti ſe tradidiſſet,tam
B arctus eum ſomnus complexus eſt, vt, quod numquam ante acciderat, quodque dyſuriæ morbus prohibebat, vndecim continentes horas ſopirus conquieuerit.

Ceterum electionem hanc multi diuinitus, vt ferunt, admoniti præuiderunt; variaq. ſigna e cælo edita præmonſtrarunt. Franciſcus Gonzaga Cardinalis in comitijs grauiter ægrotans, noctuq. experrectus,creatum iri Pontificem Cardinalem Alexandrinum præſenſit. eumq. ſe vti Pontificem Max. libenter adorare profeſſus, ſub mortem, quam obijt pridie, quam fieret electio, familiares ſuos inclamauit, conquerens, ea de re nihil ab illis ſibi renunciatum. Idem fere paulo ante acciderat Geneſio Lucenſi, Dominicani Cœnobij ad Mineruam præfecto. ſed is præterea
C viderat, Pontificem ſibi cito ex oculis euaneſcere. quod ille portendere interpretabatur, illius Pontificatum haud diuturnum fore. idq. cum ipſe paulo poſt enunciaſſet Pontifici, is; Lætatus ſum, inquit, in his, quæ dicta ſunt mihi: in domum Domini ibimus. Londini in Anglia ſuper eam *Pſal. 121.*
inſulam, tunc impiæ Eliſabethæ Reginæ Catholicos perſequentis tyrannide oppreſſam, crinitus cometes per eos dies apparuit. igneſq. de cælo terribiles, ac ſanguinei coloris: immanis præterea magnitudinis manus diſtrictum intentans gladium, minarum, ac dirarum indicium, & mox intorquendi ab hoc Pontifice in eam Reginam, vt infra ſuo loco demonſtrabitur, Apoſtolicę poteſtatis gladij eam vti hęreticam a fidelium communione præcidentis, & omni regnandi iure ſpoliatam declarantis, haud
D obſcurum prodigium. Illud quoque Boſchenſibus miraculo fuiſſe narrant. Galliarum Regis tabellarius Pontificis creationem enunciaturus, Roma per diſpoſitos equos in Galliam properans, cum ad oppidum Boſchum perueniſſet, ignarus eam PII patriam eſſe, diuino potius, quam humano ductu, præter conſilium, ab ordinaria, qua extra loci muros recta pertranſitur, declinans via, die oppidum eſt ingreſſus; ac celeri curſu tranſire conanti, quo vehebatur, equus in medio foro pro ſummo parochiæ templo tam pertinaciter ſubſtitit, vt quibuſuis adhibitis ſtimulis progredi quaſi alter Balaam nullo modo poſſet. Accurrentibus auxilij cauſ- *Num. 22.*

ſa multis, atque equum vndique nequicquam extimulantibus, ac demum vnde, & quo pergeret, & quid noui eſſet, percunctantibus, vbi Cardinalem Alexandrinum creatum eſſe Pont. Max. ſeque ea de re litteras ad Galliæ Regem afferre ſignificauit, ſtatim equus per ſe repetito curſu, cœptum iter inſiſtere, ſubindeque re diuulgata, ſummis gaudijs exultare, omnes ad templa confluere, immortales Deo gratias agere, atque alia multa publicæ lætitiæ ſigna edere cœperunt. poſtera vero die ab ipſomet PIO certiores facti, planius intellexere, admirabundiq. prædicauere, non ſine diuino conſilio cecidiſſe, vt tantæ lætitiæ nuncio, quaſi e cælo miſſo, pridie mire dignati fuiſſent. A

Eius res geſtæ Pontificatus initio. B
Cap. IX.

IAM vero tota Vrbe, Chriſtianoq. orbe creati ſummi Pontif. fama vulgata pro varijs hominum ſtudijs, atque opinionibus, vt fit, varie affecit animos. Philippus II. Hiſpaniarum Rex maximus, re, & cognomento Catholicus, pro eximia ſua in Eccleſiam Dei pietate, hoc accepto nuncio, vehementer inde lætatus, quantas maximas potuit immortali Deo gratias egit, lætitiamq. ſuam cum alijs Principibus viris, plenioribus, atque amplioribus verbis coram, & per litteras communicauit. ſibi, C ceteriſq. pollicens futurum, vt hoc Pont. Chriſtiana diſciplina ad priſcos mores redigeretur, magnaq. ad pietatem, & ad Sedis Apoſtolicæ dignitatem fieret acceſſio. Quæ ſpes ſingulari cumulata gaudio, & aliorum piorum animos cepit, eoſq. vt oſtendemus, minime feſellit. Plurimos tamen, præſertim in Vrbe, animi vere PII Pontificis, eiuſq. ſtudiorum ignaros, metu interprete omnia in deteriora vertente, mæror ac pauor ingens inuaſit, nemine fere ſibi non timente ab hominis ſeueritate: cum aliud nihil, quod ei populus obijceret, haberet. id ipſe cum præſenſiſſet, quid de ſua ad Pontificatum aſſumptione populus ſentiret, quæq. de ſe vulgo eſſet exſpectatio, ex familiaribus ſuis percunctanti reſponſum eſt, priſcæ ac nimis duræ ſeueritatis metum animos inceſſiſſe. Quibus ipſe: D confidimus, inquit, Deo, eius ope nos ita facturos, vt maiorem, ac longiorem ex obitu noſtro, quam ex hac ſuſcepta dignitate mærorem homines capiant. Atque ita plane contigiſſe, eumq. e vita cedentem ingens ſui deſiderium communi, ac diuturno bonorum omnium cum dolore reliquiſſe, exitus declarauit.

Ceterum cum probe intelligeret, ad regendos cum quiete, ac moderatione homines, nihil aptius eſſe, quam diligi, nihil alienius, quam timeri; nec vlla re propius homines ad Deum accedere,

quam

Digitized by Google

A quam ſalute hominibus danda, Pontificij muneris initia a charitate in pauperes, & in alios liberalitate, atque clementia, voluit exordiri. Quæ res & emolumento,& dignitate captas alienas mentes ad beneuolentiam, qua regna ſtabiliuntur magis, quam armis, allicere, & in officio continere facile poterat. Die feſto S. Antonij, quo die in lucem editus eſt, Pontificia corona, ſumma cærimonia rite decoratus fuit. More, inſtitutoq. ſuperiorum temporum, ipſa celeberrima coronationis hora inconditæ multitudini in S. Petri aream confluenti publicæ lætitiæ cauſſa pecuniæ diſpergebantur.ruente quam tumultuoſiſſime turba,& alijs alios prementibus, & in præripienda pecunia collidentibus, ætate tantum, & viribus validiores, & audaciores hoc munere potiebantur. reliqui vero non ſo-
B lum ea liberalitate excludebantur, ſed ex his plures obtriti, & conculcati miſerabiliter interibant. His incommodis vt mederetur PIVS, atque vt ſublato periculoſo turbulentæ largitionis inſtituto, pauperum tenuitati prudentius conſuleret, deſtinatam huic operi pecuniam,ac præterea mille aureos, quibus quotannis eodem die conuiuium magnifice,& ſplendide Cardinalibus, & Regum, Principumq. legatis inſtruebatur, piorum cœnobijs egentibus, & alijs inopibus erogauit; eo conuiuij more deinceps omnino ſublato. nuſquam eam impenſam poni tutius, ac ſanctius poſſe ratus, quam ſi reciſis ſumptibus minime neceſſarijs, & relicto, quoad fieri liceret, ſæculi ſplendore, aliorum inopiæ, & neceſſitati ſuccurreret. neque enim quod Cardinalibus, aut Oratoribus cura & ſumptu ma-
C iore epulas non apparaſſet, ſed quod afflictas pauperum familias benigne non ſubleuaſſet, horribili illo ac pertimeſcendo magni Iudicij die a ſe repoſcendam eſſe rationem intelligebat.

Habita præterea ceterorum pauperum ratione, & relato ab hominibus, quibus id negotij datum erat, numero, eos propenſius, & largius eleemoſynis ſuſtentauit. Virginibus plurimis, quibus aut nullum, aut exiguum erat patrimonium, pecunias dotis nomine large ſuppeditauit. Triginta & octo tenuioris cenſus Cardinalibus viginti millia & nongentos aureos inter ſe viritim diuidendos tribuit. Singulis ſacræ Rotæ iudicibus ducentenos dedit. Cardinalium familiaribus,qui comitiorum conclaui præfecti magnos labores & vigilias ſuſtinuerant, aureorum decem
D millia dono dari, immunitateſq. & beneficia ante in eos collata nihil imminuta eſſe iuſſit. Multis alijs, quorum opera, fideq.optima Sedes Apoſt. adiuta, atque ornata fuerat, præmia decreta, & honores aucti. Ab ſingulorum Cardinalium mortuorum hęredibus quingenteni aurei annulorum nomine exigebantur. eam pecuniam, ac præterea aureorum decem millia erigendo ſacrarum Virginum Dominicani ordinis cœnobio,quod in Quirinali colle magnifice conſtructum eſt, attribui voluit. Hæc munificentia, quo minus erat exſpectata, & quo magis comitate condita, eo gratior extitit, atque iucundior. diſiectaq. curarum, ac metus caligi-

ne, alij quaſi luce libertatis, & ingentis humanitatis odore recreati ad ſpem tranquillioris vitæ erigi, alij nec opinatam magnitudinem animi ſuſpicere, omneſq. ſummi & infimi vno ore dignum ſummo honore cum admiratione prædicare: eumq. tamquam ſalutis omnium præſidem quaſi e cælo miſſum venerari. Nonnullis tamen rem a longe, non inſpecta cauſſa, vt ſæpe fit, iudicantibus, quod ſequitur, viſum eſt legibus minus conſentaneum. datumq. probro largitionis. Sed ab his, qui facti cauſſas melius inſpexere, ſecus iudicatum. Res ita ſe habuit. A

Annibal Sitticus, Altaempſij Comes, Marci Card. frater, paulo antequam Pius IV. e vita migraret, ducta in matrimonium Card. Borromæi ſorore, in ſubſidium dotis ab auunculo Pontifice centum millibus aureorum donatus fuerat. Super ea re diploma conſcriptum, Pontificioq. ſigno munitum extabat. Verum Pontificis morte conſecuta, pecunia ex ærario deprompta non fuerat. itaque licet donationis ius Annibali animum ad ſpem obtinendi muneris facere potuiſſet, tamen ſiue cauſſæ diffideret, quod, quæ a legibus, & iure ciuili pendent, varias & ancipites interpretationes interdum reciperent, ſiue plus ſpei in ſummi Pontificis benignitate poneret, ad pedes PII prouolutus, expoſita iuris ſui ratione, rem omnem eius arbitrio, voluntatiq. permiſit, ſuppliciter tamen rogare, ſortis ſuæ rationem habere vellet, triſtemq. nobilis equitis, tenuiſq. Pontificij propinqui condicionem miſerari. Ad conciliandam Pontificis gratiam id maxime iuuit, quod de iure ſuo cedere maluiſſe, quam cum tanto Principe pertinaciter contendere Annibal viſus eſſet. is enim erat PIVS, qui legum ſententias ad facilitatem, æquitatemq. reuocaret. ſtatueretq. magnanimi Principis eſſe, potius alijs de ſuo largiri, quam vlli quicquam detrahere. Quare cum neque eum, qui ſe iudice, & arbitro vteretur, fiduciæ fructu defraudatum vellet, neque tamen ſuperioris Pontificis in ſuos indulgentiæ adſtipulari placeret (quippe qui in ſacro Senatu ei hoc ipſum conſultanti vnus fere ex omnibus patribus conſtanter obſtitiſſet) excogitato aptiſſimo æquitatis temperamento, mediam viam inter ſummum ius, & gratiam inijt. atque omnium ferme Cardinalium, & Ludouici Requeſenſij, Catholici Regis in aula Pontificia Oratoris rogatu, aureorum quinquaginta millia ei numerari iuſſit. Itaque non illi poteſtas vlciſcendæ ſimultatis, ſed benignitatis oſtendendæ fuit occaſio: reſq. ipſa docuit, quam inani opinione ducerentur, qui eum Pij IV. propinquis minus benignum, aut præteritarum offenſionum vindicem fore ſuſpicabantur. B C D

Sed quo in alienos indulgentior, eo ſeuerior fuit in ſuos. Iam enim duo ab initio Pontificatu menſes abierant, cum carni & ſanguini non acquieſcens, aſſiduis Cardinalium, inprimiſq. Farneſij, ac principum virorum precibus vix adduci potuit, vt Michaelem Bonellum ſororis ſuæ nepotem, Dominicani ordinis ſacerdotem, Peruſij, Theologicis ſtudijs ope-

ram

A ram nauantem legeret Cardinalem. ſtatuerat namque ex propinquis ſuis neminem ad altiorem gradum prouehere; neque hunc præſtanti alioqui virtute, probatiſq. moribus, ac doctrina præditum a perfectioris vitæ curſu ad aulicas, licet ſacras, dignitates auocare. ſed ſummis viris id efflagitantibus, ac multa, quibus id e Chriſtiana repub. eſſe videretur, obtendentibus, demum annuendum exiſtimauit. eumq. in ampliſſimum collegium ſtatis temporibus poſt ſacros cineres rite cooptatum, galero, tituloq. ſuo decorari, Alexandrinumq. nuncupari voluit. mox illum negotijs agendis ſibi adiutorem adhibuit, vt ipſemet tamen intelligere, moderariq. vellet omnia, grauiora præſertim, ne per alios, deſes quieſcendo Pontificatum adminiſtraret. Sed qua in hunc, atque alios affines ſuos mo-
B deratione ſe geſſerit, loco ſuo plenius poſtea narrabimus. Eccleſiam vero ſuam Montiſregalis integerrimo, ac doctiſſimo viro, Vincentio Laureo, Calabro, qui deinde fuit Cardinalis, Epiſcopo ab ſe lecto, regendam contulit.

Eccleſiaſticam diſciplinam, ac mores in Vrbe reſtituit.

Cap. X.

ROMANI vero Pontificis munus illud PIVS dicebat
C eſſe præcipuum, ſumma ope conniti, vt in Vrbe Roma, ex qua tamquam ex fonte vniuerſum in Chriſtianum orbem omnis religionis, omniſq. virtutis, ac ſanctitatis cum documenta, tum exempla deriuant, & diuinus cultus, & eccleſiaſtica diſciplina, & vrbanorum denique omnium mores, quoad eius fieri poteſt, integerrimi conſeruentur. Itaque primo ſui Pontificatus anno, ac deinceps, in eam potiſſimum curam incubuit, vt ſacroſanctæ religionis cultum, vbi lapſus eſſet, ad priſtinum ſplendorem in Vrbe reuocaret, atque omnium ordinum & vitam, & mores ad veræ pietatis rationem reſtitueret. Quod vt ſedulo facileq. præſtaretur, in primis
D eam ipſe ſibi, familiaribusq. ſuis viuendi legem impoſuit, quę in rebus omnibus ad virtutis imitationem ceteros excitaret, & anteiret: vt quemadmodum Saluator noſter ab ſuo, & Apoſtolorum exemplo Eccleſiæ conformationem eſt orſus; ſic ipſe a ſe primum, & ab aulicis ſuis Chriſtianæ rei ordinationem voluerit exordiri. Intelligebat enim, frigide admodum, ac fere nequicquam alios ad modeſtiam, ad liberalitatem, ad iuſtitiam, ceteraſq. virtutes per eum incitari, cuius aut vitam, aut domum vel ambitio, vel auaritia, vel iniuſtitia, vel alia eiuſmodi vitia commacularent. Itaque primum omnium domeſticos ſuos, ac familiares omnes ad ſe conuocatos

Digitized by Google

uocatos ad omnem ambitionis vanitatem, arrogantiam, inuidiam, intemperantiam, auaritiam, diſcordias, atque alias id genus animorum peſtes nocentiſſimas, maxime vero otium, vti vitiorum omnium fomitem, diligentiſſime cauendum, ac propulſandum, & ad ſanctitatem vitæ, ad integritatem, & innocentiam, in primis vero ad pietatem in Deum, mutuamq. inter ſe charitatem perpetuo retinendam grauiſſime cohortatus, quid a quoque præſtandum eſſet, declarauit. Nolle ſe in aula ſua quemquam tolerare, cuius & ſpectata virtus, & vita optime inſtituta non fuiſſet. Quare ſe quiſque ita componeret, ac compararet, vt in omnibus exemplo eſſet Chriſtianæ modeſtiæ, religionis, ac pietatis. Verum de his commodius, ac plenius, de ipſius domeſtica diſciplina ſcribentes infra commemorabimus. A B

Aduocari porro iuſſit Magiſtratus, & iudices omnes Vrbanos, adhibitis etiam Cardinalibus, qui aliquam publicæ iuriſdictionis, vel adminiſtrationis partem attingerent. quibus legem præſcripſit, & rationem cognoſcendi, & explicandi cauſſas; vt diuino inſtinctu illam haberi orationem plerique teſtarentur. Cardinales adhortabatur, nullius cauſſam niſi illis verbis; quantum patitur iuſtitia, commendarent. conſiderarentq. ſecum diligenter, quibus, quantisq tempeſtatibus Chriſtiana reſpublica conceuteretur eo tempore. horrenda illa eſſe flagella Dei, mortalium peccata vindicantis. dum viderent omnes Eccleſiam tum a graſſantibus hæreticis vndique oppugnari, atque affligi; tum ab immaniſſimo, ac potentiſſimo Turcarum tyranno grauiſſime diuexari. Tempus hoc minime negligi oportere. Cardinales inprimis decere, vt ſe ipſi, familiamq. ſuam ordinent, ſtudioq. veræ pietatis Deum offenſum placent, atque vniuerſis gentibus præclara præbeant exempla virtutum. ipſis enim, & Epiſcopis præcipue dixiſſe Chriſtum: Vos eſtis lux mundi; &, vos eſtis ſal terræ. Itaque ſecum reputarent identidem, ſe tamquam clariſſima mundi lumina in ſummo Eccleſiæ vertice diuinitus conſtituta, tantum virtutis ſplendorem cunctis præferre oportere, vt non minus vitæ ſanctitate, cæteriſq. animi ornamentis, quam excelſo dignitatis gradu vniuerſis hominibus ad gloriam Dei præcellere viderentur. neque enim ſacerdotes, & Cardinales vulgari quodam Chriſtianorum officio, ac mediocri ſolum piæ vitæ curſu contentos eſſe debere; ſed altiorem quamdam, ſibiq. propriam, atque adeo neceſſariam virtutis rationem illis a Deo impoſitam eſſe: cum illorum vitam in edito loco poſitam eſſe diceret, in qua cæteris hominibus exemplum ad imitandum proponeretur. Quocirca dandam illis eſſe operam, vt non modo manum, linguam, mentem ab omni ſceleris contagione caſtam & integram cuſtodirent, ſed vitam quiſque ſuam, familiæq. mores iis virtutibus inſtituerent, quarum laude ordo ſacerdotalis, qui ad humani generis procurandam ſalutem diuinitus eſt inſtitutus, maxime decoratur, ac continetur. Itaque ſanctarum legum, eccleſiaſticarumq. C *Matth. 5.* D

ſan

A ſanctionum patronos, ac vindices fortiſſimos ſeſe præſtarent. fideles, ſapientes, & integros conſiliarios, quod proprium illorum eſſet officium, Pontifici ſe vbique præberent. nihil omnino vel ab ſe, vel ab alijs poſtularent, quod cum ceteris ſacris legibus, tum vero Tridentini Concilij decretis aduerſaretur. nihil enim tale ab ſe vmquam illos impetraturos. ceterum ſe fore ad vniuerſa eorum ſana iuuanda conſilia vbique paratiſſimum. Facturumq. ope diuina, vt & Chriſtianæ Reipublicæ, & priuatis eorum etiam rationibus quantum æquitas ferret, perpetuò conſuleretur. Tum ad iudices conuerſus, eos admonuit, viduarum, pupillorum, ac pauperum in primis ſuis in iudicijs curam gererent. quod ſi quis extra iuſtitiæ formulam eis commendatus fuiſſet, illum malam cauſſam habere exi-
B ſtimarent. Itaque iuſtitiæ rectum iter tenerent, cuius flectendi nemo ex Pontificia familia auctor eis, aut ſuaſor eſſet futurus. Mandauerat namque familiaribus ſuis, ne in eas res, quæ ad ius dicendum pertinent, vllo modo interponerent ſeſe, aut iudicibus cauſſas commendarent. His igitur, atque alijs eiuſmodi verbis omnes ad munus quemque ſuum rectè præſtandum adhortabatur. Ceterum probos, & integros iuris adminiſtros, quibus ad rempublicam capeſſendam non pecunia, ſed virtus aditum aperuiſſet, rebus gerendis, cauſſisq. expediendis præfici curauit. memor ſententiæ illius. Qui emit (nempe iuſtitiæ miniſterium) neceſſe eſt, vt vendat.

Subinde Patriarchales quinque Vrbis Eccleſias inuiſit. nempe ſancti
C Ioannis Lateranenſis, ſancti Petri, ſancti Pauli, ſancti Laurentij extra muros, & ſanctæ Mariæ Maioris; & ad earum ſingula collegia grauem æque, ac piam orationem habuit. omneſq. ad ſui muneris functionem, & ad vitam ſuam, vtpote ad quam populi mores ſoleant conformari, ſanctius inſtituendam, & ad diuinum cultum antea curatum negligentius, maiorè ſtudio retinendum vehementer eſt cohortatus. Ac propterea ſtatim Viſitatores delegit præſtantes viros, qui ſacras omnes Vrbis ædes obirent, ſumma cum poteſtatè & aulicos, & ſacraros homines quoslibet ad meliorem frugem corrigendi. In ijs fuere Nicolaus Ormanetus, Veronenſis, & Alfonſus Binarinus, Bononienſis, viri ſpectatæ probitatis, & eruditionis, Chriſtianæq. diſciplinæ ſtudio flagrantiſſimi. qui in hoc rerum ordinan-
D darum negotio egregiam illi operam nauauerunt. Inanium porro deorum effigies ab ethnicis relictas, magniſq. ſumptibus olim ornatus cauſſa in Vaticano, ſacriq. Palatij theatro collocatas, tamquam ijs locis prorſus indignas confeſtim alio iuſſit aſportari, eaſq. populo Romano largitus eſt. edicens huiuſmodi ornamenta Capitolio, vbi deinde poſita ſunt, indecora minus eſſe, quam Pontificio domicilio.

Inter hæc grauiſſimum edictum de expellendis ab Vrbe, atque omni ditione Pontificia meretricibus euulgauit. Eo namque iſtarum & numerus, & petulantia iam excreuerat, vt egregias Vrbis domos, ac vias publicas habitan-

habitantes, piorum, & præſertim exterorum grauiter offenderent oculos. A
At vero triumuiris Vrbis Conſeruatoribus huic legi acriter obſiſtentibus, idq. e Republica non eſſe maxime ob locandarum ædium detrimenta contendentibus, PIVS illico ſilentium impoſuit. ſcilicet Romani ſenatus officium eſſe, impudicarum mulierculαrum cauſſam tueri; ob idq. Principis ſui auribus obſtrepete, ac pudicitiæ leges tollendas curare. Ad hæc indignatus adiecit: niſi illæ Roma cederent, ſe vna cum vniuerſa curia ex Vrbe migraturum. Exceſſere tandem; illæq. præſertim, quæ præ ceteris offenſioni incautis hominibus fore, diuinæq. maieſtatis offendendæ maiores occaſiones præbituræ videbantur, nominatim ſunt relegatæ. Nonnullas vero, vt peiora ſcelera vitarentur, remanere permiſit. Quas in vnum Vrbis angulum reiectas, ac remoto, ignobiliq. loco concluſas B
eſſe conſtituit; ea lege, ne inde egrederentur. quæ ſecus facerent, virgis cæſæ in exilium pellerentur. Illis vero duo, vel tria templa, quo ad rem diuinam, & ſacras conciones conuenirent, deſignauit. Hæ leges fuere ſtatim ſalutares. nam ex ijs multæ viris in matrimonium traditæ: aliæ vero complures ſtudioſe, ac diligenter condicionem exquirere, qua ex illa turpitudine, & contumelia eriperent ſeſe; laudabilemq. vitam, ac piam inſtituerent. Adiecit etiam vere PIVS pater, eleemoſynam ſuam non defuturam, vti non defuit, præſertim ijs, quæ propter paupertatem ſegniores ad pietatem fieri viderentur. Illud præterea multas a flagitioſa illa vita deterruit, quod eas PIVS decreuiſſet ſacra carituras ſepultura, ac in ſterquilinio ſepultum iri, quæ in ea vitæ fœditate abſque ſacramento- C
rum communione e viuis exceſſiſſent.

Neque vero id remedij prætermittendum, quo plurima in hoſpitijs publicis, & cauponis crimina reſecabantur. Grauiter enim, ſeuereq. interdixit, ne quis eorum; qui Romæ degerent, conuiuandi, aut compotandi gratia illa adiret loca; nec quiſquam in ijs ludere permitteretur. Ac licet compluta nummum aureorum millia vectigalis nomine ex vino cauponarum ærario publico quotannis accederent, qua pecunia onera, ac ſumptus Reipublicæ ſuſtentabantur; ad hæc tamen detrimenta PIVS conniuere maluit, quam ad tot flagitia, quæ cum diuini honoris contumelia, & animarum, priuatarumq. domorum pernicie perpetrabantur. Hoſpitia igitur iam antiquo libera vectigali, & tamquam ipſa ſibi reddita a peregrinis tantum frequentabantur, & aduenarum, quorum cauſſa D
fuerāt inſtituta, inſeruiebant commoditati. Ad hæc luxum veſtium, & conuiuiorum tota Eccleſiæ ditione repreſſit. Denique nihil erat, quod vel ad diuinum cultum, vel ad mores optime formandos attineret, quod non ſummo ſtudio ad ſuum priſtinum, natiuumq. ſplendorem reuocare niteretur. neque hoc ſolum grauioribus, ſed leuioribus etiam in rebus accuratiſſime procurauit.

His autem, atque alijs eiuſmodi quamplurimis, quæ paſſim infra ſcribentur,

A bentur, inſtitutis & exemplis effectum eſt, vt & Pontificis aula, & Vrbs
ipſa tota nouam quamdam, ac plane piam induiſſe faciem videretur.
Nam vidiſſes interea ludos, commeſſationes, fabulas, ludicra certamina,
ac ceteras ſcelerum occaſiones obſoleſcere. Diuina vero diligentius offi-
cia coli. frequentari conciones ſacras; viſitari hoſpitales pauperum do-
mos. ſacroſanctam tum confeſſionem, tum communionem tota Vrbe
maiore frequentia celebrari. Vectigalia, ac portoria partim ſublata, par-
tim remiſſa; omnemq. eiectam eſſe in rebus ſacris pecuniæ condicionem.
Nullum ferme potentiæ, vel gratiæ locum relictum. ſpectatæ religioni,
ac virtuti omnia tribui. Epiſcopatus, dignitates, & ſacerdotia conſidera-
te, ac prudenter conferri. Ornari viris eccleſias, non hominibus, aut pen-
B ſionibus onerari. Clericorum diſciplinam ſancte reſtitutam; ſacrarum
ædium adminiſtrationem ad probatum veterum morem pene perdu-
ctam. purgatam Vrbem flagitijs, ſublatas calumnias. res ac rationes ini-
que contractas reſcindi; nullam fœnoris iniquam condicionem eſſe per-
miſſam. Non extrahi lites, ſed maturo iudicio dirimi. nam ipſe audire,
cognoſcere, videre volebat omnia PIVS Pontifex; & eorum, quibus vte-
batur actionum adminiſtris, relationem omnem repellebat, in qua vel mi-
nima nota ſubeſset odij, amoris, cupiditatis. Quæ quidem omnia eo fa-
ciliora cuique reddebantur, quo clariora præceptis eius exempla præluce-
bant. Quales enim in Republica Principes ſunt, tales & reliqui ſolent eſ-
ſe ciues. eaq. Principum condicio eſt, vt quicquid faciant, præcipere
C videantur. Quare cum recte facere Princeps ciues ſuos faciendo doceat,
ad Chriſtianam Rempublicam bene ordinandam PIVS non tam impe-
rio ſibi opus eſse putabat, quam exemplo.

Sacroſanctum Tridentinum Concilium in mores curat induci.

Cap. XI.

HÆC igitur, & id generis alia complura cum per
terrarum orbem euulgata eximio piorum gaudio
D prædicarentur, increbuerat fama, in eius Pontifica-
tu imaginem quamdam veterum SS. Pontificum
eluceſcere. ac magna, piaq. lætitia perfuſi princi-
pes viri per litteras inuicem gratulabantur, vtrum-
que Dei in nos ſingulari beneficio factum eſse, vt
ſacri Tridentini Concilij præſcripto intelligerent homines, quales eſse
deberent Chriſtianæ religionis Antiſtites, & non multo poſt, eum, qui a
Concilio requiritur, Pontificem Maximũ haberent. enimuero prouidens
animo PIVS, niſi eiuſdem decreta Concilij, tot tantiſq. & ſummorum

Pon-

Pontificum, & Principum, & Antiſtitum cum impenſis, tum etiam labo- A
ribus ad conuellendas hæreſes, corruptelaſq. tollendas diuinitus conſti-
tuta, diligenter ſeruari curarentur, omnia peſſum, ac perditum ire, in il-
lud incubuit accuratiſſime, vt ad vniuerſa tam in Romana curia, quam
in toto orbe Chriſtiano reſtituenda, Concilium ipſum vbique gentium &
euulgaretur, & in mores induceretur: exiſtimans hoc ſalutari remedio,
hiſce temporibus inprimis accommodato, Eccleſiæ ſtatum, tot deprauа-
tis moribus collapſum, & erigi pie, & reſtitui facile poſſe. Factus igitur
ipſius Concilij, vt acerrimus vindex, ita propagator, ac propugnator
egregius, primum Epiſcopos, Archiepiſcopos, Patriarchas, ceteroſq. præ-
terea ſacrati ordinis omnes, præſertim qui curam gererent animarum, ad
ſuam quemque diœceſim, atque prouinciam adminiſtrandam iuſſit pro- B
ficiſci. Quod vt ſerio, citoq. præſtaretur, in dies magis vrgebat. illiſq.
menſem indixit, quo vel ad ſuas eccleſias ſeſe conferrent omnes, vel ſe ab-
dicarent beneficijs, quibus etiam priuatos eſſe voluit, qui edicto non pa-
ruiſſent. Ad omnes porro Chriſtiani orbis Antiſtites Apoſtolicas litte-
ras dedit, paſtoralis officij, vt vidimus, paternæq. charitatis plenas, qui-
bus eos ad ipſius Concilij decreta pie ſuſcipienda, riteq. exequenda & ad
paſcendos verbo & exemplo Chriſti greges ſummopere cohortabatur; at-
que vt nomina omnium, qui doctrina & virtute in cuiuſq. Epiſcopi di-
tione præſtarent, conſcripta ſigilloq. munita ad ſe tranſmitterent admo-
nebat, præmia, ſacerdotia, aut alia publica munera cuique pro meritis de-
laturus. Inde multa ad vniuerſam rem Chriſtianam publicam ſanctiſſi- C
mis legibus ordinandum varijs temporibus decreuit, atque conſtituit.
Quæ quidem hoc loco, non temporum, ſed rerum quodam ordine vt-
cumque ſeruato, ne ad eadem ſæpius recurrat oratio, fere omnia ſumma-
tim referemus.

Decreta de cultu diuino, & eccleſiaſtica diſciplina reſtituta. Cap. XII.

REM diuinam horis veſpertinis, præſertim in Pa-
ſchatis, Nataliſq. Domini peruigilijs, vel noctu, ac
præter antiquam Eccleſiæ conſuetudinem facien- D
di poteſtatem abrogauit. Græcis ne Latino, Lati-
nis vero ne Græco ritu ſacra conficerent, interdi-
xit. Miſſalem librum, Breuiarium, ſtatas & arbi-
trarias preces, ac Beatæ Mariæ Virginis officium
ordinauit, atque reſtituit. hoc recitantibus Apoſtolicæ indulgentiæ præ-
mio conceſſo. Sacrum Catechiſmum ad parochos, quo præcipua Catho-
licæ doctrinæ dogmata luculenter explicata continentur, per viros Chri-
ſtiana eloquentia, & eruditione inſignes latine confici primum, & vbique

gentium

Digitized by Google

A gentium euulgari, mox in Italicum, Gallicum, Germanicum, ac Polonicum ſermonem conuerti curauit. Vt autem Deo, rebuſq. diuinis, & ſacris locis debitus cultus deferretur, &, vbi lapſus eſſet, reſtitueretur, Gregorij IX. Rom. Pont. deceſſoris ſui, Concilijq. Tridentini decretis inhærens, conſtituit, vt ad eccleſias humilis ac pius eſſet acceſſus, quieta ac deuota ſtatio, religioſa & intenta ſupplicatio. abſint tumultus, & clamores; faceſſant vana, fœda, & profana colloquia, riſus immoderati, & ſtrepitus omnes iudiciorum; inambulationes, & alia, quæ diuina perturbare poſſunt officia. nec pauperes in templis ſtipem emendicare vllo modo permittantur; ſed pro foribus eccleſiarum ſtare non prohibeantur. Hæc vero omnia ſacrorum adminiſtri diligenter procurent, ſecus propoſitas pœnas luituri.

B Sepulchra vero ſupra ſolum eminentia, vel altius poſita tolli iuſſit, oſſaq. vel cineres in illis conditos effoſſa terra in loco ſacro ſepeliri. Feſtis diebus ne mercatura fiat, nec alijs profanis, ac ſeruilibus operibus vacetur; ſed omnes, qua par eſt, pietate, ſacras ædes frequentent, rebus diuinis, alijſq. charitatis ac religionis officijs intenti. Simoniacam prauitatem, nefaria in Deum, ſanctoſq. maledicta, præpoſteram libidinem, concubinatum ſeuerioribus legibus, ac pœnis eodem decreto coercuit. Sacras indulgentias, licet perpetuas, cuiuis loco conceſſas, quas conſecuturos certa conferre ſymbola oporteret, quæque ſtipem emendicandi poteſtatem facerent, irritas eſſe decreuit. quæ quidem quæritandi ratio ob ea, quæ ab hominibus ad id delectis proficiſcebantur incommoda, magnam apud omnes in inuidiam erat adducta. vtpote plena dolis, atque fallacijs. quandoque enim eiuſmodi quæſturæ circumforaneis, atque alijs ſordidis hominibus venditabantur. qui non gloriam Dei, non animorum ſalutem, ſed turpe lucrum affectabant.

C Sacroſanctæ Inquiſitionis munus, quod illi maxime pro ardenti ſuo Catholicæ fidei ſtudio ſemper cordi fuit, ampliſſimis decretis communiuit; & anathematis exccrationem, & alias grauiſſimas pœnas conſtituit in eos, qui ſalutaris illius officij miniſtros vel impedirent, vel offenderent, vel bona diriperent, aut carceres effringerent, aut eius denique iura quoquomodo violarent. Sacræ vero Pœnitentiariæ miniſtris conceſſas facultates, & indulgentiæ munera, alijs melioribus ſubinde conſtitutis, omnino ſuſtulit, atque hunc Magiſtratum ſanctius correxit, ac moderatus eſt. Omnes porro Chriſtiani orbis in partes cohortationes eius, & decreta perlata ſunt ad inſtituendas ſocietates & ſcholas, quæ ſacra catecheſi pueros, & rerum diuinarum ignaros erudirent, ijs tum ediſcentibus, tum etiam edocentibus diuino indulgentiæ collato beneficio. Sanctiſſimi nominis Dei, ſeu iuramentorum ſodalitatem, quæ ab Ordine fratrum Prædicatorum originem ducit & incrementum, tantum in locis ipſius Ordinis, vel eiuſdem ſuperiorum conceſſu, in alijs etiam eccleſijs deinceps inſtitui poſſe ſanciuit. Pium, ac ſalutarem precationis ritum, quod S. Virginis

D

Digitized by Google

Mariæ Roſarium appellant, a B. Dominico inſtitutum,& ab Eccleſia Catholica receptum,maximoq. cum animarum fructu iam vbique gentium apud Chriſtianos vſitatum, graui decreto renouauit, & ampliſſimis ſacræ indulgentiæ donis illo piẹ vtentes,vel publicam proceſſionẽ, quæ ab eius ſodalitij fratribus ſingulis menſibus fieri conſueuit, deuote comitantes exornauit. atque huiuſce ſacri inſtituti ſocietatem cũ apoſtolicis ſuis decretis,& muneribus vbique locorum communicandi,& erigendi,vni ſummo Dominicani ordinis Antiſtiti pro tempore exiſtenti,alijſue ab eo delegatis poteſtatem fecit. Edixit porro,ne in popularibus concionibus, alijsue publicis in conuentibus,vbi promiſcua virorum,ac mulierũ multitudo conuenire ſolet,de B.Virginis Mariæ Conceptione diſputare,alterutram partẽ damnando, propriamq. aſſerendo ſententiam, vel de hac ipſa quæſtione cuiuſuis pietatis, aut neceſſitatis prætextu vulgari ſermone ſcribere,vel dictare deinceps quiſpiam auderet, ſub grauibus pœnis ſtatim poſt factum ſubeundis; ac Sixti IV. Tridentinæq. Synodi ſuper hac re decreta confirmauit. Ceterum quamdiu per Apoſtolicam Sedem res definita nõ fuerit, fas eſſe viris doctis in publicis academiarum diſputationibus, de illa quæſtione in vtramque partem diſſerere, dum tamen neutra vt falſa reprobetur,nec vlla offendiculi ſubſit occaſio.Et cum PIVS eſſet S.Thomæ Aquinatis doctrinę ſtudioſiſſimus,in eumq. afficeretur pietate ſingulari,vt eius feſtus dies in Regno Neapolitano celebraretur, reliquis vero Chriſtiani orbis in regionibus tamquam vnius ex quattuor Eccleſię doctoribus recoleretur,grauiſſimo decreto conſtituit. ac ſeptenos & amplius annos indulgentię ſingulis eius ſacellum Neapoli ad S. Dominici cauſſa religionis inuiſentibus tribuit.Quo loco videlicet eius ſancti viri doctrina ex ore Chriſti de cruce admirabiliter eum alloquentis diuinitus comprobata fuit.alijs vero locis centenos dies tantum conceſſit.

Decreuit, qua ratione parochiarum eccleſiæ ſuis quæq. miniſtris attribuerentur,earumq. Rectores ad reſidendum, ſi opus eſſet, per Ordinarios compellerentur. quo in negotio præclara multa reſtituit, & emendauit. fecitq. vt multis in locis,ac potiſſimum in Sardinia earum plurimę fundarentur. in quibus perpetuas inſtituit Vicarias.Et quoniã nonnulli Epiſcopi Tridentinũ decretum de aſſignatione portionũ vicarijs perpetuis facienda, minus exequebantur,eiuſmodi portionũ quantitatem ſacrorum Antiſtitũ arbitrio ſic æſtimandam eſſe ſtatuit,vt nec maior cẽtum,nec minor quinquaginta nummum aureorum ſumma ſit, computatis omnibus etiam incertis emolumentis. exceptis quibuſdam condicionibus,de quibus in generali,ac perpetua eius hac de re conſtitutione latius exprimitur. Statuit præterea de beneficiorum reſignationibus, quæ nempe in manibus Antiſtitum iure fieri, quæq. non fieri queant. Præſertim vero cauit, ne illa ad reſignantium cognatos hereditario quaſi quodã iure peruenirent. Atqui pleriſque per hanc occaſionem,& ob alias reſtitutas res, Romanam curiã

euerſum

A euerſum iri conquerentibus; præſtat,inquit PIVS, Curiam, vel potius hominum corruptelas,quam religionis,atque adeo Eccleſiæ Catholicæ ſtatū euertere. Plurima decreuit,& de cauenda eccleſiaſticarum rerum alienatione, & de ſimul iungendis beneficijs, & item de Clericorum ſpolijs rite diſtribuendis. Sanctioribus præterea legibus ſacerdotiorum,quas vocant, Confidentias adſtrinxit. quas etiam qui male exercerent, graui eos anathemate notauit. eoſdemq. bonis omnibus eccleſiaſticis, ac publicis muneribus abdicatos ad eadem dehinc inhabiles declarauit. Decreto ſanxit, vt beneficiorum fructus,lite pendente,apud perſonam a iudice deligendā deponerentur,quibuſcumq. ſtatutis nihil obſtantibus. Quæ vocant Indulta Cardinalium ſuper eccleſiaſticorū beneficiorum collatione, vnde mul-
B tiplicia Reip. Chriſtianæ manabant incommoda, partim ſuſtulit, partim etiam tempetauit. conſuetudinemq. aliquid recipiendi in beneficiorum collatione prorſus abrogauit. Ad ipſa vero beneficia, quæ per litteras Pontificias minus integre fuiſſent expedita, regrediendi iura reſcidit.

Edixit, vt Clerici, quos propter Chriſtum, ſpectaculum fieri oportet mundo, Angelis, & hominibus, maxime debeant ab his ſpectaculis, quæ Chriſtum non ſapiunt,abſtinere. Ne talis,teſſeris,pagellis pictis,& omnino alea,aut vllo præterea vetito,& indigno ludi genere ludant,neve ludorum eiuſmodi ſpectatores adſint. Ne comeſſationibus,choræis,comœdijs, aut minus honeſtis conuiuijs interſint. Cauponaſq. aut tabernas,niſi longioris itineris cauſſa ne ingrediantur. Ne cuiquā propinent,vel prouocati
C ad bibendum reſpondeant: ſed ſobrie,modeſte,& caſte ex doctrina Apoſtolica viuant. Ne feminas,etſi nobiles,aſſectentur. neq; officij cauſſa ſtent circa menſam, illis accumbentibus. In famulatu vero etiam eccleſiaſticorum hominum vilia officia,aut opera, quæ clericali dignitati non conueniunt,minime faciant. Qui vero in his deliquerint, eos grauiter pro perſonæ condicione,& modo culpę plectendos eſſe ſtatuit. Beneficiarios autē, qui citra legitimum impedimentum, ſtatas preces, quas vocant horas canonicas,non recitarent,ad omiſſionis ratam,quam ipſe præſcripſit,beneficiorum fructibus priuari; qui vero penſionem,aut res alias eccleſiaſticas,vt clericus perciperet,eum ad B. Mariæ Virginis pſalmodiam recitandā ſub iiſdem pœnis obnoxium eſſe ſtatuit. Laicis,aut clericis vxorem habētibus,
D aut bigamis,ne ſacræ penſiones ſoluerentur. Condendi teſtamenta,eccleſiaſticaſq. res,atq;adeo vectigalia,& emphyteutica bona in ſpurios(quāuis natalibus reſtitutos) vel legitime natos, vel extraneos, diſtribuēdi facultatē ſacris viris abrogauit. Cumq. ex his quidam filio ſuo paterna bona ex teſtamento reliquiſſet, PIVS, decreto in id potiſſimum interpoſito, teſtamentū ipſum,& alia eiuſmodi nulla eſſe declarauit.eo vſq; videlicet hoc genus intemperantiæ eccleſiaſticis in hominibus execrabatur ipſe,ob ea, quę in populos inde mala recidebant,exempla:& item quoniam ea ratione & eccleſijs,& egenis,& vero etiam legitimis heredibus huiuſmodi bona præripie-

Seſſ. 21 c. 2. bantur. Conc. Trid. decretum de Clericorum ſæculariū ad ſacros ordines promotione, ad Clericos etiam regulares nō profeſſos pertinere conſtituit. A

De Regularibus conſtituta. Cap. XIII.

OMNES mendicantium cœnobitarum Ordines ab omni genere vectigalium, exactionum, ac militum hoſpitio liberos, & immunes, veteribus priuilegijs confirmatis, eſſe ſtatuit, eosq. multis decretis exornauit. Ac ne ipſorum fratrum, vel monacharum illis ſubiectarum adminiſtrationi, niſi quatenus Tridentina Synodus præſcripſit, ſeſe immiſcerent Epiſcopi; ſed omnia præfectis eorum curanda relinquerent, interdixit. De ſacra B vero familia, quam Franciſcani inſtituti Obſeruantium vocant, ad priſtinam diſciplinam reuocanda, præclara multa decreuit, atque reſtituit. cum illaq. fratres, quos Amadæos, & Clarenos appellabant, penitus conſociauit. eiuſq. familiæ præfectis Tertium S. Franciſci Ordinem, quem de Pœnitentia nominant, omnino ſubiecit: huiuſq. labentem diſciplinam ordinauit. Quos vero Conuentuales nuncupant, in Hiſpania ſuppreſſit; eoſq. ad eiuſdem ordinis Obſeruantes aggregauit. Declarauit, vt Dominicanæ familiæ fratres ceteros mendicantes cœnobitas omnes, etiam eos, qui ordinis ſunt ſanctæ Trinitatis, vbique locorum anteirent. Ordinis fratrum Seruorum Beatæ Mariæ diſciplinam reſtituit, ſanctiſſimiſq. legibus ordinauit. Decreta cuncta, per quæ religioſos cuiuſuis ſodalitatis ho- C mines in aliam ſocietatem præter iuris communis ordinem recipi licebat, penitus deleuit. Regularium apoſtatas omnes ſeueriore anathemate percuſſit. ne tamen ex deſperatione miſeri durius aliquid de ſe ſtatuerent, adhortatus eſt Generales Antiſtites, vt ſinguli ſuorum ordinum deſertores, ſi qui eſſent, reciperent, illoſq. benignitate paterna conſeruarent, fouerentq.

Religioſas militias emendauit. cauens ne in illas adſcripti, ſiue clerici, ſiue ſacerdotes vllum eccleſiaſticum beneficium, præter illa, quæ propria eſſent Ordinis ſui, poſſent obtinere; neque militijs ipſis, vel earum Hoſpitijs beneficia liceret applicari. Ne conſequendi eccleſiaſtici beneficij male vſitatam, quam vocant, Exſpectatiuam dare ſacrarum militiarum, vel ſodalitatum, vel Hoſpitiorum Magiſtri poſſent. Nonnullis piorum D ſocietatibus, quæ ſub voluntaria, religioſaq. degebant obedientia, a ſæcularibusq. presbyteris habitu diſtinguebantur, vt tria ſolemnia religionis vota profiterentur, edixit. Superiorum Pontificum decretis inhærens conſtituit, vt monaſteria, aliaq. ſacra loca, quibus eccleſiaſtica beneficia deinceps non vacantia eſſent adiuncta, & quorum fructus in ærarij pontificij libris æſtimati reperiuntur, ipſi ærario quindennem penſionem ad ratam fructuum quintodecimo quoque anno perſoluerent. Sacris in cœnobijs, aut alijs Deo dicatis locis, aut in eorum ædibus milites hoſpitio

excipi,

A excipi, aut diuerſari lege prohibuit. Sacratarum virginum & ſepta bene concludi, & vitam moreſq. ordinari ſanciuit. cauitq. ſub anathematis pœna ſtatim poſt factum ſubeunda, ne deinceps vmquam monaſterij ſepta egrederentur, niſi ex cauſſa vel magni incendij, vel morborum, lepræ, vel epidimiæ; quæ tamen morborum cauſſa a ſuperioribus ſuis cognita prius, & ſcripto approbata fuiſſet. Mulieribus autem cuiuſuis ſtatus, gradus, & ordinis, regularium virorum cœnobia ingrediendi facultatem omnem abrogauit. excommunicationis latæ ſententiæ pœna propoſita ijs, quæ ſecus facere deinceps auderent.

B Edicta de iure Eccleſiæ retinendo, alijſq. de rebus. Cap. XV.

ET quoniam omnis fere PII cogitatio, ſtudiumq. eo erat intentum, vt ſacroſanctę Eccleſiæ amplitudinem, dignitatem, ac iura tueretur, edito grauiſſimo decreto ſtatuit, ne vlla ciuitas, vel locus Eccleſiæ vectigalis, vmquam alicui in ius, ditionemve concederet, aut per alicuius vitæ ſpatium, ſiue ad tertiam ſobolem, ſiue alia ratione rem alienante, gubernandus traderetur. Iureiurandoq. ad-
C egit Cardinales omnes, & alios eamdem dignitatem ſubinde accipientes, ne vmquam huiuſmodi decreto derogandum putarent: neque id ipſum conantibus futuris Pontificibus aſſentirentur, nec eius ſacramenti religione ſolui ſe vel poſtularent vmquam, vel paterentur. Quod ſi vllo tempore ſiue clam, ſiue palam de ijs rebus ſic alienandis quidquam perſuadere contendiſſent, e veſtigio & anathematis execrationem, aliaſq. præterea pœnas ſubirent, & perduelles, infameſq. inde cenſerentur; & quicumque ex illis in Pontificem lectus vmquam fuiſſet, is legis eiuſdem ſe acerrimum vindicem, ac patronum præſtaturum, iterum in eamdem legem iuraret.

Hoc autem decretum, quam Eccleſiæ ſalutare, atque vtile deinceps
D extiterit, illud præter cetera ſuperioribus annis declarauit, cum eo quaſi clypeo muniti Cardinales, Alfonſo poſtremo Ferrariæ Duci, ſub Gregorio XIV. Ferrarienſem prouinciam certum & antiquum Sedis Apoſtolicæ patrimonium, olim illis Ducibus in ditionem traditum ad incapaces ſucceſſores transferre conanti, pontificiaq. auctoritate id firmari efflagitanti, ſapienter, ac fortiter obſtitere. ex quo paucis poſt annis proinde factum vidimus, vt eodem Duce vita functo, ſingulari Clementis Octaui Pont. Max. conſtantia, virtute, atque laboribus, Ferraria ipſa, omniſq. illa ampliſſima ditio ad Romanæ Sedis iura, liberamq. ſummi Pontificis

poteſtatem, & adminiſtrationem incredibili bonorum omnium gratulatione, immortaliq. ipſius Clementis gloria tandem redierit. A

Ceterum PIVS vt Vrbem, & eccleſiaſticam ditionem a latronibus liberam, ac tutam redderet, & conſeruaret, edictum promulgauit quotannis publice prælegendum contra homicidas, prædones, exules, & alios maleficos homines; eoſq. vel receptantes, vel protegentes, vel eorum etiam conſortes. Decreuitq. vt id hominum genus, ac Regno Neapolitano extorres nullo modo poſſent in eccleſiaſtica ditione conſiſtere: inito pacto cum Rege Catholico, & cum Etruriæ Duce, vt ij, cuiuſuis eſſent iuris, ſiue in Pontificio, ſiue in Neapolitano Regno, ſeu in Etruria caperentur, ſibi inuicem in vinculis puniendi traderentur. Exulum vero patrocinia in iudicio ſuſcipi vetuit niſi prius ſe in carcere conſtituerent. Sicariorum, B atque eiuſmodi peſtilentium hominum perfugia in Vrbe ſuſtulit. cauitq. ne tormenta ignea breuiora binis, aliaue arma tribus minora palmis ſub perduellionis pœna geſtarentur. in eos etiam graui intento anathemate, qui eiuſmodi armorum licentiam dare deinceps auſi fuiſſent. Ne viatores vim aliquam, aut iniuriam paterentur, acres pœnas decreuit in eos uel principes uiros, uel populos, qui fines ſuos a latronibus non cuſtodirent. ac ſi quis in uia ſpoliatus exinde fuiſſet, locorum, in quibus latrocinium eſſet commiſſum, uel domini, uel incolæ, damna præſtare cogebantur. quod contigit in Piceno. Vbi cuiuſdam caſtelli homines, cum ad ſarcienda patrati apud ſe latrocinij detrimenta compellerentur, Pontificiq. ut decreti ſeueritatem remitteret, ſubmiſſe ſupplicaſſent, non modo nihil C impetrarunt; ſed illud etiam reſponſum retulere, niſi maiore diligentia, ac ſtudio fines ſuos tuerentur, fore, ut maiore quoque pecunia iacturas hominum in poſterum compenſarent. Finitimos præterea Principes grauiter adhortatus eſt, ut triremes per mare diſpoſitas haberent; quarum præſidijs litora, oræq. Italiæ a prædonibus, & piratis defenderentur. ad Traianumq. Portum, atque alijs maritimis locis turres extruxit, & ſpeculas, quibus omnis facultas piratis adimeretur, ea uexandi loca, ijſq. noſtri contra Turcas tutis perfugijs uterentur. Per hunc modum terra, mariq. Chriſtianæ Reip. tranquillitati bene conſultum.

Graue pariter, & amplum decretum edidit de nautis, & naufragis, eorumq. rebus non occupandis, aut impediendis; ſed ab his, qui poſſent, be- D nigne iuuandis, & qua par eſſet, Chriſtiana charitate conſeruandis. quod ut libentius præſtaretur, ſingulis Chriſti fidelibus in hoc pietatis genere ſtudium ſuum & operam ponentibus denos annos indulgentiæ, ac totidem quadragenas de iniunctis eis pœnis Apoſtolica auctoritate relaxauit. Chriſtianos vero, qui apud Turcas ſerui reperti eſſent, vna cum bonis ſuis omnibus deinceps humaniter accipi, ac liberos dimitti iuſſit, a piorum communione ſegregans eos omnes, qui huic legi minime parerent. Qui autem ex ſeruis facti Chriſtiani ad Vrbis Conſeruatores pro tempore exi-

ſtentes,

A ſtentes libertatis cauſſa confugerent,eos per eumdem magiſtratum libertate donari,ciueſq. Romanos effici poſſe ſtatuit. Corcyrenſe Xenodochiũ, in quo vniuerſæ Chriſtianæ claſſis contra Turcas bellantis ægroti, ac vulnerati curarentur, vt ampliaretur, piorumq. ſubſidijs auctum ſuſtentaretur,lege ſanciuit. In medicos,qui lapſo triduo ægros peccata ſua ritu Catholico non confeſſos curaſſent,confirmatis aliorum Pont.decretis,multas pœnas conſtituit;languentium propinquos, ac familiares, vt etiam parochis eorum enunciarent morbum,adhortans. De nuptijs rite celebrandis, de conſanguinitatis, vel affinitatis gradibus fideliter exprimendis, cũ quiſpiam ſe legibus exſolui poſtulat; de impedimentis publicæ honeſtatis, & cognationis ſpiritualis, & affinitatis ex fornicatione contractæ multa de-
B creuit. Scita, ac leges populi Rom.ſuper dotium moderatione comprobauit. ne videlicet ſumma dotis vna cum ipſo mundo muliebri, maior eſſet quattuor-millibus quingentiſq. nummis aureis. quæ lex alioqui ciuitatibus ſalutaris,iam exoleuit. Doctoris ornamenta conferendi poteſtatem Palatinis in Vrbe Comitibus, alijſq. nonnullis Romanæ curiæ collegijs abrogauit. ne amplius,vt plerumque fiebat,ad eiuſmodi gradus imperiti homines, & indigni proueherentur . qui poſtea ad publica, ſacraq. miniſteria, atque adeo ad Epiſcopalem dignitatem non ſine graui Reip. damno aſſumebantur. Sanxit, vt togati laici, qui clericorum in morem veſtiebantur,capitis tegumentum in occipite replicatum induerent;vt vel inde a clericis diſcernerentur: ſicuti iam olim fieri conſueuerat. Declara-
C uit, quæ iure, quæq. iniuria pecuniæ permutatio fieret. ac contrahendorum cenſuum certis adhibitis condicionibus formam præſcripſit.

Cruenta,turpiaq. dæmonum,vt appellabat ipſe,non hominum ſpectacula,in quibus taurorum,ac ferarum congreſſiones,ſeu agitationes pleriq. multis in locis ad virium ſuarum, & audaciæ oſtentationem publice & priuatim exercere conſueuerant,vnde hominum cędes,membrorum mutilationes,animarumq. pericula frequenter oriebantur,graui decreto prohibuit. qui ſecus facerent, protinus anathematis pœnam incurriſſe cenſerentur. Liberales,& item operoſas artes fouit egregie. ac multa aureorum millia in lanificium,quod ipſe in Vrbem induci curauit,impendit. Agriculturam itidem magnis,vti dicemus,affecit beneficijs. Plurima de carce-
D rum Viſitatoribus,de iudicibus, eorumq. collegijs ordinauit. Tribunalia, ac Romanæ ciuitatis magiſtratus omnes ab imo ad ſummum vſque correxit, melioribuſq. legibus temperauit. Qui autem dignitates, & officia, quibus iuriſdictionis adminiſtratio eſſet adiũcta,vel pecunia,vel alijs malis artibus ambirent,ſeu etiam aſſequerentur (quod iure ciuili cautum eſt) in eos propoſitas grauiſſimas pœnas innouauit,& auxit; quibus pœnis obnoxios fore quoque declarauit,qui ob id pretium,vel promiſſionem acciperent,vel operam ſuam huic rei vtcumque præſtarent. vſque adeo videlicet rectam iuris adminiſtrorum electionem,iuſtitiæq. miniſterium, quã

integer-

integerrimum eſſe cupiebat. Fraudes, luxum, & æris alieni diſpendia A
coercuit. cum enim illi eſſet allatum, nummularium quemdam pro ſua intemperantia decoxiſſe, eum alioqui nobilem, ſuſtuarij pœnas luere man dauit. ſubinde conſtituens, eos vti latronibus deteriores, non ſolum profanos, ſed etiam ſacratos homines, exceptis Epiſcopis, capitali ſupplicio plectendos eſſe, qui nõ fortuitis euentis, ſed ſua ipſorum vel incuria, vel luxu, vel alijs explendis voluptatibus, creditores ſuos ceſſione bonorum eluſiſſent: quiq. re ſua familiari, aut dilapidata, aut abſcondita æs alienum diſſoluere noluiſſent. De ordine ſeruando in ſatiſfaciendo creditoribus Præſulum in Romana curia decedentium, leges æquitatis plenas dedit. ceterorum in creditorũ concurſu miſerabiles perſonas præferendas eſſe ſtatuit.

Hebræos Vrbanos in regionem ad Marcelli theatrum illis attributam B
concludi iuſſit, noctu foribus obſeratis. animaduertens in illos, qui foris eo tempore deprehenſi fuiſſent. ac Pauli IV. ſuper ea re conſtitutionem innouauit. nec ita multo poſt eos omnes depulit e tota ditione Pontificia, præterquam ex Vrbe Roma, vbi ad lucem veritatis facilius conuerti poſſent; & item ex Ancona maritima ciuitate. ne videlicet Orientis mercimonia prorſus impedirentur. Edicto præterea vetuit, ne Chriſtianum quempiam ad opus conducerent (cum antea Chriſtianis baiulis vterẽtur) vel eorũ, quibuſcum negotiarentur, domus limen intrarent. Sciebat enim, id quod perpetuo res ipſa docuit, Hebræorum conſuetudinem, & familiaritatem Chriſtianis populis periculoſam, prauarumq. opinionum quaſi ſeminarium ſemper extitiſſe, perinde ac fuit olim ipſis Hebræis cum Ethnicis conſuetudo. C
Verumtamen cum alias ſæpe, tum inprimis poſtquam ad ſummum Apoſtolatus officium euectus eſt, vt ipſemet de ſe teſtabatur, numquam deſtitit, hortando, docendo, monendo, confiſus, vt eorum quamplurimos ad Chriſti fidem adduceret. neque vero irriti omnino Dei benignitate labores eius fuerunt. quando ſatis multi vtriuſq. ſexus, in ijſq. nonnulli ex primarijs, vt infra ſuo loco demonſtrabitur, ab ipſo ſalutari aqua perfuſi Chriſtianam religionem ſuſceperunt. Ad extremum ita multa ſunt, quæ vel tollendis de medio corruptelis, vel rebus ſancte reſtituendis præclare decreuit, atque conſtituit, ut ex ijs iuſtum uolumen confici facile queat. Quæ quidem ego, ne lectori moleſtus ſim, conſulto prætereo. reliqua uero, quæ memoratu digniora uiſa fuerint, quoniam ſecum D
longiorem trahunt narrationem, infra ſuis quæq. locis paſſim commemorabimus.

Finis Libri Primi.

DE
VITA ET REBVS GESTIS
PII V. PONT. MAX.
Liber Secundus.

Cardinalem Commendonum legat ad Cæſarem, Sedis Apoſtolicæ dignitatem tuetur, & rem Chriſtianam in Germania lapſam reſtituit.
Cap. I.

INTEREA PIVS non earum modo rerum, quæ vel ad Romanæ ciuitatis, totiuſq. pontificiæ ditionis adminiſtrationem, vel ad omnes eccleſiaſticæ diſciplinæ partes pie formandas, & ordinandas pertinerent, curam geſſit diligenter; ſed eo ſiue tuendæ, ſiue amplificandæ religionis flagrabat ardore; vt ſimul & vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ moderationi, & grauiſſimis regnorum negotijs accuratam impenderet operam: nihilq. vel in maximis, ac potentiſſimis Principibus diſſimulandum putaret, quod eidem religioni aduerſari videretur. Inter cetera vero, quæ vt primum eſt ad Pontificatum euectus, ſedulo curare conſilia cœpit; illud inprimis fuit, quod labentem Catholicæ religionis cultum, & Apoſtolicæ Sedis auctoritatem valde periclitantem in Germania reſti-
D tuere, ac tueri omni ope contendit. Cum enim Maximilianus Cæſar, vt Turcicum exercitum Pannoniæ imminentem coercendi conſilium caperet, Imperij comitia Auguſtam Vindelicorum indixiſſet, in his ſiue poſtulantibus hæreticis, ſiue minus pijs viris conniuentibus, per ſpeciem ſedandi nonnullas de religione turbas, reſq. ciuiles componendi, præter cetera propoſita erat eiuſmodi quæſtio definienda; qua ratione ac via Chriſtiana religio ad meliorem, ac rectiorem intelligentiam, ſeu formam reduci poſſet. Quod ſane conſilium haud omnino ſanum, cum ſacris legi-

bus

bus repugnaret, prorſusq. derogaret ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ auctoritati, ad quam vnam, vtpote omnium Eccleſiarum magiſtram ac iudicem pertinet, ſacræ religionis dogmata proponere, declarare, & conſtituere, erat plane grauiter pertimeſcendum, ne quidpiam inibi contra Catholicam veritatem decerneretur, grauiſq. pontificiæ poteſtati inferretur iniuria. cum præſertim id in ſacri interregni tempus incidiſſet. Ceterum hoc ipſo valde lætabantur hæretici, nouarumq. ſectarum cupidi, quippe qui Cæſaris animum in ſua ipſorum ſtudia propenſum videre viderentur: ob idq. futura erant comitia frequentiſſima. A

Hoc igitur tam graue periculum, vt auerteret PIVS, ad Ioannem Franciſcum Commendonum, Cardinalem, virum ſumma virtute, ſingulariq. prudentia præditum, atque optime de Chriſtiana repub. meritum, B ex Polonia (vbi erat apud Sigiſmundum Regem a ſuperiore Pontifice Legatus) ad Vrbem redeuntem litteras ac diplomata miſit, quibus ille commonefieret, vt vbiuis gentium litteræ ipſæ redderentur, inibi ſubſiſteret, intelligeretq. ſe ad Cæſarea comitia de conſeruanda Apoſtolicæ Sedis auctoritate, ac de Catholica fide in Germania tum reſtituenda, tum etiã protegenda Legatum Pontificium deſtinari. Legationis ergo ſuæ litteris Auguſtæ acceptis, Cardinalis vidit, ſibi mandari a Pontifice, vt antequam ea res in comitijs ageretur, coram Imperatore, atque omnibus Principibus publico in conſeſſu grauiter denunciaret, niſi eam cogitationem abijcerent, futurum, vt Pontifex omnem auctoritatem in eos Principes tam laici, quam ſacrati ordinis reprimendos exerceret; ac multo magis in ipſum Cæſarem. quem & Imperio, & ditionibus, & omnium iure ſucceſſionum, & quibuſcumq. præterea rebus potiturum ille ſe confideret, eſſet facile priuaturus. C Legatus autem varijs, & cum ipſo Cæſare, & cum alijs Principibus habitis ſermonibus, ad Pontificem ſcripſit, rem eo loco eſſe, vt abſque illa publica denunciatione ex ſententia cuncta ſucceſſura ſperarentur. Sed enim Pontifex pro magno ſuo in ea re ſtudio, vt abſque alia recuſatione idem ediceret, denuo Cardinali præcepit. Verum enimuero mandatum hoc quam graues Principibus illis offenſiones afferre poſſet, Legatus proſpiciens, cum præſertim id non eſſet neceſſarium, re iam Pontificis nomine diligenter procurata, vt eiuſmodi articulus nullo modo tangeretur, vt re ipſa contigit, conſcientiæ ſuæ magis, quam PIO præcipienti parere non dubitauit. D Itaque per litteras PIVS edoctus, quæ rationes ad mandatum non efficiendum Legatum impuliſſent, præter conſuetudinem fere omnium Principum, conſiliorum ſuorum conſtantiam tueri potius, quam miniſtri integritatem probare nitentium, ſumma ſignificatione lenitatis manu ſua reſcripſit, quicquid ab eo geſtum eſſet, æquo animo ſibi tolerandum videri. Quin etiam illi ſe gratias agere, quod iuſſis ſuis non obtemperaſſet. In quo apertiſſime declarauit, ſe præter vnam Reip. ſalutem, nihil omnino ſpectare, nihil intueri.

Legato

Digitized by Google

A Legato præterea mandauit, vt præter explicatam rationem Cæſari denunciaret, Pontificem committere nullo modo poſſe, vti cauſſa religionis vllum vel leue detrimentum pateretur. Laicos homines audere de rebus fidei vel tractare, vel definire, intolerabilem eſſe temeritatem. Neque in eo genere deeſſe Catholicorum exempla Imperatorum; qui hiſce de rebus audire, ne dum decernere noluiſſent; ſed omnia, vt par erat, ſacroſanctæ Sedis Apoſtolicæ iudicio, ac moderationi dijudicanda reliquiſſent. Glorioſiſſimiq. Principis, & numquam ſatis laudati Conſtantini exemplum poſſe cunctis abunde ſufficere. Quod deinde in Concilio Chalcedonenſi Martianus Cæſar ſecutus, præter cetera in ea Synodo teſtatus eſſet, ſe ad protegendam fidem, non ad potentiam aliquam exercendam, B exemplo religioſi Principis Conſtantini, Synodo intereſſe voluiſſe; ne populi dehinc prauis opinionibus ſepararentur. Baſilium pariter Auguſtum ſub finem octauæ Synodi aperte profeſſum fuiſſe, profanis viris, vel in quouis dignitatis gradu collocatis, atque adeo ipſis Imperatoribus nefas omnino eſſe, vel hiſcere in eccleſiaſticis cauſſis, aut Eccleſiæ Romanę ſiue auctoritati, ſiue ſanctionibus obſiſtere. Ac ſi Angelus de cælo delapſus aliter docere velit, atque ipſa docet Eccleſia, vt ait B. Paulus, anathema cenſendum. Gal. 1. Quapropter Cæſarem rogabat PIVS, vti priuatis rebus omnibus poſthabitis, ſimpliciter & aperte Catholicos adiuuaret. præſertim eo tempore, quo magna inter ſectas hæreticorum diſcordia præbendi eius auxilij opportunam daret occaſionem. vt vel hac ratione quot quantiſq. C in erroribus illi verſarentur, facilius intelligerent; atque ad priſtinam fidem, auitamq. religionis obedientiam promptius redirent. nimirum abſoluto iam, ac ſancito ſacroſancto Concilio Tridentino.

Cuius quidem Concilij promulgationi, obſeruationiq. pro virili ſua, vt fauendum Cæſar arbitraretur, PIVS hortabatur. Quod ſi in Imperio toto id obtineri non poſſet, interim ad rem feliciter aggrederetur. ac vel in Salisburgenſi, Conſtantienſi, Auguſtenſi, Friſingenſi, Boiodurenſi, ſiue Patauienſi, Brixinenſi, & Tridentina diœceſibus & promulgandum, & ſeruandum curaret. quæ res eſſet & omni Italiæ ſingulari contra hæreticorum vel fraudes, vel minas præſidio, ac munitioni, & ceteris præterea ciuitatibus, & diœceſibus exemplo futura ſalutari. Ad hæc ageret & cum D ipſo Cæſare, & cum ſacratis Imperij Septemuiris, & cum Archiepiſcopis, vt quoniam Otho Cardinalis, idemq. Epiſcopus Auguſtanus, ne diœceſanam Synodum ſuam Tridentini Concilij in mores inducendi cauſſa celebraret, a multis fuerat impeditus, Moguntinus eius Metropolitanus, ceteriq. omnes ſuam quiſq. Synodum concelebrare ſtatim aggrederentur; ne ſuffraganei ea in re diutius retardarentur. Præterea vero cum intelligeret PIVS, Colonienſem Archiepiſcopum deſignatum, ne ſanctæ Romanæ Eccleſiæ fidem ſtata formula profiteretur, in dies ſubterfugere; quod tamen omnes ab eodem edito Concilio, non modo in Italia, verum

etiam

etiam in Gallia, Hiſpania, Polonia, Pannonia, & item in Germania deſignati ſacrorum Antiſtites facere cœpiſſent; cumq. alios ex Septemuiris duos Colonienſis Archiepiſcopi excuſationi, cauſsæq. fauere idem reſciuiſset, Legato iuſſit, Cæſari, ac Cæſarianis conſiliarijs, eccleſiaſticis Septemuiris, atque alijs inſuper, quibus opus eſset, omnino perſuadere niteretur quo tam pia, ſalutariaq. decreta omnes vſu retinenda curarent. alioquin ab ſe Colonienſem ſede priuatum iri. Id quoque periculi Cæſar auerteret imminentis, ne electo Archiepiſcopo Magdeburgenſi ex humanis erepto, ſedes illa ab Saxoniæ Septemuiro teneretur, qui tres alias Eccleſias iam occupauerat. Quod ſi Argentinenſis ſenior Epiſcopus mortem obijſſet, quando omnes illi Canonici, tribus exceptis, Lutherana peſte laborabant, caueret Cæſar, ne hæreticus Epiſcopus ſublegeretur. ſecus enim fore, vt Eccleſia illa, diœceſiſq. omnis in ſuam perniciem prorſus lapſa concideret. Quamobrem curandum videri, vt Catholici adiutores illis darentur, vel certe alio genere præſidij res ibi Chriſtiana communiretur. A B

Omnibus porro Catholicis Germaniæ Principibus denunciaret, cupere Pontificem, ſibi ab eis pro ſua quoque prudentia ſalutaris conſilij aliquid dari, de ijs rebus, quas ipſi optimas vel dictu, vel factu arbitrarentur ad Catholicam fidem in illis regionibus aut tuendam, aut amplificandam, & ad conuellendas hæreſes, inducendumq. vſum Tridentini Concilij, & ad neceſſarium vacantibus ſacerdotijs modum adhibendum: denique ad retinendam ſuam ipſorum auctoritatem, ditionemq. ſiue eccleſiaſticam, ſiue ciuilem pie conſeruandam. Amari vero ab ſe omnes charitate ſingulari, atque pro ipſis protegendis intentatum ſe nihil relicturū. Denique illis ſacrorum Principibus hæc mandaret ſingillatim, ut qui ſolemni cærimonia conſecrati non eſsent, ij primo quoque tempore conſecrarentur. diuinaq. myſteria peragerent, & ad populum cuncti ſacras conciones haberent interdum. vt vel ſemel in anno totam, aut certe potiorem diœceſis quiſque ſuæ partem obirent ipſi; ſacra cœnobia curarent inſtaurari; deſertores omnes, ac deploratos monachos expellerent, ac profligarent. Quod ſi cœnobitæ ibi defuiſſent, ſe ſatis multos optimis moribus ornatos ex Italia, Belgarumq. regione delectos, eo dimiſſurum. Archidiaconos, & alios quoslibet eccleſiaſtica dignitate præditos ad modum cuiuſq. gradui conſentaneum vitam inſtituere compellerent, neque ea in re cuiquam indulgerent. cauerent etiam diligenter, ne in diœceſes ſuas hæreticorum libri comportarentur. etenim huic peſti non occurrere, nihil eſſe aliud, quam animarum in perniciem conſentire, hæreticiſq. aperte fauere. Proinde omnes efficerent, vt quamplurimi catholici libri excuderentur. nam hæreticos libris ab ſe editis maiorem, quam alia ratione, Eccleſiæ cladem intuliſſe. Itaque illos facile conuictum iri, ſi optimorum auctorum libri exquirerentur. quibus modico pretio diuenditis, C D

commo-

A commodius poſſent, hæreticorum fraudes, & errores aperiri.

Legatus caute & prudenter ageret, vt a quouis hominum genere quæreret, an quiſpiam vel Italus, vel Belga, vel Hiſpanus hæreticorum in Germania conſuetudine ad Catholicos populos, ac prouincias labefactandas vteretur; atque in ea re nullis aut impenſis, aut vigilijs, vt de rebus omnibus Pontifex certior fieret, parcendum putaret. Principes etiam viros, & Antiſtites omnes commoneret, ne vmquam hæreticos in ſuis vel ædibus, vel ditionibus tolerarent; curarentq. ſedulo, vt ad Pontificis aures perueniret, huic ſe monitioni prorſus obtemperaſſe. Quod ſi Catholici viri probitate, & eruditione præſtantes apud illos inuenirentur, qui contra hæreticos concionari, vel alia ratione pro re Chriſtiana inſudare parati eſſent, B ea de re ſcriberent ad PIVM, qui pro ſua liberalitate virorum eiuſmodi opera vti, eoſdemq. iuſto præmio cumulate cohoneſtare ſtuduiſſet. Id porro diligenter operam darent omnes, vt ſuum quiſq; Theologum cum doctrina, tum integritate vitæ præcellentem penes ſe alerent, & haberent; neque erudiendorum in Seminarijs adoleſcentum clericorum ad præſcriptam rationem ſacri Tridentini Concilij curam negligerent. Præterea vero cum in Spirenſi, Vuormacienſiq. diœceſibus aduerſus Catholicos omnem impietatem Elector Palatinus exercuiſſet, ageret Legatus, vt neque Principes, neque ſacri proceres Catholici, neque Cæſar ipſe tam immane ſcelus dimitterent impunitum; ſed acriter id vindicarent, nam huiuſmodi flagitia diſſimulate, aut toleranter ferre, nihil aliud eſſe, quam C hæreticos principes ad eccleſiaſticos vicinos ſuos perdendos incitare. In quo PIVS operam ſuam omnem, & opem prolixe pollicebatur; vt vel inde intelligerent homines, eum in re tanti ponderis officio ſuo numquam defuiſſe. Denique Bauariæ Ducem ſpectatæ Principem integritatis, ac religionis, & confirmaret in officio, & ad liberos ſuos iiſdem virtutibus inſtituendos, ſegregandoſq. omnino ab hæreticorum conſuetudine, atque omne ſtudium conferendum, ne quiſpiam eiuſmodi peſte affectus eius in aula deliteſceret, pie cohortaretur. Quæ quidem fere omnia, atque alia multa generis eiuſdem, iubente PIO, Legatus, quoad eius fieri potuit, egregie præſtari curauit. Itaque piorum conatuum, ſanctorumq. conſiliorum haud contemnendus extitit fructus. Sed hæc dum ita curantur, Melitenſium periculis occurrendum fuit.
D

Melitæ ſuccurrit. Cap. II.

INTER alias enim multas, eaſq. grauiſſimas, in quas PII Pontificatus incurrit, rerum difficultates, acris in primis, plenaq. timoris, atque periculi fuit obſidio Melitenſis. Satis conſtat, Melitam, Lybici maris inſulam, non modo Siciliæ, cui adiacet, LX. millia paſſuum ab ea diſtans, ſed etiam omnis fere Italiæ contra barbarorum impetus tutum propugnacu-

lum, ſacræ militiæ S. Ioannis Hieroſolymitani hoſpitio inclytum, ad Romanæ Eccleſiæ præſidium maxime pertinere. Id ſcilicet Solimanus Turcarum Imperator Chriſtiani nominis hoſtis acerrimus non ignorans, atque in Italiam ſibi aditum aperire cupiens, paulo ante hunc Pontificatum ingenti claſſe ducentis ac ſexaginta fere inſtructa nauigijs Melitam expugnare, ac per quattuor menſes graui obſidione diuexare inſtituit. Et cum magna Melitenſibus damna intuliſſet, iamque arcem, cui a ſancto Eraſmo cognomen eſt, per vim in poteſtatem redegiſſet, propugnantium militum virtuti demum cedere coactus, graui ſuo dedecore, pariq. detrimento, & indignatione inde receſſerat. E ſuis triginta millibus, e noſtris vero ferme nouem millibus in ea obſidione deſideratis. Sed ne recuperatis viribus, maiore impetu, ac furore eo reuerteretur, nemo non timebat. maximos enim ob id bellicos apparatus Conſtantinopoli fieri, nunciabatur. Itaque Ioannem Valletam Hieroſolymitani Ordinis Magiſtrum, vt, quam deſignabat, nouam vrbem condere, omniq. genere præſidij communire quamprimum aggrederetur, grauiter cohortari, atque impellere PIVS non deſiſtebat. triaq. millia militum, quos in eam daret expeditionem, ſtipendijs affecit: & quæ Pius IV. deſponderat, aliaq. longe maiora ſubſidia libenter ſe præbiturum oſtendit. Ac protinus aureorum quindecim millibus donauit milites Melitenſes. & alia præterea quina millia in menſes ſingulos in eam fabricam per ſeptimeſtre contulit. Sed quoniam, & tantæ molis ædificium, & graue a potentiſſimo hoſte imminens periculum maiora poſtulare videbantur auxilia, quæ ab alijs Principibus tributum iri ſpes erat exigua, auctore Valleta, exierat rumor, Melitenſium militum Magiſtrum, niſi Chriſtiani Principes opem ei ferrent in tempore, cum Ordine ſuo, relicta Melita, ſe in Siciliam recepturum. Qua de re PIVS ab ipſo Valleta certior factus, ſimulq. de varijs, quibus ille premebatur, anguſtijs edoctus, vt mærentem hominem ſubleuaret, & in officio contineret, non ſolum quanta poſſet maxima illi ſubſidia tribuere, ſed vitam etiam ac ſanguinem pro honore Dei, Melitenſiumq. ſalute profundere ſe probe paratum eſſe reſpondit. Itaque ſtatim ampliſſima apoſtolicæ indulgentiæ munera cunctis Chriſti fidelibus propoſuit, eoſq. vt erratis expiatis, diuinam opem Melitenſibus implorarent, ac pro ſuis quiſq. facultatibus eis ſuccurrerent, patria charitate prouocauit. Ex quo Pontificiæ indulgentiæ, piorumq. liberalitatis beneficio per Italiam, Galliamq. præſtito haud modicus pecuniæ numerus collectus eſt. Quod ne in Hiſpania quoque fieret, regiorum adminiſtrorum inde cogendæ pecuniæ bonam partem in Guletanam munitionem conferendam eſſe prætendentium, fecit exceptio. At vero cum in Luſitania itidem, atque Indijs, vt edixerat, Iubileum ipſum minime vulgatum fuiſſe PIVS intellexiſſet, id ægre ferens, eo mox abrogato, per exhortatorium diploma ſacrum apoſtolicæ benedictionis munus tantum obtulit ijs, qui eiuſmodi ſubſidium benigne deinceps contuliſſent.

Inter

A Inter hæc autem Philippum Hiſpaniarum Regem, ac Neapolis, Siciliæq. Proreges per litteras, ac nuncios ad promiſſas Melitenſibus ſuppetias quam celerrime ferendas ardentius extimulauit. Ad ipſumq. Valletam litteras dedit, Apoſtolici feruoris, vt vidimus, paternæ pietatis, ac prudentium plenas conſiliorum. quibus eum ad nouam exædificandam vrbem primo quoque tempore, inſulamq. tuendam impellens, illum a ſuſcepto, vel prætexto diſcedendi propoſito reuocauit. Ceterum his ad fabricæ perfectionem haud ſufficientibus, maiora a PIO ſubſidia, in eo vno ſecundum Deum ſpem omnem ſe repoſitam habere profeſſus, in dies Valleta flagitabat. Itaque cum maximos PIVS præſertim contra hæreticos per idem tempus ſumptus faceret, neq; aliunde ſuppeteret, ex quo largio-
B ra pro ſua eximia pietate Melitæ conferre poſſet auxilia, Pontificij adminiſtri, officio ſuo male functi rebus fiſco addictis, ex his quattuor & quadraginta millia nummum aureorum, ac varias eius præterea gemmas, quæ tredecim ferme aureorum millibus æſtimabantur, ipſi fabricę ſtatim attribuit. Sacriſq. militibus Melitenſibus in eam rem, vt aureorum centũ quinquaginta millia legitime contrahere quoquo modo poſſent, Ordinis. ſui fundis in Italia, Gallia, Hiſpaniaq. oppigneratis, indulſit. Neapolitanis porro clericis ob id tres decimas impoſuit. vnde mox triginta fere aureorum millia collecta ſunt. Ac pro neceſſitate celerius vt abſolueretur ædificium, ne feſtis diebus opus facere impedirentur, fabros, & operas legibus exſoluit. edicens, id aliquando fas eſſe, vel neceſſitatis, vel pietatis, vel pu-
C blicæ vtilitatis, quæ genus quoddam eſt pietatis, cauſſa: quæ rationes omnes ad rem præſentẽ pertinerent. Itaque nouæ vrbi, anno ſal. M.D.LXVI. quinto Kal. April. Deo in primis, Pio V. atque alijs bene iuuantibus, exædificari cœptæ, feruentiq. opere deinceps extructæ, ac communitæ, Valletæ, a gentili conditoris Magni Magiſtri cognomine, more maiorum nomen eſt inditum. Quamobrem Turcæ Melitam optime inſtructam, atque munitam eſſe audientes, eo redire noluerunt. ſed ad explendum furorem ſuum, & quam inani Melitenſe incœpto ignominiam ſubierant, vindicandam, confeſtim inſulam Chium illuſtris, ac piæ Iuſtinianæ gentis ditionem occupare aggreſſi, eam ſibi magno Chriſtianorũ damno ſubiecerunt. Iuſtinianos vero ipſos male acceptos, ad vrbem Theodoſiam, quæ
D nunc Caffa dicitur, captiuos abduxerunt. quos deinde PIVS, Caroli Noni Gallorum Regis ope vinculis eximi, liberariq. curauit.

Sub idem tempus centum & amplius Equites Galli primariæ nobilitatis, quos ingens ſuæ gentis hominum numerus comitabatur, ex inſula Melita a Turcarum obſidione liberanda profecti in patriam reuertentes, PII ſacros pedes oſculandi cauſſa Romam diuerterunt. Quos ipſe ſingulari pietate a limine aulæ S. Marci, vbi tum reſidebat, genibus prorepentes ad ſacri pedis oſcula benigne excepit, ſinguliſq. benedixit. Mox Gulielmo Sãgalletto intimo Quæſtori, vt ex ærario pontificio decem aureorum millia illis diſtribueret, imperauit: ratus, exteros homines e ſalutari expeditione

E 2 profe-

profectos,longoq. itinere afflictos,pecuniarum egere ſubſidio. Horũ prin- A
cipes erant Comes Briſacius & Philippus Strotius.qui vna cũ alijs egregiã
Pontificis liberalitatẽ admirati, ad eumq colendum impenſius propenſi,
pecuniam, qua ſe non indigere profitebantur, pro ſua modeſtia recuſa-
runt. Sed immortales PIO gratias agentes, ac magno ſe illi beneficio de-
uinctos agnoſcentes, ad Anconam vrbem præſidio communiendam, cui
a Turcarum claſſe periculum imminebat, ſponte profecti, inde,donec tu-
ta res eſſet, diſcedere noluerunt. Per idem tempus cum Turcarum claſ-
ſis in Adriaticum ſinum eſſet ingreſſa, teneretq. timor animos, ne quid
grauius inde Chriſtiana, præſertim Veneta Reſpub. pateretur; Paulum
Iordanum Vrſinum Braciani Principem, pontificiarum triremium du-
cem PIVS declarauit, eoq. ſubſidio miſit. ac protinus quattuor militum B
millia ſuis ducta ſtipendijs in eam expeditionem dedit. præter alia multa,
quæ tum a Philippi Catholici Regis claſſe procurauit auxilia, tum ditio-
nis ſuæ maritima firmauit præſidia. quibus illos Chriſtianorum portus,
& oras egregie communiuit, ab hoſtilibuſq. armis vindicauit. Sed iam
ad res in Germania geſtas redeamus.

Cæſarem contra Turcas in Pannonia humanis, & diuinis opibus iuuat. Cap. III.

NIHIL fortaſſe minus expectares a Pontifice & re, &
nomine PIO,quam vt bellicis rebus vel adminiſtran- C
dis,vel procurandis animum adijceret. Verum,vt a
dominico grege ſibi commiſſo truculentam vndi-
que frementium luporum rabiem vigilantiſsimus pa-
ſtor arceret, atque propelleret,neceſſario ſibi facien-
dum putauit,vt pacis bonum,cui perpetuo fuit inten-
tus,bellicis præſidijs tueretur.Enimuero cum Rempublicam Chriſtianam
duorum acerrimorum hoſtium, Turcarum videlicet, & hæreticorum
viribus continenter oppugnari, ac propemodum opprimi videret, im-
manem quidem illorum audaciam contundere, horum vero impietatis
furorem extinguere ab ipſo ſui Pontificatus initio cogitauit. Itaque per
epiſtolas occultis notis conſcriptas Commendono Legato mandauit, vt D
cum Cæſare, Germaniſque Principibus diligenter ageret de ſociali in
communem hoſtem Turcam fœdere iungendo: quippe quem intellige-
ret, maximos bellicos apparatus conficere, vt Chriſtianos terra, mariq;
peteret,ſummo cum eorum detrimento. cumq. de illius potentia conſta-
ret, PIVS, vti ſummum omnium parentem decet, Principes ad tutan-
dam rem Chriſtianam ſanctiſsimi fœderis vinculo colligare decreuerat.
vt non ſolum imminentia proxime, ſed multo poſt etiam futura pericu-
la declinaret. ac præterea ſe, quicquid poſſet, quam diligentiſsime præ-
ſtaturum pollicebatur, tam in faciendo ſumptu, quam in Regum om-
nium

Digitized by Google

A nium, ac Principum auxilio procurando. Acta ſunt a Legato cuncta diligenter. Atque in comitijs id ſolum conſtitutum, vt contra Turcas a Germanis Principibus auxilia quædam ſuppeditarentur. At vero PIVS Cæſaris rerum anguſtia perſpecta, ad eam rem ſexaginta millia nummum aureorum ei decreuit, pollicitus alia præterea quinquagena millia in annos ſingulos donec bellum conficeretur. Ac paulo poſt eidem petenti alia quoq. triginta millia ad oppidum Caniſiam, aliaq. loca contra Turcam in Pannonia communienda Venetijs numerari iuſsit: aliam porro grandem pecuniarum vim ad id paſsim elargitus.

Ceterum Principes omnes aſsiduis vrgebat cohortationibus, vt ſacroſanctam belli ſocietatẽ inirent: Cæſareamq. Maieſtatẽ contra barbarum Tyrannum pro Chriſtiani nominis gloria dimicantem iuuare ne grauarentur. B Hinc Emanuel Philibertus, Dux Allobrogum, quadringentos equites minoribus tormentis inſtructos eo miſit, ipſeq. expeditioni quamplurimis alijs primarijs ſtipatus militibus interfuit. Sed equitibus Cæſari operam nauantibus relictis, ad tuendas ditiones ſuas ſubinde neceſſario remeauit. Alfonſus quoque Ateſtinus, Ferrariæ Princeps, quadringentos viros clari nominis, trecentoſq. minoribus armatos tormentis, ac centum galeatos milites, totidemq. ducens cataphractos eodem eſt profectus, in ijs nobilisquiſque tres, aut quattuor voluntarios milites egregie fortes ſecum adduxerat. Vt ij numero eſſent omnes ad duo millia, & amplius armatorum quibus etiam plurimi viri primarij ex omni Italia, C PIO cohortante, profecti, auxiliares acceſſere. Coſmus Florentiæ Dux aere ſuo tria millia peditum eodem ſubmiſit: præter ducenta millia nummũ aureorũ, quos ille paulo ante Venetijs in hãc expeditionẽ Imperatori curauerat. Genuenſes itidẽ, atq. Lucenſes opem quiq. ſuam contulerunt: remq. grandi pecunia iuuit Gulielmus Gonzaga, Dux Mantuanorum.

Inter hæc autem indicto ampliſsimo Iubileo, vt hiſce diuinorum armorum opibus præter pecuniaria ſubſidia, opitularetur Imperatori, pro more veterum patrum ad ea pietatis præſidia, quibus iræ cæleſtes a mortalibus auertuntur, confugiendum PIVS exiſtimauit. Itaque ſolemnes, ac publicas tridui ſupplicationes decreuit, quæ non Romæ ſolum, ſed per totum ferme Chriſtianum orbem haberentur. ad ſalutares pœnitentiæ D fructus omnes excitauit, Apoſtolicam gratiam, & indulgentiam ampliſsimam omnibus conferens, qui ieiunijs, eleemoſynis, & orationibus pijs intenti, ad confeſsioniſq. & Eucharistiæ ſacramenta accedentes aduerſus Chriſtianæ fidei hoſtes victoriam Cæſari a Deo precarentur. Inciderunt hæc in æſtiuos dies, quibus maximi in Vrbe calores eſſe ſolent; ſupplicationes tamen illas ipſemet PIVS coram honeſtauit. Nam a ſe diluculo facta re diuina in æde S. Marci, inde primo die ad Lateranenſem baſilicam, altero ad S. Mariæ Maioris, tertio ad Aræ Cœli templum pedes proceſsit. omnino magna opinio erat, trecentis ad hinc annis nul-

lum extitiſſe Pontificem, qui maiore frequentia, alacritate, ac pietate A
ſacrum eiuſmodi ſupplicationum munus obijſſet. Illud admirabile.quod cum tanta ad S. Ioannis ædem prima ſupplicatione confluxiſſet hominum multitudo, vt maior conuenire minime poſſe videretur, frequentior tamen apparuerit in ſecunda;quodque demum in tertia longe.quam antea, numeroſior ad pie precandum turba vndique collecta, rebuſq. diuinis intenta conſpiceretur. Denique in eo celeberrimo comitatu tantum Pontifex excitauit ſtudium pietatis, vt in omnibus imaginem veræ fidei, quam olim Apoſtolus in Romanis hominibus extulit laudibus, ſe intueri plerique teſtarentur. Auxit etiam religionem certa nefariorum ſpirituum ex aliquot notiſsimis feminis eiectio:haud obſcura Pontificis ſanctimoniæ ſignificatione. qua de re infra commodius ſuo loco ſcribemus. B

Interea Solimanus in Pannoniam progreſſus vrbem Iuliam cepit: ciuibus ſeſe dedentibus, vt pote non valentibus diutius hoſti reſiſtere: qui eos omnes contra datam ab ſe fidem æque impie, ac perfide contrucidauit. Mox centum nonaginta millium Turcarum exercitu inſtructus,Sigetum arcem, oppidumq. & natura loci, & arte munitiſsimũ in Croatiæ,Pannoniæq. finibus collocatum cœpit obſidere. Qua in obſidione attociſsima ſane, ac diuturna non tam vniuerſa Chriſtianorum arma, quam efficaces apud Deum P I I Pontificis deprecationes ſe pertimeſcere Solimanus dictitabat.nec impij tyranni timor inanis, nec PII Pontificis, quam pro ea re fundebat, irrita omnino precatio fuit. nam triduo antequam Sigetum caperetur, acerrimus ille Chriſtiani nominis hoſtis, cum per annos C
ſex &quadraginta varijs cladibus Chriſtianam rempublicã afflixiſſet,tandem repentino morbo correptus, iuſto Dei iudicio,infelicem vitam cum æterna morte commutauit,pridie Nonas Septembris,anno M. D LX VI. diuina cauente clementia, ne ille aut adepta victoria lætaretur, aut quas nomini Chriſtiano minitabatur, clades maiores inferret. Eius vero mortem Mehemetus, primarius Baſſa, ſummo artificio ſuis, & noſtris occultauit, donec oppidum expugnaretur. captoq. Sigeto, Selymum eius nominis I I. demortui parentis in ſolio Conſtantinopoli collocari mirabili celeritate,aſtuq. procurauit.

D

Galliam

Digitized by Google

A Galliam perduellium, & hæreticorum armis vexatam iuuat, eccleſiaſticamq. diſciplinam ibi lapſam reſtituit. Cap. IV.

TAMETSI omnes, qui vbique gentium vel Chriſtianam religionem profiterentur, vel ab ea declinarent, & curandos, & ad ſalutis viam reuocandos PIVS ita ſuſceperat, vt vniuerſus terrarũ orbis domus ſua ſibi eſſe videretur; tamen, quæ per id tempus gerebantur in Gallia, propter periculorum tum ma-
B gnitudinem, tum vero etiam vicinitatem magis eum
ſollicitum habuerunt. Itaque ab ipſo ſui Pontificatus exordio, ac deinceps continenter, & conſilijs, & pecunijs, & armatorum præterea ſubſidijs rem Chriſtianam opportune iuuare non deſtitit, vt peſtilens hæreticorum ſecta ab Eccleſia catholica, & ab Rege ſuo deficientium penitus deleretur, veteq. pietatis cultus in Gallia quam integerrimus perpetuo conſeruaretur. Sed enim Hugonoti (ita Caluiniani quidam hæretici ſunt appellati) de quibus multas ipſe victorias reportauit, aut acriorem hoſtem, aut ad impios conatus ſuos infringẽdos illo paratiorem adhuc habuere neminem. Cum igitur Henricus II. Valeſius Gallorum Rex in primarios quoſdam eius peſtis auctores acriter olim animaduertiſſet, ceteri
C dein caput attollere non audebant. Sed eo iam vita functo, in Franciſcum eo nomine Secundum, eius filium, ac ſucceſſorem, inita coniuratione, inſanis quorumdam præpotentium virorum innouandis Galliæ rebus enixe ſtudentium conſilijs confirmati, qua in adoleſcentem Regem, qua etiam in Eccleſiam Dei pernicioſum virus euomebant. His porro conſilijs inſtructi primum ad oppidum Bleſas, vbi Rex per eos dies morabatur, tum ad Ambaſiam, quo mox ille perrexit, edixere diem in Idus Martias, quo die omnes eodem ad eum vel capiendum, vel e medio tollendum conuenirent. Verum tam caute (illum Deo protegente) rem gerere non potuere, quin a Carolo Lotharingio Cardinali detegerentur, nefarijq. illorum conatus inanes, & irriti redderentur. Itaque maximam
D partem in vincula coniecti, princeps eorum capite plexus, & cum alijs præterea multis in fruſta diſcerptus. Cum hæc igitur cauſſa, tum etiam Franciſco Rege mortuo, Caroli fratris in eius locum ſuffecti puerilis ætas ipſi ſectæ ſeſe corroborandi præbuit occaſionem. propterea VII. Idus Ianuar. M. D L XII. regium pro tempore diuulgatur edictum, quo decernitur, vt religionem illã nomine Reformatam, re vera corruptiſſimam conſectantes, eam extra vrbes tantum poſſent profiteri. Atque id potiſſimũ permiſſũ ad leniendos primatum quorumdam animos, qui ante mortem Franciſci Regis in regiam domum ſe male animatos eſſe declarauerant.

Itaque

Itaque viſum, vel hac ratione illorum poſſe furorem temperari. Quod tamen tantum abfuit, vt eueniret, vt maiora quoque mala ſint inde conſecuta. Nam extemplo Regi, vt nefarium, ſic apertum inferre bellum, ac regno toto, qua ſacra templa impie demoliti, qua innumerabilia patrare ſacrilegia, qua innocentem Catholicorum ſanguinem immani crudelitate profundere cœperunt. Denique cum in eo regno pernicioſis cuncta bellis conflagrarent in dies, M. D L X I I. Nonis Martijs, Aurelijs, noua mutuo pactione facta, permiſſum eſt, vti regno toto, præcipuis quibuſdam oppidis exceptis, pro ſua quiſque conſcientia libere poſſent & viuere & concionari: idq. donec Rex in tutelā veniret ſuā. Interim vero per annos aliquot Hugonoti modo apertis machinis, modo inſidijs vbique, ſed in primis in ipſa regia conſtructis, totius regni perniciē moliebantur.

Quod quidem malum PIVS animo proſpiciens, vt tam exitialem peſtē auerteret, lenioribus primum vtens remedijs, Comitem Michaelē Turrianum, Cenetenſium Epiſcopum, qui poſtea Card. creatus eſt, virū ſummæ pietatis & integritatis laude præſtantē, ad Regem, & ad Catharinam, quæ vt Regina mater per hoc tēpus gubernacula tenebat, in Galliam Internuncium declarauit. Huic vt & animorum ſaluti, & Regi ab hoſtium inſidijs vindicando, atque regno eius tuendo prouideret, multa religionis, Chriſtianæq. prudentiæ plena mandata dedit. Illud in primis regios in animos PIVS reuocabat, ne humanis conſilijs poſthaberent iuſſa diuina: ſed mille regna, ac vitam ipſam proijciendam potius, quam officium ſuum deſerendum putarent: præſertim in negotio Catholicæ religionis, quam haudquaquam ſatis eſſet, ſi Principes ipſi complecterentur, ſed illis etiam efficiendum, ſui vt prouinciales, & ſubditi eamdem profiterentur, hæreticam vero impietatem ſectantes grauiter plecterentur. Hoc enim regij muneris eſſe, hoc præcipue Galliarum Reges præſtare oportere: ſi Chriſtiani, atque adeo Chriſtianiſſimi & eſſe & appellari, ſi maiores ſuos Carolos, & Pipinos, alioſq. ſtrenuos Romanæ Eccleſiæ, & Catholicæ fidei defenſores imitari, ſi denique, vt par eſt, ſeruire Domino velint. Hoc namque cunctis Regibus, Principibus, atque iudicibus præceptum diuinitus datum, quod Rex ille, prophetaq. ſanctiſſimus his verbis edixit. *Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram. Seruite domino in timore.* Id vero, SS. Patrum teſtimonio, tum ab Regibus cumulate fieri conſtat, cum & ipſi, quatenus homines ſunt, recte viuunt, & quatenus Reges in regno ſuo bona iubent, malaq prohibent; non ſolum quæ ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ ad diuinam pertinent religionem. exemplo piorum Regum Ezechiæ, atque Ioſiæ, qui Domino egregie ſeruierunt, lucos, & templa idolorum, & excelſa illa, quæ contra præcepta Dei fuerant extructa, deſtruendo.

Pſal. 2.

S. Aug. lib. 3 contra Creſcon. c. 51. & epiſt. 48. & 50.

4. Reg. 18. & 23.

Ceterum PIVS, vt Tridentini concilij decreta cuſtodirentur in Gallia præcepit. & cum hoc ſegnius curari videret; nihil tale aut Rege, aut Re-

A Regina poſtulante; ad omnes Gallicanos Epiſcopos litteras dedit, mandans eis, vt vel Concilium ipſum ſeruandum curarent, vel graues neglecti officij pœnas ſubirent. Reginam vero commonuit, ne id præſtare differret, donec Rex ætate, & viribus augeretur: ſi quidem temporum momenta haud in noſtra eſſe poteſtate. meminiſſetq. oraculo illo diuino magis eſſe nitendum, quo Deus ait; *Per me Reges regnant*: ac Dauidi maiores vires diuinitus collatas fuiſſe, quam Sauli, ceteroqui ſtatura corporis, & ætate præſtantiori. quicunque ſuis vmquam eſſet viribus temere confiſus, hunc demum ſe a Deo confuſum offendiſſe. Odettum vero Caſtilionæum iam olim a Pio IV. Sacræ purpuræ dignitate ſpoliatum, Regis in conſilium nequaquam adhibendum eſſe. quippe qui hæreticus *Prou.8.* *1.Reg.7.*

B palam eſſet, & a piorum communione iure ſeiunctus. Neque permittendum, vt is ſacri habitum geſtaret honoris, quo ante anathematis in ſe latam ſententiam, ſuperbe ſe abdicauerat: immo vero in Sedis Apoſtolicę contemptionem, eo reſumpto, ſibi vxorem adſciuerat. Quocirca denunciabat PIVS, niſi quæ decretæ iam erant, de illo pœnæ ſumerentur, ſe dignitatem huiuſmodi in quemquam alium eius regni numquam amplius collaturum. Ceterum eccleſiaſticis beneficijs, & vectigalibus nonnulli, qui Hugonotorum more vxorem duxerant, iuſſu PII ſunt expoliati, eiuſdemq. factionis pleri que moti ſunt regijs miniſterijs Pontifice proſitente, ſublatis impedimentis religionis, meditari ſe, atque moliri magna quædam exteris in locis, eaq. præclara facinora, quibus & Dei glo-

C ria ſumme propagaretur, & ſæculum optatis floreret bonis, & regnum illud ingenti pacis beneficio potiretur. Verum inprimis edictum illud, quod Hugonotorum in gratiam editum diximus, infirmandum eſſe, vti mox magna ex parte factum fuit. Atque ita ex ijs, quæ ad ſacrorum Antiſtites diplomata ſcripſit, Chriſtiana res inſtaurari cœpit in Gallia. pleriſq. locis receptus Romanus Catechiſmus, & Catholica diſciplina reſtituta. Inde Epiſcopi omnes per id tempus in aula Regia commorantes, vt ad ſuam quiſque diœceſim præſentes procurandam quamprimum abſcederent; PIVS edixit. eoq. hortante ad Archiepiſcopos huiuſcemodi Rex litteras dedit.

D *Quas hoc tempore calamitates experimur, eæ ſane Dei in nos iram exerceri, ſatis oſtendunt. Vt autem ille placetur, opus eſt, vt Antiſtites ſacri pro officio ſuo, & ratione ſpectatæ vitæ, & doctrinæ munere, pijſq. ieiunijs, & obſecrationibus, populis rite edocendis operam nauent diligenter, atque ad cultum Dei, eiuſq. cæleſtium mandatorum obſeruationem, quos debent, omnes inſtituant. Hoc autem ad agendum inducit nos, ac pie cohortatur PIVS V. Pont. Max. Itaq. Præſules omnes obteſtamur in Domino, vt ad reſidendum in ſuam ſinguli prouinciam primo quoque tempore proficiſcantur.* Quod illi ſtatim præſtiterunt. Interim vero Galli ſeptem Epiſcopi, nempe Vticenſis, Valentinus, Carnotenſis, Oloronenſis, & Laſcurenſis,

ſis, alijq. præterea duo Eccleſias etiam num occupantes, cum hęreſis damnati Romæ iam eſſent; eam damnationem in Gallia promulgandam, iiſq. de ſede deiectis, alios Catholicos ſubrogandos PIVS curauit. Fecitq. vt memoratus Odettus Bellouacenſi ſe abdicaret Epiſcopatu. quem ille cum omnibus, quorum potiebatur, ſacerdotijs, apud Regem depoſuit: atque diabolicis actus furijs in Angliam profectus, ibidem impie migrauit e vita. Ad omnes porro ipſius Galliæ, ſicut etiam ad alios ceterarum gentium Antiſtites, PIVS perſcripſit, eorum conſcientiam grauiter obteſtans, vti ſumma fide colligerent indicem, in quo non ſolum ciuitatum, ſed diœceſum etiam quique ſuarum omnium nomina cenſerent Clericorum, qui & recta fide, & vitæ ſanctitate præcellerent; eaq. doctrina præditi eſſent, vt digni iudicarentur, & apti, quibus eccleſiaſtica munera, ac beneficia conferrentur: præſertim quæ curam animarum adiunctam haberent. Ac ſi quando intelligeret, forte quempiam Antiſtitem indicem ipſum haud bona fide confeciſſe, religioſos viros earum ciuitatum per litteras ſubmonebat, rem omnem diligenter explorarent, deſcriptamq. notationem ſubmitterent ad ſeſe. ratus videlicet illud maximi eſſe momenti, idoneos viros deligere, qui curam gerant eccleſiarum. Nam dum Pontifices id negligentius curant, fieri plerumque ſolere, vt animæ depereant: videriq. illos id potius curare, vt homines ſacris ditent prouentibus, quam vt eccleſias iuuent, atque ornent hominibus. Huiuſmodi vero indices apud ſe cuſtodiebat ipſe diligenter. A B

In illud porro ſedulo PIVS incubuit, vt deprauata quædam tolleretur conſuetudo, quæ ſub alijs iam Regibus cœpta etiam num vigebat in Gallia; cuiuſque generis beneficia, eccleſiaſq. præcipuas non modo laicis, ſed etiam feminis per interpoſitos miniſtros res ſacras procurantibus obſequij remunerandi ſpecie conferendi. Ex quo id præter cetera conſequebatur incommodi, vt eccleſiæ ſine legitimo capite diu regerentur. Laico videlicet illo, ſeu viro, ſeu muliere, quæ fruebatur bonis, nominandiq. ius habebat, interim negotium differente, donec vel frater, vel filius, vel nepos, vel alius ſanguine ſibi coniunctus ad certam ætatem perueniret; aut tandem ad aliquem nominandum neceſſitate compulſi, poſt multum temporis non ſine ſimoniaca labe quempiam conducebant. Id autem cum PIVS animaduerteret, diceretq. male diſtribuere beneficia, Eccleſiæq. bonis abuti, horrendum nimis eſſe, ſcilicet Chriſti ſanguinem abijcere, vt Reges illi ab hac re temperarēt in poſterum, effecit. Itaque Regina prompte PII mandata præſtans, ad Antiſtites Regni perſcripſit, vti certiorem ipſum facerent, quinam huiuſmodi occuparent beneficia. Atque ita labentibus rebus prouiſum eſt opportune. Ac præcipue Rocca Surionis Principem feminam, Catholicam, quam Monpenſerij Ducis frater regiæ ſtirpis habebat in matrimonio, Glandatenſem Epiſcopatum, quem illa per annos multos ſine adminiſtratore tenuerat, & alia quædā eccleſiaſtica C D

be-

A beneficia ei regio permiſſu conceſſa coegit abdicare. Fecit ergo, ne ſacerdotia ſine titulo poſſiderentur; ſed potius illis idonei miniſtri præficerentur; & quod in ipſo fuit, vt ſimoniaca negotia e medio tollerentur; nulloq. modo concederetur, vt quiſpiam beneficij Regis nuru collati poſſeſſionem iniret, niſi prius litteris Pontificijs id eſſet Romæ comprobatum.

Ad hæc, vt Rex, eiuſq miniſtri labantem ibi iuſtitiam, quæ ſcelerum medicina, veræq. religionis ſocia & adminiſtra eſt, quaq. remota, vt ait B. Auguſtinus, nihil aliud ſunt regna, niſi magna latrocinia, regno toto *Lib. & c. 4. de Ciuit.* retinendam, & adminiſtrandam curarent. His enim rebus regij nominis dignitatem, atque adeo & Regum, & regnorum ſalutem contineri. & quemadmodum ſalus animæ, quod ait Sapiens, eſt in ſanctitate iuſtitiæ; *Eccli. 30.*
B ſic ceterarum rerum ſalutem, atque felicitatem ex eadem iuſtitiæ, & religionis ſanctitate tamquam ex vero pietatis fonte profluere. Ex certa namque, & vera religione, certam ac veram iuſtitiam exiſtere, & ex varijs religionibus incerta & falſa omnia conſequi. Si enim Magiſtratus, aut Reges ſtatus ſui conſeruandi, vel augendi cauſſa ſibi fas eſſe exiſtiment, ſubditos fallere, datam fidem abnegare, iuſiurandum violare, fallacijs decipere, dolis illudere, omnia bellis permiſcere, nullam pietatis, aut religionis rationem habere, quæ inde in Remp. ſcelera, quæ flagitia, quæ ſacrilegia promanabunt, & erumpent? Ad Metropolitanos proinde omnes constitutionem in cœna Domini editam in Gallia promulgandam, & vt ex parte factum eſt, in vſum inducendam emiſit. Ad eoſq. & ad alios
C Antiſtites crebras, & graues litteras dedit de corrigendis clericorum moribus ac diſciplina; mandans eis, vt præter cetera concubinatus labem tollerent, clericorumq. Collegia, quæ vocant Seminaria, conſtituerent. Manu ſua (vt alias ſæpe ſolebat ad ceteros Catholicos Principes) ſcripſit ad Reginam, curaret omnino, ne iam amplius Ioanna Nauarræ Regina aduerſus Eccleſiaſticam libertatem apud ſuos quidquam decerneret, ſecus enim præpotentes Hiſpanos Antiſtites in eas eccleſias, ac diœceſes omnes ab ſe introductum iri: aliaq ſe moliturum, quæ ipſi Galliarum Reginæ minus eſſent grata futura. Etenim cogitare ſe, de Nauarræ Regina ſceptri iure ſpolianda, eaq. condemnanda vt hæretica: atque ſe pro ſua auctoritate Hiſpaniarum Regem ad eam ipſam regni partem, quam Ioanna te-
D nebat, quamprimum fieri poſſet, capiendam inducturum. Sed quoniam nonnulli pollicebantur fore, vt ea femina ab hæretica perfidia reuocaretur, atque ita Princeps eius filius Chriſto lucrifieret, factum eſt, vt tolerando negotium extraheretur: cum etiam Hiſpanos inter & Gallos intermiſſa bella renouare vererentur. Quamobrem Galliarum Reginam PIVS incitabat interdum, vt vel eam Nauarræ ditionis partem ſibi vindicandi occaſionem caperet; vel pateretur, vt Apoſtolica auctoritate eiuſdem ditionis aliquem e Valeſia domo Regem ipſe conſtitueret.

Egit porro cum illa de Geneuenſi aggredienda expeditione, exiſtimans oppor-

Digitized by Google

opportunam ad id occaſionem dari, Albano Duce in Belgas Catholici A Regis exercitum traijciente. Eſt Geneua ad Lemanum lacum in Allobrogibus oppidum, inſignis hæreticorum, & apoſtatarum ſedes, atque perfugium, quo veluti ad hæreticæ prauitatis gymnaſium, aſylumq. tutiſſimum, vndique confluunt peſſimi quique Catholicæ veritatis deſertores. Hoc igitur tam nefarium impietatis domicilium vel capere, vel excindere, Chriſtianiq. nominis opprobrium tollere, PIVS omnino decreuerat. atque hanc expeditionem continenter verſabat animo, eamq. poſt Turcicum, de quo dicemus, bellum, ſi illi vita ſuppeditaſſet, haud dubie confeciſſet. Curauit itidem, ne interdicti libri aut excuderentur, aut etiam diuenderentur. quod quidem edicto regio præſtitum fuit. Ne item fierent conuenticula, ne concionari, ne baptizare, ne connubia B inire Hugonotorum more quiſpiam auderet. quæ tamen facere, non dubitabant ijdem Hugonoti contra conuenta. Regem denique ſocietatis, quæ illi cum Turca eſt, grauiter increpuit. nam inde Galliarum perniciem proficiſci. Et vſque dum eiuſmodi conſuetudo non diſſolueretur, in regno domeſticos hoſtes numquam defuturos. quin eam rem illi exitio fore, perinde ac fuit olim Hebræis cum ethnicis iuncta ſocietas.

Auenionenſem ditionem tuetur. Cap. V.

C

PER idem tempus Auenionenſem, Venaiſſinamq. ditionem, certum, ac vetus Sedis Apoſtolicæ patrimonium, omni ſtudio protegere, ab hæreticorumq. poteſtate vindicare PIVS inſtituit. Etenim Hugonotis eius ditionis partem occupare iam aggreſſis, ne omnem illum regionis tractum obtinerent, prauitatisq. ſuæ tabe labefactarent omnia, haud leue periculum imminebat. Apoſtolicæ legationis munere tum ibi fungebantur Cardinales, Carolus Borbonius, & Georgius Arminiacus, qui abſentis collegæ vicem ſuſtinebat. Vt igitur eiuſmodi periculis occurreret PIVS, in primis Arminiacum, ad hominem in officio continendum, decem au- D reorum millibus donauit, haud ignarus Reipublicæ præfectos officium ſuum præſtare nitentes, rerum ſuarum aliquando diſpendia ſubire. Eidem quoque magnum pecuniarum numerum varijs temporibus miſit. præter quina aureorum millia in ſingulos ei menſes attributa, ac bellica ſubſidia, quibus & locorum præſidia defendi, & hoſtium impetus reprimi propulſariq. poſſent. Cardinalem præterea Laurentium Strotium, & Tenderenſem Comitem, Prouinciæ præfectum, Gulielmumq. Ioioſam Narbonenſis Galliæ Proregem, vt opes quiſque ſuas ad rem eccleſiaſticam prote-

A protegendam,& conſeruandam prompte conferret,per litteras eſt cohortatus. Qui omnes Pontificis impulſu cum Arminiaco fœdere copulati ad olim erepta Eccleſiæ loca recuperanda belli vires conuerterunt. Ac primum quidem oppidum receptum eſt, Mornas appellatum, mirifice munitum,vna quidem ex parte defluente Rhodano, ex altera vero prærupto monte,cuius in cacumine arx eſt collocata,in quam Hugonoti ſeſe præſidij cauſſa concluſerant, ij tamen incurſione ab Catholicis facta expugnati, captiq. ſunt. qui autem a militibus captiui ducebantur, eos PIVS pretio redemptos, in iuſq. ſibi vindicatos, atque Auenionem perductos,publico ſupplicio afficiendos pro ardenti ſuo religionis ſtudio decreuit. Subinde,iiſdem copijs PII ſtipendia facientibus, ad euertendum Pontem ſancti Spiritus nuncupatum,in Gallia Narbonēſi,ſunt arma conuerſa; vt Prouinciæ,& Allobrogum ſaluti, ſublato hæreticorum commercio, conſuleretur. cumq. ea res proſpere proceſſiſſet, Aramonium caſtellum eſt recuperatum, fortiſſimis quibuſq. Hugonotorum militibus occiſis. quo die a Catholicis cæſi ſunt mille pedites, equiteſq. trecenti, qui ipſi caſtello ſuppetias venerant allaturi. His igitur tribus expeditionibus feliciter abſolutis, breui temporis interuallo Rhodani libere nauigandi facultas ab vrbe Lugduno ad mare vſque recepta eſt. Quæ res magno illis prouincijs bono fuit. præſertim ob negotiationem ſalis,cuius iam inopia premebantur. Ipſarum porro cohortium ope Nemauſienſi arci ab Hugonotis obſeſſæ idemtidem eſt ſubuentum. Denique pro tempore compoſitis rebus,noluit PIVS, vt perduelles vel Auenionem priſtinum in ſtatum redirent,vel bonis fruerentur ſuis. nam huiuſmodi homines Catholicorum inſtar vitā ducere in ſpeciem nō recuſare,vt vel hac arte poſſent,& domum quiſque ſuam repetere,& praua ſtudia magis operire ſimul & exequi.Subiectis vero ſuis interdixit conſuetudine cū ijs, qui erant Auraſicenſis Principatus, Pontificiæ ditionis oppidis circūſepti,ne ſcilicet hęreſeos labe fœdarentur. A quo quidem principatu cū deſertores & nouis moliendis defectionibus, & quorumdam hæreticorum in vrbe Auenione deliteſcentiū vſu retinēdo fouerentur,PII copijs aduerſus ea loca dimiſſis,per vim tria capta ſunt oppida,eaq. mox Legato ſubiecta. Nec ita multo poſt coniuratione quadam patefacta,nonnulli eius participes Auenione in vincula coniecti,ac ſubinde capitis damnati ſunt. Exules autem, quorū alij in Gallia Narbonenſi, permittente Rege continebant ſeſe,coniunctiſq. ſuis furēter appropinquabāt, omnes iuſſu Regis ab illarum prouinciarū præfectis fuſi, fugatiq. ſunt, vti efflagitauerat PIVS. qui etiam cauit,ne in poſterum ad XV. millia paſſuū vel in Auenionenſem, vel in Venaiſinam ditionem illi poſſent accedere: atque ne Sectarij dogmata ſua profiterentur in his Prouinciæ locis, in quibus Legatus,& Archiepiſcopus Auenionenſis ſuprema iudicia exercerent.

Atenim pace Regem inter,& Hugonotos conciliata, Admiralius Gaſpar Colignius de Auenione, Venaiſinaq. ditione occupāda copijs ſuis fretus,agitare conſilia cœpit:ratus id ſibi licere citra vllam de pace condicio-

num,in quibus nulla fieret mentio Pontificis,vel iniuriam, vel offenſionē, A
cogitabat enim,cum eſſet vrbs ipſa copioſa, ac præmunita,in Prouinciæ,
Galliæq; Narbonēſis finibus cis Rhodanum collocata,ſi ipſorum veniſſet
in poteſtatem, fore,vt ſimul non modo validū præſidiū,opimamq; regio-
nem,ſed etiam aduerſus Regem,ſi minus ille conuentis ſtare voluiſſet, fir-
miſſimū ſe propugnaculū adepturos. Atque ita pro rei gerendæ opportu-
nitate,Auraſicēſi ditione in poteſtatem redacta, ad omnē Rhodani occu-
pandam oram vires extenſuros. Quibus de rebus PIVS certior factus,non-
nullis Gallis, quorū ſuſpecta fides erat,primatū ceteroqui ope ſubnixis, &
publicis miniſterijs abdicare coactis,Torquatū Comitem,e prima nobili-
tate Romanum,virū artis militaris ſcientiſſimū,eo cum imperio miſit. Is
autem PII Pontificis iuſſu Aſculanā in exules ac prædones,iiſdem ſumma B
celeritate partim extinctis,partim ex Piceno depulſis,expeditionē ſumma
cum laude confecerat:in eiuſq; fide, atque virtute Pontifex conquieſcebat.
Ac præter armatas cohortes,quæ Pontificia ibi ſtipendia continenter me-
rebantur,cū eo miſit ingentem Italicorū,præſertim Romanorū,tum equi-
tum,tum vero peditū numerum. cum mandatis,auxiliares,ac ſubſidiarios
in Gallia milites conſcribendi;cum ad ſe ipſos tuendos,tū etiam ad omnē
belli tempeſtatem fortiter,ac tuto ſuſtinendam Quamobrem hoſtes,quo-
rum iam plurimi eo verſus iter intenderant, negotio ſuperſedere ſunt coa-
cti Admiralius Rhodanum traijcere non auſus,in Aruerniam protinus ire
contendit.Et quamquā eiuſdem expeditionis occaſione ſublata,tolli quo-
que ſtipendia debere videbantur, tamen PIVS rebus cautius conſulendū C
arbitratus,Torquatū ipſum,ijs,quas ſecū duxerat, copijs munitū per duos
annos ibi ſubſiſtere iuſſit. Huius deinde ope ſubſidij receptum caſtellū eſt
in Allobrogibus,Auriolū appellatū. Enimuero niſi ſumma Pontificis hu-
ius & cura,& faciendi ſumptus munificentia rebus præſto fuiſſet,omnis ea
ditio furentium hoſtiū in poteſtatem facile perueniſſet. Nullū præterea fi-
nem faciebat PIVS, Gallorū Regi ſuadendi, vt vel ſibi aſſentiretur Aura-
ſicenſem expeditionem aggredi cogitāti, vel in eā iret ſententiam,vt mit-
teret ipſe Rex, qui ditionē illam gubernarent: quam vbi in poteſtatē ad-
duxiſset,eam Apoſtolicæ Sedi tribueret,ad ingentē auri vim, quam antea
ipſi Regi Pontificia donauerat beneficentia,compenſandā: vel deniq; aut
coemptionis, aut pignoris titulo concederet Pontifici, Auenionenſiq; Le- D
gato ſubijceret. Auraſicenſem namq; ditionē quod vna cum præfecto ſuo
hæreticæ prauitatis laboraret morbo, & Catholicis infeſta eſſet quotidie
magis,rebelleſq; foueret, ad exitialis cōtagionis cauēda pericula iure poſſe
ab ipſis Catholicis occupari. Ad eamdem porro Auenionenſem ciuitatē,
varias,eaſq; præclaras rerū inſtaurandarū formulas PIVS miſit identidē,
ad illam in Chriſtiana diſciplina pie continendā, atque ad ſacræ Inquiſi-
tionis munus rite præſtandū accommodatas.Hæreticorum autem,ac per-
duellium bona fiſco iam addicta religioſis locis attribuit: atque vt idem
ceteris regni ipſius in regionibus efficeretur,quantū in ſe fuit, procurauit.

A Bella Gallica, iiſq. a PIO contra hæreticos miſſa ſubſidia. Cap. VI.

VERTEBAT interim annus a Chriſto nato M.D.LXVII. cum perduelles hæretici iterum in Gallia tumultuari, & alterum ſerere ciuile bellum ſumma ope nitentes, non ſine certa. & religionis, & patriæ ſuę, & florentiſſimi regni pernicie, de interimendo Carolo Chriſtianiſſimo Rege, Lutetiaq. occupanda cogitare cœperunt. Nam in ſpem quamdam erant ingreſſi, cum primũ eam vrbem, quam ſemper nefarijs conatibus ſuis infeſtam eſſe cognouerant, in poteſtatem redegiſſent, fore, vt haud magno
B negotio toto regno potirentur. eaq. de re quotidie inter ſe conſilia, vt occulta, ita plena fraudis, & impietatis agitabant. Commorabatur tum forte Rex in oppido Meldenſi, decimo a Lutetia lapide, vbi cum Regia domo animi gratia tantis de rebus minus, quam par erat, ſollicitus quieſcebat. Itaque PIVS cum hæc reſciuiſſet, Regem ipſum, eiuſq. matrem, vt in ſimili periculo faciebat identidem, grauiter & commonendos, & hortandos putauit. hoſtibus nequaquam eſſe fidendum: quin potius a regno ſuo tam exitialem, ac pernicioſam peſtem propulſandam: atque in primis ex ipſamet aula, conſilioq regio perditos miniſtros, & Hugonotorum principes ſine cunctatione profligandos. Verum illis dicto ſerius audientibus, euenit, vt Ludouicus Borbonius Princeps Condenſis, vna
C cum adiunctis ſibi ſocijs de improuiſo ingenti equitatu ſuffultus, Meldas aduolaret, Regem vel interfecturus, vel certe, vt alij volunt, male accepturus. Rex tamen ope diuina, opportunoq. ſex millium Heluetiorum, quos ipſe ſiue hac, ſiue alia de cauſſa per id tempus illuc euocauerat, ſubſidio protectus, vna cum matre, fratribus, & ſorore Lutetiam ſe recepit incolumem. Interim Hugonoti, qui partes ſuas valido tum equitum, tum peditum præſidio confirmabant in dies, vndique omnia occupare molientes, S.Dionyſij oppidum, duo fere millia paſſuum ab eadem vrbe diſtans, in poteſtatem redegerunt, atque ipſius S.Dionyſij ædem pretioſo theſauro in ea repoſito ſpoliare aggreſſi, cum eum tutiorem in locum tranſlatum diripere non poſſent, confuſi remanſerunt. Quibus locis ſub-
D inde commiſſum certamen eſt. in quo duobus paulo minus hęreticorum millibus trucidatis, hoſtium copias Catholici diſpulerunt, ac profligarũt. in ijs interempti Comites duo; Saltuanus, & Claromontius, Dampetra, alijq. permulti nobiles milites. Ex Catholicis autem quinquaginta ſunt deſiderati. in ijs præter alios tribus vulneribus confoſſus cecidit Annas Momorantius, Comeſtabilis, vir genere, & virtute inſignis. Ibidem igitur cum per aliquot dies hoſtes hæſiſſent, ingens, facienda præda, damnum intulerunt, multaq. deuaſtarunt incendijs. Mox Caſimiro Comitis Palatini filio validas equitum turmas ex Germania illorum in ſubſidium

ductanti, obuiam prodiere, ædeſq. ſacras ea profectione deſtruxere. A

Quibus de rebus PIVS edoctus, manu ſua ſcriptas ad eos Reges litteras dedit, quarum hæc ſententia fuit. Illos ſe iam ſæpenumero præmonuiſſe, eiuſmodi profligatis hominibus non ſolum eſſe conſilium, veram religionem opprimere, cuius ſpecie regnorum moliuntur excidia; ſed Reges ipſos & regno, & vita depellere: propterea diſſimulandum haud eſse diutius. Quin etiam tam immane ſcelus armis vindicandum. ſeq. ob id quãtam poſset maximam pecuniarum vim; vbi rem illi ſerio curare voluiſſet; Italicumq. militem ſacris conductum ſtipendijs, donec bellum conficeretur, prompte ſuppeditaturum. mox ad Ludouicum Gonzagam, Niuerni Ducem, quinque & viginti millia nummum aureorum, in Italicos milites e Subalpina regione collectos impendenda miſit. Ceterum illi Reges, quibus aureorum multa centena millia, quæ hic ſingillatim recenſere prætermitto, varijs temporibus PIVS curauit; oblatæ pecuniæ condicionem, quã cohortes ſtipendio affectas libentius acceperunt. idq. ſuadentibus ijs, qui neque Regem, neque Catholicam religionem ſaluam eſſe cupiebant; ſed omnia vota ſua ad priuata commoda, & ad inſanas cupiditates impotenter explendas, vti ciuilibus in bellis fieri conſueuit, furenter conferebant. Ex quo fiebat, vt his opibus Rex vſquequaque victor ille quidem exiſteret, nullius tamen victoriæ fructum ferret. Itaque licet vinceret, vel iniquis tamen condicionibus, pacem dabat perduellibus. vti fecit tertio Idus Martij M. D.LXVIII. cum ſtipendia multa Germanico equitatui pependit, vt regni finibus excederet, atque alia multa nõ minus religioni, quam regno perniciosa hæreticis conceſſit, bonis omnibus factum condolentibus. ac iudicantibus, Regem pluribus victorijs inclytum, Pontificijſq. ſuffultum auxilijs facile & honorifice potuiſſe, & bellum proſequi, & rebelles compeſcere, & peſtiferam hæreſum illarum radicem prorſus conuellere, & catholicæ pietatis cultum in regno lapſum reſtituere, nulla pacis accepta condicione. quæ quidem pax ipſi Regi parum honorifica, regnó maioris incendij fomitem, vt euenit, illatura putabatur. B C

Hoc nuncio PIVS accepto, vehementer condoluit, nihilque iam amplius pecuniarum ſe Gallis collaturum edixit. ſcilicet ne ſacrum exhauriret ærarium, importuno hæreticorum beneficio. ad quos ceteroqui vel conuertendos, vel euertendos, non modo quicquid ſibi eſſet virium, D ſed vitam etiam ipſam, & ſanguinem profundere ſe bene paratum eſſe teſtabatur. Ementitæ porro pacis huius fructus Regi, Catholicíſq. acerbiſſimos fuiſſe, nihilq. aliud hæreticos, niſi vt ſe interim ad impios conatus ſuos explendos cõmodius accingerent, hac ſimulatione ſpectauiſſe, infelix rerum exitus declarauit. Nam nec ita multo poſt Condenſis Princeps & Gaſpar Colignius Admiralius, & Andelotus eius frater, alijq. præterea primatij Hugonotorum duces, confirmatis viribus, animiſq. ad nouam faciendam rebellionem intentis, maiores, quam vmquam antea, tumultus

conci-

A conciuerunt, euocatoq. ex Germania ingenti armatorum tum equitum,
tum peditum numero, Vuolfango Bipontino regulo, & Caſimiro, vna
cum alijs Germanis viris principibus, Anglorum Regina copiarum, &
pecuniæ ſubſidia tribuente, regno toto cuncta ſubuerterunt. Ac veluti
rabidæ tygres in Deum, & Regem furibundi debacchantes excurrebant,
ſacra omnia profanantes, funditusq. euertentes. Ac mihi quidem cogi-
tanti horret animus, ea cum inaudita, tum nefaria ſcelera commemorare,
quæ hac eruptione, ceteriſq. tumultibus illius temporis per ſummã Chri-
ſtianæ religionis, atque adeo diuini nominis iniuriam, hæreticorum im-
pia crudelitas, & crudelis impietas in Gallia perpetrauit. Quæ omnia
quoniam explicare longum eſſet, idq. nec inſtituti noſtri, nec facultatis,
B ex his nonnulla ſummatim attingam, quibus planius perſpici queat, &
quam iuſto, neceſſarioq. ſtudio vindicandæ religionis, Galliæq. tuendæ
PIVS adductus, tam ſceleſtos homines, vel potius immanes Sathanæ mi-
niſtros bello compeſcendos, atque delendos exiſtimauerit. & quod genus
pietatis profiteantur ij, qui ab Eccleſia Catholica Romana deficientes in
pernicioſam neſcio quorum peſtilentiſſimorum hominum, Lutheri, Cal-
uini, Bezæ, eorumq. ſimilium diſciplinam ſe tradiderunt. ac proinde, vt
cladibus ſuis documentum poſteris Gallia præbeat, quam noxium, & effi-
cax rerum publicarum venenum ſit, ſpreta, vel neglecta religio, præſertim
cum ciuili diſſenſione coniuncta.

C Horrenda hæreticorum ſcelera in Gallijs commiſſa, quibus permotus PIVS, eos bello comprimit. Cap. VII.

AB ijs igitur, perinde ac ſi non hominibus tantum, ſed Deo
quoque ſummo, cælitibuſq. vniuerſis bellũ indixiſſent,
in primis templa multis locis vel incenſa, vel diruta: &
quidem numero pene incredibili. vtpote ad decẽ mil-
lia, & amplius. Quæ reliqua fuere, qua ad vſum equo-
rum accommodata, qua in ſpeluncas latronum con-
uerſa. Altaria deſtructa: Sanctorum imagines, & ſta-
D tuæ vel igni traditæ, vel in eas quaſi viuas ſæuiendo, præciſis capitibus,
comminutæ, alijſq. indigniſſimis affectæ contumelijs. Sacræ reliquiæ aut
per iniuriam diſſipatæ, aut combuſtæ, cineresq. diſperſi, aut in profluen-
tem deiectæ. ſic ſanctorum Epiſcoporum Martini apud Turones, Hilarij
apud Pictauos; Irenæi, Iuſti, Bonauenturæ apud Lugdunenſes, ſic alio-
rum alibi, quæ ſuis quæque locis magna veneratione colebantur, ſacra
corpora ſunt amiſſa. Cœnobia ſupra ſexcenta direpta, ſolo æquata, quã-
plurima incendijs abſumpta. Vaſa aurea, atque argentea, quibus maio-
rum pietas ornauerat templa, partim per ſacrilegium erepta, & in pecu-

nias verſa; partim a præfectis prouinciarum in vſum belli commutata. A
Sed, quod maxime horrendum eſt dicere, ſacroſancta Euchariſtia, qua nihil in terris eſt ſanctius, nihil diuinius, porcis obiecta (quod ſcelus humanæ mentes cogitare, ne dum piorum aures audire maxime exhorreſcunt) pedibus protrita, oleo ſacro cocta, atque alijs fœdiſſimis iniurijs accepta: cum eam vocitarent, ridiculo apud Gallos nomine, Ioannem Blancum. ſtultum appellantes Chriſtum, quod ſub figura panis corpus ſuum occultauiſſet. Sacri calices, aut confracti, aut in abiectiſſimos quoſque vſus conuerſi. Precioſa veſtis, aulæa omnis generis, & gemmata ſacrorum ornamenta omnis denique ſacra ſupellex direpta. ex vaſis æneis, & campanis tormenta bellica conflata. Bibliothecæ, quæ in Gallia erant inſtructiſſimæ, & antiquiſſimæ, paſſim incendio conflagrarunt. vtpote quod B
ſentiant hæretici, ægreq. ferant, ſeſe veterum ſanctorum Patrum, optimorumq librorum auctoritate in primis oppugnari, ac, velint nolint, coargui. Multæ vrbes ferro, igniq. vaſtatæ. Multæ plurima auri pondo ſeditioſis extrema minitantibus tradere coactæ. Aliæ diuturno militum præſidio vexatæ, mœnibus ſpoliatæ, pecunia multatæ, vectigalibus oppreſſæ. ciues in exilium acti, aut in oculis vxorum, ac liberorum trucidati. Agri hoſtiliter vaſtati, coloni per ludibrium interempti. Capti multi ex altiſſimis, ac præruptis locis dati præcipites. nonnulli viui aggeſta humo ſepulti. alij alijs cruciatuum generibus, vſque ad necem excruciati. Mulieribus grauidis vterus ferro cæſus. infantes ad ſaxa colliſi, ante mortem accepere, quam vitam. Pueri medij ferro ſecti, alij viui flam- C
mis exuſti. Ac ne in viuos tantum crudeles, & impij eſſe viderentur, in mortuos quoque ſæuierunt. Piorum namque ſepulchra demoliti, cadaueribus effoſſis, ea quaſi viuerent, mutilarunt, lacerarunt, canibus proiecerunt, igni cremauerunt. Ita Ludouici XI. ita Franciſci II. Gallorum Regum, ſic aliorum Principum, & optimatum olim pietate præſtantium corpora tractauere.

At Epiſcopis, ac ſacerdotibus tamquam intimis adminiſtris Chriſti forte pepercere? immo quo maius illorum in eos odium exarſerat, eo innumerabilibus fere locis, ac modis hos grauius afflixere. conſtat ſupra quinquies mille ſacerdores omnis generis vtroque tumultu & lentis, & crudelibus ſupplicijs eſſe peremptos. eorum alijs viſcera fuſte intorta ſen- D
ſim extracta. alij vulnerati cum Epiſcopis in puteos viui deiecti periere. alijs detracta pellis, qui octauo, aut nono demum die quaſi ad inſaniam redacti ſpiritum exhalabant. Multis caput abſciſſum, alij militari ſupplicio minorum tormentorum ictibus expoſiti, aut ænearum machinarum oris illigati, emiſſo igne in fruſta diſtracti. complures vnco ſummo gutturi affixo, dolore, & inedia confecti. non pauci in templorum crucibus ſuſpenſi. Plurimi etiam ſulphureo puluere inſtructi, lardoq. peruncti miſſo igne deflagrarunt. Alij candentibus verubus viui per poſteriores partes

tes

A tes infixi; alij clauis ferreis in abraſam ſacri capitis coronam adactis extincti. nonnulli exenterati, quorum viſcera frumento reſperſa in porcorum alimentum ceſſerunt. Alijs fune ſtricto pudendas partes alligarunt. quos longo ſpatio incitatis equis raptatos ad focum ſuſpenderunt, vt ſubiecto fumo extinguerentur. denique inſtar ſuis linea recta in partes dilaniarunt. Alios diuina conficientes myſteria captos, ſacris, vt erant, veſtibus indutos, impoſita capiti galea, & haſta in humeros iniecta, per plateas ductos ludibrij cauſſa totum diem ieiunos inter nebulones milites perſtare compulerunt. complures alijs, atque alijs exquiſitis, & acerbiſſimis cruciatibus afflicti, cæſi, necati ſunt. Multi diu ſuperfuere, ac fortaſſe adhuc hodie quoque ſuperſunt, mutili, exciſis naribus, auribus deſectis, ſciſſis pe-
B dibus, aut aduſtis, vnguibus extractis; cæcati, vulnerati, ſenſibus ſpoliati, qui horum flagitiorum, & pluſquam barbaræ crudelitatis veſtigia præ ſe ferunt. Sacræ virgines, nubileſq. puellæ innumerabiles conſtupratæ, matronæ violatæ. Nulli denique vel libidinis, vel crudelitatis, vel impietatis generi temperatum eſt. Quæ quidem omnia adeo ſunt vera, vt hæretici etiam multo plura, & his acerbiora ſe feciſſe glorientur. Hæc ſcilicet ſunt præclara hæreticorum noſtri temporis, & egregia facinora.

Galliarum Regi, regnoq. nefarijs hęreticorum armis oppreſſo varia præbet auxilia.

C Cap. VIII.

CVM igitur, vt ad inſtitutam narrationem redeamus, hæc ab hæreticis perduellibus ſummo Catholicorũ terrore committerentur, boni omnes vna cum ipſo Rege erant animis vehementer conſternati. Augebat dolorem, adoleſcentulum eſſe Regem, tantiſq. rebus aut gerendis, aut ſuſtinendis imparem. fratribus natu minoribus, ſub tutela degentem Reginæ matris. At is eiuſmodi rerum tempeſtatibus propemodum oppreſſus, in magna, vt incertorum, ſic infidorum conſiliorum varietate conſtitutus,
D cum ſeſe Lutetiam recepiſſet, ibi omnes omnium ordinum animos & immutatos, & inter ſe diſſidentes inuenit. Quamobrem PIVS tam aperto, & graui permotus periculo, cognita, qua Regia domus premebatur, ſumma animi virtutis, ac ſubſidij neceſſitate, tamquam benigniſſimus parens, vt opem illi ferret, nullis aut laboribus, aut impenſis parcendum exiſtimauit. Legatoſq. miſit cum litteris ad Regem, & ad alios eius regni Catholicos Principes: quos omnes & conuocare, & cohortari, & impellere non deſiſtebat, vt nulla interpoſita mora, priuſquam perditorum hominum augeretur audacia, fortiter arma capienda decernerent; ſeq.

omnes

omnes ad honorem diuinum, ad Regem ſuum, ad vitam, domos, lareſq. A
proprios tuendos, ac protegendos accingerent. Quibus ipſe in eam rem, & grandem pecuniam, & magnum equeſtrium, pedeſtriumq. militum numerum auxilio miſit. Atque his quidem patrijs, & Chriſtianis monitis, expeditiſq. ſubſidijs a magnanimo Pontifice profectis, & Rex, & Regina,& ceteri proinde Principes,optimateſq. Catholici egregie ſubleuati, & erecti in communi periculo, iuſtoq. bello celeriter arma ſumenda conſtituerunt. Inde magna, ac celebris ad implorandam opem diuinam ab Regio ſacello ad ædem vſque cathedralem habita ſupplicatio eſt. Mox Lutetia milites omnes egreſſi, Henrico Regis fratre, Andegauenſe Duce, ſummo copiarum præfecto declarato, cum intelligerent Condenſem hoſtem Burgundiam verſus iter intendere, vt copias ſuas cum ijs, quæ ex B
Germania ſibi ſuppetias veniebant, coniungeret, omni ope aditum intercludere, & antequam viribus augeretur, cum illo congredi nitebantur. Itaque ad Clarentiam amnem III. Idus Martij anno M. D. LXIX. Iarnacium inter & Caſtrum nouum commiſſo prælio, in quo per horas quattuor acriter pugnatum eſt, hæreticorum exercitus cæſus, fugatuſq. eſt. pluribus eorum ducibus, primarijsq. ad CCCC. militibus occiſis. Gaſpar Colignius Admiralius, eiusq. frater Andelotus vulnerati fugam arripuere. Condenſis vero Princeps,quo vtebatur equo ſuffoſſo,cecidit, galeaq. detracta,a Guiſianis equitibus agnitus,cum pro redimenda vita aureorum nummum centum millia parcentibus offerret, ærea glande in fronte percuſſus interijt. C

Hac audita victoria PIVS, Deo rerum bene geſtarum auctori, quem ipſe ob id aſſidue precabatur, ex intimis ſenſibus gratias agens, publicas ſupplicationes, quibus ipſe,& clerus, populuſq. Romanus frequens interfuit, ſtatim decreuit; aliaq. pia publicæ lætitiæ ſigna edi curauit. Hac enim inſigni clade Catholicæ religionis hoſtibus illata, ſpes quædam piorum animis erat iniecta, fore,vt fractæ hæreticorum vires ab impijs conatibus abſtinerent; regnumq. a bellorum tumultu conquieſceret. Subinde vero equeſtris militiæ ſigna duodecim de hæreticis bello victis recepta Rex Carolus ad PIVM tranſmiſit,ſolemnibus verbis apud eum in publico Patrum conſeſſu per Oratorem ſuum teſtatus,hanc ſe Deo victoriam, PII precibus intercedentibus, accepram referre, ac profiteri; ob idq. ve- D
xilla ipſa, veluti grati, pijq. animi ſui pignora, in Baſilica S. Petri, primi Chriſti Vicarij, cuius ipſe PIVS locum teneret,ſuſpendenda miſiſſe, diuino fretus auxilio fore, vt ipſius Pontificis precationibus adiutus alia longe maiora de hoſtibus ſpolia,ſignaq. pietatis ergo ad eum deferenda curaret. Quibus verbis PIVS reſpondit, ſe optimam pij Regis mentem ſummopere commendare: ſeq. ad eum, eiuſq. regnum quibuſcumq. poſſet precibus & armis iuuandum ſemper fore paratiſſimum; ſignaq. ipſa ſe libenter accipere. quæ mox magnis accepta cæremonijs, & in B. Petri ædem decore

A decore illata, adhibitis de more precibus, ibi ſupra noui templi portam, vnde ea per annos duos, & triginta pependerunt, ad futuram rei memoriam collocauit.

Interim vero præter pecuniaria ſubſidia, quibus PIVS ad expugnandos Hugonotos Galliarum Regem donauit, e Belgica quoque regione ab Rege Catholico opem ei ferendam curauit, inde mille, & quingentis equitibus, & quattuordecim cohortibus euocatis, Mansfeldio Comite copiarum ductore. procurauitq. vti, ne Catholici nominis hoſtes e Germania in Galliam traijcerent, Cæſar operam daret. Deinde ad Regem Catholicum perſcripſit de fœdere inter ſe, & illum, & Cæſarem, & Gallum ad tollendas hæreſes ineundo: ac de coniugijs, quæ ſubinde inter Imperato-
B ris filias Annam & Philippum Hiſpaniarum, Eliſabethamq. & Carolum Galliarum Reges coniuncta ſunt.

Inter hæc Petrum Donatum Cæſium, Narnienſium Epiſcopum, virũ cum eccleſiaſticis conficiendis negotijs rerum vſu, tum vero ſumma virtute præſtantem, qui poſtea in ſacrum Romanæ Eccleſiæ Senatum a PIO lectus fuit, ad omnes Italicos Principes, & ad Reſpublicas Internuncium legauit. qui quam ipſe de Gallorum Regis periculo grauem ſane moleſtiam ſentiret; cædes bonorum, ſacrarum ædium, & altarium euerſiones; ſacroſancta conculcata ſacramenta nefaria ſacrilegia, pereuntium animarum exitia eorum ob oculos poneret. eoſq. doceret, Galliam, quæ media fere inter Hiſpaniam, & Britanniam, & Belgium, & Germaniam, & Ita-
C liam interiacet, concidere haud quaquam poſſe, quin ruina ſua coniunctas partes ſecum pertraheret. Eamdem vero Galliam, quæ olim Regi ſuo erat addictiſſima, vel potius pleroſq. Gallos perduelles hæreticos, certó reliquis gentibus exemplo eſſe, in Principes ſuos per cauſſam religionis; ac conſcientiæ coniurandi. illud ſcilicet prætendentibus, velle ſe Deo magis, quam hominibus obedire: ob idq. ſeſe a dominorum ſuorum imperio ſubtrahere. Ac propterea eamdem prouinciam ad populares exciendos tumultus propenſam eſſe vel maxime. Caluinianam porro impietatem, quam Hugonoti profitentur, ad rerum immutationem accommodatam eſſe; quod ceteris hæreticorum ſectis plurimum indulgeret, ac popularibus vitijs inſeruiret: neque Mahometana minus eſſe voluptariam.
D Quocirca, niſi mature illi reſiſteretur, ad rerum omnium ſtatum conuellendum latiſſimum inde aditum patefactum iri. Ad hæc Hugonotos in compluraloca, atque adeo in Italiam miſiſſe, qui factionis ſuæ fautores confirmarent; & commonerent, arma ſibi haud eſſe ponenda prius, quam eccleſiaſticarum, atque ciuilium rerum adminiſtrationem immutaſſent. Germanicos vero motus, quoniam ipſa regio eſt in plures, & eccleſiaſticas, & ciuiles diuiſa ditiones, locorum interuallo diſiunctas, altera alterius metu ſuis ſe finibus continente, vtpote quæ mutuas ſæpe ſibi clades intulerint, haud ita magnos facere progreſſus potuiſſe. Id autem in Gallia

non

non euenire, quæ amplum, minimeq. diuiſum regnum habens, vnius gubernaretur arbitrio: vbi hæreticis obtinentibus, horribilem bonis imminentem pertimeſcendam eſſe tempeſtatem. Porro Italicis Principibus diligenter illud conſiderandum, longe præſtare, proximum incendium reſtinguere, quam ſpectando ſinere, vt ardentibus flammis domus deflagrarent ſuæ: poſſeq. Principes, dum tumultus abeſſent, ſubiectis ſibi populis ad victoriam vti. Quod ſi hæc hominum monſtra in Italiam penetraſſent, fore, vt quam acerbam ex hæreſibus cladem, & exitium regna capere ſoleant, permulti experirentur. Quæ quidem peſtis iam Italiam nimis aggreſſa, ſi paulo altius radices ageret, haud difficile intelligi poſſe, quæ faces Italicis mentibus inde ſubijcerentur. ijs præſertim temporibus, quibus ſorte ſua populi minus contenti, ægre dominis ſuis obedirent. Qua oblata occaſione, ſibi quoque faciendum eſſe PIVS exiſtimauit, vt admoneret principes viros, cauendum eſſe diligenter, ne ditiones ipſorum hac contaminarentur labe: quin efficiendum, vt iam contaminatæ omnino expurgarentur. Narrabatq. præſentia mala duobus ex erroribus orta fuiſſe. quorum alter erat, Principum fiducia, perfidos ipſi Deo fideles hominibus fore, confidentium; alter vero, non animaduertiſſe Principes ipſos, ſe iiſdem pœnis obnoxios fieri apud Deum, eius cauſſam tutari negligentes, quibus pœnis iidem perfidos ſibi ſubiectos afficiebant, quando dominorum in neceſſitatibus & vita, & officio eis minus præſto fuiſſent. A B

His igitur, atque alijs eiuſmodi rationibus, pro perſonarum condicione omnes adhortabatur, ad magnum pecuniarum numerum Lugduni in commune conferendum, in Regiæ illius ſubſidium maieſtatis. Enimuero pro immenſa clementia ſua voluit Deus Eccleſiæ ſuæ ſanctæ per ea calamitoſa tempora fauere, ei præfecto Paſtore tam egregie vigilanti aduerſus hæreſes; quibus niſi ille ſe fortiter oppoſuiſſet, vti per omnem vitam ſuam perpetuo fecit, Italia in primis exitiali illo miſerandum in modum fortaſſe conflagraret incendio. Ceterum PIVS iam alios viros per omnem ditionem eccleſiaſticam dimiſerat ad cogendam pecuniam, noua imponenda eſſe vectigalia haud quaquam arbitratus. ſuadens populis, vt pro ſuis quiſque facultatibus eiuſmodi publicæ neceſſitati ſponte ſubuenirent. Hoc autem collectionis genus Charitatiuum ſubſidium vulgo fuit appellatum. quæ quidem pecuniæ nummum aureorum centena millia fuere. aliaq. præterea centena millia a ſacerdotibus exegit. Triginta vero millia ſacri cœnobitarum Ordines duodecim, quibus amplior ſuppetit cenſus, vltro contulerunt. C D

De

A

De alijs contra hæreticos a PIO Galliæ datis auxilijs, indeq. victoria reportata.

Cap. IX.

SED quoniam ad perſoluenda militi ſtipendia, copiaſq. in aciem educendas, Pontificijs auxilijs haud ſufficientibus, eccleſiaſticos fructus diuendi in ipſo regno oportere, Rex, & Regina mater ſupplices poſtulauerant, PIVS Regijs precibus acquieſcens
B (licet ægre, ac multis Cardinalibus reclamantibus, quod antea ſacra per hunc modum collata pecunia reſtituendæ Catholicæ religioni parum profuiſſet, ſed potius, quod magis dolendum, hæreticis commodo fuiſſet) per diploma illis indulſit, vt ex Gallicarum eccleſiarum vectigalibus centum millia nummum aureorum poſſent alienare, ea tamen lege, vt pecunia ipſa Pontificij Quæſtoris mandato colligeretur: ab eiuſmodi exactione ordinarijs regijs Quæſtoribus ſubmotis. Hoc itaque ab Internuncio, & a Quæſtore Pontificio procuratum eſt. Atque vt, quoad eius fieri poſſet, huiuſmodi vectigalium ſiue obligatio, ſiue alienatio caueretur, nonnullis eccleſijs, ac ſacerdotijs, parochijs tamen exceptis, tributum eſt imperatum, iuſſumq. cer-
C tas in tabulis condiciones adhiberi de rebus diuenditis intra decennium redimendis. quibus condicionibus Rex ille Reginaq. parens teneri ſe voluerunt. Ex varijs igitur Galliarum partibus collectæ pecuniæ ſumma fuit ad quingenta ſeptuagintaq. millia nummum aureorum. Summo præterea ſtudio contendit, vt Rex, qui iam adultus venerat in tutelam ſuam, euulgaret edictum, quo aliud olim Aurelijs, anno M. D. LXII. ab ſe per nimiam in hæreticos indulgentiam editum, vti fecit, antiquaret; hæreticiſq. miniſtris, vt eius regno quamprimum excederent, imperaret. aperte profeſſus, nolle ſe vti opera eorum, qui Catholici non eſſent. Curauit præterea PIVS, vt iuſſu regio hæreticorum facultates fiſco iam addictæ diligenter exigerentur; honoreſq. & dignitates, illis depulſis, vacan-
D tes, reiq. publicæ miniſteria Catholicis viris mandarentur. Cum vero Metis eſſet Rex, Fabio Mirto, mox Archiepiſcopo Nazareti, tunc Internuncio Apoſtolico, ſuadente, templum ab Hugonotis extructum, in quo ipſi congregari conſueuerant, funditus euerti iuſſit. Qua in vrbe accepto nuncio de clade, cædeq. Condenſi Principi, eiuſq. copijs ad Iarnacium illata, præſidia ſubmiſit ad ea recuperanda oppida, quæ ab hoſtibus occupabantur. Ij mox Admiralio duce, receptis armis, Reginæ Nauarræ ope ſubnixi ad cohortes ſuas cum exercitu Bipontini Ducis, qui Ligerim amnem iam tranſmiſerat, coniungendas ire perrexerunt.

At

At PIVS promiſſa ſubſidia idemtidem ſubminiſtrare non deſinens, A quattuor millia, quingentoſq. pedites Italos, equiteſq. mille, delectu habito, ſtipendijs affecit, eoq. deſtinauit. Ei præterea Coſmus Florentiæ Dux mille peditum, equiteſq. ducentos ſoluto ſtipendio miſit auxilio. Quarum quidem copiarum omnium, atque adeo Pontificij totius exercitus imperator ab ipſo Pontifice declaratus eſt Sfortia Comes Sanctæfloræ, vir non minore generis ſplendóre, quam bellicæ virtutis, prudentiſq; conſilij laude præſtantiſſimus. Florentinis autem copijs & omni equitatui Marius, peditibus vero Paulus eiuſdem Comitis fratres, ſpectata fortitudine duces, præfecti ſunt. His acceſſere & alij complures equites Itali, nobilitate generis, & militari virtute inſignes. qui nullis ſtipendiis, neque prædæ ſpe allecti, ſed religionis vindicandæ ſtudio, vt PIO B deſeruirent, Galliæq. prodeſſent, huic bello ſtrenuam operam nauauerunt.

Ducibus vero PIVS ad Chriſtianam diſciplinam inſtituendorum militum rationem, ac formulam præſcripſit. Ac prima quidem arma fuere, pietas, atque religio in Deum Opt. Max, quo ſine boni fieri nihil poteſt, deinde vero in præfectos cuiuſq. ſuos obedientia, firmaq. inter ſe concordia: ſingulos ſuis contentos eſſe ſtipendijs, nefaria maledicta in Deum execrari, corruptũ ludendi morẽ, aliaq. vitia defugere. vt vel hac ratione per exempla cognoſcerent illi populi, ad ſe miſſos eſſe ſanctæ Eccleſiæ milites, vere Catholicos, qui eos ab hæreticorum ferocia, atque impietate vindicarent; non autem diſſolutos homines, qui incolarum bona prædarentur, aut domos expilarent. Hunc vero ſelectorum militum numerum C cogi facile fuit, pro ſumma Pontificis in dando ſtipendio liberalitate, ac magnificentia in copiarum ducibus remunerandis: atque pro diligenti cura, quam vt cibaria, & commeatus abunde, commodeq. ſuppeterent, geri volebat: & item eis, qui vel ex morbo, vel ex vulnere decumberent, ſedula adhibenda curatione. quos etiam eo, vnde profecti erant, quoad eius fieri poſſet, incolumes reducendos, ſumptibus ſuis curaturum eſſe pro ſua charitate pollicebatur ipſe, in ſeq. recipiebat. His adijciebat alias prætetea multas, eaſq. haud contemnendas commodorum pollicitationes. Cuius quidem rei multis ab hinc ſeculis haud facile par exemplum fortaſſe reperitur. Emiſit inde ſacerdotes, qui eos ad ſacroſanctæ Confeſſionis, D & Euchariſtiæ frequentem vſum cohortarentur, æternæq. morientium ſaluti conſulerent. Omni genere commercij, priuatiq. ſermonis, ac diſputationis cum hæreticis habendæ illis interdixit. ne item noſtri eos exciperent; ne vetitis aut libris, aut ſcriptis, quæ deprauatæ, deteſtabiliſq. doctrinæ ſuſpecta eſſe poſſent, vterentur. Quod ſi ipſe ſummus copiarum Dux, vel de pace, vel de rerum compoſitione quicquam Catholicæ religioni damnoſum præſentiret, imperauit, e veſtigio aut conuerſo itinere in Italiam remearet, aut ad Catholicum exercitum in Belgio cum hære-

A hæreticis bellantem ſeſe conferret, & adiungeret. Regiam autem exiſtimationem, ac decus non mediocriter auxit, quæ toto regno percrebuerat fama, de Pontificio Italicarum gentium auxilio, vti viribus peualido, ita Chriſtianis moribus egregie inſtructo. Quæ quidem copiæ decora ſpecie, atque ordine in aciem prodiere, ſumma cum omnium admiratione, Regina Catholiciſq. omnibus eximijs laudibus Pontificem extollentibus. Ex hoc autem Italico milite equites leuis armaturæ ducenti, & quinquaginta; ac totidem equites minoribus armati tormentis, Paulo Sfortia, Angeloq. Cæſio ducibus Pictauium ingreſſi, furorem impetumq. hoſtiũ repreſſere. Quo quidem inſigni oppido aliquando tandem obſidione liberato, noſtri coniunctis viribus ad Principem Andegauenſem profecti, B vtriuſque partis cohortes copulauere, pugnam commiſſuri. Quo in negotio Comitis Sanctæfloræ conſilio idem Princeps vtebatur ad omnia, vt Regina mater illi præſcripſerat.

Sed priuſquam certamen inirent, duces ſua quiſque lingua milites ad aggrediendum fortiter hoſtem accendebant. A nefarijs eius ſacrilegijs, cædibus, crudelitateq. regij orſi ſunt. adiecerunt ſcelere occupatas vrbes, atque oppida; nefandis rapinis direpta, & incenſa templa; diuina omnia atque humana proſtrata iura. Tantorum igitur ſcelerum vindictam exigerent. gloriam Dei, ſacrorum religionem, Gallici regni, & Italiæ libertatem in dextris ſuis portare ſe cogitarent. Vincentibus omnia tuta, metu cedentibus omnia infauſta fore. Hæc & alia duces communiter. Separa-C tim vero Sfortia, aduocata Italorum concione, ſic eos hortabatur. Si qui „ ſitis, a quo miſſi, quamobrem huc conceſſeritis, quibuſcum res vobis ſit, „ quæque præmia vos maneant, memineritis, vicimus, commilitones. Vos „ Italo ſanguine procreati eſtis. quod nomen non ſolum factis fortibus, & „ militari gloria ceteris gentibus ſemper anteceſſit, ſed totum fere terrarum „ orbem virtute domuit, victorijſq. Rom. Imperium longe lateq. propaga-„ uit. niſi paſſuri eſtis, vt a natura inditum genti bonum per vos turpiter de-„ generaſſe videatur, vobis æmulanda maiorum gloria eſt, fama apud Gal-„ los par illi priſcæ obtinenda, idemq. ſpecimen animorum oſtendendum. „ Illud deinde animis veſtris proponere debetis, vos non, vt olim Romani „ milites, a Iulio Cæſare, vel a quouis alio Ethnico Rege, ſed a ſummo Re-D gum Rege Chriſto Deo Opt. Max. per eius in terris Vicarium ſanctiſſi-„ mum, qui diuino regitur conſilio, in Galliam miſſos eſſe; non vt pro re-„ gni libertate tantum dimicaretis, ſed vt Gallis a falſis opinionibus, atque „ ab hæreſibus defenſis, & vobis delictorum expiationem, diuinamq gratiã „ promereretis, & illis in ſalutis viam reductis, omnis Gallia in poſterũ anti-„ quo inſtituto ſecundum Deum Apoſtolicam Sedem, qua par eſt, obedien-„ tia, & cultu veneraretur. Iam vero quibuſcum certamen vobis ſit futurum, „ conſiderate. non enim virtute vlla, aut rei militaris ſcientia, & vſu muniti „ ſunt hoſtes, ac firmi. ſed agunt eos præcipites deteſtabilia ſcelera, quibus

„ & ſe a Deo abalienarunt, & a legitimo Rege defecerunt, cognatorumq. A
„ ſanguine imbutis animis & armis, ſeſe communi humani generis hoſti
„ coniunxerunt. conſcelerata ſacrilegia, execrabiles ſacerdotum cædes, ne-
„ faria præda, qua ſe, ac domos contaminarunt ſuas, illata ſacris virginibus
„ ſtupra, eos ad exitium, ac ſupplicia, quæ impijs conſtituta ſunt, rapiunt.
„ Gens ferocior ad rebellandum, quam ad bellandum, irato magis Deo, quā
„ Rege dimicatura eſt. Illud teſtimonio fuerit, quod quoties ſigna contu-
„ lerint, toties cæſi ſunt, ac ſuperati. Præmia vobis ea propoſita ſunt, qui-
„ bus ampliora ne homines quidem a Deo optare poſſunt. Nulla habet an-
„ nalium memoria, vllum vmquam Principem, quam PIVM V. in bene-
„ meritos fuiſſe gratiorem. is enim eſt, vt non ſolum quid merueritis, ſed
„ etiam quid deſideretis, quidq. vos deceat, ſit conſideraturus; dignioraq. B
„ exſpectatione veſtra, præmia collaturus. Quare præterquam quod conſer-
„ uati regni Gallici immortalem vobis gloriam, reditumq. in patriam cla-
„ rum, & memorabilem parabitis, ſpolia quoque manantia hæreticorum
„ cruore Romam ad triumphum deferetis; atque, quod caput eſt, ad æter-
„ nas in cælis ſedes aditum vobis aperietis; Pro Dei cauſſa pugnantibus, vt
„ diuinum non deerit auxilium, ita Deo digna, hoc eſt immenſa, & immor-
„ talia, ſeu viuere, ſeu mori in prælio contigerit, parata ſunt præmia. In hāc
„ tam opimam mercedem intuentes, agite cum Deo, arma expedite, atque
„ hoſtilem aciem inuadite; barbaræq. arrogantiæ, qua & Romam & Ita-
liam direpturos minati ſunt, pœnas expetite.

His autem verbis ad pugnam fortiſſime committendam vehementius C
inflammati ſunt militum animi, ſtatimq. Pontificijs cum Regijs copijs adiunctis, cum Andegauenſis Dux acie inſtructa aduerſus hoſtes iter intendiſſet, in Pictonibus ad locum Monguntурcium appellatum, collatis ſignis, fracti, cæſiq. hoſtes ingentem a Catholicis cladem acceperunt. contrucidatis in eo prælio duodecim, & amplius hæreticorum peditum millibus, milleq. & quingentis equitibus. ex noſtris vero fere quingenti deſiderati ſunt. Ex quo quidem felici certamine, magna Italico nomini facta gloriæ acceſſio eſt. ſi quidem pedites Itali in primo agmine diſpoſiti fortiter impreſſione facta, tanto impetu in Teutonorum aciem irrupere, vt eos quamuis numero ſuperiores, breui tempore fregerint, ac trucidarint. Equites vero cum ipſo Comite Sanctæfloræ, qui erant in dextro D
cornu, Regijs alis, militumq. magiſtris adiuti, affulgentem victoriæ ſpem amplexi, incitatis animis hoſtiles conatus irritos efficiebant. Parta victoria eſt V. Non. Octobr. anno M. D. LXIX. Catholicis omnibus pie lætantibus.

At PIVS de re bene geſta certior factus, quantas maximas potuit diuinæ maieſtati gratias egit. atque vt idem ab omnibus efficeretur, publicas, ac ſolemnes per triduum ad tres Vrbis Eccleſias ſupplicationes indixit. quibus ipſe pedes, & Clerus, populuſq. Roman. interfuit, ac pijs

gau-

A gaudijs voluit Vrbem totam compleri. Mox Vrbanis Magiſtratibus ob ſignificationem grati animi, quo populus Romanus Galliarum ſalutem, Catholicorumq. bonum gratulabatur, in ludos, & munera magnos ſumptus facere cogitantibus, id PIVS fieri non probans, eiuſmodi pecuniam pauperibus erogandam cenſuit.

Ex eo prælio Catholici captiuum duxerunt inſignem, Vticenſem Principem, Hugonotum, hoſtilis peditatus præfectum. qui cum pro ſui redemptione decies mille nummos aureos offerret, id PIVS vbi cognouit, de Comite Sanctæfloræ conqueſtus eſt, quod iuſſa non feciſſet eius, dudū imperantis, necandos protinus eſſe hæreticos omnes quoſcumque ille capere potuiſſet. At vero quando interpoſita iam in id Gallorum Regis au-
B ctoritate, res haud erat integra, vt captiuus dimitteretur, neque redemptionis cauſſa quicquam acciperetur, imperauit. Vt vel inde poſſet intelligi, vnam gloriam Dei, cum religionis, animarumq. ſalute coniunctam, prætere nihil, PIVM illo bello ſpectauiſſe. Hoc enim conſilio, ſanctoque propoſito, bella gerentibus diuinum auxilium adeſſe ſolet. Id quod cum alias ſæpe, tum in hac ipſa pugna contigiſſe memoratur. Etenim narrauerunt proinde multi Cardinali Alexandrino, in primis dux quidam militaris, clari nominis, dum vexilla Pontificia explicarentur, vidiſſe ſe hominum ſpeciem in ſublimi aere lucidiſſimis armis refulgentium contra hæreticorum acies, in quibus erat ipſe, diſtrictis gladijs ſanguinolentis; ac propterea ſeſe ad Catholicam fidem conuertiſſe: Deoq. voto concepto
C ſe adſtrinxiſſe, ſi periculum illud euaderet, PII ſe ſigna perpetuo ſectaturum.

Eiuſdem porro victoriæ tantum PIO tribuendum eſſe plerique exiſtimarunt, vt omnes totam ei ſecundum Deum, acceptam referrent. cum præſertim Pontificiæ copiæ, auxiliarijq. milites obſidionis vim Pictauij fortiter ſuſtinuiſſent, grauiq. prælio hoſtes debellaſſent: ex ijs quingentis paulo ante, quam cuncti funderentur, occiſis. cum etiam in ipſo conflictu in eos eruptione facta, ijdem primi conflixiſſent, ab hoſtiumq. inſectatione poſtremi deſtitiſſent. A quibus abſtulere ſigna ſeptem & viginti. quæ Romam a Comite Sanctæfloræ miſſa, & a Paulo eius fratre, qui in eo bello ſtrenuę ſeſe geſſerat, in frequenti Romanorum procerum comitatu
D oblata Pontifici, is alacriter ſuſcepta in Lateranenſi templo, vbi nunc etiā pendent, magna cæremonia ſuſpendi iuſſit. hiſce verbis, quæ ſtatim ipſe dictauit, ad gloriam Dei, perpetuamq. rei memoriam inciſis in marmore.

 A

PIVS V. PONT. MAX.

Signa de Caroli IX. Chriſtianiſſimi Galliæ Regis perduellibus, iiſdemq. Eccleſiæ hoſtibus, a Sfortia Comite Sanctæflorę, Pontificij auxiliarij exercitus duce, capta, relataq. in principe Eccleſiarum Baſilica ſuſpendit, & Omnipotenti Deo, tantæ victoriæ auctori dicauit. Anno M. D. LXX.

B

Hæreſes, & motus in Belgio tollere PIVS enititur. Cap. X.

DVM hæc geruntur in Gallia, ad euellendas hæ-
reſes, motuſq. ſedandos in Belgio PIVS ani-
mum adiecit. Belgæ namque peſtilentium &
ipſi hæreticorum fraude decepti, cum iam inde
a Caroli V. Cæſaris tempore, inſana quædam C
agitare conſilia, ac deinceps Gallorum exem-
plo permoti tragice tumultuari ſæpe cœpiſſent,
res eo ſpectare videbatur, vt antiquo ſacrorum
ritu prorſus abiecto, Philippi Regis Catholici legitime illis imperantis
iugum excuterent. Huius autem vel excitandæ, vel augendæ ſeditionis
occaſiónem inde acceptam eſſe ferunt. Mandauerat olim idem Rex Mar-
garitæ Auſtriacæ ſorori ſuæ, Parmæ, Placentiæq. Principi, Belgium pro
eo tum gubernanti, vt ad conſeruandam, ac propagandam ibi Catholi-
cam fidem edicta omnia Caroli V. parentis ſui aduerſus hæreſes olim edi-
ta, itemq. Tridentini Concilij decreta, quæ præſertim ad ordinandam
ſacerdotum diſciplinam pertinerent, atque alia quædam pia, ac rationi D
conſentanea inſtituta promulgari, ſeruariq. curaret. Et quamquam vel-
let Rex, vt qualis antea ſub Carolo V. ijs in regionibus ſacra in hæreticos
fuerat Inquiſitio, talis deinceps vſu retineretur; tamen iuſſis regijs a Gu-
bernatrice promulgatis, in vulgus continuo ſparſi rumores ſunt, ac dein-
de nonnullis Belgij magiſtratibus, viriſq. principibus perſuaſum, ijs edi-
ctis Hiſpanicam in reos violatæ religionis inquirendi conſuetudinem,
quæ pro ſuperiorum temporum licentia genti ſeuerior eſſe videretur, in
Belgas introduci: idq. antiquis eorum inſtitutis, & legibus, atque adeo

& pri-

A & priuatæ, & publicæ repugnare libertati. Inde porro aliquot nobiles inter viros ictum eſt fœdus. in quod initio Catholici quidam, quod ad Hiſpanicam Inquiſitionem arcendam attinet, feruntur conſenſiſſe. qui tamen poſtea ab illis ſeſe diſiunxere. ſed hæretici turbulentum hominum genus, ſalutariumq. legum impatiens, coniunctis animis, in Eccleſiam Dei, in ſuumq. Regem nefarie conſpirantes, ſacra profanaq. omnia vaſtare, diripere, violare, conuellere inſtituerunt; ac deinceps eadem fere impietatis, & crudelitatis plena flagitia, quæ ab Hugonotis ſocijs eorum in Gallijs commiſſa memorauimus, crebris eruptionibus in Belgio per multos annos patrare vix tandem bellis attriti deſtiterunt.

Hæc igitur mala PIVS non ſine magno dolore cum partim iam præ-
B terita deploraret, partim præſentia lugeret, partim vero futura proſpiceret, ijs, quoad eius fieri poſſet, omni ſtudio occurrendum exiſtimauit. Præſens, atque optimum tantis tollendis ſeditionibus, rebuſq. omnibus in priſtinum ſtatum reſtituendis remedium eſſe videbatur, ſi Rex ipſe in Belgium proficiſceretur, rebelleſq. vel compeſceret præſens, vel profligaret, & Catholicam religionem tueretur. Quod ne præſtare cunctaretur, & litteris, & nuncijs eum PIVS grauiter hortabatur. At vero quoniam poſt Caroli Cæſaris obitum veterem Belgicæ adminiſtrationis morem, gubernandiq. rationem Rex immutauerat fuere, qui ei conſulerent, operæpretium fore, ſi eas ipſe gentes tantum ad politicam præſtandam obedientiam adduceret, cauſſamq religionis in aliud tempus conniuendo
C protraheret, ipſis interim populis ſuper ea re, quamcumq. vellent, facta poteſtate. Qua re cognita PIVS, ad Regem manu ſua ſcripſit, eiuſmodiq. ſententiam vehementer improbauit. oſtendens, quia Cæſari Carolo V. ſuaſum olim fuerat, vt politica ſolum in Germania negotia procuraret. in cauſſa vero Catholicæ fidei conniueret; neque interim de Proteſtantibus reportata victoria vti voluerat; accidiſſe, vt pacem in ea prouincia nullam ille reliquiſſet. quin etiam intra paucos admodum annos contagione in ceteras partes late diffuſa, in id, quo laborarent, periculi ditiones Belgicas coniectas videri. Quod ſi eo tempore, quo Chriſtiana religio inibi minus erat abiecta, captum Caroli conſilium ei grauiter obfuit, quanto peiorem ſimili de cauſſa rerum afflictarum exitum impen-
D dere dicendum? Adijciebat, Chriſtianos Principes primis harum factionum temporibus aliquam excuſationis cauſſam obijcere fortaſſe potuiſſe, non quidem de remiſſis eorum in diuino tuendo cultu ſtudijs intelligens; ſed quia quorſum factiones ipſæ ſpecie religionis euaſuræ viderentur, minus animis proſpexiſſent. mox vero tandem poſt tot tantaſq ſeditiones, prouinciarumq. tumultus non modo nullum excuſationis locum illis relictum eſſe, quod profligandarum hæreſum conſilium initio non cœpiſſent, ſed etiam, niſi primo quoque tempore expeditis, validiſq. præſidijs rem Catholicam tuendam decernerent, breui futurum, vt ab hære-

Google

ticis omnis defenſionis facultas, ac ſpes illis præriperetur. Itaque religionis patrocinium diſſimulanter deſerere, ne vel populi tumultuentur, vel prauæ vicinarum gentium mentes periculoſius irritentur, interea loci facta illis arbitratu ſuo concionandi, conuenticulaq. habendi poteſtate, nihil eſſe aliud, quam ignem fouere, ac fomitem congerere, vt maioribus flammis exardeſcat. Etenim religione Catholica Romana, quæ vna vera, ac ſolida religio eſt, ſicuti fidei ſoliditas, atque amor in Deum, & homines, veram in præfectos obedientiam ſumma cum reium tranquillitate coniunctam ſolet afferre; ita contra ſpiritus hæreticus prauis in hominum mentibus inſidens, ac deliteſcens, aliquorſum tandem grauiter erumpat, neceſſe eſſe, ingentemq. rebus inſerat perturbationem. A

Ac miſerum quidem certe Chriſtianæ reip. ſtatum eſſe propterea PIVS dicebat, quod hæreticis religionis cauſſam in dies audacius prætendentibus, eiuſdē religionis tutelam Catholici diſſimulando negligerent. ideoq. permittere Deum, vt eiſdem diſſimulandi rationibus amittant ipſi iura ſua, atque ditiones, quas inique tueri ſine ope diuina, & conſeruare conarentur, ei, qui poteſt omnia, confidere nolentes. atque ita diuino fieri iudicio, vt ſubiectorum ſuorum ipſi ſubijciantur imperio. Vt igitur primo quoque tempore in Belgas armata manu ſeſe conferret, Regem & monebat, & hortabatur. diceteq. ſolebat. In rebellionibus, dum res agitur abſque armis, non dantur leges, ſed accipiuntur; nec dominorum iuſsa fiunt, ſed ſubditorum. Neque vero quemquam ex Regijs adminiſtris, quamuis magnum, & præpotentem ei rei gerendæ præficiendum eſse. quoniam id eiuſmodi in negotijs haud eſset opportunum; præſertim apud eos, qui extraneos Magiſtratus perpetuo repudiaſsent. Et quando ad expediendum exercitum mature facto eſset opus, ſuadebat Regi, vt Mediolanum interim appropinquaret. Ac Pontificis quidem ea ſententia fuit, vt Rex cum primum in Belgas eſset ingreſsus, continuo peſtem illam radicitus euelleret, neque vllum diſſimulantibus relinqueret locum. B C

Hæc autem omnia Regi voluit ipſe renunciari. Ad quem ea de re ſubinde Petrum Camaianum, Aſculanorum Epiſcopum, Internunciū Apoſtolicum miſit. ſecus enim fore, vt exitiale rebellionis exemplum ex eiuſmodi negligentia conſequeretur ceteris in eius ditionibus, in primiſq. Mediolanenſi, Neapolitana, ac Sicilienſi. quibus locis dubio procul malæ ſementes factæ iam eſsent, grauesq. animorum reperirentur offenſiones. Ad hęc vero denunciabat, niſi præſentia ſua rebus modum afferret, haud ita magno temporis interuallo futurum, vt & in Belgis religio iam inculta periret, & Rex ipſe ditionibus ſuis exutus condoleret. propterea in ea re inſiſtendum eſse veſtigijs Caroli V. qui ob vnam Gandauenſem defectionem, poſthabitis ceteris rebus omnibus, ex Hiſpania diſceſſit, atque Regis æmuli ſui fidei ſeſe committens, Galliam præteruectus, in Belgaſq. progreſsus, eos motus omnes ſuſtulit, ac tranquillauit. Ceterum facul- D

tatem

A tatem illam, quam Cruciatam appellant, illi petenti ſe numquam conceſſurum, ſicuti nec antea conceſſerat, niſi Rex ipſe rebus gerendis intereſſet. Quo de genere facultatis varijs temporibus ad Regem litteras dedit, quæ illum ab ea petitione reuocarent. ſi quidem certo ſcire ſe, ea in re corruptelas ineſſe quamplurimas. Quocirca varijs eam condicionibus, ac finibus cunctabundus circumſcribebat. nam ſe pro ſua conſcientia ſecus facere non poſſe.

Regem præterea monebat, ne nouis vectigalibus, atque eccleſiaſticis fructibus frui admodum curaret. quinimmo regnis eius, animæq. saluti magis ex vſu futurum, ſi ſe priuaret illis, quibus ad eam vſque diem vſus fuiſſet, in præſentiaq. vteretur. Neque tantam habendam eſſe rationem B vel propriæ vtilitatis, vel publicorum, quo minus imminuerentur, vectigalium, in Rhætorum, Heluetiorumq. commercio, ob hæreticæ peſtis contagia, cum Mediolanenſis ditionis ſubiectis ſibi populis interdicendo; quanta habenda ratio eſt detrimenti, quod in Catholicam religionem, inde recideret. cui rei Belgium eſſet exemplo. His addebat alia monitorum genera de eccleſiaſticæ iuriſdictionis violatione in Neapolitano, Sicilienſiq. regnis. Queis de rebus ſæpius ipſe manu ſua litteras ad Regem conſcripſit. demonſtrans, pernicioſam hanc cogitationem Principum miniſtris inſtinctu dæmonis ſubijci ſolere, per ſpeciem, quod eccleſiaſticam iuriſdictionem Pontificibus adminiſtrandam relinqui, laicis Principibus ciuilium, & humanarum rerum damnum inferret. Atque hunc C primum eſſe gradum, cauſſamq. ab Eccleſia Catholica deficiendi. Sed enim PIVS nulla interpoſita mora Iulium Paueſium, virum eximia virtute, & doctrina præditum, Surrentanorum Archiepiſcopum, Internuncium legauit ad Belgas. quibuſcum ille collocutus de tumultibus cognoſceret, vt morbi vi, cauſſaq. cognita, præſens remedium commodius poſſet adhiberi.

Ceterum eiuſmodi paterna, ac pia vere PII Pontificis & cohortationis, & legationis officia grato animo Rex pro ſingulari, perpetuaq. ſua in Apoſtolicam ſedem obſeruantia, ac pietate ſemper accepit. Atque ipſe Catholicæ religionis & cultor, & patronus egregius, quod eidem religioni obeſſe poſſe videretur, nihil omnino ſubiectis ſibi ditionibus indulgen-D dum eſſe decreuit.

De

 A

De rebus alijs in Belgio contra hæreticos PII Pontificis ope geſtis.

Cap. XI.

AT cum pro ſumma & ſua, & Pontificis vo-
luntate grauiſſimis de cauſſis inBelgium tra-
ijcere Rex ipſe non poſſet,FerdinandumTo-
letum,Albanum Ducem,magnæ virum au-
ctoritatis,magnæq. prudentiæ.& bellicarum
virtutum gloria clarum, illarum ditionum B
omnium Gubernatorem declarauit, eoque
maximis copijs inſtructum cum imperio
miſit. Quæ per idem tempus, ac deinceps
ijs tollendis ſeditionibus, motibuſq. ſedandis, ibi geſſerit Albanus, ea lit-
teris tradere, alieni fuerit inſtituti. nonnulla tamen ex ijs, quam breuiſ-
ſime complectar,quæ a ſuſcepta narratione minime viſa fuerint abhorre-
re. Is igitur inſtructiſſimo cum exercitu in Belgium vix dum ingreſſus,
tantum hæreticis, ac fœderatis perduellibus terrorem iniecit, vt complu-
res ab eo ſibi metuentes, finitimas in prouincias illico fugitarint. Mox
Bruxellis honorifice acceptus a Gubernatrice, cum ex ea de ſtatu regio-
nis multa didiciſset, ac pleriſq. perduellium locis grauiore periculo labo- C
rantibus noua conſtituere præſidia inſtituiſset, quoſdamq. primarios vi-
ros, & quotquot ſeditionis vel auctores, vel participes comprehendere
potuit, in vincula conieciſset, eos extremo ſupplicio publice afficiendos
pro poteſtate mandauit: licet duriore, quam par eſset, iudicio in non
nullos animaduertiſse diceretur. In ijs fuere Comites duo magni nomi-
nis, Agamontius, & Hornenſis, qui, quod ambo rebellium fœderi ſeſe
admiſcuiſse iudicarentur,capitis damnati perduellionis pœnas dederunt.
Antuerpiam .Albanus inde profectus, cum ibi munitiſſimam arcem ad
eam ciuitatem in officio continendam, ac communiendam ædificare cœ-
piſset, perduelliumq. & hæreticorum bona fiſco iam addixiſset, ex ijs ſa-
cras ædes, monaſteriaq. ab illis deſtructa denuo iuſſit inſtaurari, quem- D
admodum per litteras mandauerat PIVS, ab Regeq. depopoſcerat In-
ternuncius Pontificius, qui id ipſum omnino præſtari curauit. At vero
Princeps Aurantius, & frater eius Ludouicus, Comes Naſsouius. e Belgio
in Germaniam ſuperiorem profugerunt, conquerenteſq. ſe Belgicarum
legum, ac Lutheranæ factionis cuius ſe propugnatores eſse profitebantur,
tutandæ cauſſa ſedibus ſuis eſse depulſos, opem inde poſtulauerunt. Hinc
Saxoniæ, & Pontanorum Duces, Comes Palatinus, Caſimirus, alijq.
præterea multi hæretici nominis, qui Catholici Regis oderant amplitu-
dinem,

A dinem, fauebant Aurantio; & ob id cogendis copijs operam dabant.

Quocirca PIVS animaduerſa rei neceſſitate, Albano ingentem illico pecuniarum vim ſubſidio miſit, eum crebris & litteris, & nuncijs magis, ac magis impellens ad hæreticorum omni barbarie maiorem comprimendam impietatem. Atque Regi ſuper Hiſpaniarum eccleſijs magnum aureorum numerum, quos quingentena millia fuiſse quidam aiunt, in annos ſingulos ſe conceſsurum eſse pollicebatur, dummodo ipſemet rei gerendæ præſens intereſse voluiſset. quod ſi faceret, quicquid prætærea petijſset, ſe facile daturum. At enim Albanus magna adhibita ſeueritate, prout in præſentia opus eſse videbatur, de multis ſumpto ſupplicio, cum ad amnem Moſam, quem Germanicæ Aurantij copiæ tra-
B ijcere cogitabant, exercitum emiſiſset, hoſtes eſt aggreſsus. quos per Cliuenſem regionem diffugientes ad Doleram Catholici conſectati, eorum circiter mille ſexcentos,& in ijs multos primarios viros cæciderunt. Ex Catholicis autem quadraginta tantum ſunt deſiderati. At vero perduellium vſquequaque numerus augebatur in dies, maioraq. ſubſidia continenter illis afferebantur. Etenim Comes Ochſtratanus cum duobus equitum, quattuorq. peditum millibus ex Alemannia in Geldriam tranſmiſit. E Friſia vero cum Naſsouio confluxerunt decem peditum, equitum tria millia. Aurantius quoque Princeps quattuor, & viginti peditum ſigna, equitum octo millia ductans, noſtris infeſtus appropinquabat. Naſſouius dein Anglorum etiam Reginæ ope ſubnixus, atque
C alijs auctus auxilijs quaſdam Regis Catholici ditiones occupare cum iam inſtituiſſet, copias ſuas ad Gruningam Friſiæ munitum oppidum continebat; ibiq. ſe præſidio communierat, veritus ne quid detrimenti a Chiapino Vitellio cum exercitus parte præire iuſſo caperet. Albanus interea prius quam Aurantius cum Naſſouio coniungeretur, in aciem cohortes eduxit, quibus aſſidue magna fiebat acceſſio Italicorum militum, ſuadente PIO, ſubſidij cauſſa eodem conuolantium. Ad hoſtes demum vbi peruenit Albanus, haud quaquam bellum cunctandum eſſe ratus, eorum propugnaculum circumiacentibus aquis præmunitum, ac terra alte defoſſa replerum, in fronteq. bene ſuffultum, fortiter adortus, illud in poteſtatem redegit, hoſtilibus copijs ingenti agmine ſeſe retro proripientibus. Verum haud longe regreſſi a Catholicis fuſi, fractiq ſunt:
D eorumq. dux in fugam ita coniectus eſt, vt armis, ac veſtimentis abiectis, vix euadere potuerit. Porro Albanus per noctem ibi ſubſiſtens de hoſtibus inſectandis cogitabat, itaque prima luce caſtra mouet, eoſq. proſequens paucis poſt diebus Amaſium amnem a tergo iam ab illis occupatum eſſe, atque Aurantij ſubſidiarios exſpectantes loco foſſis,& canalibus ita præmunito conſediſſe reperit, vt inexpugnabilis prorſus eſſe videretur. Sed eum fortiter inuadere non dubitans, victor diſceſſit, hoſtium ſeptem millibus,& amplius trucidatis. viuere vel roganti nemini permiſſum. Ex Catho-

Catholicis octo tantū occiſis,totidemq. vulneratis. Quo prælio tormenta A maiora ſexdecim, ac prætereà ſigna militaria viginti, ceteris quattuor in flumen ab hoſtibus iniectis, victores acceperunt. De qua quidem victoria Dux extemplo nuncios miſit ad PIVM, qui pro ea re aſſiduis precibus Deum interim obſecrabat.

His rebus cognitis, Pontifex confeſtim tribus diebus ineuntis Auguſti menſis, anno M. D. LXVIII. ad tres Vrbis ſacras baſilicas celebres ſupplicationes, pauperibus eroganda ſubſidia, ibiq. rem diuinam magna cæremonia faciendam decreuit. quibus quidem ſupplicationibus cum vniuerſo Clero, populoq. Romano pedes interfuit ipſemet, ad agendas ex more gratias diuinæ maieſtati. Quod miro fuit pietatis exemplo, dum pedibus procederet, ſacras preces de libello, quem manibus tenebat, pie B recitans, tam ſuperuenientem pluuiam, quam ſolis æſtum paruipendens. Atque ad maiorem hæreticorum animis metum incutiendum, iuſſit Vrbe tota, & ignibus, & omnium arcis tormentorum feſto ſtrepitu vniuerſos impenſe lætari. Nec ita multis interiectis diebus terrificum exercitum ſuum in Belgas cum traduxiſſet Aurantius, tamen cum Albano ſigna conferre cunctabatur; ſcilicet, vt interim populi rebellarent. Quod cum haud eueniſſet, eum amnem Moſam tranſmittentem Albanus adortus, ad quinque millia hominum obtruncauit. Qua quidem ille accepta clade, in Alemanniam ſibi remeandum eſſe, hieme præſertim iam ineunte, cogitauit.

Sed illud hoc loco non omittendum, quod in hoc bello magna om- C nium admiratione, atque vtinam pari hæreticorum ad rectam fidem conuerſione, diuinitus accidiſſe, graues auctores litteris prodidere. Hiſpanum militem catholicum inter alios, quos ita peremerunt, ab Aurantio captum, arboriq. alligatum impij milites hæretici æneorum tormentorum ictibus occidere conati, tantum abfuit, vt illum confoderent, vt ne creberrimis quidem, ac vehementiſſimis ignitis globis in eum emiſſis vel minimum lædere potuerint. Quo viſo obſtupefacti, eum veſtibus exuere cœperunt; rati hominem occultis quibuſdam armis communitum, quæ tormentorum vis penetrare non poſſet. Sed cum nihil in eo præſidij reperiſſent, præter ſacrum Agnum e collo pendentem, ex ijs, vt coniectura eſt, quos PIVS V. primo ſui Pontificatus anno de more conſecra- D uerat (eorum namque magnum numerum in Hiſpaniam, Galliam, & Belgium, præſertim militibus pro fide Catholica dimicantibus diſtribuendos curauerat) hoc illi detracto, primo ictu tranſuerberatus occubuit.

Ceterum Galliarum Rex ad opem Albano ferendam incitatus a PIO bis mille pedites minoribus tormentis inſtructos, milleq. ducentos equites a Mareſcallo Coſſe ductos ei ſubſidio miſit. Interea PIVS viros decreuit, qui cœnobitarum Ordines, ac monaſteria ibi perluſtrarent, & recognoſcerent, ad veteremq. reuocarent pietatis diſciplinam, & ab hæreticis

vexa-

A vexatos Catholicos ſubleuarent. Iam vero tandem ex ijs locis Aurantio depulſo, Pontifex Albano, tamquam de Eccleſia Dei optime merito, pileum, enſemq. decore gemmis ornatos, ac pontificijs de more precibus conſecratos tranſmiſit. cum alioqui eiuſmodi virtutum inſignia, ferme Romæ capi manu pontificia dudum conſueſſent. His autem muneribus & honoris, & grati animi cauſſa illuſtres Catholicæ veritatis conſeruatores ornare conſueuerunt ſummi Pontifices, vt ij turbulentis in rebus afflictam Chriſtianam remp. tueri, atque protegere velint impenſius. At vero PIVS, vt ad Chriſti gregem errantes oues Paſtor bonus reduceret, atque omnes Catholicæ pietatis in officio contineret, iam ignouerat ijs omnibus, qui hæreſes execrati, ad ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ fidem
B reuerterentur. ex quo factum, vt ope diuina, quamplurimi hæretica depoſita malitia, ad Catholicæ veritatis cultum adducti pie vitam inſtituerint. Quamobrem ad eum Albanus litteras dedit in hanc ſententiam.

Tanta illorum eſt multitudo, qui ad eam, quam in rectam Catholicæ religionis viam redire volentibus Sanctitas tua fecit, gratiam amplectendam quotidie confluunt (id quod & ab Epiſcopis, & ab Legatis, Prolegatiſque prouinciarum refertur ad me) vt eorum numerus percenſeri vix poſſe videatur. Et ſane vel in hoc nemo non admiratur egregiam curam, ac ſollicitudinem, quam adhibet B. tua, cum omnium quidem expetenda ſalute, tum vero etiam eiſdem ſummis precibus Deo commendandis. Cui quidem confido, futurum, vt vita tua tam præclare ſancteq. acta, e totius Chriſtianæ
C *reip. agro peſtilentes hæreſes breui conuellantur. Recens vero creati ſacrorum Antiſtites tam egregie præſtant officium quiſque ſuum, vt a Sanctitate tua eo in gradu collocati plane fuiſſe perſpiciantur. Quare ei, qui mihi ſuccedet, illud vnum in his ditionibus præſtandum relinquitur, vt nimirum quo in ſtatu ſunt, res in eo ſedulo conſeruet, ac tueatur.*

Finis Libri Secundi.

D

DE VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX.

Liber Tertius .

De re eccleſiaſtica in regno Neapolitano reſtituta. Cap. I.

IAM vero cum in ipſo Rege Catholico,& animum egregie pium, & eximiam erga ſacroſanctam Sedem Apoſtolicam fidem, atque obedientiam, ac denique ſingulare tum Catholicæ tutandæ religionis, tum profligandarum hæreſum ſtudium PIVS optime perſpiceret; patrio quodam amore ſic eum C complectebatur, eaq; inter ipſos eſt mutuo coorta fiducia, vt ſummo Chriſtianæ reip. bono tam afflictis in rebus duos haud diſſimiles ſummorum Principum animos arctiſſimo amoris vinculo prorſus coniunxiſſe Deus velle videretur. Etenim PIVS nuncio de ægrotatione Regis accepto, ſublatis in cælum manibus, diuinam clementiam ſuppliciter implorauit, vt vel eum liberaret a morbo, vel certe ſibi corporis imminueret firmitatem. annoſq. vitæ contraheret ſuæ, dum illi eoſdē adijceret. quin eius vitam Chriſtianæ reip. longe magis, quam ſuam neceſſariam eſſe. Verum enimuero,vt difficile eſt inter mortales, præſertim vero Principes ſummos, de rebus omnibus vbique conuenire, fatendum eſt, inter eos querelas quaſdam extitiſſe; quarum in altero cauſſa fuit ſanctum quoddam conſilium, ac propoſitum corruptelas omnes e re Chriſtiana publica tollendi; in altero vero ſtudium, iura, ditiones, regnaq. ſua eo in ſtatu, quo ea nactus erat, conſeruandi. Quibus tamen querelis, aut contentionibus,de quibus deinceps aliquid commemorare neceſſe fuerit, amborum animi nihil ſunt offenſi. quin mutua, vt antea, beneuolentia coniuncti magna conſenſione in commune Chriſtianæ rei bonum defixi perpetuo fuere. D

Quocirca PIVS cum præclare intelligeret, nihil eſſe vel ad rem eccleſia-

A cleſiaſticam ordinandam, vel ad Chriſtianam diſciplinam, aut lapſam reſtituendam, aut reſtitutam conſeruandam accommodatius, quam ſi diœceſes accurate viſitarentur, id ipſe primus aggreſsus, non ſolum per Antiſtites in ſua quemq. prouincia, ſed etiam per Apoſtolicos Viſitatores, quos in varias orbis terræ partes emiſit, ſedulo præſtari curauit. Atque a regno Neapolitano rem exorſus, Thomam Orſinum, ſpectatæ integritatis virum, Viſitatorem Apoſtolicum eo cum poteſtate miſit. Qui Strongolenſium a PIO factus Epiſcopus, & obeundis Eccleſijs, & corruptelis tollendis, & ſalutaribus præſcribendis legibus, Neapolim profectus, cum ei Prorex edixiſset, vt exſequendi decreti Pontificij regiam facultatem (quam vocant Exſequatur) acciperet, id facere conſtanti ani-
B mo recuſauit. Se namque miſsum eſse a Chriſti Vicario, cui haudquaquam eſset opus huiuſmodi laicorum poteſtate; atque eo minus in ditionibus Pontifici tributarijs. neque vero indigere ſe, aut vti velle litteris cõmendatitijs, quas illi Prorex ad regios miniſtros ſe daturum offerebat: quippe quæ perinde atque ipſa regia facultas valerent. Quo tempore Neapoli Magiſtratus duo Viſitatori audacter obſiſtere non veriti, nec multo poſt ambo vita defuncti terrifico ceteris fuerunt exemplo. Iam vero cum a PIO Prorex ſuppliciter impetrauiſset, vt ſuper hac re perſcriberetur ad Regem, interimq. negotio ſuperſederetur, ita præſtitum eſt. ſed reſponſo ſerius allato, PIVS corruptelam hanc nullo pacto ferre ſe poſse profeſsus, poſthabita diſputatione de vi generali regiæ ipſius facul-
C tatis, rem faciliori condicione tranſigendam putauit. quod Pontifici, qui caput, & Princeps eſt Epiſcoporum omnium, diœceſes inuiſere multo magis liceret, quam proprijs Epiſcopis: qui alioqui diœceſes ſuas abſque huiuſmodi exſequendi conceſsu viſitare conſueſsent. Itaque illi, viſitationem vt proſequeretur, PIVS imperauit. ad Proregemq. Rex ipſe perſcripſit, Pontificem officium ſuum præſtare permitteret. Perluſtratæ ſunt igitur abſque alia Regia facultate Calabrenſes, Hydruntinæ, Barienſes, ac ceteræ adiacentes eccleſiæ. in primiſq. Neapolitana ciuitas. in qua non ſolum eccleſias, ac ſacratos homines Archiepiſcopo ſubiectos, ſed etiam qui ipſi Proregi a ſacris erant, immunitatem obijcientes, & recognoſcendos, & emendandos curauit. Quæ res magno tum publico, tum priuato
D bono fuere. atque inde ijs in regionibus, quæ antea plurimum imminuta fuerat, Apoſtolicæ Sedis auctoritas, ac reuerentia reſtituta eſt. Et ſane mirum fuit, quocumque pergeret Viſitator, magnum populorum ſpectare concurſum, omnibus omnium ætatum, ſexuum, atque ordinum hominibus ad eum ſuſcipiendum, ac venerandum certatim confluentibus; coram eoq. in genua procumbentibus, vt vel vna illos Pontificali benedictione dignaretur. vtpote miſſus a Pontifice, cuius ſanctitatis ſic increbuerat fama, vt ab omnibus culta concelebraretur. Idem ferme in

Hiſpania, in Gallia, in Germania, & vbique demum quocumque ipſe A
Viſitatores, vel Nuncios miſit, contigiſſe, atque vberrimos pietatis fructus
inde conſecutos eſſe conſtat.

Ius Pontificiæ conſtitutionis in Cœna Domini vbique promulgatæ PIVS tuetur. Cap. II.

INTER hæc autem PIVS ad rem Chriſtianam & B
tuendam, & vero etiam amplificandam in omnes
partes pro munere ſuo ſemper intentus, Pontificiam
conſtitutionem, quæ veteri, atque recepto Roma-
norum Pontificum inſtituto, die Cœnæ Dominicæ
ſacro promulgari conſueuit, non ſolum in Vrbe Ro-
ma, ſed per vniuerſum etiam Chriſtianum orbem
& edici iuſſit, & conſeruari. Quod quidem dum ſedulo curaretur, ecce
tibi Ludouicus Requeſenſis Maior Caſtellæ Præceptor, in aula Pontificia
Regis Catholici Legatus, eius nomine cum PIO expoſtulare cœpit,
primum de inuſitata ipſius conſtitutionis in regnis eius diuulgatione;
præſertim vero Neapoli, abſque regio exſequendi conceſſu. dein quod C
omnibus ſacras confeſſiones excipientibus PIVS imperauiſſet, ne abſol-
uerent eos, qui conſtitutionem ipſam violaſſent. in ea quoque adiuncta
fuiſſe multa, quæ cum neque in antiquis, neque vero in ijs, quas vel Iu-
lius III. vel Paulus, vel Pius, vterque eo nomine IV. ediderant, contine-
rentur, admodum grauia viderentur eſſe; ſententijs ſummatim adhibitis,
ac verbis generatim ſignificantibus, quæ populis confuſionem afferrent.
præſertim ob decreta ſub anathematis pœna in eos, qui noua imponerent
vectigalia. ex quo publicæ quietis exoriretur perturbatio; nonnullis ciui-
tatibus ea penſitare recuſantibus. Ceterum quod ad iuriſdictionem atti-
net, Regem habere vetuſta, & Apoſtolica decreta, legitimaq. iura, ti-
tulos, & poſſeſſionem antiquiſſimam, atque immemorabilem. Pontifi- D
ciæ auctoritatis vſum temperandum eſſe ad rationem iuſtitiæ, quæ nemi-
ni, quod ſuum ſit, tollit immerito; idq. eo minus Principibus publicis
in rebus. Sententias præterea de iudicijs in Clericos exercendis adiectas
videri contra Sicilienſis regni monarchiam, quæ & Apoſtolicis niteretur
priuilegijs, & iure poſſeſſionis vteretur vetuſtiſſimo. Offendi porro ip-
ſum Regem, quod Paulum Odeſcalcum, Internuncium Pontificium,
eius regni, citra vltraq. Pharum, Eccleſiaſticæq. libertatis propugnato-
rem

Digitized by Google

A rem appellandum PIVS cenſuiſſet. Nam inde videri, velle Pontificem, Legatos in Siciliam inducere, nihil obſtante monarchia; cum Reges ipſius regni natos ſe eſſe Legatos obtendant. munus regium eſſe, Eccleſiæ, atque eius immunitatum ſe vindicem ibi, ac patronum profiteri. Neque vero minus Regem dolere, ſancti Lazari militiam, ſe inſcio, in regna ſua inductam fuiſſe. aliaque præterea multa edicta publicata, ac præſertim illud ſuper iniquis eccleſiaſticorum bonorum alienationibus editum. Querebatur denique de armata ſatellitum cohorte Archiepiſcopi Mediolanen. qua illum vti non poſſe contendebat.

His autem querelis Pontifex reſpondendum putauit, non quidem quod de rebus a ſe geſtis rationem laicis Principibus reddere ſe oportere arbitraretur, ſed vt oſtenderet, quæ Regi ea de re fuerant relata, a B nonnullis proficiſci, qui proprijs ducti commodis, vt aſſolet, corruptelas ſuas tutari conabantur: quarum ipſe quamplurimas certa ſchedula deſcriptas miſit ad Regem. Hæc ſe cauere oportere nullo alio conſilio, niſi vt rem Chriſtianam pro munere ſibi diuinitus commiſſo tueretur; animarumque ſaluti huiuſmodi tollendis erroribus, Catholicaque diſciplina, ac pietate in populos inducenda conſuleret. Ceterum quo longius, latiuſque quam aliorum Principum paterent ditiones ipſius Regis, eo quoque magis illum pro regnorum ſuorum incolumitate ſubijci debere Deo, eiuſque in terris Vicario Romano Pontifici. Conſtitutionem vero editam in die Cœnæ Domini, iam antiquo more receptam, licet C in Vrbe tantum a nonnullis Pontificibus euulgatam, tamen vbique terrarum, veluti alias etiam generales conſtitutiones vigere. atque olim ſeu Principes viros, ſeu populos, qui violatæ conſtitutionis huius quoquo modo ſeſe reos agnouiſſent, delicti veniam a Romano Pontifice ſuppliciter poſtulauiſſe. In omnibus porro vel expiationum, vel Iubileorum generalium litteris in vniuerſas Chriſtiani orbis partes dimiſſis, & item in ijs, quæ Confeſſionalia vocant, eiuſdem conſtitutionis mentionem iamdiu perpetuo factam reperiri. In diplomate præterea de facultate, quam in Hiſpania Cruciatam appellant, petentibus illis Regibus aliquando conceſſa, præcipue nominatam eſſe huiuſmodi conſtitutionem; quippe quæ mortales omnes quotquot Chriſtiano nomine cenD ſentur, ſua obligatione deuinciat. neque generalibus verbis vim eius comprehendi conſueſſe: quod & a Paulo II. & a Sixto IV. declaratum eſſet. Vt igitur cautius rebus conſuleretur, in veteri ipſius conſtitutionis editione conſuetudinem increbuiſſe, Patriarchis, Archiepiſcopis, & Epiſcopis præcipiendi, vt in ſuis quiſque eccleſijs eam euulgarent. Quod cum hoc tempore intelligeret ipſe minime præſtari, ac propterea in ea re ipſi conſtitutioni derogari, ob idque anathematis laqueis iacere homines irretitos, voluiſſe ſe animarum exitium auertere; quas præſer-

tim haud excuſaret ignorantia. Porro ſacerdotes admonete muneris ſui, A ad verum legitimumque Pontificem pertinere: vt ij lepram a lepra diſcernere, ac de peccatis, præſertim quorum eſt abſolutio ſummo reſeruata Pontifici, recte iudicare queant. quod ſi quid eſt priuilegij, quod clam ſit ipſis ſacerdotibus, eoſdem de his edoceri, Principum miniſtris graue eſſe non debere. Verba vero vel nuper adiuncta, vel in antiquis litteris inuſitata, haud debere dura cuiquam videri. Si quidem id iam in more poſitum eſſet. nonnulla videlicet in ijs vel adimere, vel adijcere, pro varietate temporum, ac corruptelarum qualitate. Quod autem regio niteretur exſequendi conceſſu, neque id, neque aliam vllam laicorum facultatem vim aliquam habere in eccleſiaſticis decretis exſequendis; neque ſacris habendis concionibus: quarum facultatem ab laicis petere, intolerabile prorſus eſſet. Laicis enim etiam religioſis, quod do- B cent ſacri canones, ſuper eccleſijs, perſonis, & rebus eccleſiaſticis nullam attributam eſſe facultatem. quos obſequendi maner neceſſitas, non auctoritas imperandi. Quæ res patent, vtpote ſacroſanctis legibus, ac Concilijs iam ſatis explicatæ, & conſtitutæ. Illud vero de tributis, atque portorijs adiectum eſſe, quoniam in eo ſæpius grauiter peccaretur. nimirum cum vel a non habentibus poteſtatem, vel eis, qui per priuilegia ſunt immunes, quales ſunt eccleſiaſtici omnes, vel nullo iure ſibi ſubiectis, vel denique contra ſanctas leges imperantur. itaque Principibus legitima poteſtate præditis non prohiberi, quin ex ſacris legibus ſubiectis ſibi populis æqua, ac tolerabilia imponere tributa poſſint. Ac licet in litteris C Pontificijs abſque alia declaratione, ne noua imponantur onera, caueatur; eiuſmodi tamen declarationem haudquaquam eſſe neceſſariam; vtpote quæ numquam adhibita fuerit, vbi de ijs, quæ pedagia vocant, tributis agitur, quæ res a ſacris legibus iã ſatis explicata videatur. Quocirca non popularem excire tumultum, qui potius ex immoderatis oneribus a Principibus impoſitis exciri ſolet; ſed rationem, ac viam tradere, qua poſſint tranquillitatis, ac religionis in officio homines contineri, & quos oporteret, commonere muneris ſui, conſilium ſibi fuiſſe. De Apoſtolicis vero priuilegijs Regibus conceſſis, nihil ſibi compertum eſſe; neque ex auctoritate ſua iniuſti quicquam eſſe committendum. videre tamẽ ſe huiuſmodi priuilegia male paſſim vſurpari, indeq. multa fieri contra iura ſi- D ue humana, ſiue diuina. & quicumque niteretur, vel etiam vti ſoleret priuilegijs, eum haud dubie debere illa proferre, & aperire. Cum præſertim Pontifex ſummus, vnus, & legitimus ſit priuilegiorũ omnium ab alijs Pontificibus conceſſorum & interpres, & iudex: qui vbicumq. errata, & offenſiones cõpererit, pro ſuo munere debeat abſque alia quæſtione labentibus rebus prouidere. Verumtamen velle ſe tantum, vt hiſce rebus boni præficerentur adminiſtri, per quos omnia bene gererentur; ac de omnibus

certior

A certior fieret ipſe Rex: iſq. intelligeret, criminum ad diuinum retinendū cultum iudicandorum ius in auctoritate eſſe Romani Pontificis, IESV Chriſti Vicarij, non in arbitrio laicorum Principum. quibus nequaquam a Dei filio dictum eſſet: Paſce oues meas: ſed ipſos tamquam paſcendos agnos permittere debere, ſe a B. Petri ſucceſſore duci, & gubernari, niſi velint, ſe extra Chriſti gregem abduci, atque abigi; per ſpeciemq. priuilegiorum eccleſiaſticam ſubuertere hierarchiam. Ceterum (quando illud a pietate Regis egregie Catholici longe abeſſet) ipſomet Rege procurante ſperare ſe rebus bene conſultum iri. præſertim in Sicilienſis monarchiæ negotio. Itaque Rex omnino ſibi perſuaderet, haud poſſe Pontificem, tot tantaue dare priuilegia, vt ſucceſſorum ſuorum auctoritatem imminuat, a Deo ſibi collatam ad Eccleſiæ ſuæ ſanctæ ædificationem, non autem ad eius deſtructionem. contra quam quidem auctoritatem nulla obijci præſcriptio poſſet, vel antiquiſſima. Adijciebat, contraria omnia aduerſus eiuſmodi obiectam cauſſam potius reperiri per Apoſtolicas in regnum illud decretas Legationes. poſſeq. Pontificem arbitratu ſuo id tamquam gratuito conceſſum, ſed exinde male verſum abrogare. Quare diploma Paulo Odeſcalco, Apoſtolico vltra citraq. Pharum Internuncio datum, firmiſſimo niti fundamento: cum antea diu in eo regno Legatos, & quæſtores, ipſis etiam Cæſaris Caroli V. temporibus Apoſtolica Sedes habuerit. Quod autem diplomata quædam eo inducenda dediſset, illudq. in primis de alienatis Eccleſiæ bonis recognoſcendis, id ſancte, ac rite prouiſum; cum ob Chriſtianæ reip. vtilitatem, tum etiam ob cauendos animarum laqueos, quibus ea bona poſſidentes miſere capiebantur. De ſancti Lazari militia, Apoſtolici muneris eſse, eiuſmodi militias inſtituere, vel extinguere, prout Pontificibus opportunum eſse videretur. quas etiam illius regnis iam ipſe conceſserat, alibiq. ſuſtulerat. neque vero poſse Regem, vti Catholicum, contra quicquam decernere. eam vero militiam ab ſe propterea reſtitutam fuiſse, quod illi milites Sedi Apoſtolicæ vbi, & quoties vocati eſsent, contra quoſcumque Romanæ Eccleſiæ hoſtes, vel rebelles armati inſeruire, atque opem ferre ſuis impenſis ex officio ſuo, decretoq. Apoſtolico deberent. De Satellitum vero cohorte, qua ad eccleſiaſticam tuendam diſciplinam vtitur Archiepiſcopus Mediolani, ex antiquis ipſius Eccleſiæ monumentis, & inſtitutis ad hanc vſque diem vſu retentis, liquido conſtare, vt in laicos de criminibus ſiue ad ſacrum tantum, ſiue ad vtrumque forum promiſcue pertinentibus, quæſtiones, iudiciaq. ille ſoleat exercere. ob idq armati ſatellitij vti miniſterio.

Ioan. 21.

B

C

D

Denique nolle ſe tam graues errores, vel corruptelas in Dei offenſam, ac ſacroſanctæ Sedis iniuriam recidentes vllo pacto tolerare. Hominum officia eſse inter ſe diſtincta. ac propterea Principes ſuum quemq. munus

ptæſtare oportere; Eccleſiæq. dimittere, quæ Dei ſunt. At enim Rex ve- A
re Catholicus, pro ſua ſingulari pietate adminiſtris ſuis in Italiæ ditioni-
bus id ſibi eſse cōſilij per litteras declarauit; ne quid in ſanctas leges com-
mitteretur: quinimmo ſi quid commiſsum eſset, corrigeretur. Neapo-
liq. Internuncio Pontificio & loci, & omnibus præcedendi data prærroga-
tiua. eiq. perinde atque Hiſpanienſi Oratoti debitos honores habendos
eſse. Sed quoniam Regis iuſsa miniſtris eius minime facientibus, id fere-
batut impune, ſacri interdicti legibus in eos agere PIVS conſtituerat. fe-
ciſsetq. niſi ab ampliſſimis viris, ſtudioſis ipſius Regis, ea de ſententia de-
ductus eſset. pleriſq. ſuadentibus, mitiſſima quæque remedia tentanda
prius eſse, quam tam acre medicamentum adhibetetur: ſic enim facilius
ſe quod cupiebat conſecuturum. Itaque in illis regnis deinceps omnia B
vel ſuæ iam integritati reſtituta, vel ſeueris pœnis emendata fuiſsent, niſi
grauiſſimum imminentis tunc contra Turcas fœderis negotium, mox lu-
ctuoſus ipſius Pontificis obitus rebus anteuertiſset.

De rebus in Hiſpania pie conſtitutis.
Cap. I I I.

HÆC tamen, quin PIVS & Regem optimum vni-
ce diligeret & tegnis eius omnibus, in ijs præſertim,
quæ ad Chriſtianam ſpectant pietatem, ne quid C
induceretur erroris, diligenter prouideret, nihil
impediebant. Itaque in Hiſpania, vt res Chtiſtia-
na boniq. mores optime conſeruarentur, atque vbi
lapſi fuiſſent, ſancte reſtituerentur, non modo per
Apoſtolicos Nuncios, ſed multis etiam ſalutaribus edictis ac decretis ibi-
dem euulgatis, ſtudioſe procurauit. In primis vero illud edici iuſſit, quo,
vt ante meminimus, ſub anathematis, alijſq. grauiſſimis pœnis ludicta
ſpectacula interdixit. in quibus taurorum, ferarumq. congreſſiones, ſeu
agitationes non ſine aliqua hominum cæde, grauiq. animarum damno
fieri conſueuerant. Roganteq. Rege, eam poteſtatem infirmauit, qua
ſanctiſſimi Sacramenti ſodalitates vti, vel potius abuti conſueuerant, ci- D
bos ab Eccleſia ſtatis diebus interdictos permittentes. facultatemq ſuſtu-
lit, qua vtebantur Antiſtites in caſibus Epiſcopo reſeruatis, gratiaq fa-
cienda. Vnde, quas velut Hiſpanicæ Cruciatæ nomine penſitabant Re-
gi, pecunias colligebant. Statuit, vt ludi magiſtri omnes ſolemnem ac le-
gitimam fidei profeſſionem ederent. atque ne inſcriptiones ſub imagini-
bus eorum, qui hæteſeos damnati plecterentur, deinceps affigerentur in
templis; ſed eorum domus ſolo æquarentur. in medioq. defigeretur colu-
mella

A mella cum marmorea tabella, in qua illorum vita pariter & exitus deſcriberetur. Porro vt capitali ſupplicio damnatis, pridie quam in eos animaduerteretur, ſacroſancta rite adminiſtraretur Euchariſtia. Iniquas fœneratorum negotiationes ſeuerioribus legibus ſuſtulit. quamuis pecunijs difficilius mutuo accipiendis, quas mox curaturus erat in Belgis, alibiq. certum inde Rex detrimentum eſſet accepturus. Oblatam vero condicionem accipere PIVS recuſauit de Sacratorum hominum ſpolijs ea lege accipiendis, vt eorum ſpoliorum dimidium Regi tribueretur. nam etſi Pontifici commodius foret & vtilius, ea per adminiſtros Regios colligi, cauendum tamen eſſe, ne in Clero magnam inde ſibi conflaret inuidiam, vel in auaritiæ ſuſpicionem incurreret. Dolere porro ſe vehemen-
B ter, quod tot decreta, & facultates ſuper tribus militaribus Ordinibus, & Cathedralium inſuper eccleſiarum nominationibus, alijſq. rebus Pontifices ſummi dudum conceſſiſſent, qui olim tantumdem, ac fortaſſe pluſquam Reges ipſi, in Hiſpanijs humanis de rebus diſponere, & adminiſtrare potuiſſent.

Sub idem tempus arcas non nullas Caluinianis refertas Catechiſmis in Hiſpanicum idioma conuerſis, vt mos eſt hæreticorum, per Hiſpaniam diſſeminandis, Lugduni, Toloſæq. in Gallia deprehenſas fuiſſe, PIO renunciatur. Quo ille cognito, grauiter doluit. periculoq. occurrens, ea de re Catholicum Regem admonuit, caueret diligenter, ne exteri libri, ni prius bene cogniti, & a ſacris Quæſitoribus approbati in Hiſpaniam in-
C ducerentur. vti ſedulo curatum eſt, tanto ſublato periculo.

De cauſſa Archiepiſcopi Toletani. Cap. IV.

AGITABATVR per idem tempus in Hiſpania grauis illa cauſſa Bartholomæi Mirandæ, & Caranciæ, Archiepiſcopi Toletani, qui de hæreſi poſtulatus ex Apoſtolicæ Sedis auctoritate ibidem in cuſtodia teneba-
D tur. In eum iamdiu cum eſſet habita quæſtio, neque Paulus, neque Pius, vterque eius nominis IV. Rom. Pontifices, vt vel reus, vel cauſſa ad ſe Romam ex ſacrarum legum præſcripto deferretur, & coram ipſis, tamquam ſummis Epiſcoporum omnium, fideiq. cauſſarum iudicibus ageretur, obtinere potuiſſent; quod apud Regem Catholicum ab illo ſacræ Inquiſitionis Senatu, id iudicij ex auctoritate Apoſtolica, ſibi pro tempore ſæpius delegata, ad ſe pertinere profitente, continenter daretur exceptio; PIVS V. vt & reus, & quæ-

ſtio

Digitized by Google

ſtio ad ſe deportaretur, quæ ſua apud Regem erat auctoritas, & ſanctita- A
tis opinio, prorſus effecit. Nam ob id maximis cum mandatis Petrum Camaianum, cuius ante meminimus, in Hiſpaniam miſit, dato diplomate, quo, ſi minus iuſſa facerent, ſacros illos violatæ fidei iudices omni auctoritate iudicandi priuabat, & a piorum communione ſegregatos declarabat. quamquam id illis, quod neceſſe non eſſet, minime fuit indictum. Simul atque Rex PII poſtulata cognouit, qua erat in Apoſtolicam Sedem, & præſertim in hunc Pontificem pietate, licet nonnullis reclamantibus, conſtanter edixit, parendum omnino eſſe (vt eius vtamur pene verbis) Patri ſanctiſſimo, ac quicquid ille decreuiſſet, prompte præſtandum: nihil enim niſi ſanctum, ac Deo gratũ ab eo ſtatui poſſe: quippe qui diuino nutu regeretur. Archiepiſcopo igitur cum ſua deſcripta B
quæſtione ſub arcta cuſtodia Romam perducto, & in ſancti Angeli arcem incluſo, ad eius cauſſam & cognoſcendam, & dijudicandam, ſapientiſſimis viris in conſilium adhibitis, tam aſſidue PIVS incubuit, vt quamplurimis ſuper hac quæſtione habitis congregationibus, ijs ferme omnibus frequentiſſimus ipſemet interfuiſſe, vel præfuiſſe potius, remq. lata ſententia prope decidiſſe perhibeatur. Sed alijs grauiſſimis diſtractus negotijs, morteq. præreptus, rem ſucceſſori ſuo Gregorio XIII. definiendam reliquit. qui dum eſſet Cardinalis, a Pio IV. hac de cauſſa in Hiſpaniam Legatus, nihil reportauerat. Mox PIO V. in Pontificatu ſuffectus reum Archiepiſcopum ſuper tali crimine valde ſuſpectum iudicauit. certiſq. pœnis iniunctis, ad voluntariam omnis C
hæreticæ prauitatis deteſtationem, ac legitimam Catholicæ fidei confeſſionem admiſſum abſoluit. Is porro ſummo patientiæ, & modeſtiæ documento in aduerſarios ſuos in hac cauſſa nihil vmquam, vt ferunt, oblocutus, diuturnum carcerem alacriter, conſtanterq. perpeſſus, demum in cœnobio fratrum ſuorum ſanctæ Mariæ ſupra Mineruam, anno M.D. LXXVI. ſexto Nonas Maias, ſumptis ſacroſanctis Eccleſiæ ſacramentis, quæ cedentibus e vita præberi ſolent, ſingularem pietatem præ ſe ferens, Romæ in pace quieuit. ſub mortem ſæpe Deum, hominesq. conteſtatus, ſe nihil omnino conſcium vmquam fuiſse eorum criminum, quæ ſibi ab aduerſarijs obiecta reum fecerant talis, tantiq. iudicij. quod tamẽ ipſe iniuſtum appellandum non putaret: quoniam ſecundum allegata, D
probataq. rite proceſserat, ſed iuſtum Apoſtolicæ Sedis decretum ſe revereri: optimæq. conſcientiæ teſtimonio fruentem impoſita pro ceteris peccatis ſuis pœnitentiæ piacula lætum ſubijſse, ac ſe ad Deum in Catholica fide, quam in omni vita integerrime profeſsus eſset, diuinæ clementiæ fiducia nixum libenter commigrare. inter hæc animam ſuam Deo, ac B. Virgini eius genitrici, quam pie ſæpius inuocauit, ac ceteris beatiſſimis ſpiritibus cæleſti gloria fruentibus, denique Dominicanis ſuis fratribus, vt pro ipſo ſacroſanctum Miſsæ ſacrificium Deo ſæpius offerrent, pie

commen-

Digitized by Google

A commendauit. eius vero corpus in eiuſdem templi presbyterio pio funere elatum, ab ipſis Patribus conditum eſt. Hæc pluribus obiter commemoraſſe libuit, ne quis tantum virum, ac talis, tantæq. Eccleſiæ Antiſtitem turpi labe per calumniam fortaſſe notatum infelici exitu vitam cum morte commutaſſe arbitraretur.

Rem Chriſtianam in India procurat.
Cap. V.

B IAM vero ex Europa in Indiam non longo, ac periculoſo nauigationis curſu, ſed breui, ac tuto narrationis compendio tranſeamus. Nam & in illis gentibus, qua ad Chriſtianam fidem conuertendis, qua ſuſceptæ iam religionis in officio continendis, & vbique rebus ad diuinum cultum, animarumq. ſalutem neceſſarijs prouide curandis, ardens in vniuerſum Chriſti gregem toto orbe diffuſum Paſtoris vigilantiſſimi ſtudium eluxit. Cum enim intelligeret, rem Chriſtianam in India ad Orientem primo ſub Luſitaniæ, mox ad Occidentem ſub Hiſpaniarum Regibus ſuperioribus annis, Deo iuuante, ſummis religioſorum virorum, Franciſcani primum, inde Dominicani, Auguſtinianiq. Ordi-
C num, ac demum Societatis IESV laboribus feliciter quidem propagari cœpiſſe, ſed tantæ molis opus cum alijs difficultatibus, ne melius procederet, laborare, tum potiſſimum & maiore neophytorum cura, & ſacrorum miniſtrorum ſedulo indigere miniſterio; omni ope quoad eius fieri poſſet, exurgenti illi Chriſtianæ Eccleſiæ ſuccurrendum exiſtimauit. Et quidem Internuncium Apoſtolicum, per quem omnia melius inibi cognoſceret, ac procuraret, eo mittere cogitauerat, ſed mutato poſtea conſilio, Regem Catholicum de Indica diuinarum rerum neceſſitate, & quid facto opus eſſet, edoceri voluit; eiq. multa admodum ſalutaria monita ſuggeſſit, quibus illum ad eam rem ſedulo curandam, iam currentem incitauit. Cum enim ſuſceptum olim de illis regionibus conceſſu
D Pontificio ab Hiſpaniæ, Luſitaniæq. Regibus in poteſtatem redigendis conſilium eo potiſſimum ſpectaret, vt idoneis ſacerdotibus, & concionatoribus illo dimiſſis, infideles adiungerentur ad Chriſtum, id in primis ſummo ſtudio curandum eſſe. Quod vero in hoc genere ad ſe pertineret, officium ſuum non defuturum. Sed quoniam non ſatis eſſet, infideles ad Chriſtum conuertere, niſi conuerſis, ac iam Chriſtianorum in numerum aggregatis neceſſaria vitæ ſubſidia conferantur. cum ex collectis piorum eleemoſynis more naſcentis Eccleſiæ, tum ex regijs tributis alimenta illis præberi oportere. ne fame compulſi, vel ad priſtinos mores,

& vi-

& vitam relaberentur, vel Chriſtianam religionem, quæ his potiſſimum A
charitatis officijs fouetur, & alitur, quaſi duram abnegarent, reijcerentq. ac per hanc occaſionem Chriſti nomen per eos blaſphemaretur in gentibus, dum paruulis panem petentibus, non eſset, qui frangeret eis. Quod vero ad diuina animarum alimenta pertinet, hæc eo ſtudioſius illis curanda, quo anima præſtantior eſt corpore; & quo terrenis cæleſtia, ſempiterna caducis potiora ſunt habenda. In primis hoc diuinum opus diuinorum omnium, vt S. Dionyſius Areopagita teſtatur, operum maximum,
1. Cor. 3. nimirum in æterna animarum ſalute procuranda, Dei, quod ait Apoſtolus, adiutorem eſse, Chriſtiq. miniſtrum; id non cuiuſlibet idiotæ, ſed
Tit. 1. proprium eſse ſacerdotum: & eorum, qui Chriſtianis ſacris ita ſunt initiati, vt poſſint, ſecundum ipſum Apoſtolum, alios ſanam doctrinam B
edocere, & exhortari in verbo veritatis; & eos, qui contradicunt, arguere, & de ea, quæ in ipſis eſt, fide, ſpeq. rationem reddere. Itaque licet
Eccli. 17. vnicuique, quod ait Sapiens, mandauerit Deus curam proximi ſui; & quod quiſque pro viribus ad ſuam, aliorumq. ſalutem recte præſtare poteſt, id efficere quemque deceat, Deoq. gratum cenſeatur; populares tamen homines, & imperitos, non tam doctoris, quam diſcipuli munus obire par eſse. Per ſacros ergo, & eruditos magiſtros Chriſtiana catecheſi imbuendos eſse ſeu catechumenos, ſeu neophytos: adultoſq. niſi rite inſtructos ad ſacrum baptiſma non admittendos. Per montes autem pagoſq. diſperſi, vt commodius Chriſtianis legibus, & moribus aſsueſcerent, vrbanis in contubernijs collecti ad ſocialem, & piam vitam inſtituerentur. Quod genus remedij præter cetera magno ad illarum gentiũ C
animos Chriſtianis moribus inſtituendos vſui fuiſse, qui viderunt, inde regreſſi, ſæpe teſtati ſunt. Si vero ethnicis, & Chriſtianis vnum eſset hoſpitium, illis idololatriæ cultui, ſuperſtitioniq. dicata loca non permitti, ſed ſolo æquari, deleriq. oportere. ne baptizatis ad impietatem relabendi præberetur occaſio. Nec tolerandum, vt Chriſtiani, vel in ſacra doctrina capeſſenda, vel exercendo Catholicæ religionis cultu ab ethnicis prohiberentur. At ſi veteranis, tironibuſq. Chriſtianis vnum eſſet domicilium, cauerent illi, ne hos prauis ſuis perderent moribus & exemplis. quinimmo ita ſe gererent, vt eorum perſpecta vitæ ſanctitate, infideles impietatis puderet ſuæ, & ad Chriſti fidem ſuſcipiendam magis in- D
citarentur. Si vero Chriſtiani iam adulti publice vitam degerent iniquã, præſtare, eos publice pœnas dare, quam, ijs diu toleratis, offenſionem, peccandiq. occaſionem neophytis, ethniciſq. præbere. Crapulam, intempeſtiuaque conuiuia, & alia, quibus illi populi dediti erant, vitia, ſceleraq. nefaria, quibus humana ſocietas omnis corrumpebatur, prorſus abolenda. Infideleſq. ad cuſtodiendam naturæ legem adigendos eſſe. ne qua mulier plures haberet maritos, ſed Chriſtiani matrimonij legem in mores inducerent. Nec regij miniſtri, mancipiorum loco, ſeruitio vte-

rentur

Digitized by Google

A rentur Indorum; ſed eorum tantum, qui ſeruire ſua ſponte voluiſſent.
iiſq. pactam mercedem tribuendam eſſe, neque eos immoderatis oneran-
dos eſſe vectigalibus: ſed qua par eſſet æquitate omnes habendos. Sacer-
dotes vero, concionatores, & Epiſcopos, vt decet, tamquam intimos
Dei miniſtros, ab Regijs Magiſtratibus, alijſq. benigne accipiendos, ac
reuerendos eſſe; eoſq. a vectigalibus, ac tributis exemptos, & immunes
conſeruandos. Epiſcopis, & alijs ſacrorum adminiſtris liberam in ſua
exercenda iuriſdictione, corruptelisq. tollendis relinquendam eſſe pote-
ſtatem. præſertim in ijs, quæ ad Catholicam religionem tuendam, &
propagandam pertinerent. Denique Rex ipſe Catholicos homines, inte-
gros, ſpectatæq. virtutis Viſitatores ad principes viros, ad Iudices, & ad
B alios præterea illarum gentium Magiſtratus decerneret, qui hæc omnia
rite præſtari curarent; cognitiſq omnium meritis, ſuo quemq. præmio,
vel pœna poſſent afficere. Ceterum pauperum oppreſſio, quo ſcelere, in
cælum exclamante, vt diuina teſtantur oracula, iræ cæleſtes maxime pro-
uocantur, numquam eſſet impunis; ne videlicet miſerabilibus eorum ge-
mitibus permotus Deus, in Reges ipſos animaduerteret. Armis porro
contra ethnicos ſumendis, iiſq. bello ſubigendis, nihil inique, nihil cru-
deliter ageretur. neque ad Chriſtianam religionem eos compellendos eſ-
ſe; ſed benigne ſacra doctrina, & quod plus aliquando mouet, pijs exem-
plis ex infidelitatis tenebris eductos perhumaniter ſuſcipiendos; eorumq.
errata corrigenda clementius pro manſuetudine, atque indulgentia no-
C uellis eiuſmodi Chriſti agnis exhibenda. Hæc, & id generis alia complu-
ra ſalutis monita, quibus Rex, eiuſq. adminiſtri ad eas gentes conuer-
tendas, recte moderandas, ac pietatis in officio continendas vterentur, ſa-
pienter, ac pie præſcribebat. Poſtremo, quod ad ſe attineret, auxilium
ſuum, vt diximus, diuinorumq. munerum pro Apoſtolica auctoritate
communicationem, proborumq. ſacerdotum legationes, & alia tum ad
amplificandum, tuendumq. honorem Dei, tum ad animarum procu-
randam ſalutem neceſſaria, nullo tempore, dum viueret, defutura. ſicuti
deinceps non defuiſſe res ipſa declarauit.

Sed quoniam & Sebaſtiani Luſitaniæ Regis epiſtolis, & Franciſci Bor-
giæ ex Gandiæ Duce Societatis IESV Præpoſiti generalis admonitu, nec
D ita pridem PIVS intellexerat, rem Chriſtianam in Iapone adoleſcen-
tem, inter alias, quibus premebatur, anguſtias, Epiſcoporum opera pluri-
mum indigere, nouellam hanc etiam Chriſti vineam, quibus poſſet ad-
miniculis excolere pro ſuo paſtorali munere non omiſit. Erat per id tem-
pus in Æthiopia Andreas Ouiedus, Caſtellanus, ex eadem Societate,
ſummus ſacrorum Antiſtes, Sedis Apoſtolicæ miſſu, Patriarchali digni-
tate, ſingulariq. vitæ ſanctitate, ac doctrina præditus. is cum maximis
laboribus, periculiſq. perfunctus, in illis gentibus ad Chriſtianam fidem
perdu-

Digitized by Google

perducendis diu, multumq. inſudaſſet, cumque aut votis euentus, aut laboribus fructus parum reſpondetet, bellis inibi cum Turca continenter exardentibus, Regeq. illo pro ſua barbarie veram deteſtante religionem, atque adeo Patriarcham, ac ſocios eius inſectante, ad eum PIVS diploma dedit omnibus prudentiæ, ac patriæ charitatis plenum officijs. quibus Dei miniſtrum grauiſſimis ærumnis & cladibus afflictum, benigne conſolatus, ad munuſq. ſuum ſtrenue præſtandum cohortatus eſt. ei præter cetera præcepit, vt ſi operam ſuam inanem ibi eſſe perſpiceret, relicta Æthiopia, quod tamen commcdo ſuo, tutoq. fieri poſſet, in Iaponem, Sinaſq. tranſcenderet; ibiq. paſtoralibus muneribus Catholico ritu obeundis ad æternam illarum gentium ſalutem incumberet. Ad eum ſacri Concilij Tridentini decreta tum recens Apoſtolico munita ſuffragio miſit. vt ea potiſſimum, quæ ad fidei doctrinam pertinerent, exequenda, vſuque retinenda in illis oris ſtudioſe procuraret. Andreas vero Pontificijs ſe litteris ad diſceſſum non vrgeri, certumq. in via ſibi, ſi diſcederet, ab hoſtibus vitæ diſcrimen imminere proſpiciens, ſpe quadam etiam allectus, fore, vt tum factæ, tum etiam faciendæ euangelicæ ſementis fructus meteret vberiores, in Æthiopia ſi ſe contineret, ſatius eſſe duxit. vbi nec ita multo poſt varijs moleſtijs, & calamitatibus affectus, ad æterna laborum ſuorum præmia tandem emigrauit. Itaque PIVS, vt Iaponijs, Siniſq. Chriſtianis non deeſſet, eiuſdem auctoritatis & argumenti Apoſtolicas litteras ad Melchiorem Carnerium, Luſitanum, ex eadem ſocietate lectũ Nicænum Antiſtitem, emiſit. qui ex decreto Iulij Tertij Rom. Pontificis, vna cum Andrea ipſo, atque alijs ſocijs ſuis in Æthiopiam dimiſſus, illi in ea miſſione ſucceſſerat. Is ergo PII litteris acceptis, eius iuſſa facturus, ad Amacanum Luſitanorum emporium, haud longe a Sinis, qua patet in Iaponem aditus, tranſmiſit. ibiq. Iaponios, Sinaſq. Chriſtianos ad ſe confluentes, per aliquot annos ſacris initiabat ſacramentis, aliaque pontificiæ poteſtatis officia rite præſtabat. Sed is quoque dum in Iaponem iter adornat, ſummis laboribus, curiſque defunctus, vir de re Chriſtiana optime meritus, & ſanctitatis, ceterarumque virtutum gloria clarus exceſſit.

A B C D

Cardi-

A
Cardinalem Commendonum iterum legat ad Cæſarem contra Auguſtanam hæreticorum confeſſionem. Cap. VI.

HÆC dum ita curantur, magnum interea periculum Catholicæ religioni in Germania creari, PIO renunciatur. Scilicet Maximilianum Cæſarem, vt grauiora vitaret incommoda, ſecus facere ſe non poſſe profitentem, binis ordinibus, hoc eſt proceribus, ac nobilibus Archiducatus Auſtriaci, & alijs præterea ditionibus hereditarijs, vt Auguſtanam confeſſionem, hoc eſt, Lutheranæ impietatis
B profeſſionem ſectarentur, vel indulſiſſe, vel certe vt indulgeret, ſpem illis iniectam fuiſſe: idque vt fama erat, ob ingentem pecuniarũ vim, quas ijdẽ Cæſari penſitabant: quamquã id de tali, ac tam Catholico Principe apud bonos incredibile fere videbatur. Quicquid eſſet, id PIVS ægerrime ferens, nulla interiecta mora, Cardinalem Commendonum, Veronæ conſidentem, Legatũ ad Cæſarem miſit, vt ſi in tempore fieri potuiſſet, tã nefariũ facinus impediret. (vtpote quod errores ex erroribus ferens exitioſo ceteris gentibus futurum erat exẽplo) vel certe apoſtolica auctoritate illi denũciaret, Pontificẽ omnibus execrationibus, eccleſiaſticiſq. pœnis in eum animaduerſurum, ipſumq. priuaturum imperatoria maieſtate; atque Catholicis Principibus in eum conuocatis, nouũ Imperatorem creaturũ, niſi eiuſmodi decretũ, ſi factum eſſet, illico reſcidiſſet.
C Qua de re ſtatim PIVS ad Principes viros quoquouerſum nuncios dimiſit; in primiſque ad Hiſpaniarum Regem, eum adhortans ad agendũ eo de negotio cum ipſo Cæſare, ac docendũ, quã certa inde pernicies immineret, & quã grauis Catholicæ religioni, quam ille ceteroqui tutari deberet, inferretur iniuria. Rex vero quinas litteras, eaſq. longiſſimas ſuper ea re manu ſua ſcripſit ad Cæſarẽ, & ad Auguſtã ſororem ſuam, quibus litteris admonebat, præterquã quod ſummi ponderis momenta rerũ agerentur, illi etiã cauendũ eſſe, ne Auſtriaca familia, quæ Catholicæ veritatis ſemper fuerat retinentiſſima, per eũ hanc notã ſubiret cũ præſertim Rex ipſe, ſi nullã ſuperſtitẽ haberet prolẽ, aliquẽ ex Cæſaris domo ſibi in ſucceſſorẽ adoptare ſtatuiſſet. Ceterũ Legatus cũ primũ audientia ſibi facta fuiſſet, Catholici Regis litteris nõdum allatis, firmiſſimis, effi-
D caciſſimiſque rationibus infregit, atque retudit quicquid Cæſar enarrauerat, excuſans, ſe ad id cõcedendũ induci poſſe, vt ceteras hæreticorũ factiones omnes extingueret. ſubijciente Legato, id nequaquam futurũ; immo eã fore viam, qua illæ maiorẽ in modum augerentur, ſtabileſq. ac tutæ ſic efficerentur, vt inde certũ, extremũq. rerum excidium eſſet extimeſcendum. Verũ Cæſare cauſſas, quibus non nullorũ ſuaſu, id ſibi licere arbitrabatur, iterum obijciente, Cardinalis, poſtremis admotis remedijs, minis, atque terroribus, eũ ita cõfutare, ob oculoſq. illi quibus laborabat, ponere pericula inſtitit, vt eã Confeſſionem, ſe haud quaquã vel permiſiſſe, vel permiſſurũ profiteretur. Sed velle ſe omnino eſſe in auctoritate Romani Pontificis, a quo perterrefactũ ſe eſſe dicebat, Lega

to referente. nã viſum ſibi videre ſeſe corã PIO flagellum manu tenente conſi A
ſtere,cuius opera ſcilicet,ac ſtudio factũ eſſet,vt id enunciaretur;eoque Princi
pes Catholici omnes cõuerterent oculos.Cæſar itaq.ſtatim prouinciales ſuos,
qui ob eiuſmodi religionis cauſſam frequentes cõuenerant,omnes dimiſit:ijſq.
& alijs,qui conuenturi eſſe ferebantur,ſignificauit,ne amplius eadem de cauſſa
conuenirẽt.Legatoq.pollicitus eſt,ſe quoſdam hæreticos cõcionatores vicinis
è villis expulſurũ.Quibus rebus PIVS auditis,ſũmopere lætatus eſt. humaniſſi
miſq.litteris, quas vidimus,ad Cæſarẽ datis,eius pietatẽ, & erga ſacroſanctam
Sedẽ Apoſt. ſtudium cõmendans,illum,vt quæ ad Catholicæ fidei patrociniũ,
& ad S.R.Eccleſiæ dignitatem conſeruandã pertinent,pro munere ſuo præſta
re numquã deſiſteret,acrius incitauit. Atque ita fuit ab Eccleſia depulſum tã
graue periculum.Quin ex hoc ipſo facto tribus poſt annis reiectum conſilium B
eſt,atque petitio quorundam Archiduci Carolo ſubiectorum eamdem Con-
feſſionem ab ipſo Archiduce depoſcentium.

Eccleſiam Tridentinam defendit. Cap. VII.

PER eadem tempora, ne vmquã cum principibus viris pro
re eccleſiaſtica cõtendendi PIO deeſſet occaſio,Archidux
Ferdinandus Auſtriacus in Eccleſiæ Tridẽtinæ ciuilem di-
tionẽ neſcio quid iuris ſibi eſſe ratus,quorumdã ei male cõ
ſulentiũ impulſu cõtra veterẽ centũ annorum & amplius
conſuetudinẽ, ad id quaſi per vim obtinendum iã Tridẽ- C
tum cohortes emiſerat.præſidiarijſq.eius vrbis militibus ex
illius Eccl. fructibus ſtipẽdia ſolui ſtatuerat.Quibus cognitis PIVS,ſacræ vide-
licet iuriſdictionis vt cuſtos ſummus,ita propugnator egregius,primũ quidem
omni adhibita moderatione,illum ab eo cõſilio reuocare:dein cũ & cohorta-
tionibus,& precibus locus nõ relinqueretur,ſacras in eum deteſtationes inten-
tandas eſſe conſtituit.Atque vt id ipſum cõteſtati denunciarent,Cardinali Cõ
mendono Legato,Melchiorique Billio Internuncio,pro Sede Apoſtolica in au
la Cæſarea cõmorãtibus imperauit.Mox etiã ea de re Scipionem Lãcellotum
Rom. Rotæ XII. virũ, qui poſtea ſacræ purpuræ honorem eſt adeptus,ad Lu-
douicum Cardinalem Madrutium Trid.Epiſcopum,illiuſq Eccleſiæ ſacerdo
tum Collegium,ad Bauariæ Ducem,& ipſum Archiducem cum litteris miſit. D
quibus quidem litteris ſingillatim omnes admonebat,vti Ferdinãdi conatibus
opponerent ſeſe:neque paterentur,vt Eccleſia quicquã caperet detrimenti. Ei-
dem præterea litteras ad Cæſarem dedit,quibus intelligeret, Archiducem de
ſuſcepto cõſilio ſibi deducendũ;cũ eoq.expoſtulãdũ,vti fecit,de diſcrimine, in
quod ſe,Maieſtatemq.Cæſareã,atque adeo totã eã domum ille conijciebat:de
nota rurſus,quæ ſibi inureretur, ſi a PIO fuiſſet Catholicorum communione
ſubmotus:de malo exemplo,quod ad imitandum obijciebat hæreticis,Germa
nicas Eccleſias omnes occupare conantibus,maximo ſuo, totiuſq. Auſtriacæ
familiæ dedecore, ac detrimento.Illud porro etiam,atque etiam videndum.

quo

Digitized by Google

A quo maiore ſe iure niti in ea cauſſa putaret,eo minus per vim quidpiam ſibi eſſe moliendum.Itaque induceret animum,vt primo quoque tẽpore ab vrbe Tridento milites ſubduceret,controuerſiamq. vel interpoſito cõpromiſſo,vel ex iure dirimi permitteret.offensũq.placaret PIVM ipſi merito ſubiratum.Interim Chriſtophorus Madrutius. Cardinalis Tridẽtinus appellatus, magnæ vir auctoritatis, & eius Collega Ludouicus, eiuſdẽ ciuitatis Epiſcopus,vti ferenda anathematis ſententia ſuperſederet.PIO ſupplicauere.nam fore breui,id quod fuit,vt eius rei abſq.Eccleſiæ damno componendæ ratio,conſiliumq.caperetur.Itaque de illius Eccleſiæ iure cum nihil deceſiſſet,eam PIVS graui periculo liberauit.

B Catholicam religionẽ in Scotia lapſam reſtituere, Mariamq.Reginam,& regnum varijs hæreticorum ſeditionibus oppreſſum liberare contendit. Cap. VIII.

MAGNOS interea motus in Scotia perduellium hæreticorum furor exciuerat:inclinataq.iã res eo ſpectare videbatur,vt regia ſtirpe,atq. omni Catholicę veritatis luce prorſus extincta,exitialis erroris tenebræ in recta fide labantibus præſtringerẽt oculos,regnoq potirentur hæreti ci.Tenebat per idem tempus regni gu-
C bernacula Maria Iacobi Stuardi,eo nomine Quinti Scotorũ Regis filia, caris orbata parentibus,eximiæ virtutis femina,Catholicæq pietatis propugnatrix egregia. Hæc primum Franciſci II. Gallorum Regis vxor, mox vidua,ad patrij Scotiæ regni adminiſtrationẽ cum reuertiſſet,rebus vt conſuleret ſuis, principum affiniũ ſuorum ſuaſu,Henrico Stuardo Lẽnoſij Comitis filio nupſerat.Sed is per hæreticorum fraudes miſerabiliter interemptus reliquit ex ea genitum filiolum,Iacobum nomine,quo nũc in Anglia,Scotiaq.regnante,ope diuina gentes illas olim Catholicæ religionis cultu florẽtiſſimas ad Apoſtolicæ Sedis obedientiã ſacroſanctæq. Romanæ &Catholicæ Eccleſiæ gremium reductum iri optant boni omnes,ac ſummis votis Deum comprecantur.Iterum ergo vidua Maria,cũ
D Iacobi ſpurij fratris ſui hæreticorũ facile principis regnum peſſimis artibus occupare conãtis,ceterorumq perduellium inſidijs vndiq.peteretur, in maximas inciderat ærumnas,ac difficultates;quas hoc loco recenſere longum ſit,minimeq opportunum.Inter alia vero erat quod cum a Catholicæ fidei profeſſione auerti tentaretur,in aſſiduo vitæ diſcrimine verſabatur;in cuſtodiaq.per annũ afflicta,cũ inde ſe fuga proripuiſſet,nullo iam loco tuta conquieſcere poterat.cõcitabat has turbas Eliſabetha Anglorum impia regina,perduelliumq.ſtudia in primis fouebat.tum vt hæ

I 2 retico-

Digitized by Google

reticorum factionem & ipſa hæretica ſuſtineret, tum etiam, vt Mariam, vt pote regni æmulam, & heredem e medio tolleret. Anglici nāque regni ſceptra non hæreticæ Eliſabethæ, Henrici VIII. Regis inceſtæ filiæ, ſed ipſi Mariæ Catholicæ deberi conſtabat. cuius pater Iacobus matrem habuerat eiuſdē Henrici ſororem natu maiorem. His ergo rebus cognitis, PIVS ad rem Chriſtianā vel in remotiſſimis Orbis partibus & reſtituendā, & propagandam pro munere ſuo ſemper intentus, Mariæ Reginæ, Scotiſq. Catholicis afflictis, quibus poſſet maximis adminiculis ſuccurrendū eſſe exiſtimauit. Itaque ad implorandā opem diuinā pijs ſuis, aliorumq. precibus confugiens, Regem Catholicum Philippum, aliosq. Chriſtianos Principes, vt ſuppetias quiſque ſuas Scotiæ ferrent, grauiter hortari, atque inflammare inſtituit. Mox Vincentium Laureum, quem ſibi poſt initum ſummum Pōtificatum, vt oſtendimus, Eccleſiæ Montisregalis in Subalpinis Epiſcopum ſuffecerat, Apoſtolica auctoritate Nūcium in Scotiam decreuit, quem viginti millibus aureorum (plura ſine dubio, ſi tuliſſet occaſio, deinceps erogaturus) ac ſalutaribus conſilijs inſtruxit; quibus ille rebus ad protegendam religionis cauſſam, Mariamq. & regnum periculis eximendum vteretur. Quin etiā ad illam manu ſua conſcriptas ſtudij ſui, & ardentis pietatis indices eiuſmodi litteras dedit. A B

Ex quo, cariſſima in Chriſto filia, tumultus a perduellibus tuis, iiſdéque ſincera, & Catholicæ religionis hoſtibus excitatos intelleximus, nō prætermiſimus, quo minus ex animo, ſicuti par erat, ad Deum tum noſtris, tū aliorum religioſorum hominum precibus confugeremus. Libenter tibi omnino vita, & ſanguine proprio ſuppetias attuliſſemus. omni quidem animi ardore Principes Catholicos, vt tibi auxilio eſſe vellent, hortati ſumus. Poſtquam vero te tam ingenti periculo diuina ope ereptā fuiſſe nouimus, vt graui nos ægritudine leuari ſenſimus, ita ſi non quas debebamus, ſaltem quas pro viribus potuimus, Deo gratias egimus. Nunc quoniam ob ingraueſcentem iam ætatē noſtrā, ac tot immenſas occupationes, quibus hic pro vniuerſa Chriſtiana rep. diſtinemur, in Scotiam ire non poſſumus, mittendum duximus Nuncium noſtrum, Vincentium Montisregalis Epiſcopum, virū rara, ſingulariq. propemodum virtute, doctrina, & prudentia præditum, qui tibi ſingulis quibuſq. occaſionibus inſeruiat. Ipſi igitur æque ac nobis fidem in omnibus habebis. Quod ad nos attinet, enitemur certe, atque efficiemus, vt nullum vmquam paterni affectus, ſtudijq. officium a nobis poſſis deſiderare. C D

Itaque Vincentius omnibus, quæ ad legationis ſuæ munus obeundum neceſſaria videbātur, a PIO mādatis acceptis, ſub ipſo feruentis caniculæ æſtu longum iter ingreſſus, præ multis, ac grauibus Scotorū tumultibus Lutetiæ Pariſiorum ſubſiſtere cogitur: nec potuit in Scotiam traijcere, vti Regina Maria pro maxima ſua in Pontificem pietate vehementer optabat. neque enim illa dubitabat, quin prudentiſſimis eius conſilijs, auctoritateq. nixa, tum Catholicam religionem protegere, ac vindicare,

tum

Digitized by Google

A tum regni incolumitati ſalutiq. proſpicere aliquando poſſet. Quod ſi Regina conſilijs, quæ a Pontifice, prudentiæ, fideiq. plena, ſuggerente Nuncio, proficiſcebantur, vſa fuiſſet, vt deinde compertum eſt, graues calamitates, quas poſtea ſubijt, euitare proculdubio potuiſſet. Denique Vincentius tertium ſe iam menſem Lutetiæ detineri, moramq. huiuſmodi & Pontificis Maximi, & Legationis ſuæ exiſtimationi parum honorificam videri, Reginæ quoque ipſius dignitati haud decoram eſſe identidem expoſtulans, crebris eam litteris hortabatur, vt quod in ſe erat, primo quoque tempore præſtaret; egregiamq. virilis animi conſtantiam, ac pietatis ardorem, quem multis, ac varijs periculis pro fide Catholica ſuſceptis memorabili poſteritatis exemplo nuper oſtenderat, non modo non extinctũ,
B ſed auctum etiam eſſe demonſtraret. Quocirca Maria Edimburgi, quæ vrbs primaria totius regni eſt, omnium ordinum conuentum habuit, vbi duo vix tandem obtinere potuit. alterum, vt quem diximus, filij ſui paulo ante nati baptiſmus publice catholico ritu, vti factum eſt, celebraretur: alterum vero licet promiſſum, vt nempe Sedis Apoſtolicæ Nuncius, quo par erat, honore in Scotiam admitteretur, hæretici præſtare noluerunt. Itaque rebus ſiue ad Catholicam religionem, ſiue ad regni quietem pertinentibus, omnino deſperatis, Vincentius legationis ſuæ munus obire non poſſe perſpiciens, iubente Pontifice, ad regendam Eccleſiam ſuam in Italiam remigrauit. Mariam deinde cum aſſiduis perduellium ſuorum inſidijs tentaretur, Eliſabetha fingens ſe afflictæ condicionẽ miſerari, ſimula-
C te ſolabatur; auxiliumq. ſuum pollicens in Angliam, vt tranſcenderet, per fraudem alliciebat. His ergo & hæreticorum vexata dolis, & perfidis Eliſabethæ pollicitationibus ducta, immo ſeducta, in Angliam demigrauit, ſubſidium inde accepturam ſe, in Galliamq. ad ſuos, a quibus benigne inuitabatur, fide publica tranſituram eſſe confidens. At vero non hoſpes ab hoſpite tuta, hæreticorum perfidiam, & immanitatem denuo cogitur experiri. Nam vbi Eliſabetha Mariam habuit in poteſtate, ſiue quod nefarias hæreſes amplecti recuſaret, malletq. pro fide Catholica pati, quam impie regnare, ſiue quod Anglici regni iura ad Mariam, vt oſtendimus, pertinere conſtaret, eam in vincula coniecit. Quam inde PIVS per litteras ſæpius eſt conſolatus, & quibuſcumq poſſet auxilijs eam liberare conten-
D dit. Sed deinceps per annos ferme duodeuiginti in arcta tenta cuſtodia, cum nullo aut ſqualore carceris, aut cruciatuum terrore, aut denique blanditijs de firmiſſimo colendæ catholicæ religionis propoſito, obedientiaq. ſacroſanctæ Sedi Apoſtolicæ præſtanda dimoueri potuiſſet, impio ipſius Eliſabethæ decreto capitis damnata, a terreni & caduci regni miſerijs, ad cæleſtis, & æternæ felicitatis gaudia, vt pie creditur, feliciter euolauit.

Digitized by Google

Catholicis Anglica perſecutione vexatis auxiliatur PIVS, & Eliſabetham inique regnantem execratur. Cap. I X. A

SERPEBAT interea maxime in Angliæ regno Cal-
uiniana, & alia multiplex hæretica peſtis, manabatq.
malum quotidie latius; quoniam hæreticos Eliſa-
betha, Anglorum haud legitima Regina, tanta cum
pertinacia fouendos ſuſceperat, vt funeſtam illam
veterum tyrannorum in Eccleſiam Dei ſæuientium
immanitatem referens, Catholicos ibi, pioſq. omnes B
varijs diuexaret modis. Eos enim iniquiſſimis legibus, ac pœnis oppri-
mere, & ipſorum bona vel proſcribere, vel diripere, & laicos, & ſacerdo-
tes, inſuper & Epiſcopos, alios carcere, alios exilio, alios nece multare,
ſacroſanctos Eccleſiæ ritus interdicere, & conculcare, atque alia impieta-
tis plena flagitia patrare ſic inſtituerat, vt per annos quattuor & quadra-
ginta rerum potita, tandem diuino iudicio, hoc anno M. D. C I I I. dum
hæc ſcriberemus, impiam vitam cum ſempiterna morte commutauerit.
Ferebat hæc mala P I V S Pontifex ſane moleſtiſſime, ac pro munere ſuo,
ardentiq in Chriſtianam remp ſtudio quemadmodum in Gallia, Belgio,
ac Scotia, ſic in Anglia fœde gliſcentis impietatis flammam vel omnino
reſtinguere, vel certe quoquo modo poſſet coercete, atque oppreſſos Ca- C
tholicos ſummis mortalis, & immortalis vitæ periculis eximere nitebatur.
Quam ad rem & adiuuandam, & conficiendam, dum Chriſtianos Prin-
cipes, ac Reges per litteras adhortaretur, interim ipſe catholicos Anglos
ſiue patria depulſos, ſiue carceribus incluſos, ſiue etiam alijs incommo-
dis afflictos, liberali, & opportuno qua pecuniarum ſubſidio, qua epi-
ſtolarum ſolatio recreabat. & vna quidem ex parte ipſi Scotorum Regi-
næ, vt iam diximus, opem ferre, eamq. omnino liberare, ex altera vero
lapſam in Anglia religionem renouare cogitabat; ſimul & illam malorũ
omnium ſentinam, ſeu, vt appellabat ipſe, flagitiorum ſeruam de medio
tollere; ſi minus poſſet ad ſanitatem reuocari. Fouebat enim ſuis Eliſa-
betha ſtudijs Chriſtianorum diſſidia, & impios hæreticorum conatus in D
Gallia præſertim, & Scotia, Belgioq. prouehens, Germanos Proteſtan-
tes adiuuabat. Quare P I V S nonnullis viris in Anglia mandauit, vt
de rebus & Catholicorum, & hæreticorum omnibus cognoſcentes cun-
cta perſcriberent ad ſe. atque ad priſtinum ſacrorum ritum in ipſo regno
inſtaurandum Catholicos incitarent. Sed cum haudquaquam permit-
teretur, vt vel Apoſtolicus Internuncius, vel alius quiſpiam ſacroſanctæ
Romanæ Sedis perſonam ſuſtinens poſſet ibi conſiſtere, omni ſtudio fa-
ciendum curauit, vt Robertus Rodulſus nobilis Florentinus, qui per mer-

caturæ

Digitized by Google

A caturæ ſpeciem illo commorabatur in regno, incolarum animos ad Eliſabethæ perditionem rebellione facta commoueret. Is ergo Pontificis nomine rem diligenter egit non modo cum Catholicis, quorum ibi bonus erat numerus, ſed cum multis etiam Proteſtantibus, qui in id varijs de cauſſis pariter conſpirabant: alij quidem ob vindicandas priuatas inimicitias, quibus diſſidebant ab ijs, qui ad eius regni hæreditatem aſpirare conabantur; alij vero maiore ſpe rerum innouandarum excitabantur. Quod ſane firmum optimi rerum ſucceſſus fundamentum eſſe videbatur. Hæc dum occulte tractantur, ecce tibi exorta diſcordia inter Catholicū Regem, & Eliſabetham Hiſpanicis de nauigijs, ac pecunijs Londini detentis; quibus Rex exercitui in Belgio ſtipendia ſoluere cogitabat. Cumq.
B hæc eadem vna cum Genuenſium mercimonijs poſtulanti Regi nequaquam redderentur; Dux Albanus effecit, vt Anglorum merces Antuerpiæ, & alijs præterea locis interceptæ pariter detinerentur. Quocirca PIVS oblatam occaſionem haud contemnendam eſſe ratus, efflagitabat ab Rege, vt Anglorum in Eliſabetham pie conſpirantium ſtudia foueret. cum præſertim nulla ratione poſſet tutandis Belgicis ditionibus ſuis melius conſulere, quam ea expugnanda regina, qua dominante regiones illæ perpetuis infeſtationibus forent affligendæ. Ad hæc ſubijciebat debitum tuendæ religionis officium, quæ prima ad eum commouendum ratio eſſe debebat. Cui quidem conſilio libenter acquieſcente Rege, illud PIO reliquum erat, vt in idipſum & Gallorum Regem, & Gallos ipſos,
C qui Catholicis Anglis itidem fauerent, prudenter inclinaret. Idq. PIVS confeſtim agere inſtituit, demonſtrans omnino ferendam opem eſſe & Scotorum Reginæ Gallorum Regibus affinitate coniunctæ, & item Britannis Catholicis, qui Regibus ipſis opem tulerant eo tempore, quo ad Valeſiam domum excidendam armata manu venerat Admiralius. Iam vero cum in Anglia res bene conſtitutæ viderentur, Rodulfus negotium eo perduxit, vt pars maior optimatum in Eliſabetham conſpiraret. delecto ſibi coniurationis Principe, Thoma Norfolciæ Duce, viro Catholico; cui ſi res feliciter eueniſſet, Scotorum Reginam, nec inuitam, vt aiunt, deſponderant vxorem. Ad hanc vero coniurationem & augendam, & confirmandam, atque adeo ad iam deplorati morbi infringendas vires
D extrema remedia PIVS adhibere conſtituit. Cum igitur videret Eliſabetham ipſam ſupremi Eccleſiæ capitis locum, & auctoritatem in omni Anglia ſibi arroganter, atque impie vſurpaſſe, ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium, ac reliquos ritus catholicos aboleuiſſe; impia dogmata, & inſtituta ad Caluini præſcriptum a ſe ſuſcepta, & ſeruata a ſubiectis etiam ſibi populis ſeruari mandauiſſe, Epiſcopos, & ſacerdotes Catholicos ex eccleſijs ſuis eieciſſe; eoſdem inſuper & carceribus, & acribus ſupplicijs ad necem vſque diuexaſſe, atque id genus alia complura, quæ referre longum eſſet, quæque ſatis iam nimis orbi cognita ſunt, exempla impietatis edidiſse:

diſse; cumque eiuſdem Eliſabethæ animum tam pertinaciter obfirmatum A intelligeret, vt non modo pias Catholicorum Principum de ſanitate, ac conuerſione preces, admonitioneſque contemneret, ſed ne Sedis quidem Apoſtolicæ Internuncios in Angliam traijcere permitteret; grauiſſimum edictum promulgauit, atque ſententiam, qua ipſam Eliſabetham hæreticam, & hæreticorum adiutricem eſſe, & vna cum ijs, qui ei in eiuſmodi flagitijs adhæſiſſent, anathematis pœnam incurriſſe declarauit. Ac prætera omni iure regni, ſi quod illi erat, omnique dignitatis, & honoris titulo eam ſpoliatam eſſe ſtatuens, proceres, & vniuerſos illi ſubiectos ei præſtandæ fidelitatis ſacramento ſoluit, anathemate propoſito ijs, qui ei deinceps in rebus eiuſmodi paruiſſent. At enim cum hoc edictum in Hiſpania, Galliaque publicari difficile videretur, ne in illas nationes magis B irritaretur ea peſſima fœmina, idque in Anglia primum euulgandum putaret, eius multa ad Rodulfum miſit exempla, ab eo, vti fecit, ibi diſſeminanda. Cumque vnde allata illa fuiſſent, prorſus ignoraretur; quamplurimi, quod manu ſua ea deſcripſiſſent, capitis ſupplicium publice pertulerunt. In ijs Ioannes Felronus, Britannus vir, & generis nobilitate ſatis clarus, & Catholicæ veritatis confeſſione multo clarior. Qui veræ fidei ſtudio permotus, cum exemplum eiuſdem ſententiæ ad fores ædium Epiſcopi Londinenſis affixiſset, deinde comprehenſus acerbiſſimo genere mortis affectus eſt; conſtanter aſseuerans, ſe recte feciſse. atque ad idem denuo præſtandum paratum eſse. illas enim PII V. Pontificis Maximi litteras merito ſibi venerandas videri. ſeque agnoſcere illum eſse IESV C Chriſti Vicarium in terris. Quæ res indigenarum animos ita permouit, vt non amplius Eliſabethæ parendum eſse publice vociferarentur. Quod ſi per eos dies aliorum ſe ducem aliquis præbuiſset, proculdubio rebus ſubito motu ſubuertendis, atque adeo melius conformandis populi animos adiecisſent. Quamobrem Eliſaberha metu perculſa, quippe quæ optimatum coniurationem præſenſiſset, armare ſeſe, atque parare inſtituit. cum vt ſe ipſa tueretur, tum etiam, vt in eius coniurationis participes acerbe ſæuiret.

Interea Thomas Northumbriæ, & Carolus Veſtemerlandiæ Comites Catholici, veriti ne in ditionibus ſuis ex improuiſo ab hæreticis deprehenderentur, coniurationis ſocijs, externiſq; haud expectatis auxilijs, duode- D cim hominum millibus ſuffulti, cum edixiſsent, ſe eo potiſſimum nomine arma capere, vt Catholicam religionem reſarcirent, auitaſq; pietatis leges in Anglia reſtituerent, bellicas vires ſuas ad expugnandam Eliſabetham contulerunt. Verumtamen illi pecuniarum inopia preſſi, cum rerum gerendarum ſumptus diu ſuſtinere non poſsent, in Scotiam tandem recepti, nihil profecere. Sed illius, vt aiunt, cauſſa fuerunt incommodi, vt Eliſabetha ſuſpicionibus ducta, ac ne coniugium Scotorum Reginæ ſuccederet, valde ſollicita, Norfolcium Ducem, alioſque præterea multos,

tos,

A tos,quo in numero Rodulfus erat, in vinculis iuſſerit detineri. Verum cum latentia coniuratorum conſilia reſcire illa non poſſet,captiuos omnes præter Ducem dimiſit. Interea PIVS aureorum nummum centum quinquaginta millia Rodulfo curauerat:maioremque ſummam ad eam expeditionem parabat in dies.quo tamen ille ſubſidio ex carcere præpeditus Catholicis ſocijs ſubuenire nõ potuit.Is vero poſtea illis dinumerauit certam eius pecuniæ partem,qua munitis in locis, ac propugnaculis ſuſtentare ſeſe ipſi, tutariq.poſſent.aliam inde partem Nolfolcio Duci, aliam vero alijs coniuratis occultis, vt in ſententia perſiſterent,impẽdit. At cum identidem obſtreperetur in regno, Eliſabetha quoſdã in regiã per multiplicem ſimulationem aduocauit,nihil tamen auſa tumultum
B excire. qui quidem abnuentes eo conuenire palam profitebantur, ſe nequaquam illi obtemperaturos;vigente ſcilicet edicto Pontificio. quod tamen illa graue ſibi eſſe dictabat, non tam ob rem ipſam per ſe,quam quod id factũ eſſet a PIO,cuius & admirabilẽ ad Pontificatũ aſſumptionẽ,&vitã integerrimã ipſa prædicabat.Ceterum vt optimis quibuſq.fundamentis ea niteretur coniuratio; Rodulfum cũ mãdatis coniurati legarunt ad Põtificem,cui omnia,quod in ipſis erat,cõparata eſſe renũciaret, vt & vindicãdæ religionis negotiũ & ſuam in ſedem reſtituendæ Scotorũ Reginæ cauſſa ſuſceptum conficeretur; eaque ipſi Norfolcio Duci in matrimonium collocaretur. Ac PIO ſuggereret,incitãdum eſſe Regem Catholicum,ad ea,quæ poſcebant,conferenda ſubſidia. At PIVS rerum ſerie optime perſpecta,eademque probata; Rodulfum per cauſſam
C offerendæ de fœdere pactionis ad Hiſpaniæ,& ad Luſitaniæ Reges cum litteris miſit.Quo tempore ad Norfolcium captiuum PIVS etiam perſcripſit,vti bono eſſet animo; ac certo ſciret, ſe nulla in re illi vmquam defuturum Rodulfus Catholico Regi litteras reddens eidem retulit PII conſilium,ad tam egregium aggrediendum facinus dãdaque illico poſtulata ſubſidia eum cohortantis. Quam ad rem Pontifex ſe non modo quicquid poſſet collaturum auxilij,ſed etiam, ſi opus fuiſſet, vt optime de Chriſtiana rep.mereretur,præſentem ſe affuturum, cunctaque Sedis Apoſtolicæ vectigalia,& item ſacros calices,cruces,atque adeo veſtimẽta ſua ob id oppigneraturum pollicebatur. Cumque hæc veriſſima eſſe conſtaret, illud ſatis eſſe videbatur,ſi Rex Catholicus ex Gallia Belgica
D in Angliam armatas cohortes traijceret,ductore Chiapino Vitellio, vbi Albanus eſſet impeditus. Id vero cum Rex ipſe fieri mandauiſſet, interimque procurante PIO,aureorum ducenta millia in eam rem in Belgis dinumerari iuſſiſſet, intercedens Albanus varijs difficultatibus negotiũ, obſtructum eſſe(vt ſuſpicionibus implicita ſæpe ſunt Principũ conſilia) renunciauit.Nam ſi eam expeditionem,inſcio Gallorum Rege, Catholicus aggrederetur,fore, vt indignati Galli, ſua, & Anglica ſimul arma in Belgas conuerterent;verentes nimirum,ne Anglia in Hiſpanorũ ca-

deret

deret poteſtatem. Quod ſi etiã Galli tum inteſtinis bellis impediti, cum A
primum poſſent, Anglicanam expeditionem per ſe ſuſcepiſſent, ſuſpi-
candum eſſe Catholico Regi, ne eodem illi regno potirentur. Neque ve-
ro Pontifex ipſe, quod ſatis vtriſque eſſet, poterat tuta cuncta polliceri.
Hæc igitur momenta rerum, impedimentaq omnia conſideranda Re-
gi per litteras Albanus proponebat. Cui dũ Rex imperat denuo, vt nul-
la re impediretur, quin iuuandis in Anglia focijs cœptam nauaret operã,
ad eum Miſſo Rodulfo cũ pecunia in eam rem, interim diuino iudicio
permiſſum eſt, vt de rerum ſerie tota ad Eliſabetham referretur à nõnul-
lis Galliæ regno politice magis, quam pie conſulentibus, ſtatuſque iure,
quod PIVS diabolicum ius appellare ſolebat atque vana ſuſpicione im-
plicitis, ne ſcilicet Anglia recepta, Galliarum Regno potirentur Hiſpani. B
Quamobrem maiore adhibita diligentia, Norfolciæ Ducis litteras Eliſa-
beth intercepit cum aureorum duodecim millibus quæ ipſe in Scotiã,
vt copias inſtruerent, ad ſocios ſubmittebat. Extemplo Ducem arctius il-
la conſtrinxit, alioſque pręterea multos in vincula coniecit. quo in nu-
mero fuit is qui ipſi Duci erat à ſecretis, qui in quæſtionem datus, vbi
arbitrariæ litterarum notæ deliteſcerent, indicauit. Ex quo Dux conui-
ctus, cum alijs quoque multis extremo ſupplicio fuit affectus. Id autem
quam ingentem dolorem attulerit Pontifici, verbis explicari vix poteſt.
Rex deinde Catholicus coram Cardinale Alexandrino, in Hiſpaniã, vti
dicetur, ad eum Legato, collacrymans aiebat, nullum vnquam hoc ipſo
vel præclarius, vel ſanctius compoſitum ſtratagema fuiſſe. neque vero
maiorem vnquam viſam eſſe coniuratorum ſiue concordiam, ſiue con- C
ſtantiam. Si quidem per tot dies nihil vnquam ab ipſis temere enuncia-
tum erat, magnaque rei bene gerendæ, atq. opportuna ſeſe offerebat oc-
caſio. Sed enim ſummus ille mundi opifex, cuius nutu omnia gubernan-
tur, ſeu mortalium peccatis id emerentibus, ſeu vt ex Anglia, vigente
perſecutione, plures interim Chriſti martyres, vti deinceps factum eſt, in
cælum euolarent, hos alioqui pios conatus irritos eſſe permiſit.

De rebus in Polonia reſtitutis. Cap. X.

AT vero nec minori periculo, hæretica gliſcẽte perfi-
dia per idẽ tempus in Polonia res Chriſtiana labo- D
rabat. Nam cum Petricouiæ quędam aduerſus ec-
cleſiaſticã libertatem publice decreta fuiſſent, inde
ſacra violabatur iuriſdictio, ac pręterea veteres Ec-
cleſiæ ritus, ſtatæque ceremoniæ, pleriſq. locis im-
mutatæ paſſim labebantur. Quibus rebus cognitis,
PIVS primum Iulium Rogerium, Protonotarium Apoſtolicum, eruditũ
ac prudentem virum, iam à ſuperiore Pontifice deſtinatum, Internunciũ

Apo-

A Apoſtolicum ad Sigiſmundum Poloniæ Regem decreuit,optimis conſilis,ac mandatis inſtructum. In primis vero Regem illum in officio contineret, eique denunciaret, quicumque religionem contempſiſſent, eos (quod perpetuo res ipſa docuiſſet) diuino iudicio graues in hac vita pœnas dediſſe. præter æterna, quæ poſt mortem eos manent, atrociſſima ſupplicia. atque ex immutatione religionis regnorum excidia conſequi ſolere. Tridentinum Concilium,ab ipſo Rege iam receptum,in vſum induci,ſacram iuriſdictionem ſaluam,& integram conſeruari, templa, cœnobia,aliaque ſacra loca vel ab hæreticis diruta, vel hominum negligentia collapſa renouari,ſartaque tecta præſtari, Chriſtianæ diſciplinæ leges priſtinum in ſtatum reuocari, inter ſacrorum Antiſtites controuerſias B componi, ac dirimi procuraret. Rex vero ſe Catholicorum patronum, vindicemque præberet,ac profiteretur;eiuſque ſorores principibus nuptæ viris per homines pios Catholicæ veritatis in officio retinerentur. Tranſiluaniæ Princeps, eiuſdem Regis ſororis filius à moribus, ac conſuetudine hæreticorum eum ſeducere conantium, atque ad eccleſiaſticam omnem ibi delendam diſciplinam impie cohortantium omnino ſeiungeretur.

Et quoniã Magnus Moſchorũ Dux Polonicum Regnum inuaſurus eſſe ferebatur, id PIVS, quoad eius fieri poſſet auertendum ſibi eſſe exiſtimãs,miſit,qui de illius conſilijs cognoſcerent,agerentque cum eo, vt ſeſe Chriſtianis cum Principibus communi fœdere conſociaret, ſeque potius ad bellum aduerſus Turcam hoſtem ſuum pro viribus gerendum compa C raret:quin etiam ea de cauſſa cum Polono pacem conficeret. qua de re PIVS erat ad Moſchum Oratorem legaturus.

Cogitabat per id tempus Rex ille Reginã vxorem ſuam,ceteroqui legitimã,Maximiliani Cæſaris ſororẽ,ſterilitatis cauſſa repudiare.Id vero cõſilij præter alios hæretici maxime cõmendabãt,fouebãtque.Quod ſi factũ fuiſſet,præterquã quod ſacris legibus repugnabat, vt turpem Regi notam inurere,ita pernicioſo tum Chriſtianis,tum alijs etiã populis præſertim vero principibus viris exẽplo futurum boni omnes iudicabant.Itaque PIVS per litteras apud Regem tãtopere contendit, vt eã ille cogitationem abijceret.quin etiam obtinuit,ne quiſpiã Regis nomine(quæ plerique a Pont. petituri eſſe dicebantur) ſacram ſub vtraq. ſpecie Communionem, ſacer- D dotumque connubia deinceps auderet poſtulare. At vero cum in Lublinenſibus comitijs decretum olim eſſet,& conſtitutum, vt ex Polonia Trinitarij,& alij quidam hæretici depellerentur, Confeſſioniſtæ vero, quos vocant, & Caluiniſtæ tolerarentur;ea de re PIVS cum ipſo Rege, & cum alijs Catholicis grauiſſime expoſtulauit,oſtendens, id decreti Catholicæ veritati peſtilentiſſimum eſſe: neque vero ſe id vllo pacto permiſſurum: quinimmo facturum,vt Regis iuſſu hæretici illi ab omnium dignitatum gradibus,ac publicis muneribus amouerentur. Itaque ſtatim illud antiquatum eſt, & abrogatum. Quæ res illi regno ſalutaris admodum fuit

nam

nam ſi ſecus accidiſſet, peruerſa, ac falſa dogmata ſua ſectarij corroboraſ- A
ſent; hæreticaque peſtis miſerandum in modum aucta fuiſſet.

Poſt Rogerium PIVS Vincentium Porticum, Lucenſem, integrum virum, quem dein Epidaurenſium Archiepiſcopum nouimus, Internuncium Pontificium apud eumdem Regem conſtituit. Huius autem opera Pontifex ibi multa, eaque præclara ita geſſit, vt inde magnam integritatis, animi magnitudinis, ac liberalitatis laudem, ſit conſecutus. Ac primum quidem, vt ex earum gentium animis omnẽ ſuſpicionem auaritiæ, cuius inſimulabantur ſacerdotes, prorſus euelleret, faciendum eſſe conſtituit, vt ſacra negotia cuncta, & facultates, quas tamquã Apoſtolicus Internuncius daret, nullo quæſtu, nullaque intercedente vel pecunia, vel mercede, ſed gratuito ille gereret, & adminiſtraret. Quæ res ibi magno B
prouehendæ religioni tum adiumento fuit, tum etiam incremento. Iam vero cum Rex aperte perſpiceret, quam ardenti, ſinceroque ſtudio PIVS regiam in ſalutem, regnique illius amplitudinem & tuendam, & amplificandam eſſet intentus, optauit, vt Internuncius regijs negotijs intereſſet. exiſtimabat enim hac potiſſimum ratione futurum, vt ope diuina, cuncta ſibi feliciter euenirent. Quocirca eius tantum rei cauſſa miſſo tabellario, id eum rogans, litteras dedit ad Pontificem, qui mox ad Internuncium manu ſua ſcripſit in hanc ſententiam.

Lætati ſumus vehementer, indeque Deo gratias egimus, cum intelligeremus, abs te cumulate ſatisfieri Regiæ iſti maieſtati. Idipſumque ab ea de virtute tua iudicari, quod iam antea nos quoque iudicauimus. A nobis autem Rex ipſe petit, vt quoties opera tua ſibi fuerit opus ſiue procurandis rebus humanis, ſiue alijs negotijs ad iſtius regni tranquillitatem, & pacem conficiendis, tuum vel conſilium, vel officium ei deſiderari ne patiaris. Et quoniam genus hoc petitionis a ſincero quodam, optimoque propoſito videtur proficiſci, tam præclaro deſiderio deeſſe noluimus. Quare mandamus tibi, atque præcipimus, vt quoties poſtulatus fueris, ea diligentia, ac fide illi deſeruias, qua nobis ipſis inſeruires. Romæ XIII. Kal. Febr. M.D.LXIX. C

His igitur conſilijs deinde factum eſt, nõ modo, vt maior inter PIVM ac Regem illum animorum coniunctio intercederet, ac beneuolentia, ſed etiam, vt Internuncius Põtificia negotia regijs præferens, res grauiores deinceps curaret conficiendas. In ijs vt hæreticis amotis, publica muneraCatholicis mãdarentur: vt Stanislaum Hoſium, Varmienſem Epiſcopum, & D
Cardinalẽ, ſingulari virum doctrina, pariq. vitæ ſanctitate præditum, Rex honorificentius haberet, eo proximo ſibi loco in Senatum admiſſo; cum antea inter Epiſcopos, vti Varmienſis Antiſtes, ſeptimus aſſideret. Internuncio præterea Pontificio conceſſum, vt ad dexteram Regis vbiquẽ eſſet, vti deinceps apud ipſum perpetuo fuit. Ex hac eadem fiducia mox orta, & conſtituta eſt Lituaniam inter & Poloniam optata concordia, quæ ſexaginta iam annorum ſpatio ſæpius agitata ſtabiliri non potuerat. Hinc

porro

A porro factum, vt ſacra vectigalia, quæ ad ſancti Petri patrimonium antiquo iure pertinent, facilius ibi, ac tutius exigi poſſent. Quæ cum iam inde ab anno poſt Chriſtum natum M. XXXVIII. ob datum Polonis, conceſſu Pontificio, Regem Caſimirum, qui monachus fuerat Ciſtercienſis, Apoſtolicæ Sedi, quam tenebat eo tempore Benedictus IX. viritim gratis animis pendi cœpiſſent, dehinc paſſim ſolui deſierant, quod Romani Pontifices pro tempore Polonorum Regibus, ad eas gentes in officio, ac fide continendas, condonare interdum conſueſſent. præſertim ab anno ſalutis M. D. XXX. At vero cum Sigiſmundus Rex, bonis omnibus annuentibus, ea PIO pendi ſtatuiſſet, illico Pontifex eadem exigendi eo miſit facultatem. quamquam ne res ad exitum perduceretur,

B tur, varijs intercedentibus hominum ſtudijs, mox fuit impeditum. nonnullis PIO ſubijcientibus, cauendum eſſe, ne id auaritiæ ſpeciem apud eas gentes præ ſe ferret. Itaque id damni PIVS diſſimulare maluit, quam vel vllam licet iniuſtam cupiditatis notam ſubire, vel puſillis animis querendi occaſionem dari. quamquam non ignorabat in officio recte præſtando, retinendoque iure ſuo, vel puſillorum querelis, vel iniquorum calumnijs impediri quemquam non oportere. Sed aliquando de iure ſuo non nihil decedere, magnum eſſe compendium. Inter hæc autem Romani Pontificis in Pruſſiam iura quædam retinenda, ac tuenda eſſe PIVS cogitauit. Erat namque Pruſſia quondam Sedis Apoſtolicæ ditio, in qua Pontificius Quæſtor conſidebat. ſed eam ditionem Albertus

C Marchio Brandeburgenſis, ſumpto Ducis titulo, cum olim occupaſset, eique filius ſuccedens hæreticus vel ob id tenere illam iure non poſset, ei qui titulum, ac ditionem ipſam tum vſurpabat, quicquid Apoſtolica Sedes in Pruſſiam haberet iuris, in Lublinenſibus Comitijs publice denunciari, ac denunciationem ipſam publicis tabulis conſignari, vti ſedulo factum eſt, PIVS imperauit.

Præterea vero, ſuadente PIO, Rex ſeſe cum Maximiliano Cæſare ad rem Chriſtianam a Turcarum furore vindicandam clandeſtino fœdere coniungere, ſororemque ſuam nuptum in Auſtriacam familiam collocare, atque de hiſce, alijſq. de rebus in ipſius Cæſaris colloquium venire conſtituit. Quæ tamen ne fierent, aliena, vt plerumque accidit, interpoſi-

D ta conſilia præpediuerunt. Ad hæc Societati IESV, quæ benigne deinceps ac liberaliter ibidem accepta eſt, tria collegia, cohortante PIO, Rex ædificauit: eaque & amplis vectigalibus, & pretioſo inſtructiſſimæ bibliothecæ ſuæ munere decorauit. Ad extremum Rex, vt rectam ſuam in Deum fidem, atque in Pontificem PIVM obſeruantiam teſtaretur, hæreticam omnem prauitatem in dies magis execratus, cum per tabulas duorum teſtium firmatas fide, regioque ſigno præmunitas, ſe in omni vita Catholicam religionem, vt antea profeſsurum, nec vllam eiuſdem re-

ligionis immutationem vmquam in regno ſuo permiſſurum eſſe PIO A
ſpopondiſſet, eaſque obſignatas ad eum tabulas miſiſſet, ad hoc ipſum
magis etiam confirmandum, die Cænæ Dominicæ ſacro, magna pij po-
puli lætitia publice catholico ritu communicauit.

Catholicæ religionis cultum in Pruſſia PIVS reſtituit. Cap. XI.

INTEREA vbique ferme gentium Pontificis opera
ſanctæ religionis cultus renouabatur egregie. In pri-
mis vero Dantiſci, quæ celeberrima Pruſſiæ ciuitas B
eſt, maximiſque mercimoniorum commercijs inter
omnes Europæas vrbes inſignis. Erat in ea ciuitate
Catholicæ veritatis ita lumen extinctum, vt omni ec-
cleſiaſtico iam ordine ſublato, nullum fieret ſanctæ Miſſæ ſacrificium,
nullæ ſacræ conciones a Catholicis vmquam haberentur. omnia deni-
que Lutherana peſte, alijſque peſſimis deprauatæ religionis erroribus re-
ferta miſerandum in modum interibant. Verum huius Pontificis ope,
Dominicanæ familiæ fratribus templum, cœnobiumque ſuum ibi reſti-
tutum eſt. quæ ædificia & amplitudine, & opere præclara etiam num
extabant militum hoſpitio, ac præſidijs expoſita. Qua reſtitutione facta,
plurimi concionatores egregij, alijque præterea eius Ordinis ſacerdotes C
eo miſſi ſunt. Qui ſacris faciundis, tantoque illorum populorum con-
curſu, atque frequentia, quanta explicari vix poteſt, concionibus haben-
dis, Pontificijs tum precum, tum pecuniarum ſubſidijs adiuti, eas gentes
ad fidem Catholicam reduxerunt. Exinde per eas regiones omnes ad il-
lorum, quos ad ſanitatem reductum iri ſpes erat, commoditatem, ingen-
tem ſacerdotum numerum decreuit cum poteſtate, illos, modo ad ſanio-
ra redirent conſilia, a crimine hæreſeos abſoluendi. ex quo æternæ ſalutis
admirabiles ſunt fructus conſecuti. Ac proinde continuata res eſt, cete-
ris pro tempore miniſtris eo miſſis ad illorum populorum diuini luminis
ope in dies reſipiſcentium procurandam ſalutem. cuius quidem ſingula-
ris beneficij haud immemores illæ gentes in hanc vſque diem cum gra- D
tiarum actione PII laudes concelebrare non deſinunt.

Hære-

Digitized by Google

A

Hæreſes PIVS euellendas curat. Cap. XII.

IAM vero cum nihil eſſe aut Deo magis inuiſum, aut humano generi peſtilentius hæretica prauitate PIVS optime perſpiceret, ad hanc contagionem vbique terrarum radicitus euellendam, cum in omni vita ſua, tum in primis in Pontificatu & prudentiſſimis conſilijs, & pijs cohortationibus, & humaniſſimis monitis, & bellicis ſubſidijs, armis ac pœnis adhibitis, nullis laboribus parcens, aut impenſis, nihil non agendum ſibi
B eſſe perpetuo cogitauit. Docent hoc ea, quæ in Italia, in Gallia, in Belgio, in Hiſpania, in Scotia, in Anglia, in Polonia, in Pruſſiaque ab eo contra hæreticos geſta fuiſſe hactenus commemorauimus. Ad hæc vero illud etiam accedit, quod eodem ipſe religionis incenſus ardore cum Italicarum, tum exterarum quoque gentium præfectos commonebat interdum, ſummo ſtudio euigilarent, vt ſi quis apud eos hæretica infectus labe deprehenſus fuiſſet; is continuo ſacrorum Inquiſitorum in poteſtatem traderetur. Ac propterea Catholicos, & religioſos viros quoquouerſum ſubmittebat identidem odoratum, quid non ſolum hæretici, ſed Catholici quoque Principes de religione ſentirent, aut contra eccleſiaſtica iura permitterent, ſeu etiam committerent, quaque ratione viuerent cum ſua
C quiſque familia. ſed quoniam de ſingulis hoc loco ſcribere, vt longum eſſet, ita minime neceſſarium, vnum, vel alterum exemplum attuliſſe fortaſſe fuerit ſatis. Cum ergo remotioribus quibuſdam in locis Neapolitani regni nonnullos iamdiu damnatam Vualdenſium, alio nomine Pauperum de Lugduno, hæreſim ſectantes ſupereſſe intelligeret, eo Chriſtophorum Rodericium, Societatis IESV ſacerdotem, ampla cum poteſtate miſit. qui eos ſanctitate vitæ, ſolidaque doctrina, quibus ille præſidijs probe erat inſtructus, ſapienter coargueret, errantesque oues ad Catholicæ Eccleſiæ gregem, vti fecit, ope diuina reuocaret. Catholicæ fidei deſertor quidam, nomine Franciſcus Celaria, hæreticus concionator Morbinio, quod eſt oppidũ Volturenę vallis, Mantuam, vbi ma-
D gno cum illius ciuitatis periculo perfidiæ ſuæ virus effundebat, ſtatis diebus clanculo proficiſci conſueuerat. ad hunc PIVS Petrum Angelum Caſanouam, Dominicanum cœnobitam, in Volturenam, Clauennamque Galliæ Ciſalpinæ valles emiſit, rationemq. præſcripſit, qua ille ad capiendum hæreticum vteretur. Quod quidem ei percommode cecidit. nam illum ex quodam hæreticorum conuentu Curiæ celebrato, Morbinium verſus redeuntem, atque per os Abduæ traiecturum ipſe Caſanoua ibi præſtolans, octo virorum ope ſubnixus ſuis manibus comprehenſum in lintrem ad id comparatum detrudit. eumq. vinctum inde Placentiam,

Digitized by Google

vti ſibi fuerat imperatum,ad Octauium Farneſium Ducem perduxit. qui A
pro ſua in Sedem Apoſtolicam fide, ac pietate eum Romam deuehēdum curauit. Damnatum hæreticum pœnam ſequi oportebat, vt igni viuus cremaretur. ſceleris tamen conſortibus,qui non modo Mantuæ, ſed alibi etiam erant, prius enunciatis. Cui morbo,& item ceteris, quæ inde proficiſcebantur, malis opportuno ſubinde remedio prouiſum eſt. Ille vero tandem ſui prauitatem agnoſcens errati,antequam igni traderetur,ſerane, an ſeria? pœnitentia duci viſus eſt:atque ita mortuus flammis fuit abſumptus. At vero Pontificis iuſſu ad hæreticum capiendum concionatorem adminiſtros Pontificis eo penetrauiſſe, tantum Rhætorum animis terrorē incuſſit,vt eorum præcones per Catholicorum oppida deinceps vagari nō auderent. extēplo Rhæti ad varios principes viros de ſua, quam violatam B
eſſe querebantur,vindicanda iuriſdictione legationes decreuerunt. Dux autem Albuquercius, Gabriel a Cueua,ditionis Mediolanenſis Præfectus, ad quem in primis illi confugerant, vt erat vir admodum pius, atque Catholicus,id quod res erat,eis reſpondit: Pontificem abſolutam,ac legitimā in omnes terrarum orbis partes poteſtatē habere,quoties ipſe vellet hæreticos vel capi,vel meritis affici ſupplicijs. Quamobrē cum aduerſa votis reſponſa retuliſſēt,præmia publice propoſuerunt ijs,qui Caſanouā,eiuſq.fautores vel enecaſſent, vel eos viuos,aut mortuos in poteſtatē ſibi tradidiſſēt.

At enim PIVS,quin ad alias eiuſmodi hominum peſtes, tum eodē,tum alio etiam tollendas mitteret, haudquaquam ſibi propterea deſiſtendum eſſe conſtituit.Qui in vincula coniecti Romā ad eum a multis principibus C
viris citra vllam fere contentionem perduci curabantur. Cum enim Petrum Carneſiccam,Protonotarium,ciuem Florentinum,hæreticum ſæpe relapſum,primo Pōtificatus anno,vinctum ad ſe Romam perduci vna litterarum ſignificatione a Coſmo Medice Florentiæ Duce poſtulauiſſet,id ille ſtatim,qua ſemper fuit in Deum fide,& in Apoſtolicam Sedem,præſertim in Pontificem PIVM obedientia ac pietate,ſummo ſtudio pręſtandum curauit. adiecitque ſi ob eiuſmodi cauſſam,quod ab illo Deus omen auerteret,Principem eius filium ſibi tradi PIVS voluiſſet eum ab ſe in vinculis illi miſſum iri. At hæreticus ab ſacro Inquiſitionis magiſtratu Romę damnatus,ſæculariq. poteſtati traditus,ignis ſupplicium pertulit. cum per annos viginti ſeptem ea infectus labe ſacris prouentibus clam hæreticos D
impie ſuſtentaſſet,atque inter alia prauitatis indicia permultæ ad hæreſiarcham Caluinum eius epiſtolæ cum reſponſis deprehenſæ fuiſſent.

Guidum præterea Zanetum,Fanenſem, eadem hæretica perfidia notatum,Parauijq. latentem comprehendi, ad Sediſque Apoſtolicæ iudicium PIVS deduci mandauit. Licet Venetis Senatoribus iudicium illud ad ſe pertinere profitentibus,in ea re obtinenda variæ de iuriſdictione contētiones interceſſerint.Sed PIVS eiuſmodi cauſſarum omnium, vbiq. gentium ſupremum ſe, ac legitimum iudicem agnoſcens, quod volebat,obtinuit.

edicens,

Digitized by Google

A ediçens, hæc ex ſacris legibus non ad profanam, niſi quod ad infligendas pœnas poſt latam per eccleſiaſticos iudices ſententiam ſpectat, ſed ad ſacram poteſtatem omnino pertinere. Ceterum nihil PIO gratius poterat accidere, quam ſi videret ex hæreſi aliquos reſipiſcere, & ad Eccleſiæ vnitatem, obedientiamque redire. atque hanc animi voluptatem cum de omnibus ſentiret, eam tamen ſingularem ex primarijs viris reſipiſcentibus percipiebat. Intelligebat enim, quod ait B. Auguſtinus, claros homines cum multis noti ſint, multis eſſe auctoritati ad ſalutem, & multis præeſſe ſecuturis. Quare cum aliquando cognouiſſet, Polonos quoſdam nobiles viros ad fidem Catholicam reuertiſſe, eximio perfuſus gaudio, datis ad ipſos clementiſſimis litteris, ſummum illud beneficium, quod a
B Deo accepiſſent, gratulatus, amantiſſime illos ad perſeuerantiam adhortatus eſt. Qui poſtea in ſuſcepto pietatis cultu perſiſtentes, magno ceteris illis gentibus ad æternæ ſalutis viam pie tenendam adiumento fuere.

Lib. 8. Conf. cap. 4.

Eccleſiaſticam diſciplinam Venetijs ordinat, ac tuetur. Cap. XIII.

ACRE porro ſtudium, ac diligentiam PIVS adhibuit tum Venetorum Sacerdotum ordinandæ diſciplinæ, tum in omni illa ditione Chriſtianis moribus, & inſtitu-
C tis ſiue reſtituendis, ſiue etiam conſeruandis. Diligebat enim eam ipſe Rempublicam, atque vniuerſis illius vel decretis, vel legibus tuendis, quatenus æquitas ferret, paratum ſemper ſeſe præbuit. Cum igitur Ioannem Antonium Fachinetum, qui poſtea Innocentius IX. appellatus bimeſtrem Pontificatum ſanctiſſime geſſit, virum ſummo rerum vſu, eximia iuris prudentia, & integritate ornatum, apud eum Senatum Internuncium Apoſtolicum toto Pontificatus ſui tempore decreuiſſet, eius opera complura ibi, eaque præclara, & vtilia confici negotia procurauit. Vt autem Sacerdotum diſciplinam ordinaret, Venetis conſiderandum proponebat, hæreticos quemadmodum nullo certo prauitatis ſuæ nituntur fundamento, ita
D deprauatis quorumdam clericorum moribus obiectandis falſam, & iniquam ſectam ſuam prætexere ſolere, imperitæ multitudinis animis obcæcatis. Cumq. magno Italiæ ornamento eſſet illa Reſp. in qua tamdiu Chriſtiana religio floruiſſet, quoniam diuinis legibus, ac ſanctæ Romanæ Eccleſiæ antea Veneti obtemperaſſent, ſummo quoque ſtudio curandum, vt pietatis in officio ſe omnes continerent: populorumque, in primis vero Sacerdotum mores, ac diſciplina recte ſeſe haberet. Neque enim cuiuis Reip. ſatis eſſe, ſi Princeps vnus bonus ipſe fuerit, ſubiectis interim ſibi populis data peccandi licentia. Ex qua demum Reip. pernicies manaret,

Digitized by Google

& exitium. Cuius rei cum aliæ prouinciæ complures, tum in primis Galliæ reliquas gentes non ſine magno ſuo malo commonerent. Statuit porro, vt quod olim ſacris legibus cautum erat, ne cum mulieribus habitarent ſacerdotes, ac ne ita multi ſacris initiarentur ordinibus. in eaque re maior & morum, & eruditionis ratio deinceps haberetur. Satius enim eſſe in ordinatione præcipue ſacerdotum, paucos bonos, quã multos malos habere miniſtros. quia *ſi cæcus cæcum ducit*, vt ait CHRISTVS, *ambo in foueam cadunt.* Edixit præterea, vt aduerſus execranda in Deũ, ſanctoſq. maledicta, publice conſtituti viri, in eos animaduerterent, qui in ſacroſanctam Romani Pontificis, Eccleſiæq. vel auctoritatem, vel dignitatem obloquerentur. Nam obtrectationes eiuſmodi argumenta quædam, & initia quondam fuiſſe immutandæ religionis, ac rerum ſtatus conuellendi. Hæc & id genus alia complura P I V S Venetis præcipiebat, quæ magno & ſacris, & profanis rebus pie componendis, aut conſtituendis adiumento fuere. Nam his monitis illi permoti ad Pontificis iuuanda conſilia, iuſſaque facienda ſeſe conuerterunt. Itaque ſacrorum Antiſtites ſunt in ſua quiſque loca profecti: Abbates, & Eccleſiarum adminiſtri, alijq. præterea ſacrati ordinis eccleſiaſticam ſeruare diſciplinam, moreſque componere omnes iuſſi, alij quidem paruerunt; alij vero, qui contumaces eſſent, ceteriſque præberent offenſionem, per illam ditionem omnem, vel ad ſaniora conſilia reuocati, vel expulſi, vel alias propoſitas pœnas ſubire coacti ſunt.

A — B (margin letters)

Matth. 15.

C

Eccleſiæ Mediolanenſis iura protegit. Cap. XIV.

EXARDEBAT etiam per eos dies inter Carolum Cardinalem Borromæum, Mediolanenſem Archiepiſcopum, virum eximiæ ſanctitatis laude clariſſimum, ac regios eiuſdem ciuitatis Magiſtratus, grauis in primis, ac multiplex de ſacra iuriſdictione controuerſia. In ea præter cetera contigit, vt eccleſiaſtici fori lictor primarius cum armis Principis D edicto prohibitis comprehenſus, eorumdem iuſſu Magiſtratuum in carcerem truderetur; ac deinde publice fune acerbiſſime tortus in exilium cedere iuberetur. Quare cum omnes huius facinoris affines, auctoreſq. præcipuos ab Eccleſiæ communione Archiepiſcopus pro poteſtate ſeiunxiſſet; ac proinde Senatus Mediolanenſis Præſidem, duoſque primarios Senatores ad dicendam coram ſe cauſſam Romam P I V S euocaſſet, ac iudicio in eos conſtituto, rem ipſe dijudicare, atque componere ſtatuiſſet, Philippi Catholici Regis in Vrbe procuratores Regem ipſum iuſſa Ponti-

ficis

A ficis omnia factꝰrum eſſe in ſe recipientes, negotium præuerterunt. Itaque PIVS per Ioannem Baptiſtam Caſtaneum, Roſſani Archiepiſcopum, ordinarium ſuum in aula Regia tunc Internuncium, virum omni virtute præſtantiſſimum, qui deinde ad ſummum Pontificatum euectus, Vrbanus Septimus eſt appellatus, & item per Vincentium Iuſtinianum vniuerſi Dominicani ordinis Antiſtitem, ac denique per Iulium Aquauiuam, Atriæ Ducis filium, vtriuſque Signaturæ Referendarium, viros eximia prudentia, doctrina, & integritate præditos (quos ambos ipſe poſtea ſacræ purpuræ dignitate decorauit) ad Regem ob hæc, atque alia id generis negotia ab ſe miſſos, apud eum agebat, vt auctoritatem ſuam retinere, atque exercere poſſet Eccleſia Mediolanenſis. Secus enim immi-

B nere periculum, ne inde clanculum aditus aperiretur hæreſibus; quibus deinceps occurrere, eidem Regi, vel cupienti, haud ita facile foret. De optima quidem pij Regis voluntate ſe nihil ambigere, ſed ne quid præter, vel contra illam committerent adminiſtri, ſe iam re ipſa doctum ſubuereri. Ceterum ſe poteſtatem, quam a Deo ſummam acceperat, in id interpoſiturum, atque in eiuſmodi cauſſis pro eccleſiaſtica retinenda libertate ſe vitam & ſanguinem, ſi opus eſſet, libenter profuſurum. Demũ poſt varias contentiones Regij quidam adminiſtri, ad quos ea magis pertinebat cauſſa, Mediolani, PII conceſſu ab Archiepiſcopo ſtata cæremonia in gratiam Eccleſiæ recepti merita pœnitentiæ piacula publice ſubiere, ſpectaculo pro foribus ædis maximæ conſtituto. Sed arma prius

C Archiepiſcopalibus iam erepta miniſtris reſtituerunt. ſolemniq. iureiurando ſeſe deuinxerunt, in Eccleſiam deinde nihil vmquam tale ſe commiſſuros. Atqui nec multo poſt quicumque in ea fuerant culpa, fere omnes vario immaturæ mortis genere deceſſerunt: relicto poſteris exemplo, ne quid audeant in Eccleſiam temere moliri; ſed eam potius, vt pios homines decet, tueantur, ac protegant. Sacram namque dignitatem, aut eccleſiaſtica iura violare, vel imminuere, ſcelus eſt, vt Chriſtianæ reipub. pernicioſum, ita Deo Eccleſiæ ſuæ vindici iuſtiſſimo tam odioſum, & inuiſum, vt quicumq. in eo genere deliquerint, in eos grauiter ira diuina ſemper exarſerit. Quin etiam ſi priſca memoria repetamus exempla, inde maximam in genus humanum offendemus inuectam eſſe partem incom-

D modorum. Hinc hæreſes, hinc ciuiles diſſenſiones, publicas clades, hinc denique ciuitatum, regnorum, ac Regum excidia diuino iudicio conſequi ſemper conſueuiſſe, ſacra profanaque teſtatur hiſtoria. Verum hæc, & ea, quæ mox de Humiliatorum Ordine ſubijciam, complectar breuius, quoniam eadem & vberius, & melius explicata legere eſt in libro de ipſius Cardinalis vita, quam vir egregius Carolus a Baſilicapetri, olim noſtræ huius Congregationis Clericorum regularium S. Pauli Præpoſitus Generalis, nunc Epiſcopus Nouarienſis, accurate conſcripſit.

Humi-

Digitized by Google

Humiliatorum ordinem delet. Cap. XV. A

HVMILIATORVM, quos appellabant, Ordinem inde PIVS extinguendum eſſe ſtatuit. Ij namque cum iam quingentis circiter ab hinc annis egregia pietatis laude in Italia florere cœpiſſent, dein ſenſim neglecta perfectioris vitæ diſciplina, (vt ad deteriora procliuia ſunt hominum ingenia, ac niſi optimis culta ſtudijs perpetuo fulciantur, vel præclara inſtituta facile prolabuntur) a ſuſceptæ religionis officio declinabant in dies. Cui malo PIVS pro ſua paſtorali cura quibuſcumque poſſet B
remedijs occurrendum eſſe conſtituens, ipſi Carolo Cardinali, cuius in patrocinium iam traditus erat ille Ordo, de eo corrigendo, & ad priſtinam diſciplinam reuocando mandata dederat. At is cum iuſſa Pontificis exſequi niteretur, magnã apud quoſdam eiuſdem Ordinis Prępoſitos ab eiuſmodi rerum inſtauratione clam abhorrentes, ſibi conflauit inuidiam. quæ vſque adeo creuit, eoque temeritatis eorum perpulit animos, vt ſocium ſuum deſertorem quemdam, Hieronymum Donatum, cognomento Farinam, ad Cardinalem quoquo modo poſſet e medio tollendum, inducere non dubitarint. Is ergo cum nefarium ſcelus varijs artibus ſæpenumero committere, nequicquam tentauiſſet, demum quadam die, quæ dies fuit ad VII. Kal. Nouembris, anno M. D. LXIX. veſperi clam in Ar- C
chiepiſcopale palatium ingreſſus, Cardinalem in ſacello cum familia ſua ſacris de more precibus intentum, ab aperto loci oſtio, ictu minoris tormenti, glande, & aliquot præterea quadratis plumbi fruſtulis inſtructi confodere eſt aggreſſus. Exaudito ſtrepitu, mox, ne incœpto precantes abſiſterent, præſenti animo iuſſit Cardinalis. vtrumque diuinitus factum eſſe dixeris, vt & eo temporis momento, quaſi ad ipſos orantium animos magis confirmandos, pio concentu canerentur ea Domini verba; *Non* *Ioan. 14.* *turbetur cor veſtrum, neque formidet*; & ictus ad Cardinalis tergum perueniens eum a nefario percuſſore quattuor quinqueue cubitis diſtantem nihil offenderet. glans enim plumbea, cum nec extimam quidem eius veſtem lineam (ſuperpelliceum, vel rochetum appellant) traieciſſet, ſed in D
ea fœdum veſtigium reliquiſſet, in dorſique ſpina leuiter contuſa cum tumore ſignum impreſſiſſet, in pannum humi ſtratum decidit. fruſtula vero, eo quoque minime læſo, varia loca petierunt. alia quidem inani ictu traiectis veſtibus, & ambuſtis, in ijs diffuſa reperta ſunt. alia vero in parietem, & lignum, quæ contra oſtium erant, Carolo medio, excuſſa ceciderunt. Itaque famulum ſuum protegente Deo, periculum admirabiliter euaſit ſanctus Antiſtes. Hiſce rebus auditis PIVS, vtpote qui Carolum ipſum, virum vt honoris dignitate, ita virtutum omnium laudibus illu-

Digitized by Google

A illuſtriſſimum vnice diligeret, ac complecteretur, quique pati nullo modo poſſet, vt ſacroſancta vel Cardinalium, vel Epiſcoporum violaretur auctoritas, eoque minus vita peteretur, vehementer condoluit: eaque de re in Cardinalium conuentu verba faciens caſum deplorauit, eoſque hortatus eſt, vt de tanto viro per miraculum ſeruato, Deo gratias agerent. Mox ſuo nomine ad Regem Catholicum litteras dari, eique negotium grauiſſime commendari iuſſit, vt prouinciæ Mediolanenſis adminiſtris, quæ oporteret, pro rei grauitate præſcriberet. At enim optimus Rex tantum facinus & ipſe vehementer execratus, vt ſacrilegi parricidæ diligentiſſime conquirerentur, meritiſque ſupplicijs afficerentur, imperauit. Caroli vero litteris, quibus rem ipſam accurate deſcriptam per Nicolaum B Ormanetum ad PIVM referri curauerat, Pontifex manu ſua reſpondit. Hoc iam inde ab ipſo mundi ortu iniquis ſemper in more fuiſſe, odiſſe iuſtos, eoſque inſectari. Sed dum illis obeſſe conati ſunt, profuiſſe potius; ſibi vero nocuiſſe. dolere ſe maxime quorumdam cæcitatem, qui contra ſe ipſos laborarent. Deo gratias egiſſe, quod talem virum ſibi ſeruaſſet; & dæmonis conatum infregiſſet. non ſolum Dei fiducia, maximo alioqui præſidio, ſed diligentia etiam in ſe cuſtodiendo vteretur. Vindicaturam id ſceleris diuinam maieſtatem, vt ſolet, in tempore. Deum oraret per ſe, & per alios, vt cæcis lumen daret. Ceterum PIVS tam nefarium ſcelus haudquaquam diſſimulandum ratus, in primis Carolum iuſſit ſibi ſuſpectos prodere, qui reſpondit; ſcire ſe correctionis cauſſa multos ſibi C offenſos eſſe; ſed legitimam ſuſpicionem habere nullam. nolleque, quantum in ſe eſſet (quod etiam publico ſcripto teſtatus eſt) aut in quemquã omnino ea de re agi, aut ſuorum aliquem eius inquiſitionis, vel iudicij vllo modo eſſe participem. Quin etiam ſæpius Pontificem ſupplex Carolus rogauit, vt criminis auctoribus ignoſceret, Deoque factum remitteret. At vero Pontifex cum edictum euulgaſſet in eos, qui ſceleris affines eſſent, idque nondum comperiri poſſet, ineunte anno M. D. L XX. Antonium Scarampam, Epiſcopum Laudenſem, qui de maleficio diligenter quæreret, alio grauiore cum edicto Mediolanum legauit. Quo edicto ibi per Epiſcopum promulgato, anathemati omnes ſubijciebantur quicumque non indicarent, quid de eo facto noſſent; indicantibuſque D impunitas promittebatur, etiam ſi ſceleri conſenſiſſent. Huic autem edicto, vt Carolo ipſi, & alijs Cardinalibus in poſterum magis caueret, generalem adiecit conſtitutionem, qua veteris decreti pœna in percuſſores Cardinalium a Bonifacio VIII. ſancita etiam conſcios ſceleris, niſi indicarent, teneri ſtatuit. Iam vero tandem coniuratione patefacta, flagitij auctorem in oppidum Clauaſium, vbi inter præſidiarios milites incognitum ſe adſcribi fecerat, receptum eſſe PIVS intelligens, confeſtim Emanuelem Philibertum, Sabaudiæ Ducem, cuius in ditione illud eſt præſidium, per litteras commonuit, eccleſiaſticorum iudicum in poteſtatem

eum

eum protinus dare ne recuſaret. Qui vt optimus Princeps, Catholicæq. A
religionis ſtudioſiſſimus, & in ipſum Carolum ſingulari obſeruantia pro-
penſus, reum comprehendi, ſub arctaque cuſtodia Mediolanum Archi-
epiſcopales in carceres perduci curauit. Quos etiam in carceres coniecti
ſtatim illi Præpoſiti, & in quæſtionem dati, crimenque confeſſi Senatus
iudicio capitis damnati ſunt, vna cum ipſo ſacrilego percuſſore. Quare
cum in truculenti ſceleris huius deteſtationem, tum etiam ob alias eius
ſodalitatis corruptelas, eodem anno M. D. LXX. totum Humiliatorum
ordinem PIVS extinxit, eorumque Præpoſituras, ſacerdotia, & vecti-
galia partim Cardinalibus, partim etiam religioſis locis, piorumque ſo-
dalitatibus adiudicauit. Monachos vero, qui fuere non amplius centum
ſeptuaginta quattuor, ex ipſis diſtributis facultatibus victu monaſtico, do- B
nec viuerent, ſuſtentari iuſſit, & in religioſa diſciplina Epiſcoporum cura
contineri. Hunc demum exitum habuit optimus quondam monacho-
rum Ordo, taleque edidit PIVS exemplum neglectæ diſciplinæ vindi-
candæ, vt ceteri ſibi diſcant cauere diligentius.

Magni Etruriæ Ducis titulo Coſmum Medicem Florentiæ Principem exornat. Cap. XVI.

SED quemadmodum principes viros, ſi quid contra C
ſacram poteſtatem, eccleſiaſticaque iura commit-
terent, reprimere PIVS non formidabat, ſic eos vbi
Sedi Apoſtolicæ fauere, Eccleſiæque dignitatem, &
Catholicam fidem quibus deberent, ac poſsent, au-
xilijs protegere cognouiſset, ampliſſimis muneribus,
& honoribus augere conſueuerat. Cum enim ad Ca-
tholici nominis hoſtes in Gallia, vt diximus, debellandos, Coſmum Me-
dicem, Florentiæ Ducem, adiumenti plurimum attuliſse, eumque &
Chriſtianæ Reipublicæ tuendæ ſaluti, & Apoſtolicæ Sedis obſequio per-
petuo intentum eſse animaduerteret, ipſum, atque ſucceſsores eius om-
nes ad altiorem honoris gradum prouehere, Magnique Ducis Etruriæ D
prouinciæ ſibi pro maxima illius parte ſubiectæ titulo inſignire pro pote-
ſtate conſtituit, cum vt piam liberaliſſimi Principis, ac domus clariſſimæ
in Eccleſiam Dei beneficentiam, ac merita, honorifico grati animi offi-
cio proſequeretur, tum etiam vt ceteros Catholicos, ac principes viros ad
eiuſmodi in Chriſtianam Rempublicam ſiue ſubſidia, ſiue beneficia pro
tempore conferenda illuſtri remunerationis genere prouocaret. nihil tale
PII temporibus procurante Coſmo; nec ab eo id ſe impetraturum eſse
cogitante, ſed totum id ipſius tantum Pontificis curatum arbitrio eſt. Et-
enim

Digitized by Google

A enim eodem ipſo bello Gallico conflato iam, ac prope confecto, Comitem Sanctæfloræ rogabat Galliarum Rex, vt Pontificis, Coſmique auxiliares copias, quibus ille præerat, vltra conſtitutum ſibi tempus in alios tres menſes in Gallia contineret. Comes ea de re miniſtrum ſuum ab epiſtolis miſit ad PIVM. qui ſibi gratum quidem eſſe reſpondit, milites ſuos illic eius ſubſidij cauſſa commorari; ſed de Coſmi cohortibus ſe non poſſe vltra præſtitutum tempus, quicquam decernere; neque oneris illi plus imponendum videri. nam Coſmum cumulate ſatis officio feciſſe ſuo, cum præſertim ille, ſuadente ſe, centum & amplius nummum aureorum millia in eiuſdem belli ſubſidium Gallorum Regi commodaſſet. Mox Comitis nuncio PIVS imperauit, vt cum eiuſmodi explicatione conſi-
B lij rediret in Galliam; Florentiamque prætergrediens ſingillatim de rebus omnibus Ducem certiorem faceret. Dux autem eo accepto nuncio; Non erat, inquit, cur PIVS hoc de me ſibi polliceri vereretur. non ſolum enim ſubſidiarios meos cum Pontificijs copijs, quamdiu voluerit ipſe, in Gallijs pro Catholica religione permanere curabo, ſed etiam, eo iubente, operam in illo bello meam ei nauare, & quicquid ex ditionibus meis ſubſidiorum cogi poterit, prompte ſuppeditandum polliceor, deferoque libentiſſime. Quod cum per litteras nuncius PIO ſignificaſſet oculos ipſe conuertit in Chriſti de cruce pendentis effigiem; iunctiſque manibus ſupplex Deum orauit, ne permitteret ſe triſtem obire diem ſuũ, ſicuti contigiſſet, niſi per occaſionem ſibi in Coſmum de ſancta Eccleſia
C Dei optime meritum grati animi ſignificationem dare licuiſſet. Subinde cum ei veniret in mentem, temporibus ſuperioris Pontificis agitatum eſſe de augendo Coſmi titulo, ea de re vbi diligentius cognouit, eum, alijs Principibus non admonitis, Magnum Ducem creare decreuit; ac ſuis ipſe manibus regium illi diadema deſignauit. in quo hæc verba ab ſe dictata voluit inſcribi.

PIVS V. Pont. Max. ob eximiam dilectionem, ac Catholicæ religionis zelum, præcipuumq. iuſtitiæ ſtudium donauit.

D

Cumq. ſuper hac re diploma ſcribendum curauiſſet, id per Michaelem Bonellum, Cardinalis Alexandrini fratrem, miſit ad Coſmum. cuius in eo diplomate virtutes, atque ea, quibus erat maxime conſpicuus, promerita iuſſit explicari. præſertim vero, quod prouinciã ille ſuam ab hæretica contagione liberã conſeruaſſet. Quod Sedes Apoſtolica gratiſſima, plerumq. obſequia, atque etiam commoda, ſubminiſtratis ab Ethruſcis auxilijs, olim,

olim, ac nuper accepiſſet. idque complures Romani Pontifices, præſertim A
Innocentius, & Clemens, vterque, eo nomine IV. Gregorius X. Bene-
dictus XI. Martinus V. & Leo X. luculenter teſtati fuiſſent; adeo vt
tam eamdem prouinciam, quam eius Rectores, & Magiſtratus ob pecu-
liarem erga Romanam Eccleſiam deuotionem, & obſeruantiam, propen-
ſo, paternoque affectu varijs muneribus, & honoribus iure cohoneſtan-
ſtos, atque ornandos eſſe cenſuiſsent. Quod ipſe Coſmus maiorem in
dies eximiæ virtutis ſuæ ſplendorem, feruentioremque Catholicæ religio-
nis cultum, & in adminiſtranda iuſtitia præcellens ſtudium ex eo tempo-
re, quo imperare cœpit, nuſquam prætermiſiſſet. Quod Carolo Gallo-
rum Regi Chriſtianiſſimo aduerſus eius rebelles, & hæreticos pecunijs,
peditatu, & equitatu, PIO ipſo cohortante, alacriter opem tuliſset. Quod B
pro eximia eius in Deum pietate ſuperioribus annis Militiam ſancti Ste-
phani ad rectæ fidei exaltationem, ac propagationem inſtituiſset, bonis
ditaſset, & ampliaſset. Quod delatum ſibi admirabiliter principatum
admirabilius regeret, ac moderaretur; illumque ſingulari prudentia in
pacis, ac iuſtitiæ amœnitate ab ineunte eius ætate diligentiſſime contine-
ret, & conſeruaret. Quod terra marique præpotens piratis, facinoroſis,
ſicarijs, quietis, & otij publici perturbatoribus, Sediſque Apoſtolicæ
perduellibus, & aduerſarijs hoſtis acerrimus, ſcelerumque ſeuerus vindex
exiſteret. Quod numeroſa, ac frequenti populorum ei ſubditorum, Deo
benedicente, multitudine, copioſis, grandibuſq. reditibus gauderet, ac
frueretur. Quod validus peditum, & equitum numerus in omnes vſus ei C
præſto ſemper eſse poſset. Quod quamplures florentiſſimas vrbes tam
cathedralium, quam earum nonnullas Metropoliticarum dignitate inſi-
gnes, & gymnaſiorum generalium celebritate, liberaliumque diſciplina-
rum ſtudijs ornatas, munitiſſimos portus, validiſſimas arces, loca tutiſſi-
ma, triremium claſsem paratam, & inſtructam, tam ad Tyrrheni ſui ma-
ris, quam ad Romanæ Sedis oræ maritimæ tutelam haberet. Quod re-
rum omnium copia, ditionis amplitudine, locorum vbertate, continua
vitæ felicitate, demum gentis celebris admodum, & opulentæ viribus
ſubnixus effloreſceret. Quod cuncta hæc ipſa, & alia bona immenſæ Dei
omnipotentis benignitati accepta referens, ea ad diuinum honorem, &
gloriam paratiſſima ſemper fore profiteretur. Quod abſoluta poteſtate, D
ratione liberi & recti Dominij Florentini, nemini ſubiectus eſset, vt iuxta
diſtinctionem Pelagij Romani Pontificis, inter ceteros magnos Duces, ac
Principes cenſeri, & numerari poſset, ac deberet. Quod ipſe, eiuſque fi-
lius primogenitus Franciſcus arctis admodum affinitatis, & neceſſitudinis
vinculis cum Maximiliano Cæſare deſignato, & maximis Chriſtiani no-
minis Regibus coniuncti eſsent. ijque a nobiliſſima ſtirpe Medicea mul-
tis honoribus & titulis decorata, & ex qua tot illuſtres viri, ac tres Roma-
ni Pontifices prodijſsent, ortum haberent. His ergo, atque alijs eiuſmo-
di,

A di, quæ latius in ipſo diplomate referuntur, iuſtiſſimis de cauſſis id honoris, & tituli Coſmo ipſi, illique inclytæ familiæ de ſupremæ ſuæ Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine conferendum eſſe ſtatuit. idque Romanorum Pontificum deceſſorum ſuorum ſecutus exempla, prçſertim Alexandri III. qui Alfonſum ex Duce Luſitaniæ Regem conſtituit; & Innocentij pariter III. qui Colaionnem Bulgarorum, & Blanchorum, qui Pannoniæ Regibus ſubiecti erant, Regem fecit; & Bohemiæ Duci, vt in ſuis litteris Regẽ ſe nominare poſſet, conceſſit; & vt alios plurimos omittamus, Pauli IIII. qui noſtris temporibus Hyberniam inſulam in regni titulum, ac dignitatem erexit.

Coſmum ergo Romam ad ſuſcipienda inſignia diadematis euocatum B honorificentiſſime in aula Regia PIVS excepit. Mox in ſacello Pontificio inter ſacrorum ſolemnia, die Dominica Lætare, quæ incidit in tertio Nonas Martias, anno M. D. LXX. ſuis ipſe manibus eius capiti eximij pretij coronam impoſuit, atque ſceptrum illi dedit in manus: Coſmo prius pro more ſeſe iureiutando obſtricto, ad fidem, & obedientiam PIO ipſi, ac ceteris deinceps Romanis Pontificibus eius ſucceſſoribus, Eccleſiæque præſtandam: eumque inter hæc ſacra Roſa ipſo die de more ab ſe conſecrata condonauit. Neque vero paſſus eſt PIVS, vt ille vel de itinere Romam ſuſcepto, vel de diademate recipiendo, Cæſarem, aut Hiſpaniarum Regem commonefaceret. Prouidebat enim, fore, vt nonnulli alij Principes viri, quantum in ipſis eſſet, eam rem impedire conarentur. quæ C tamen res ad Sedem Apoſtolicam bene de ſe meritos eum in modum remunerare cupientem omnino pertineret. Sed antequam ſacellum PIVS iniret, Cæſaris Orator, illi neutiquam licere Coſmum ita redimire, ſupplex denunciauit, quod is non Pontificis beneficiarius eſſet, ſed Cæſaris, cuius eſſent partes huiuſcemodi. Cui mox PIVS: Quonam, inquit, iure Imperatores ipſi vel ſunt, vel appellantur Imperatores, niſi ex Apoſtolicæ Sedis auctoritate? Subinde ad ſe Fiſci procuratorem accitum, vti ipſius Sedis rationibus caueret, admonuit. qui iuſſa faciens, Oratori Cæſareo reſpondit; Pontificem nequaquam accipere denunciationem eiuſmodi; ſed eam veluti legibus aduerſam repudiare. At vero Maximilianus identidem inſtigatus a ſuis, Florentiam ciuitatem ad Imperium per- D tinere dicentibus, dari PIO curauit certa ſcripta, quibus iura ſua confirmare conabatur, vt id tituli omnino deleretur. Secus enim multa ſe, quæ inde proficiſcerentur, incommoda minitari. demum haudquaquam licere Romano Pontifici de rebus humanis in locis ſibi non ſubiectis quicquam ſtatuere. At PIVS vti poteſtatem in terris gerens Chriſti Domini, cuius ſunt cæli, terrarumque ambitus, vltro citroque agi ea de re amplius noluit. ratus id minime conuenire ei, qui pro ſua ampliſſima auctoritate poſſet hæc, & alia in hoc genere longe maiora ad communem Chriſtianæ reip. ſalutem efficere. neque tamen paſſus eſt, vt in eiuſmodi opinio-

ne Cæſar diutius inhæreret. Nam per Cardinalem Commendonum Legatum,quam graui errore conſiliarij ſui eum implicuiſſent,ei coram referendum imperauit. Ac proinde rationibus,quibus Cæſar ipſe de ea mente deduci maxime poterat,adiunxit etiam exempla & Imperij in occidentem per Apoſtolicam Sedem tranſlati, & Septemuirum in Germania creatorum, & eius, quam ab ipſa ſacroſancta Sede iidem habent, auctoritatis: & illa demum, quæ paſſim Pontifices ſummi regnorum iura commutarunt, ac varios Principes nouis, & ampliſſimis titulis olim decorauerunt. A

Finis Libri Tertij. B

DE VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX.

Liber Quartus.

Sacro in Turcas fœdere Chriſtianos Principes iungi procurat. Cap. I.

DVM hæc agerentur, ineunte vere ipſius anni M. D. L X X. Selymus I I. Turcarum Imperator, pacis fœdere, quod ille iamdiu a patre cum Venetis ictum anno ſuperiore iureiurando firmauerat, perfide violato, graue & exitioſum Chriſtianis intentans bellũ, in primis Cypri regnum, vti fecit, occupare nitebatur. Ob idque maximos, ſi vmquam antea, belli-
C cos apparatus Conſtantinopoli, & alibi ab eo fieri conſtabat. Cyprum mediterranei maris inſulam longe maximam & opimam, quam Veneti per annos octoginta & amplius pacate, ac legitimo iure tenuerant, eo magis ſibi ſubijcere Tyrannus pro immenſa ſua dominandi libidine, & efferato in Chriſtianos odio cupiebat, quod inde ad alias Italiæ adiacentes inſulas, & oras aditum ſibi patefacere, & Venetos per idem tempus duabus maximis cladibus afflictos Turcarum impetus ſuſtinere, nedum frangere nullo modo poſſe confideret. nam anno ſuperiore, & ſumma frugum inopia propter cæli intemperiem non modo Venetijs, ſed per Italiam quoq; laboratum erat, & Venetum nauale, ſeu armamentarium toto fere orbe celeberrimum bellicis machinis, armis, atque alijs rebus ad bella ne-
D ceſſarijs inſtructiſſimum, horribili caſu, ingentique iactura conflagrauerat. Hoc igitur Selymus inito conſilio, Cubatem legatum ſuum ad Venetos miſit, qui denunciaret, eam ſe inſulam ſibi depoſcere, & pro iure in eam ſuo, & pro ea, quam adeptus erat Memphitici regni poſſeſſione. Cum enim Sultanus Rex Mempheos (Cairum appellant) iam ante annos CL. Ioannem Luſinianum, Cypri Regem, ad Thalamem Peloponneſi oppidum cepiſſet, octoque millium aureorum nummum in annos ſingulos vectigalem feciſſet, demum quicquid Sultanus poſſediſſet, in poteſtatem Turcarum, qui poſtea eius imperium obtinuerant, perueniſſe. atque ita

Cyprum ſibi ſucceſſionis lege deberi, ac niſi inde Veneti cederent, ſe ad A
eorum internicionem cum mille nauigijs, & amplius prodíturum. Hæc
autem referenti, atque alias prætetea minas ſuperbe iactanti, quæ oportuit,
conſtanter Veneti reſpondere. Se Regibus Ottomanis omni tempote datam
fidem ſeruaſſe. Cypri cauſſa annua tributa pendiſſe. multorum cōmodorum,
amplificandique imperij occaſiones plurimas dimiſiſſe, vt
pacta fides ſuam obtineret religionem; iudicaſſeque magnanimos Principes
nihil magis decere, quam fidem datam præſtare, & vbique ſeruare
conſtantiam. ne primi pacem violaſſe dicerentur, multa & indigna, &
acerba, quæ paſſi eſſent, diſſimulaſſe, finibus ſuis ſe non exceſſiſſe. denique
nihil tale in eum commiſiſſe, quam ob rem ille poſſet ita ſe gerere.
Quare quando iure fœderis non poſſent, armis id regnum ſe defenſuros, B
quod a maioribus acceptum veteri, ac legitimo iure poſſiderent. poſt obitum
videlicet Catharinæ Reginæ Cypri, quam Venetus Senatus, vtpote
ciuem ſuam, e clariſſima Corneliorum familia in gratiam Iacobi Luſiniani
poſtremi Cypri Regis, antequam illi nuberet, ſibi filiam adoptauerat.
Quæ proinde eodem Iacobo, ex eoque genito filio poſthumo vita
functis, eius regni legitimum heredem ex mariti teſtamento Senatum
ac Rempub. Venetam reliquerat. Itaque ad ius ſuum pro viribus retinendum
parati Veneti Turcicum legatum dimiſerunt; imminentiaq. pericula
per Michaelem Surianum ſuum apud Sedem Apoſtolicam Oratorē
PIO renunciari curauerunt. Supplicantes, vt non modo claſſi, quam ipſi
bene validam inſtrui maturabant, opem ferret, ſed oppottuna quoque per C
alios Principes in id dari ſubſidia procuraret. Venetorum autem ſpem
non modo non feſellit PIVS, ſed etiam longe ſuperauit. Hanc enim tam
præclaram, quam ſibi diuinitus oblatam eſſe exiſtimabat, occaſionem
amplectendam eſſe ratus, præter illa, quæ quanta poſſet maxima ſe præbiturum,
ab alijſq. Principibus diligenter procuraturum pollicebatur auxilia,
ſociale fœdus, quod ipſe iamdiu volutabat animo, Venetis propoſuit
Chriſtianis cum Principibus ineundum, ad auertendum communē hoſtem,
vel, ſi fieri poſſet, euertendum. atque id ſe curaturum eſſe ſpopondit,
& in ſe recepit. Prompta ac pia Pontificis officia, ſtudiaq. ſibi quam gratiſſima
eſſe, eamque rem prudenti ipſius iudicio conficiendam libenter ſe
deferre Veneti reſponderunt. Sed quod plurimum temporis interceſſurū D
intelligerent, antequam fœderis condiciones conuenire, Principeſq. ad ſuſcipiendum
commune bellum induci poſſent, præſentibus periculis moram
non ferentibus, illud vrgebant impenſius, vt quam maxima celeritate
a Chriſtianis auxilia flagitarentur. interim de condicionibus ageretur.
Hac approbata ſententia PIVS, rebuſque omnibus in ſummo Cardinalium
conſeſſu mature conſultis, & conſtitutis, vt id nomini Chriſtiano
bene, ac feliciter eueniret, ipſe primum Spiritus ſancti opem ſuppliciter
implorans, priuatim, & publice ſupplices ad Deum preces indicit.

Mox

A Mox Ludouicum de Torres Cameræ Apoſtolicæ Clericum,ſpectata prudentia,& integritate virum, cuius optima fide.& opera alijs in rebus vſus fuerat, ad Catholicum Regem Philippum, qui & præcipuam huius belli cauſſam habebat, & claſſe iam inſtructa, potentia, & imperij magnitudine plurimum valebat, cum litteris legauit. Quibus litteris afflictæ Chriſtianæ Reipub. ſtatum grauiter deplorans, & quam ipſe acerbam ſane moleſtiam inde caperet, oſtendens, illum ad bellicas vires ſuas cum ceterorum Chriſtianorum principum armis coniungendas, ad frangendoſque Turcarum conatus impellebat. At licet ſummorum virorum opinione, fieri vix poſſe videretur, vt Principes in hanc belli ſocietatem coirent, ob varias inter ſe prætenſas cauſſas, quæ ſingulos ad ſuam quem-

B que rem curandam inducerent, nihilominus PIVS pro eo, quod optimi omnium parentis, aliudque nihil præter publicam ſalutem ſpectantis nomen ſibi pepererat, nullo ſuſpectæ fidei, quod ad ſe attineret, in animis Principum relicto loco, rem totam conficiendam ſuſcepit. Ludouicoq. mandauit, in primis Regem Catholicum edoceret, quo in periculo non modo Veneta, ſed etiam vniuerſa Chriſtiana reſpub. verſaretur, imminente bello ab hoſte potentiſſimo pariter, & immaniſſimo: qui licet Cypro tantum, atque alijs Venetorum ditionibus interminari videretur. verendum tamen eſſe, ne ceteris etiam Chriſtianorum oris. præſertim maritimis locis ipſius Regis pro nocendi opportunitate moliretur exitium. Quæ res Pontificem admoneret, vt pro ſuo paſtorali munere vniuerſo

C Chriſti gregi ſollicite proſpiceret, imminentibuſque periculis occurreret. Eam vero eſſe rei condicionem,vt quemadmodum Veneti per ſe ipſi tantam belli tempeſtatem diu ſuſtinere non poſſent, ſic ipſi Regi ad ſua mediterranei maris defendenda litora non ſatis eſſe præſidij. Itaque non liquere, vtrinam eorum magis in votis eſſe deberet id fœderis, quod vtriſque & ſumptus imminueret, & ditiones redderet tutiores, & earum amplificandarum in ſpem animos erigeret, cum præſertim & periculum eſſet commune, & ſuperiorum temporum difficultates ſublatæ iam eſſent; & item vtriſque id eſſet ingenij, vt regna quiſque ſua tenere niterentur, ad monarchiam neutiquam contendentes.Quod ſi Veneti per ſe ipſi tanta eſſent victoria potiti, id nequaquam Regi aut commodum fore, aut

D honorificum. quippe qui abſque illius ope tam egregiam nominis exiſtimationem, imperijque vires eſſent adepturi. at ſi Regijs auxilijs adiuti debellaſſent hoſtem, magnam partæ victoriæ laudem acceſſuram ipſi Regi, cuius ope res bene proceſſiſſet. Euincentibus vero Turcis, vniuerſum ferę belli pondus, cladiſque periculum regijs ditionibus imminere. Prudentis etiam eſſe conſilij, ſtatuere, nihil amplius fidendum eſſe hoſti, qui datam ſæpe fidem violare non dubitaſſet. Denique id auxilij ſe pro ſumma ipſius Regis in Chriſtianam rempub. pietate, debitoque tuendæ Catholicæ religionis officio depoſcere. ac pro conceſſu eccleſiaſticorum

Hiſpaniæ fructuum, quos Pius I V. ipſi Regi condonauerat, vt ille ſe ad A
centum armatas triremes contra Chriſtiani nominis hoſtes ſuſtentandas, obſtringeret, ad mediterranei maris oras tutas & integras conſeruandas. ac propterea ſe id ſubſidij libenter confirmaſſe, vt triremes ipſæ perfidorũ hoſtium telis propellendis deſeruirent. Sed non eſſe, cur magnopere laboraret in oſtendenda fœderis huius tam per ſe perſpicua ſiue neceſſitate, ſiue vtilitate, ſiue etiam honeſtate. præſertim apud Regem non minus prudentia ac pietate, quam animi, & imperij magnitudine maximum, ac potentiſſimum. qui, licet res ſua non ageretur, tamen pro ſingulari ſuo tuendæ Catholicæ Eccleſiæ ſtudio, & officio hanc diuinitus oblatam occaſionem libenter amplecti, eamque diuini beneficij loco ponere vellet, ac deberet. & cum rei huius peragendæ momenta Pontificis arbitrio, B
Oratorique in Vrbe ſuo Veneti detuliſſent, poſtulare ſe, vt Rex per procuratores ſuos Romæ apud ſe, quæ oporteret agi, & confici, primo quoque tempore mandaret. ne, dum per litteras, longaſque moras ob maxima locorum interualla res diutius extrahitur, periculis poſt ruinam occurratur. Rationibus ipſius Regis Pontificem pro ſingulari ſuo in eum amore, proque meritis eius, proba fide, non minus, quam Venetis, quibus minus deberet, conſulturum. Ceterum quando fœdus exiguo temporis interuallo ſanciri non poterat, impendentibus interim cladibus occurrens, vel per eum annum, Rex triremium ſuarum Venetis præberet auxilium. His igitur mandatis inſtructus ad X V I I. Kal. April. Roma profectus, Cordubam, vbi tum Rex morabatur, magnis itineribus peruenit. ab eoque be- C
nigne, & honorifice acceptus legationis ſuæ cauſſam, Pijq. conſilia breuiter expoſuit. Loquentem Rex attente, & libenter audiuit, deque ſingulari ſua in P I V M Pontif. obſeruantia ac pietate, nonnulla præfatus, ſe in eius ſtudia, votaque propenſum eſſe, claſſeque & commeatu Venetis ſe Pontificis gratia ſubuenturum oſtendit. Sed de ineunda Societate, quod maiore indigeret deliberatione, conſiliarios ſuos Hiſpali, quo tum ire properabat, velle conſulere. Hiſpalim proficiſcentem Regem Ludouicus proſequitur, denuoque cum eo, & cum Didaco Spinoſa S. R. E. Cardinali, Regij conſilij præſide, & cum alijs ſummis viris, ad quos PII litteras attulit, quique apud Regem gratia, & auctoritate plurimum poterant, de negotio ſæpe congreſſus, varias, quæ obijciebantur difficultates D
prudenter ſuperauit. ac magnam inde virtutis ſuæ laudem apud omnes conſecutus P I V M voti compotem fecit. Quo quidem etiam in negotio conficiendo Ioannis Baptiſtæ Caſtanei, Roſſani Archiepiſcopi, per id tempus ordinarij apud Regem Internuncij Pontificij, de quo ſupra facta mentio eſt, ſtudium & opera commendatur. Rex itaque, quod ad fœderis condiciones attineret, ſpatio ad deliberandum ſumpto, ſumma voluntate ſe Pontifici obſecuturum eſſe reſpondit. atque interim, dum Oratori in Vrbe ſuo, alijſque, vt oporteret, ea de re quid agendum decerne-

ret,

A ret, vt imminentibus periculis occurreret, confeſtim quinquaginta triremes hinc inde in Italico mari collectas in Siciliam deduci iuſſit; ac Neapolis, Siciliæque Proregibus, vt quam PIVS poſtulauerat, Venetis frumenti copiam faceret, edixit. ac triremes ipſas, Venetis addixit auxilijs; eaſque gubernantem Ioannem Andream Auriam Melphiæ Principem, vt Pontificiæ claſſis præfecti monitis obſecundaret, admonuit.

Marcus Antonius Columna Pontificiæ claſſi præficitur. Cap. II.

B PIVS vero præfecturæ munus Marco Antonio Columnæ, Paleani, Taleacotijque Duci, Neapolitani regni equitum Magiſtro III. Idus Iunij, hoc anno PIVS detulit. Eumque vtpote virum prudentiſſimi conſilij, ac bellicæ virtutis laudibus inſignem duodecim Pontificijs triremibus cũ poteſtate præfecit. Quæ res magno apparatu, ac pompa confecta eſt. Nam ad cæleſtem opem pro feliciſſimo rerum ſucceſſu ſuppliciter implorandam per Marcum Antonium Cardinalem Columnam, corã Pontifice in publico ampliſſimorum Patrum cœtu, in ſacello Pontificio, peracto ſacroſancto Miſſæ ſacrificio, PIVS ſacris de more precibus adhi-
C bitis, ſuis ipſe manibus Columnæ dedit præfecturæ vexillum ex damaſceno ſerico rubro confectum. In quo erat Chriſti Domini de cruce pendentis imago depicta, atque hinc inde effigies ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli his verbis inſcriptis. IN HOC SIGNO VINCES. Vt, qui Conſtantini illius Magni pietatem, & animi magnitudinem egregie referret, is eodem, quo ille, fauſto, ac ſalutari ſigno tamquam hoſtilis cuiuſque, & infeſtæ violentiæ propugnaculo contra Chriſtiani nominis hoſtes feliciſſime vteretur. Porro Catholico Regi pergratum accidit, id muneris Columnæ, quem ipſe plurimi faceret, a Pontifice mandatum eſſe, ad eumque perſcripſit, vt licet Auriæ loco, & auctoritate præſtaret, non tamen eius prudentiſſimi, & nauticarum
D rerum peritiſſimi Ducis conſilia vmquam ſpernenda ſibi eſſe arbitraretur. Columnam ſubinde PIVS Venetias miſit, vt XII. triremes a Venetis acceptas inſtrueret, atque alia ad eam expeditionem neceſſaria procuraret.

Digitized by Google

 A

Sebaſtianum Luſitaniæ Regem, vt Venetis opem ferat, & vxorem ducat, PIVS hortatur. Cap. III.

REBVS igitur in Hiſpania bene conſtitutis, Ludoui-
cus de Torres ad Sebaſtianum Luſitanię Regem, quod
ei præceperat PIVS, contendit. quem cum Sintræ,
quæ villa eſt haud longe ab Olyſſipone, conueniſſet,
Pontificis litteras, mandataque edidit. illumque non
tam vt ſociale fœdus iniret, quod ei tum Indicis, tum B
Africis expeditionibus impedito tantum oneris PIVS
imponere vereretur, ſed vt impendentibus Venetorum periculis, quam
poſſet, opem ferret, cohortatus eſt. His adiecit, quæ de Regijs nuptijs
procurandis in mandatis habebat. Pergratum Pontifici, ac bonis omni-
bus futurum, quin etiam ſibi, Regnoque ſuo perhoneſtum, ac ſalutare, ſi
Rex in animum induceret, Margaritam Caroli noni Galliarum Regis ſo-
rorem ſibi vxorem adſciſcere. ex qua proles maioribus digna ad tuendam
pietatem, regnumque ſuum ſtabiliendum procrearetur. Ad hæc Rex,
quod ad Venetos pertinet, ſe communi periculo ac metu commoueri.
neque ſibi voluntatem ad bellandum deeſſe, ſed facultatem. nec ita pri-
dem peſtilentiam exortam Olyſſiponem afflixiſſe, & vaſtitate facta, remi- C
ges ac milites abſumpſiſſe. cum primum Luſitania ſe ex clade refeciſſet,
publicæ rei non defuturum. multis nominibus id ſe facere debere. ſed
præcipue, quod PIO Pontifici, quem ipſe vnice coleret, gratificari, &
obſequi vehementer cuperet. gratias Deo quam maximas agendas eſſe,
quod hiſce calamitoſis temporibus tam vigilantem, ſanctumque paſto-
rem Eccleſiæ ſuæ præficere voluiſſet, qui tam præclaram, ac neceſſariam
Principum ſocietatem ad Chriſtianam Rempublicam ab hoſtium furore
vindicandam conciliare niteretur. arctiſſimis porro ſe amoris vinculis Ve-
netorum Senatui coniunctum eſſe. quem ſciret in Principis patris baptiſ-
mo ſponſorem adhibitum fuiſſe. confidere ſe proximo anno triginta na-
uigiorum, & eo maiorem claſſem lectiſſima Luſitanicæ iuuentutis manu D
inſtructam auxilio miſſurum. At ſi minus quam expectaretur, præſtaret,
id eum excuſare, quod in noui orbis tractu terreſtribus, ac naualibus co-
pijs cum Turcis continenter bellum gereret. ibi Chriſtianæ rei ſuam opē
vtiliorem fore, quam ſi in mediterraneo mari fœderatorum vires adauxiſ-
ſet. Quod vero ad vxoris ducendæ rationem attineret, ſe in ea quoque
re optimam PII voluntatem, paternamque charitatem & agnoſcere, &
venerari. Sed quoniam ea de re inter ſe & Philippum Hiſpaniarum Re-
gem auunculum ſuum iam agitatum erat, variaque interceſſerant conſi-

lia,

Digitized by Google

A lia, de quibus Pontifex haud ſatis edoctus Roma proficiſcenti Ludouico certi quicquam præſcribere non potuiſset, exſpectandum eſse, quid PIVS his litteris reſponderet, quas ad eum, & ad ſuum in Vrbe Oratorem ſuper ea re proxime dediſset. Hæc per Internuncium, & per Apoſtolicas litteras ad Regem ipſum, & ad Henricum Cardinalem, eius patruum, Principem ætate, & auctoritate grauiſſimum, & ad Catharinam Regis auiam, feminam non minore pietate, quam prudentia præſtantem, cum diu multumque agitata fuiſsent, nihil denique confectum eſt. Itaque Ludouicus cum benigno reſponſo magis, quam rerum obtentu, a Luſitano dimiſſus, Pontificis iuſsu in Hiſpaniam reuocatur, vt Regem Catholicum de fœdere iungendo in officio contineret; eumque, vt ea de re quam primum
B ad ſuos in Vrbem mandata perſcriberet, hortaretur.

Chriſtianæ claſſes coniunguntur, fœduſq. tractatur. Cap. IV.

INTERIM vero per litteras PIVS Auriam admonuit, vt primo quoque tempore Regis Catholici claſſem cum Pontificijs, ac Venetis triremibus ex compoſito iungendam curaret. Fecit ille ſtatim, quod iuſſus erat. Itaque ſub æſtatis finem, hoc an-
C no M. D. LXX. Chriſtianorum claſſis tota ſimul centum & octoginta fere triremibus, vndecim onerarijs, & duodecim, quas vocant, Galeaceis conſtabat. in Cretamq. deuecta inſtitit, vt Cyprum verſus proueheretur. Vbi iam validiſſimus Turcarum exercitus trecentis circiter nauigijs, ac cum terreſtribus, tum naualibus copijs inſtructus, Nicoſiam celeberrimam, eamdemq. munitiſſimam vrbem mediterraneam circumſedebat. Verum Chriſtiana claſſis opportuna in dies capiens conſilia, deque Turcarum progreſſu ad eos profligandos idemtidem certior facta, demum cognouit obſeſſam vrbem iam in hoſtium poteſtatem perueniſſe. Quo tempore inter Columnam & Auriam importune coorta controuerſia eſt, Auria ſe Columnæ placita vbique ſe-
D qui non debere profitente. Itaque turbata concordia, nihil proficiebatur. Hac re cognita PIVS, vehementer condoluit. & quamquam Italicæ gentis diſſenſionem, percutiendique fœderis difficultatem animaduerteret, ac tam ingentem, & validam claſsem fere omnem Italicis inſtructam viribus, diuerſas in ſententias leui momento diſtractam eſse intelligeret, non tamen deſeruit ſeſe. Verum Deo, ad quem, vti dicetur, aſſiduis precibus confugere ſolebat, confidendum eſse ratus, eumque precatus, vt ea controuerſia componeretur, obtinuit. Interea Catholici Regis de fœdere mandata ad PIVM afferuntur. quibus Rex, quod ad rationes

tiones

tiones ſuas attineret, Antonio Perenoto Granuellano, & Franciſco Pace- A
co Cardinalibus,& Ioanni e Stunica Oratori in Vrbe ſuo,eius rei tractan-
dæ, & conficiendæ prouinciam delegabat, arbitro Pontifice conſtituto.
Veneti vero Michaelem Surianum, de quo iam dixi, pro ſe decreuerunt.
Quæ mandata qua par erat auctoritate munita, delegatoſque viros cum
tantæ rei & agendæ, & explicandæ aptos eſse PIVS approbaſset, eos ad-
uocatos ad ſe in hanc ſententiam allocutus eſt.

Maximis de rebus,iiſque Reip. Chriſtianæ ſummopere neceſsarijs,hoc
tempore vobis, dilecti filij, eſt propoſita deliberatio. Nam, vt videtis, in
hoc ſummum orbis terræ conſilium adhibiti eſtis ad agendum, ac proui-
dendum, qua ratione, ac via,icto inter Chriſtianos Principes fœdere,bel-
lum & maximum, & maxime pium,ac periculoſum,contra Turcas,acer- B
rimos Chriſtiani nominis hoſtes,non tam inferri vltro, quam nobis illatũ
ſuſtineri neceſsario, atque a noſtris omnium ceruicibus depelli, propulſa-
rique poſſit. Agitur ergo in hac cauſsa de protegenda Eccleſia Catholi-
ca, de totius Chriſtianæ rei, in primis vero de veſtrorum Principum,qui-
bus proximum imminet periculum, ſalute ac dignitate conſeruanda. de-
nique (quod rebus omnibus antiquius vobis eſse debet) de diuini nominis
honore ac gloria cum piorum omnium bono coniuncta, & tutanda, &
augenda; vel etiam (quod Deus auertat) magno noſtro cum damno,
ſempiternoq. dedecore plurimum imminuenda. Iam vero conſpicimus,
ac ſummo noſtro cum dolore, nec ſine Chriſtianorum Principum igno-
minia ſentimus, quas iniurias, quas clades immaniſſimus Turcarum Ty- C
rannus olim nobis intulerit. quam multas, eaſque nobiliſſimas, ac veræ
pietatis antea cultu florentiſſimas, & vrbes, & inſulas, & prouincias, &
regna nobis eripuerit, & vſurparit. Diſcordia Principum Chriſtianorum
fons malorum omnium, & origo eſt. Dum enim ij aut inteſtinis diſſi-
dijs, ac bellis mutuo ſeſe conterunt, & miſerabiliter exagitant, aut alij
aliud volentes in contrarias ſæpe ſententias diſtracti ſuam quiſque rem
cupidius procurant, interim barbarus ille hoſtis Aſiam fere omnem, &
magnam Africæ, magnam Europæ quoque partem quondam inuaſiſſe,
ac ſibi ſubieciſſe non contentus, ecce noſtris temporibus Rhodum inſulã
cepit, ac Melitam aggreſſus,Chium, atque alias inſulas, & regiones occu-
pauit: expugnatoque Sigeto, bonam Pannoniæ partem ſuo ſubegit im- D
perio. Nunc vero Selymus terra, marique ingenti exercitu comparato,
vniuerſæ Chriſtianæ Reip. exitium intentans, ante omnia Cypri regnum
obtinere contendit. vt non ſine cauſſa nobis omnibus inde ſit grauiter
pertimeſcendum, ne ſœuiſſimus hoſtis, idemque potentiſſimus, viribus
auctus,& ad maiora nobis inferenda detrimenta in dies factus audacior,in
Cretam, Siciliamque tranſgreſſus, & cunctis mediterraneis inſulis, portu-
bus, oriſque potitus,in Italiam, hoc eſt, in Chriſtianorum viſcera tandem
irrumpat, omniaque ſubuertat. Quod quidem, ne ad peccatorum no-

ſtrorum

ſtrorum vltionem fieri Deus permittat, vt aſſiduis precibus, ac meliore
„ genere vitæ nobiſcum enixe contendere decet Chriſtianos omnes, ſic in
„ primis ſummi Principes ſenſibus, ac viribus coniunctis, pro ſuo ſibi diui-
„ nitus tradito tuendæ Chriſtianæ reip. munere, impendentis periculi cala-
„ mitatem nobiſcum omni ope debent arcere. Nos autem, quos licet indi-
„ gnos diuina prouidentia in hac totius orbis cuſtodia, & tamquam in ſpe-
„ cula collocauit, vt integram ab exitio, liberam a periculo, vacuam a metu
„ rem Chriſtianam omnem noſtra vigilia, ac cura redderemus, Eccleſiam-
„ que Dei, quam ipſe acquiſiuit ſanguine ſuo, nobiſque commiſit, ſartam
„ & tectam conſeruaremus, officio noſtro deeſſe nullo modo poſſumus, nec
„ volumus, aut debemus. Quare, quando ſoli tantæ rei pondus ſuſtinere
B non valemus, Reges, ac Principes Catholici nominis iam pridem & mo-
„ nere, & hortari, & rogare pro noſtra auctoritate non deſiſtimus, vt com-
„ munis hanc belli ſocietatem pro ſuo defendendæ religionis officio nobiſ-
„ cum inire velint. Quam ad rem annuente Deo, cum veſtrorum Princi-
„ pum, quorum potiſſimum hoc bello res agitur, animos paratos inueneri-
„ mus, veſtræ prudentiæ nunc eſt, veſtrique conſilij, diligenter agere, pro-
„ uidere, & efficere, ne quid impediat, aut interturbet, quo minus ſanctiſſi-
„ ma hæc iuxta, & neceſſaria iungi, conflarique ſocietas poſſit. Nihil autẽ
„ impediet, ſi in communi periculo communia potius, quam priuata com-
„ moda procuraueritis; ſi (quod vos pro veſtra integritate, & prudentia
„ facturos eſſe confidimus) ſtatueritis, nihil eſſe poſſe tanti, quod honori
C diuino, quod Eccleſiæ ſanctæ ſaluti, quod veſtrorum Principum incolu-
„ mitati, quod regnorum ipſorum bono, quod piorum denique omnium
„ votis, quæ vniuerſa hoc in diſcrimen adducuntur, anteferendum putetis.
„ Si communem peſtem communibus quoque remedijs ac viribus auerti
„ oportere, ſi totius Chriſtiani nominis hoſtem, omnium ſi fieri poſſit, Chri-
„ ſtianorum armis, & opibus compeſcendum, debellandum, euertendum
„ decreueritis. neque poſſe Regem vnum, aut alterum, quamuis præpoten-
„ tem, per ſe tantam belli molem ſuſtinere, ſed complurium potentiſſimo-
„ rum Principum coniunctas vires, diuiniſque & humanis opibus inſtructas
„ optime poſſe quoſuis Turcarum, & barbararum gentium, aut exercitus
„ frangere, aut conatus comprimere, aut furorem extinguere, aut imperiũ,
D nomenque delere. Non deerunt nobis hoc ad efficiendum tum diuina,
„ tum humana ſubſidia. Aderit tam pijs conatibus ille ipſe, qui Eccleſiam
„ ſuam nec antea deſeruit vllo tempore, nec in præſens, aut in poſterum pro
„ ſua clementia eſt vmquam deſerturus. Nec fallere promiſſa poſſunt eius
„ nos confirmantis illis verbis: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque* *Matth. 28.*
„ *ad conſummationem ſæculi: Confidite, Ego vici mundum: & Portæ in-* *Io. & Mat-*
„ *feri non prævalebunt aduerſus Eccleſiam meam.* *th. 16.*
„ Quæ tamen auxilia nobis ea lege Deus repromiſit, vt quantum in no-
„ bis eſt, ſemper connitamur efficere. Quod vero ad humana præſidia ſpe-
ctat,

ctat, non ſolum veſtrorum Principum animos in hanc expeditionem A
propenſos, ſed etiam paratos exercitus, & ad dimicandum alacres, iam
instructas claſſes, & in aciem deductas, iam fortiſſimos duces, ac prom-
ptos habemus. Tantum hæc omnia, vt firmiora, validiora, ac diuturnio-
ra fiant, ſanctiſſimi fœderis vinculo colliganda ſunt. Quæ cum ita ſint,
videte quæſo, ne Chriſtianæ reipub. exitioſum, & nobis permoleſtum, &
vobis turpe ſit, huic ſummo conſilio, præſertim in re tam aperta, quæ per
ſe ipſa loquitur, conſilium intelligi defuiſſe. Sed arripite opportunam
hanc, quam Deus nobis offert, occaſionem. quæ alijs temporibus optari
quidem illa poſſet, ſed par numquam certe reperiri. quin eam ſi neglexe-
rimus, id apud poſteros noſtros merito nobis probro fuerit ſempiterno.
Quod ſi diuinitus oblata tam prçclara occaſione vti voluerimus, cum per- B
petuo decore, ſaluteque frementis rabidi illius canis in nos ſæuientis den-
tes infringemus. Florentiſſimum Cypri regnum, quod omni ope tueri,
conſeruareq. debemus, non modo Venetæ, ſed vniuerſæ Chriſtianæ rei-
publicæ vindicabimus. nobiſque ad ſacroſanctum illud Saluatoris noſtri
ſepulchrum, atque alia Palæſtinæ loca, ipſius Chriſti Domini conſecrata
veſtigijs, feliciter recipienda viam aperiemus, cum ad ea nullus alius no-
bis aditus relinquatur. Nam cum olim Hieroſolymitani regni recepta
poſſeſſio eſt, ſuadente humili quodam fratre cum Vrbano II. deceſſore
noſtro, Chriſtianos Principes fere omnes in eam expeditionem impellen-
te, per Conſtantinopolitanos fines traiectus fuit Chriſtianus exercitus.
quod nunc fieri nullo modo poteſt. Sed cum vna Cyprij maris nauiga- C
tione in Palæſtinam commodius adeatur, retenta Cypro, ad illas Terræ
ſanctæ ditiones recuperandas faciles patebunt aditus. Nec dubitare de-
bemus, hoc inter nos percuſſo fœdere, quin alij Catholici quoque Prin-
cipes in id ipſum deinceps facile conſpirent. Quorum enim vna fides eſt,
vna religio, eorum etiam ad illam tuendam, ac propagandam vnus debet
eſſe animus, vna contentio. Et quorum idem eſt periculum, eorum quo-
que ad id depellendum idem ſtudium, iunctaque potentia debet adhibe-
ri. Vt quemadmodum omnis omnium Regum virtus, auctoritas, digni-
tas, ſplendor, opes, atque potentia a Deo velut ſummo vniuerſæ poteſtatis
fonte deriuant, ita ad illius & protegendum cultum, & gloriam amplifi-
candam ea cuncta certatim conferantur. Ego vero, quod ad me attinet, D
illud aperte profiteor, ſi huic expeditioni præſentiam meam vllo modo
prodeſſe poſſe conſiderem, non modo me periculis omnibus libenter ex-
ponerem, ſed inter primos etiam pro gloria Dei, & pro Chriſtianæ reip.
ſalute ſanguinem, & vitam alacriter profunderem.

Hac cohortatione commoti ſunt vehementer principum virorum ani-
mi rei conficiendæ præſidentium: ac PII magnitudine animi, probitateq.
commendata, vna cum Cardinalibus tractando fœderi ab eo præpoſitis
conuenerunt. Hi autem fuere, Ioannes Moronus, Michael Bonellus, Ioan-

nes

A nes Aldobrandinus, Carolus Craſſus, cui vita functo Ioannes Paulus Eccleſia ſuffectus eſt, Petrus Donatus Cæſius, Hieronymus Ruſticucius, viri prudentia, pietate, & rerum vſu præſtantiſſimi. quos omnes (Morono excepto) in ampliſſimum Cardinalium ordinem ipſe cooptauerat. Principio res inibi fuit, vt actum de ea propemodum eſſe videretur. Nam Regij Venetos id ſupplices efflagitaturos eſſe confidentes, condiciones vt proponerent ipſi, præſtolabantur. Veneti contra, fœdus, quod nequaquam depoſcebant ipſi, ſed Pontifex, non minori illis, quam ſibi commodo futurum eſſe profitentes, ea de re agere primi recuſabant. Quocirca PIVS, vt omnem tolleret difficultatem, is eſſe voluit, qui vtroſque ad id precatus impelleret, cauſſam hanc, quæ ad vniuerſam Chri-
B ſtianam Rempublicam pertineret, priuatis omnibus omnium rationibus anteferendam eſſe demonſtrans. Inde porro quædam rerum veluti capita propoſuit, quibus negotium confici conuenienter poſſet; eaque ipſis dedit expendenda. Regij vero, Pontificijs etiam nonnullis aſſentientibus, eam ad id legem volebant adhiberi, vt ſocietas aduerſus infideles omnes conflaretur. ac nominatim in Mauritaniam, Principemque Seriphum, qui Philippo Regi Catholico intra fretum Herculeum infeſtus eſſe poterat. At Surianus obſiſtere. ſe non eſſe ad id agendum admiſſos, niſi vt in Turcas fœdus iniretur. hoc tantum & Principes rogatos eſſe. hoc ſibi ab Repub. ſua datum in mandatis. de ceteris vero gentibus ac Regibus nominatim agere, non eſſe, ſtatuere, ſed euertere, quod præcipue quærere-
C tur. A quibus enim ſperatur auxilium, eorum non irritandos, ſed conciliandos potius eſſe animos. neque ijs inijciendam ſuſpicionem eſſe, quorum aduerſus communem hoſtem eſſent exſpectanda ſubſidia. nam & Sophum Perſarum Regem, quem Chriſtianis auxilio futurum ſperarent (quod etiam Cardinalis Moronus cum Suriano ſentiens præmonuit) Infidelium numero cenſeri. In Mauritanos autem ſocietatem inire, illis potius, quam ſocijs honotificum videri: minuſq. decere Hiſpaniarum Regem potentiſſimum ad hoſtes nulla ferme inſtructos claſſe debellandos ſociorum auxilium quærere. Hac igitur approbata ſententia, in Turcas tantum, & in loca illis ſubiecta, nominatim in Iuliam Cæſaream (quæ nunc appellatur Algerium) Tunetum, ac Tripolim ſociale bellum ſuſci-
D piendum eſſe cenſuerunt. Erant porro, qui vellent ad fœderis pacta magis conſtabilienda, ea anathematis vinculis obligari. Sed Venetis datam inter Principes fidem ſufficere demonſtrantibus, aſſenſum eſt. In his, atque alijs ſententiarum varietatibus, quas omnes hoc loco referre longum ſit, minimeque neceſſarium, præſertim de communi ſumptuum collatione, diu multumque diſceptatum. Erant ij ſumptus in ſingulos menſes aureorum nummum ſexcentena fere millia. Surianus pro ſua Republ. quartam partem, præterea nihil in medium conferendum decernebat. Regij vero dimidium tantum. cum interim ſextam partem contribuere

vix poſſet Eccleſia, vti fecit in fœdere icto, anno M.D.XXXVII. A
præſertim quod ab eo tempore annua Pontificis vectigalia minus qua-
dringentis millibus aureorum haberent. Itaque Pontifex quinque tan-
tum & triginta millia ſe tribuere poſſe pollicitus, quod reliquum erat one-
ris, æqua portione Regem inter & Venetos diſtribuendum eſſe dicebat.
longe tamen plura, quam pollicitus eſſet, vti factum conſtat, poſtea
præſtiturus.

Totius fœderatorum exercitus Imperator deligitur, fœduſque ſancitur. Cap. V.

DE totius porro ineundæ ſocietatis exercitus duce de- B
ſignando haud leuis contentio fuit. Hiſpanis con-
tendentibus, vt ad id Regius aliquis propterea decer-
neretur, quod & Rex ipſe plura, quam alij, in id ſub-
ſidia conferret, & hoc ad regiam exiſtimationem
valde pertineret; eam tamen electionem comproba-
ri Pontificis, Venetorumque volebant arbitrio. At
Veneti indictum ſibi fuiſſe bellum obijcere. idq. in mari orientali geren-
dum, vbi ſui vel duces, vel milites locorum peritia præſtarent. vbi quo-
que Turcis ſubiecti populi, Venetis potius, quam Regijs, aut Pontificijs ſi-
gnis ad ſe illa ſeruitute eximendos excitarentur. denique ſe maiore claſſe
inſtructos eſſe. propterea e ſuis vnum totius belli ducem conſtitui par eſſe. C
Aſſenſere demum, vt tres Imperatores eſſent, qui deliberarent de rebus
omnibus, eorumque deliberationes, atque conſilia, quod ad executio-
nem attinet, arbitrio Pontificis remitterentur. Ceterum PIVS ſupremã
hanc præfecturam Emanueli Philiberto, Sabaudiæ Duci, vtpote Principi
ſumma auctoritate, ac bellicarum rerum vſu præclariſſimo mandare ma-
xime cupiebat. eaq. de re cum ipſius ſenſum per litteras exploraſſet, ille
pro ſua pietate, animiq. moderatione reſpondit, ſe Pontificis nutu in bel-
lum contra Turcas, tantum vt auxiliarem militem, libenter profecturum;
nullumq. laborem, aut periculum, vt Chriſtianæ reip. prodeſſet, ac PIO
obtemperaret, vmquam detrectaturum. Verum ne Pontifex voti com-
pos fieret, aliorum obſtitere ſuſpiciones. Venetis quidem obijcientibus, D
quod cum alia multa id præpedire viderentur, tum illud in primis, quo-
niam ille Cyprium in regnum ſibi ius eſſe prætenderet. Hiſpanis vero, ne
id imperij præpotenti viro, ditioneſq. ſuas amplificare cupienti deferre-
tur, obſiſtentibus, vnumq. Ioannem Auſtriacum Cæſaris Caroli V. filiũ
depoſcentibus. His tamen, ne a Pontifice prorſus diffidere viderentur,
placebat, vt rei quidem terreſtri Sabaudius ipſe, nauali vero præficeretur
Auſtriacus. At vero PIVS totius belli ſummam vni potius, quam pluri-
bus committendam eſſe ratus, negotium ita confecit, vt, cunctis appro-
banti-

A bantibus, ſummum belli ducem atque præfectum Auſtriacum ipſum declararit: qui rei nauali, terreſtriq. cum imperio præſideret. Erat is ſupra ætatem tot, tantiſq. bellicarum rerum laudibus inſignis, vt tanti belli molem ei tradi tuto poſſe, cum paulo ante res bene geſta in tumultu Bætico contra Mauros, tum naualis huius expeditionis feliciſſimus exitus indicarit. Proſpiciebat enim PIVS, ope diuina, fore, vt Chriſtiana res in eo bello proſpere procederet, & cum eum vti ſummum belli ducem aliorum conſilia audire, præſtareq. oporteret, futurum, vt res celerius conficeretur; rebuſq. deliberandis, ex trium præfectorum ſuffragijs, duobus euincētibus, Pontificij, Venetique ducum ſententia facile conueniret. quippe qui cum hoſte congredi magis cuperent, ac bellum extrahere ijs foret incommo-
B dius, quam Hiſpanis. Veneti autem primum Hieronymum Zanium, deinde, eo reuocato, Sebaſtianum Venerium, viros prudentiſſimos, ac rerum maritimarum peritiſſimos ſuæ claſſis imperatores declarauerunt. Diſceptatum porro eſt de ſummi Imperatoris Vicario conſtituendo; quando Ioannes expeditioni coram præeſſe non poſſet. Id igitur muneris poſt varias contentiones PIVS detulit Columnæ Pontificiæ claſſis præfecto, qui nec ita pridem de rebus ab ſe tum geſtis, tum gerendis cum Pontifice cōmunicaturus Romam e claſſe redierat. atque hunc ſubinde Venetias miſit, qui non mediocriter nutantes Venetorum animos confirmaret. ij nāq. ſuſpicati, ne Surianus maturandi fœderis impenſe cupidus, plura, quam habuerat in mandatis, præſtitiſſet, Ioannem Superantium illi collegam
C adiunxerant, qui rem difficultatibus obſtruebat. Verebatur etiam PIVS, ne Veneti ancipiti diſtracti conſilio rem protrahere cuperent, ſpe ducti, fore, vt Turca pacis conſilium iniret. Non defuere tamen, qui obijcerent PIO, nequaquam e dignitate Pontificia factum videri, ab ſe aliquem eadem re Venetias mitti. quibus ipſe reſpondit, ſe pro communi Chriſtianæ rei beneficio indigna quæque perpeti velle, atque extrema virium experiri. Quod ſi Veneti ſua explicare conſilia noluiſſent, ſacratiſſimum Chriſti ſanguinem pro ijs, quos Turca iam captiuos tenebat, effuſum de illis pœnas repetiturum. Columna igitur Venetias profectus, rem ita compoſuit, ac tā præclare ſeſe geſſit, vt magnam prudentiæ laudem inde conſecutus, eam legationem neceſſariam fuiſſe demonſtraret. Iam vero tot tantiſq. difficul-
D tatibus res erat impedita, vt ſanctum hoc, & neceſſariū fœdus fieri minime poſſe dicerent ſapientes viri, niſi ſumma virtus, acre ſtudiū, ſingularis prudentia, ac patientia PII Pontificis, bene iuuante Deo, cunctis ſubmotis impedimentis, rem ad exitum perduxiſſet. Poſt multas igitur, & graues, & longas contentiones, anno M D. L X X I. ad X I I I. Kal. Iunij confectū eſt negotium; atque in publico Pontificis, & Cardinalium conſeſſu ſolemnis iuriſiurandi religione ſancitum fœdus, magna piorum lætitia ſubinde promulgatum in has conuenit condiciones.

Sacri fœderis condiciones. A
Cap. VI.

PIVS V. Pontifex Max. Hiſpaniarum Rex Catholicus Philippus; & Veneta Reſpub. fœdere perpetuo junguntur tam ad inferendum bellum, quam ad illatum quoque propellendum, aduerſus Turcam, & omnes, quas ille poſſidet, ditiones. Iulia Cæſarea, quæ nunc Algerium appellatur, Tuneto, ac Tripoli etiam comprehenſis.

Bellicus fœderatorum apparatus ſit, triremes CC. onerariæ centum, B
Italorum, Hiſpanorum, & Germanorum peditum quinquaginta millia, equitum leuis armaturæ quattuor millia, & quingenti, bellicis tormentis tum maioribus, tum minoribus, commeatu, ceteriſque rebus neceſſarijs inſtructi.

Opes & apparatus eiuſmodi quotannis menſe Martio, aut Aprili ad ſummum, in promptu ſint in Orientali mari, vt ijs rebus belli duces ad fœderatorum, & Chriſtianæ reip. vtilitatem pro opportunitate rerum, ac temporum vti poſſint.

Quod ſi hoſtes aduerſus ſociorum loca bellum ſuſceperint, claſſium præfecti, vel cum omnibus copijs, vel cum earum parte, ante ſuſcepta expeditione relicta, opem ferant, omneſque vires ad auxilium vexato- C
rum conuertant.

Fœderatorum Principum Oratores quotannis per autumnum de ſuſcipienda in annum inſequentem expeditione, ac de copijs comparandis cum Pontifice Romæ deliberent, decernantque.

Pontifex, Sedeſque Apoſtolica duodecim triremes rebus omnibus neceſſarijs ornatas, ac tria millia peditum, equiteſque ducentos, & ſeptuaginta præbeat.

Pontifex ſextantem, Rex Catholicus ſemiſſem, Veneti trientem totius ſumptus bellici tribuant.

Sumptus, quos facere Pontifex non poſſit, pro ratione ſuarum partium Rex & Veneti ſuppleant. Si quid Veneti plus ſua portione dederint, id D
Rex compenſare teneatur.

Veneti commemoratas duodecim triremes bellicis tormentis & armis præmunitas Pontifici commodent. quas ipſe milite, remige, & commeatibus inſtruat; & confecto bello, inſtructas Venetis reddat, niſi quid belli vis abſumpſerit.

Et quoniam fieri poteſt, vt rerum bellicis vſibus neceſſariarum maior vni, quam alteri copia ſuppetat; ſi quis plus ſua portione contulerit, ab alio ceteris in rebus compenſetur.

Digitized by Google

A Si commeatus fœderatis deeſſet, eum ſibi e locis ſuis, aut aliunde, prout commodius fuerit, capere liceat, moderato pretio; ſintque rei frumentariæ exportationes ſocijs omnibus liberæ, ad vſum copiarum. Nemini vero fas ſit ex ijs locis commeatum exportare, in quibus ineſſe contigerit; niſi prius fœderatorum claſſibus copijſque prouiſum fuerit. Liceat tamen Catholico Regi commeatum arbitratu ſuo Guletanis, Melitenſibus, claſſiſque ſuæ neceſſitatibus ex Neapolitano, Siculoque regnis deuectum prouidere.

Vbi vero certum vectigal exportantibus eſt impoſitum, id in ſociorum detrimentum augeri non poſſit; at vbi ordinarium portorium non exiſtit, id mediocrem ſummam non exuperet.

B Quod ſi Turcæ præſertim ab Algerio, Tuneto, Tripoliue Regem Catholicum bello petant, quo tempore nulla fœderatorum fieret expeditio, tum Veneti quinquaginta triremes bene munitas Regi ſubſidio mittant: quod ipſum fiat ab ipſo Rege, ſi Turca Venetos aggrederetur. atque id auxilij negari non poſſit, dummodo, qui bello premuntur, maiores non habeant vires, quam ſit fortaſſe, quod petunt, ſubſidium.

Si vero contra Algerium, aut Tunetum, aut Tripolim Hiſpanus bellum ſuſcipiat, quo tempore nulla ſociorum communis fiat expeditio, vel nullum a Turca Venetis graue periculum immineat, tunc Veneti quinquaginta bene validas, & inſtructas triremes ei mittant auxilio. id ipſumque pariter auxilium Hiſpanus Venetis ſimili condicione ſubmittat, quan

C do ipſi in Adriatico ſinu ab vrbe Apollonia, quæ nunc Velona dicitur, Venetias vſque bellum gererent.

Si quis Pontificiæ ditionis locus bello tentaretur, reliqui fœderati periculum nitantur auertere, ad eiuſque tutelam conſpirent.

Omnibus rebus & conſulendis, & decernendis, & adminiſtrandis tres fœderatorum Principum ſummi duces interſint. ratumque ſit, quod vel tres communi conſilio, vel duo decreuerint.

Bellicæ ſocietatis huius, & totius Chriſtianæ claſſis, maritimarumque & terreſtrium copiarum omnium ſummus Imperator ſit Ioannes Auſtriacus, qui vel de communi cum ceteris fœderatorum præfectis, vel ſaltem vnius de conſilio rebus omnibus moderetur. Quo abſente, vel impedito,

D ſumma cum poteſtate præſit Pontificiæ claſſis dux, Marcus Antonius Columna.

Summus Imperator in communi expeditione communi fœderatorum vexillo vtatur. in propria vero expeditione cum proprio vexillo præſit is, qui illam ſuſceperit.

Honorificus porro locus Cæſari, & Gallorum, & Luſitanorum Regibus pateat ad hanc belli ſocietatem ineundam. qui pro ſua ſinguli portione fœderis vires adaugeant.

Hos, & ceteros Chriſtianos Principes Pontifex pro ſua auctoritate pa-

M 3 terne

terne cohortetur; vt hoc inito ſociali fœdere, viribus & armis Chriſtianæ A reipub. conſulant. Quod vt fiat, ceteri quoque fœderati operam omnem, & auctoritatem adhibeant.

Loca communibus fœderatorum armis recepta inter ipſos diſtribuantur, vt in fœdere anni M. D. XXXVII. Tuneto, Algerio, Tripolique exceptis, quæ oppida ſint Philippi Regis. Tormenta vero, apparatuſque bellici vbiuis gentium venerint in poteſtatem, pro ratione ſumptuum inter fœderatos diuidantur.

Epidaurum, Raguſium nunc appellatum, eiuſque ager nullum a fœderatis detrimentum, aut incommodum accipiat, niſi aliqua iuſta de cauſſa vel Pontifici PIO, vel eius ſucceſſoribus ſecus viſum fuerit.

Neque vero per vllam cauſſam inter fœderatos controuerſia obijci poſ- B ſit, aut impedimentum, quo minus vel expeditio, vel fœdus non continuetur. atque eiuſmodi controuerſias, quælibetque diſſidia iudicare, tollere, vel componere, ſit PII Pontificis, eiuſque ſucceſſorum.

Ne cuiquam ex fœderatis liceat, aut per ſe, aut per alium, ceteris ſocijs inconſultis, ac non approbantibus, agere de pace, aut de inducijs, aut de vllo amicitiæ genere cum hoſte communi. Atque hæc quidem omnia bona fide, plene, & integre, vt Chriſtianos Principes decet, ſeruare ſtudeant fœderati.

Supplicationes indicit, bellicæ pecuniæ ſubſidia concedit, & comparat. Cap. VII. C

SANCITO fœdere, atque, vti diximus, promulgato, tum ad agendas gratias diuinæ maieſtati, tum ad cæleſtem opem implorandam, vt ea res bene, ac feliciter eueniret, publicas in Vrbe tridui ſupplicationes, quibus ipſe more ſuo pedes interfuit, & ampliſſimum per vniuerſum Chriſtianum orbem iubileum PIVS indixit. Cardinales omnes grauiter cohortatus, vt quiſque ſe, familiamque ſuam ad ipſas habendas ſupplicatio- D nes, ac iubileum ea religione promerendum componerent, vt & Deum placare, & Chriſtianis populis ſingulari pietatis exemplo eſſe poſſent. Mox cum intellexiſſet, Venetos ferme ſupra vires bellicorum ſumptuum magnitudinem bello contra Turcas gerendo ſuſtinere, clementer illis indulſit, vt in vniuerſa ditione Veneta ab ſacratis viris aureorum nummum centena millia in annos quinque, durante fœdere, per ſactos adminiſtros colligere poſſent. Similique vſus liberalitate in Regem Catholicum, ei multiplicem cogendæ pecuniæ tribuit facultatem. Atque illi centum triremes

Digitized by Google

A remes confirmauit, quæ ad maritima Italiæ tutanda præſidia, Pij I V. conceſſu, Eccleſiæ vectigalibus ſuſtentabantur. Inter hæc nonnullis PIO ſubijcientibus, opportune factum iri, ſi per eam occaſionem opimos prouentus, aut alia commoda conſanguineis ſuis apud Regem ipſe procuraret, ſe ſacrarum facultatum mercatorem nequaquam eſſe reſpondit; ſed eiuſmodi ſubſidia ad Chriſtianæ reip. ſalutem ſe gratuito, ac libenter conceſſiſſe, vt fœdus ictum eo liberalitatis vinculo ſanctius deuinciret. Ac vere id quidem. Neque enim ea prius vt concederet, adduci vmquam potuerat; nullam eiuſmodi cauſſam ſubeſſe videns. Et quoniam propter multa, eaque maxima, quæ & Melitenſibus, & Cæſari in Pannonia contra Turcas, & Gallorum Regi, & Belgis, Britanniſque Catholicis aduer-
B ſus hæreticos pugnantibus, tum pecuniarum, tum vero copiarum auxilia ſæpe miſerat, exhauſtum erat ærarium Pontificium, ex Vrbanis Magiſtratibus nonnullos bellici huius ſubſidij cauſſa vendere, vt moris eſt, prope cogebatur. Quare Cardinali Alexandrino ſororis ſuæ nepoti, Camerarij munus, quod ei ſuperiore anno contulerat, abrogare, venaleque habere conſtituit. Id vero Cardinali minime ingratum accidit. quin etiam is Chriſtianæ reipub. cauſſa in gratiam Pontificis tali munere libentiſſime ſeſe abdicans, P I O id poſtulanti reſpondit, ſi vellet eo genere ſubſidij ad eiuſmodi occaſionem vti, id maioris ſe in beneficij loco poſiturum, quam eo ipſo recipiendo poſuiſſet. Hunc igitur Magiſtratum, qui ſuapte natura venalis erat, vendidit P I V S ſeptuaginta millibus nummum au-
C reorum. Eademque de cauſſa Cameræ Apoſtolicæ Clericorum numerum, cum antea ſeptem eſſent, adauxit ad duodenarium. E quibus centum & vigintiquinque millia nummum aureorum collegit. Duodecim ditioribus Cœnobitarum Ordinibus, qui poſtea triginta duo aureorum millia in annos ſingulos ſe collaturos eſſe tranſegerunt, quadringentorum millium aureorum tributum imperauit. Ex quibus fidei Montem inſtituit, eumque Religionis Montem appellari decreuit. Atque eiſdem Ordinibus ipſius ſubſidij cauſſa, nonnulla bona ſua vendendi fecit poteſtatē. His & alijs prætereà Cœnobiis ſenas decimas impoſuit. Habitaque mendicantium Ordinum ratione, illorum tributum ad tres decimas, ex antiqua æſtimatione reuocauit. Super alios itidem ſacros fructus ac penſio-
D nes per Italiam, excepta Venetorum ditione, ſex decimas indixit. Ad hæc vſus quoq; ſemel eſt menſtruo fructu nonnullorum Romanæ curiæ Magiſtratuum. Statuit demum, vt exules tum clerici, tum laici ab exilio reuocarentur; in eos impoſita multa, per viros ad id electos definienda.

Fuere, qui per hanc occaſionem P I O proponerent, ex vſu maxime futurum, ſi ad eccleſiaſtica beneficia regreſſus ſacerdotibus concederet, nam inde decies fere centena aureorum millia colligi poſſe. quorum tamen conſilio minime acquieſcendum P I V S putauit. quod ea res ad alia multa & indigna, & indecora viam patefaceret. Sic enim fore, vt

ecccle-

eccleſiaſtica bona, quæ viris probis, ac ſapientibus arbitrio Pontificum di- A ſtribuenda eſſent, ſenſim ineptorum, & indignorum hominum fierent quaſi patrimonium: atque ita non virtuti, & eccleſiarum vtilitati, ſed carni, ac ſanguini, atque adeo impuris interdum adminiſtris conſuleretur. denique nullam tantam eſſe poſſe neceſſitatem, quæ Principẽ quemuis bonum, nedum Pontificem ſummum, ad ea, quæ vel diuinis, vel humanis legibus minime conſentanea ſint, publice concedenda debeat inducere. Verum ante omnia ſummo id ſibi ſtudio faciendum exiſtimauit, vt ſine cunctatione ad Chriſtianos Principes legationes decerneret. cum vt iunctum fœdus magis ac magis confirmaret, tum etiam vt eos ad moliendum, ſi fieri potuiſſet, Turcarum excidium impelleret, ac prouocaret. B

De Hiſpanienſi Cardinalis Alexandrini ad Philippum Regem Catholicum legatione. Cap. VIII.

IN ampliſſimo igitur Cardinalium conſeſſu, ad XIII. Kal. Iulias habito, Cardinalem Alexandrinum ad tres præcipuos Chriſtiani orbis, eoſdemque potentiſſimos, Hiſpaniæ videlicet, Galliæ, & Luſitaniæ Reges, & Cardinalem Commendonum abſentem C ad Cæſarem, Poloniæque Regem Legatos Apoſtolicos declarauit. Sed de Commendono poſtea; nunc de Alexandrino. cui ad Reges ipſos litteras dedit, paſtoralis ſtudij, ac paternæ charitatis plenas. quibus litteris, quam grauate præſenti illius ſibi & vnice cari, & intime coniuncti opera priuaretur, oſtendit. Huic proficiſcenti complures lectiſſimos ſacros proceres, viroſque præſtantiſſimos comites eſſe voluit. In his fuere præcipui, Hippolytus Aldobrandinus, iam ab ipſo PIO primum Romanæ Rotæ lectus Auditor, huiuſque legationis ac negotiorum omnium moderator, nunc Clemens VIII. Pontifex Max. Alexander Rianus, Apoſtolicæ Cameræ Auditor, Patriarcha Alexandrinus. Hippolytus Rubeus Epiſcopus Ticinenſis. Io. Franciſcus D Sangeorgius, Comes Blandratæ, mox Vrbis Præfectus, & Epiſcopus Aquenſis. Mattheus Contarellus, legationis huius, deinde Gregorij XIII. Datarius. Franciſcus Maria Taurufius, mox Auenionis, nunc Senarum Archiepiſcopus, omnes poſtea Cardinales. Cæſar Specianus poſt Nouarienſis, nunc Cremonenſis Epiſcopus. Gulielmus Baſtonus nunc Epiſcopus Ticinenſis. Vincentius Herculanus, & Bartholomæus a Lugo, ambo ex Dominicano Ordine Theologi; ille ad Sarnenſem primum, inde ad Forocornelienſem, mox ad Peruſinum; hic ad Interamnenſem

ſem

A ſem Epiſcopatum aſſumpti. Franciſcus Borgia, ex Gandiæ Duce religioſus, tunc Præpoſitus Generalis Societatis IESV. Annibal Craſſus, Cameræ Apoſtolicæ Clericus, poſt Epiſcopus Fauentinus. Pyrrus Tarus, & Io. Petrus Gislerius, præſules Romani. omnes viri pietate, rerum vſu, integritate, ſapientia, ceterarumque virtutum ſplendore conſpicui. vt præclarum hunc comitatum Romanæ aulæ florem, & Epiſcoporum, Cardinalium, ſummorumq. Pontificum quaſi ſeminarium fuiſſe nec immerito dixerimus.

His,& alijs omnibus PIVS cautum eſſe iuſſit, ne vllum omnino donorum genus ſeu a Principibus, ſeu ab alijs acciperent, neque pro ſeipſis, aut pro alijs Legati gratia apud ipſos Principes vterentur. ſuum enim eſ-B ſe, meritis præmijs eorum quemlibet afficere. Neque vero moram vllam interponere Legatum paſſus eſt, ſumma diligentia maturandæ profectionis primum ad Catholicum Regem, in quo maiora earum momenta rerum poſita eſſe videbantur. Itaque pridie Kal. Iul. Roma profectus,& in itinere cum ab alijs Italiæ Principibus, tum in primis a Sabaudio Duce, magnis acceptus honoribus,apud eum biduo commoratus,atque eius,optimique Principis Gulielmi Ioioſæ, Galliæ Narbonenſis Proregis, ductu per medios Galliarum hæreticos Auenionem vſque deductus incolumis, III. Kal. Octob. eiuſdem anni, Mantuam Carpetanorum (Madritum appellant) peruenit. ibique ab Rege, qui honoris cauſſa cum Regio comitatu ei obuiam proceſſit, honorificentiſſime,& humaniſſime fuit exce-C ptus. Redditis a Pontifice litteris Legatus oſtendit, tam ardenti communis ſalutis ſtudio PIVM teneri, vt ſi per ætatem licuiſſet, ipſe ad hæc cum Rege peragenda venturus fuiſſet; ſed quoquo modo poſſet, id abſentem agere, quod coram præſtare impediretur. ſummo Dei beneficio ſocialis belli fœdus in Turcam ſancitum eſse, nunc ineundam eſſe rationem,non modo, ne auxilia,quæ pepigiſsent, minuerentur; ſed vt noua,eaque maiora, ſi fieri poſset, adderentur. Regi ad rem Chriſtianam tutandam & conſeruandam nato, omnia tentanda, & conanda eſſe, vt furentem Chriſtiani nominis hoſtem reprimeret. eius opes & imperium quotidie magis augeſcere, Chriſtianorum imminui. niſi conando, audendoque Rex aliquid pro viribus moliretur,periculum imminere,ne, vt cœpiſſet, res Chri-D ſtiana laberetur. ſi bellum contra Turcam Rex ardentius ſuſcepiſſet,eum non modo illata ab eo vulnera vlciſci, ſed etiam tota Africa potiri poſſe. At ſi Venetorum vires frangerentur, Regi grauiora impendere pericula. cladibus, quas Pannoniæ, & Auſtriacis eius cognatis paſſim hoſtis intuliſſet, plus ſatis oſtendi, quo in diſcrimine res Hiſpana, & Italica verſaretur. ceteris quidem Principibus Chriſtianis minus turpe fore, ſi alienis periculis neglectis, ſua tuerentur; Philippum vero, qui opibus & auctoritate tantum valeret, vt merito columen Chriſtianæ reip. religioniſque præſidium haberetur, vix (quod pace tantæ maieſtatis dictum vellet) effugere vitu-

vituperationem poſſe, ſi quos Principes, aut nationes a Turca opprimi A
pateretur. omnium ſiue exiſtimatione, ſiue efflagitatione, neminem magis decere, quam Philippum, libertatis Chriſtianæ vindicem ſe præbere. Illi ergo, vt Chriſtianæ rei, ſibiq. conſuleret, difficillima quæque ſuperanda eſſe. Icti namque foederis viam, quæ a primis rerum agendarum conſilijs duxiſset ad deliberationes, magnas difficultates habuiſſe; ſed illam maiores habituram, quæ a deliberationibus ferret ad exequenda, abſoluendaque ea, quæ decreta fuiſsent. In primis igitur diligentiam adhibendã eſſe, vt ſtatutis locis ac temporibus rerum bellicarum apparatus, & copiæ præſto eſsent. cum pleriſque in rebus tarditatem, & procraſtinationem obeſſe, tum hoc bellum celeritate indigere. conſilia, vt Rex ipſe optime noſſet, eſſe temporum, quæ in horas mutarentur. cum negotiorum ma- B
turitates præteriiſsent, rerum opportunitates ſero, & nequicquam quæri. Ad rem igitur bene gerendam magni intereſſe, belli rationes ita conſtitui, vt ex re, & tempore conſilia capi poſsent. ne in rebus ſubitis, & anguſtis cum maturato opus eſset, Rex ſemper conſulendus, interiectoque longo terrarum ſpatio ex Hiſpania deliberationes ſemper eſsent exſpectandæ. Omnia præterea Regem experiri, & tentare oportere, vt Maximilianus Cæſar, & Carolus Galliæ Rex in hanc belli cauſsam deſcenderent. omnia autem proſpere proceſsura, ſi hoſtis terreſtribus Chriſtianorum, & naualibus copijs vrgeretur. Hæc, in quibus ſecundum Deum ſpes ſalutis conſiſteret, PIVM non ſolum petere, & obteſtari, ſed etiam quaſi debita ab eo Rege poſcere, cuius, Deo bene iuuante, quam maximæ in orbe C
terrarum opes eſsent.

Legatum hæc, & alia referentem benigne Rex audiuit. PIO, qui de Chriſtiana repub. numquam, niſi diuine cogitaſset, ſe maximas gratias agere, maiores etiam habere. primum, quod tali mente eſset, quali caput, & ſummum columen rei Chriſtianæ eſſe deceret. deinde, quod Alexandrinum Cardinalem, conſiliorum & pietatis auunculi effigiem ad ſe miſiſset. PII mandata ſibi curæ futura. omniaque prout tempus, & res fineret, ſe diligenter acturum. In primis ergo Ioanni Auſtriaco in eam expeditionem profecturo mandauit, vt expleta eius anni nauigatione, cum triremibus, cunctiſque bellicis opibus in Italia ſubſiſteret, quamuis paulo ante eidem iuſſiſſet, vt hibernatum rediret in Hiſpaniam. D
Deinde vt nulla de re ad initam ſocietatem pertinẽte, ex Hiſpania dehinc Romæ, aut in claſſe exſpectanda deliberatio eſſet; liberam poteſtatem cognoſcendi, & decernendi, quæ ex vſu eſſent, Granuellio, & Paceco Cardinalibus, Stunicæque Oratori ſuo permiſit. Quicquid illi Romæ conſtituiſſent, id ratum, firmumque perinde, ac ſi apud ſe actum eſſet, futurũ. Præterea iuſſit, vt præſcriptis temporibus decreta ſubſidia præberentur. denique per litteras & Cæſarem, & Galliarum Regem ad ineundam fœderis ſocietatẽ, vt Legatus PII verbis poſtulauerat, grauiter cohortatus eſt.

Initæ

A Initę vero Societatis rebus hunc in modum conſtitutis,Legatus habere ſe ad eum priuata Pontificis mandata demonſtrat. quæ etſi non ad belli rationem,ad tollendas tamen diſſidiorum cauſſas pertinerent. PIO ſemper id animi fuiſſe, vt amicos, & Sedis Apoſtolicæ ſtudioſos Reges non modo nihil ſui iuris deperdere, ſed etiam dignitate, gratia,& honore auctiores eſſe vellet. Quæ ceteri ſummi Pontifices in Neapolis,Siciliæque Reges olim contuliſſent, ea ita firma eſſe debere, vt ne quid de ſacroſanctæ Sedis iure derogetur.Sed in eorum regnorum adminiſtrationem multas corruptelas irrepſiſſe,quæ ſacris legibus,ac Pontificiæ auctoritati repugnarent. vt inter alia,quod Regij conſtituta in Sicilia monarchia,quæ ad Apoſtolicæ Sedis patrimonium pertinet, in ſacros viros ius ſibi vindica-
B rent; & in Neapolitani regni finibus Concilij Tridentini decretis non obtemperaretur: Pontificijſque litteris & conſtitutionibus, quæ decreti Regij, quod Exequatur appellant, immunes eſſe deberent, obſiſteretur. De his, & alijs Legatus PII verbis petebat,ne ab inſtitutis ſuperiorum temporum,& ab iure tamdiu retento recederetur. Nec magis Sedis Apoſtolicæ quam ipſius Regis intereſſe,vt ijs malis occurreretur: propterea quod vbi eccleſiaſtica iura violarentur, ibi neſcio quo diuino conſilio fieret, vt turbulentæ ſeditiones, peſtiferæque hæreſes exorirentur; populique communicatis conſilijs in caput,& in fortunas Principum coniurarent. At vbi Principes cuncta poſt religionem habuiſſent, & humana imperia ſacræ auctoritati ſubmittenda probe, pieq. ſenſiſſent, ibi eos pulſis curis, atque
C periculis, ſolido ac tuto rerum ſtatu frui. idque tum vetuſtis, tum recentibus exemplis conſtare. Ceterum PIO curæ eſſe, non modo, vt ſine iniuria, ſed etiam ſine quærela res adminiſtrarentur. Eum præterea poſtulare, vt controuerſiæ Mediolanenſis Eccleſiæ finis imponeretur. & ius amiſſum veterum Archiepiſcoporum culpa, qui diutius abſuerant, reſtitueretur. Lectionem Oeconomi ipſius Eccleſiæ, quam ſibi Regij vſurpauerant adminiſtri, ſummo Pontifici, ad quem vnum id iure ſpectat, relinquendam eſſe. Regem,qui ad æquitatem omnia referri vellet, PIO pergratum facturum, ſi ſuis præcepiſſet, ne ſe alieno iuri immiſcerent. In regno Neapolitano, & Mediolanenſi ditione ad ſuſtinendum bellum Turcicum ſex decimas PIVM indixiſſe; eam collationem meram eſ-
D ſe eccleſiaſticam, eamque pecuniam veteri inſtituto ab eccleſiaſticis adminiſtris exigendam eſse: neque vero quicquam Regijs impertiendum. ſi quid eis antea tributum eſset, id ſummorum Pontificum indulgentia factum fuiſse, neque eius rei certam,ac perpetuam legem poſse conſtitui. Nunc vero PIVM poſtulare, ne pecuniam ad bellicos vſus erogatam ad ſuorum lucrum reuocari Rex pateretur.

Illud porro PIO non minorem curam attuliſse, quod de Coſmi Magni Etruriæ Ducis titulo nonnulli per inuidiam, ſecus ac res eſset, Regi detuliſsent; multaque affinxiſsent,quibus a Coſmo Regis animum aliena-

rent.

rent. Sed non eſſe, cur id Regi aut ægre ferendum eſſet, aut æmulis credendum putaret. Principem Italum eſſe neminem, qui afflicta Chriſtiana repub. ſe ad omnes caſus paratiorem, ac conſtantiorem præbuerit, quam Coſmus Medices. Officia eius, & ſtudia cum alijs occaſionibus, tum precipue proximo bello Gallico perſpici potuiſſe. Præclarum hunc virum, & de Eccleſia optime meritum, conſilioque & pietate florentem, dignum iudicaſſe, quem Magni Ducis titulo pro poteſtate decoraret. Teſtem eſſe Deum, ſe neque ambienti, neque petenti, ſed vltro hunc honorem detuliſſe. Quo conſilio, & qua ſpe hunc æmuli oppugnaſſent, Regem coniectura aſſequi poſſe. Coſmum, qui in eam rationem ſemper incubuiſſet, vt æqui & iniqui intelligerent, ſe fide, & obſeruantia erga Regem ceteros anteire; etiam in poſterum omnia facturum cum ingenti significatione ſuæ erga tantam maieſtatem propenſæ voluntatis. A B

Ad hæc illud PIO moleſtum accidiſſe, quod de M. Antonio Columna Regi delatum eſset. eum a PIO delectum, quem Pontificiæ claſſi præficeret, ſummique fœderatorum Imperatoris Vicarium conſtitueret, non, vt quidam per inuidiam querebantur, quod alios ab Hiſpanis propoſitos minus, quam par eſset, vel æſtimaret PIVS, vel priuatis rationibus ductus quemquam poſthaberet: ſed quod Columnam clariſſimi nominis ducem, & bellicæ virtutis gloria præcellentem, Catholici Regis ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumque perpetuo cognouiſset. Hæc omnia ea mente conſtituta fuiſse, vt Regi gratificaretur. Alios præterijſſe, qui Principum quidem opibus, & ſtudijs commendarentur, ſed minus multa virtutis ſuæ documenta dediſsent. Superiores ſummos Pontifices vix, aut numquam adduci potuiſse, vt huiuſmodì honores intimis Regum clientibus deferrent. Quod igitur Pontifici pro ſua in Regem charitate gratiam conciliare, vel augere debebat, id Columnæ inuidiam conflaſse. Sed quod gloriæ eſse par erat, id vitio verti minime oportere. Denique non vt PII gratia Columnæ prodeſset, ſed ne obeſset, Regem rogari. C

PIVM præterea magnum aliud opus conari. eumque ſpe quadam obtentari, fore, vt Lucialius Calaber, Chriſtianæ religionis deſertor, tunc Algerij Præſes, archipirata notiſſimus, idemque terreſtrium, ac naualiũ certaminum vſu inſignis, ad priſtinum veræ religionis cultum reuerteretur, ſi ei de ditione aliqua, vel certo ſtipendio in Italia prouiſum eſset. ea namque de re PIVM recentibus litteris factum eſse certiorem. Itaque Regem optime reipublicæ Chriſtianæ conſulturum, ſi tam bellicoſum ducem, & tam multa audentem Turcis detraxiſset. quod ſi conatus irriti cecidiſsent, tamen id boni ſua ſponte ſecuturum, vt ob eam rem Lucialius Turcis inuiſior, & ſuſpectior ad omnia redderetur. & quidem PIO, nec inanis ſpes iniecta eſse videbatur, ſi inter Chriſtianos Principes illud teneretur inſtitutum, vt huic hominum generi opportuna, & commoda D

degen-

A degendæ vitæ ſubſidia tribuerentur, fore, vt non modo Catholicæ fidei deſertores, ſed ex ipſis quoque Turcis non pauci ad Chriſti caſtra confugerent.

His expoſitis, Legatus adiecit, poſſe Rempublicam inclinatam erigi, ſi quæ præclare inchoata eſsent, conſtanter ad exitum perducerentur. Pontificem omnem ſpem rei bene gerendæ ſecundum Deum in ſpectatiſſima Regis pietate poſitam habere: quam ſi ijs miſeris temporibus præſtitiſset, imminentia pericula longe fore leuiora. ſpe impetrandi ſe lætum ad talem, tantumq. Regem veniſse; lætiorem diſceſsurum, ſi reſponſum ſuper tantis rebus, quale magnifica, & generoſa Regis inſtituta ſpoponderant, retuliſset. Ad hæc Rex non minore, quam antea, benignitate re-

B ſpondit: Regni Neapolitani, Siculique ditiones eo iure ſe tenere, quo a maioribus traditas accepiſset. vt aliena occupare non conſueſset; ſic hereditarias, & iuſtas poſseſſiones tueri æquum eſse. etſi poſseſſione, & cauſſa ſe ſuperiorem exiſtimaret, tamen Pontifici ſe morem geſturum: hominemque peritum rerum ex ſuis Romam miſsurum, id quod ante recuſaſſet, qui in re præſenti de ijs controuerſijs diſceptaret. De iure Mediolanenſis Eccleſiæ, de Oeconomatu, de decimarum rationibus, in auctoritate ſe ſummi Pontificis penitus futurum. De Coſmo, licet alij ſecus ſcripſiſſent, aut coram locuti eſſent; tamen ſe PIO crediturum potius: nec ſolum in Coſmum ſe eum futurum, quem PIVS eſſe voluiſſet, ſed Maximilianum Cæſarem, qui ei ob nouitatem honoris valde ſuccenſuiſſet,

C leniturum. De Columna, quanti eum faceret, cum res ferret, ſe factis oſtenſurum. neque ſolum de conſeruanda, ſed etiam de amplificanda eius dignitate, libenter cogitaturum. De Lucialio vereri, ne medicina morbo eſſet inferior. Nam & ſi ea PII ſapientia eſſet, & auctoritas, vt ipſe ab eo, non ſummus Pontifex ab ſe deberet admoneri, tamen indicandum, quid vere ſentiret; ab huiuſmodi hominum ingenijs, qui ad omnem auram ſpei mobiles eſſent & infidi, nullam bonam frugem exſpectari poſſe. Se tamen cogitaturum, quid de hac re commode fieri poſſet. Omnibus in rebus officium, fidem, & pietatem præſtaturum: & PIO Pontifici, quem ipſe vnice diligeret, & coleret, quibuſcumque in rebus poſſet, obſecuturum.

D

 A

De Card. Alexandrini Luſitanica Legatione. Cap. I X.

CV M ampliſſimis verbis Legatus Philippo gratias egiſſet, ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem progreſſus eſt. & cum eadem fere, quæ ſuperiore anno Ludouicus de Torres Internuncius poſtulauerat, ab eo depoſceret, eadem ferme reſponſa retulit. In hiſce, atque alijs rebus agendis, aiebat Rex, Pontificis in ſe beneuolentiam, paternam charitatem, atque pru- B
dentiam non ſolum diligere, verum etiam admirari. quæ vero cauſſæ ante obſtitiſſent, quo minus auxilia præberet, eaſdem etiam nunc manere: & vt nunc ſe res haberet, non ſolum manſuras, ſed ad veteres difficultates nouas etiam acceſſiſſe. multo maiores copias, quam ſingulis annis in Indiam miſerit, tranſmittere oportere. Ibi quoque bono publico ſibi cum Turcis bellum gerendum. In illis item regionibus, vbi omnia infeſta eſſent & hoſtilia, vbi incolæ inſociales aduenas peius omnibus malis odiſſent, portus imperij magnis operibus præmuniendos eſſe: & quamquam appeteret hiems, tamen claſſem inſtruendam eſſe, & contra hæreticos quoſdam piratas educendam: qui oppreſſis plurimis nauibus, cum multos alios, tum ſacerdotes nonnullos obtruncaſſent. ſibi præterea compertum eſſe, Seriphium Mauritaniæ Regẽ, qui proximo ſuperiore anno inſulas Canarias depopulatus eſſet, nunc magno conatu claſſem ædificare, ad terreſtres copias maritimas addere, & vires augere. non cunctandum videri, quin huic hoſti occurreret. Ingentem præterea claſsem parandam, & ita diſtribuendam, vt alia pars Minæ, alia Congij regno, alia inſulis tuendis ſufficeret. Porro famam percrebuiſse, hæreticos pace facta ex Gallia, & Britannia piraticas naues deducturos, & Luſitaniæ maritimam oram populaturos, hos aliarum triremium apparatu coercendos eſse. Itaque circumſpectis regni viribus, nihil ſupereſſe, quo amicis Principibus auxilio eſse poſſet. Sperare tamen ſe, P I V M hæc in bonam partẽ accepturum. Hæc palam, & aperte Rex obtendebat, ſecreto autem, vt D
poſtea magis compertum eſt, bellum Mauritanum meditabatur. Eius conſilij cauſsam, plerique nonnullis religioſi inſtituti ſacerdotibus, conſiliarijs eius adſcribebant. quorum auctoritas apud Regem tanti erat, vt rerum ſumma ad eorum arbitrium, iudiciumque reuocaretur. Ij Regi auctores eſſe dicebantur, vt in præſentia connubio abſtineret, bellumque prius cum Seriphio cõficeret. Quæ res animum Reginæ Catharinæ Regis auiæ, quæ in Sebaſtiani capite ſtirpis regiæ ſpem periclitari cerneret, exul-

ceraue-

Digitized by Google

A cerauerant, & a ſacerdotibus illis alienauerant. eorum partes eſſe aiebat, vt in rerum diuinarum ſtudia incumberent, non vt regnorum adminiſtrationibus ſe admiſcerent, aut Regibus modum coniugij & cælibatus, pacis & belli facere auderent. Plus ijs rationibus nocituros Regi, quam, quod ſanctis inſtitutis imbuerent, profuturos. De his, atque alijs tum priuatis, tum publicis in nepotem Regem querelis Regina ipſa libellum, & litteras Legato dedit ad PIVM perferendas, vt ijs malis occurreret. ac niſi rebus modus fieret, in Caſtellam, vnde venerat (erat enim Caroli V. Cæſaris ſoror) reuerti conſtituerat. Sed Reginæ querelæ, Legatiq. mæſtitia, quā ex negatis auxilijs prę ſe ferebat, rē prolapſam aliqua ex parte reſtituerunt. Nam Legato (quod erat alterum ſuſceptæ legationis caput) P I I verbis, B vt Margaritam Valeſiam Gallorum Regis ſororem ſibi vxorem adiungeret, Sebaſtianum vehementer hortante ille demum, vt alicui eius petitioni obſecutus videretur, ſe in poteſtate Pontificis futurum pronunciauit; dotis nomine nihil aliud poſtulans, niſi vt Gallorum Rex cum alijs Chriſtianis Principibus in Turcas belli ſocietatem iniret. Sed præclare compoſita conſilia longe alium, quam ſperabatur, exitum habuere.

Dum enim hæc in Luſitania curantur, Antonius Maria Saluiatus, ſancti Papuli Epiſcopus, poſtea Cardinalis, qui tunc Internuncij Apoſtolici munere apud Galliæ Regem fungebatur, P I O renunciat, Margaritam factis ſponſalibus Henrico Borbonio, Nauarræ Principi, deſponſam eſſe, ſe omnibus rationibus, ne id fieret, obtinente; quod P I O moleſtiſſimum C fore non ignoraret. & quoniam ij conſanguinitate coniuncti eſſent in tertio gradu, alijſque rebus præpediti, Catharina Galliæ Regina ſenior petebat, vt eos ad legitimi matrimonij ius P I V S legibus exolueret. Re audita, P I V S ægerrime tulit. negauitque vllum triſtiorem nuncium ad ſe perferri potuiſſe. hæc non modo non placere, ſed ne licere quidem. Henricus enim, licet regio genere ortus, iam inde a puero patris contubernio bellis, & artibus militiæ eruditus, miſſuſque in varias expeditiones fortibus factis Gallorum in ſe animos conuertiſſet; hanc tamen gloriam opinionum hæreticarum labes magnopere fœdabat. Ex matre namque hæretica natus, & inter hæreticos educatus, Caluinianoque veneno a teneris imbutus, iam ingentes in Gallia motus excitauerat. & quamquam D vulgari quadam opinione hac fieri affinitate poſſe videbatur, vt inter Gallos ipſos bene conueniret, hæreticique ab infeſtandis Catholicis deinceps abſtinerent, & quod ad res ſæculares attinet, Regi Gallorum obtemperarent, ſic, vt regnum illud in priſtinum ſtatum reſtitueretur; verumtamen PIVS, qui ſecundum Deum iudicabat omnia, rem ſecus interpretabatur. prauitatem videlicet iam expertus eorum, qui Chriſtianiſſimi nominis ſplendorem deprauatæ religionis fuco non mediocriter obſcurare conabantur. Itaque non modo in aliam partem accipiebat omnia, ſed

etiam quicquid dicerent refellebat, quid inde mali futurum eſſet, proſpi- A
ciens, ac rei dolore æſtuans, & diuini honoris ſtudio ardens, læuam ma-
num, qua dexteræ loco vti ſolebat, ad ceruicem admouiſſe dicitur, & iu-
reiurando affirmaſſe, ſe capitis ſui iacturam facturum eſſe potius, quam
vt Reginæ iniqua petenti morem gereret, & publicæ cauſſæ deeſſet, ſeque
tempeſtatem omnem ſubiturum, ne quibuſdam indulgendo malum pu-
blicum fieret.

Eiuſdem Card. Alexandrini Legatio Gallicana. Cap. X.

B

REBVS in Luſitania vtcumque compoſitis, regiiſque
illic animis inter ſe conciliatis, Legatus PII litteris in
Galliam deuocatur. quo maximis itineribus per du-
bios, infeſtoſque ſaltus media hieme cum perueniſſet,
honorifice acceptus, adeundi Regis poteſtate facta,
PII conſilia diligenter exponit. Ac primum nihil
eſſe, quod PIVS, Principes, populiq. Chriſtiani ma-
gis expeterent, quam vt Rex eoſdem, quos Catholica Eccleſia amicos &
inimicos haberet, & ſocietate cum ceteris Regibus inita, arma in Turcas,
vireſque conuerteret. id ſi faceret, & ſe pro Chriſtianiſſimi nominis di-
gnitate, officioque facturum, & omnia domi, foriſque pacata & tranquil- C
la propediem habiturum. Ad hæc præclara veterum præſertim Galliæ
Regum inſtituta, facinoraque commemorat. Quamdiu Reges S. Eccle-
ſiam tutati eſſent, eos rebus ſecundis vſos eſſe, orbemque terrarum victo-
riis & triumphis peragraſſe. ſi qui poſtea ex iis conſociando ſe cum Tur-
cis iram Dei meruiſſent, nunc Rex vires conferendo cum Chriſtianis di-
uinam clementiam promereretur. Deinde conſilium de ſorore Borbonio
collocanda vehementer improbauit. PIVM, qui Regem vnice dilige-
ret, eum per regalem dignitatem, per effuſum a Chriſto ſanguinem, per
quicquid carum eſſet, orare, atque obſecrare, ne quid grauius de ſalute
Gallorum, & Regni incolumitate conſuleret. Deum, hominesq. teſtifi-
cari, vatem ſe haud inanem futurum; niſi orientem flammam oppreſſiſ- D
ſet, mox cum nemo auxilio eſſe poſſet, eum nuptialibus hiſce facibus con-
flagraturum. male ſe rem habere, cum impietati vires adderentur. Vbi
eſſet religionis, ſtudiorumq. diſſimilitudo, ibi veram & tutam pacem eſſe
non poſſe. etiam atque etiam caueret, ne ſpe præſentis tranquillitatis, per-
petuam tranquillitatem amitteret. tacitas & occultas inimicitias magis ti-
mendas eſſe, quam indictas, & apertas. ſi cum Luſitano Catholici nomi-
nis Principe longe clariſſimo, affinitatem, amicitiamq. iunxiſſet, id fere

Galliæ

Digitized by Google

A Galliæ Regi, Regnoq. & ad dignitatem glorioſum, & ad ſecuritatem tutiſſimum, & ad rerum amplificationem vtiliſſimum. ad eam rem PIVM adiutorem ſe, & internuncium profiteri.

Illud præterea PIO, pro Chriſtiana repub. ſollicito, magnam ſuſpicionem inieciſse, quod homo inimicus, Catholicæ fidei deſertor, Aquenſium in Gallia Epiſcopus, dignitatis abrogatione notatus, Conſtantinopolim legatus eſset. augurari coniectura, eum nihil recte facturum, qui a Catholicæ veritatis via declinaſset. Quid Venetias tentatum veniſset, PIVM ſubodoratum fuiſse. eumque ſubuereri, ne is vrgendo peruinceret, vt vel pace, inducijſue inter Venetos & Turcas factis, ſociale fœdus diſturbaretur, vel inita noua aliqua cum Galliarum hæreticis ſocietate, B Turcæ ad maiorem Chriſtianæ reipub. perniciem impellerentur: præſertim bello contra aliquam Catholici Regis ditionem inferendo. Augeri ſuſpicionem, quod Philippus Strotius in Gallia haud procul a Rupella naues aliquot ornare iam inſtituerat. ſpecie quidem in Indias nuper a Gallis inuentas tranſmittendi, tantas tamen eſse latebras, tantoſque animorum receſsus, vt quid credi poſſit, ignoraret. Hæc & alia ad Regem Legatus. Sed magis benigne auditus eſt, quam vt quicquam impetrare potuerit.

Quibus Rex ita reſpondit: Romanæ Eccleſiæ dignitatem, atque adeo Chriſtianæ reipub. tutelam, Galliæ Regibus maximæ curæ ſemper fuiſse; eoſque propterea magnos olim labores, & pericula ſuſcepiſse, ac proinde C fama rerum pro Catholica religione geſtarum, orbem terrarum compleuiſse. de animo ſuo inde conijci poſse, quod cariſſimum fratrem pro Catholica fide ſummis vitæ periculis, & hoſtium telis obijcere non dubitaſſet. Sed ciuilibus bellis contra hæreticos, vt ipſe noſset, per annos multos paulo ante ſuſtinendis, nunc ærarium ita exhauſtum eſse, populos ſic afflictos, vt præſentibus viribus ad tutandum regnum vix contentus eſse poſset. Rebus ſuis melius conſtitutis, officio ſuo non defuturum, & quantum in ſe eſset enixurum, vt ſtudijs ſuis & opibus in re Chriſtiana conſeruanda, & amplificanda ceteros Reges ac Principes ſuperaret. Aquenſium Epiſcopum de rebus ad Galliam valde pertinentibus legationem ad Turcã obijſſe, nihil mali moliturum. optare ſe a Deo, vt potius terra ſibi dehiſceD ret, quam vt tam præclarum, ac ſanctum fœdus impediret. Chriſtianæ reipub. ſalutem & dignitatem ſibi primam ſemper fuiſse, vitaq. cariorem.

Quod Margaritam ſororem de conſilio Principum, prudentiumque virorum, Henrico deſpondiſset, ad id multa fuiſse, quæ hortarentur. Sed præcipue, quod ille maiorem animi, ingenijque indolem præ ſe ferret, quam in vllo vmquam Borboniæ gentis eluxiſset. multa in homine ſigna perſpici, vt conijci poſſet, parem bello iuuenem neminem ijs temporibus futurum. illud vnum intolerandum eſſe, quod hæreticis opinionibus deceptus abhorreret a Catholica veritate. cuius tamen veritatis

tanta vis eſſet, vt ſe contra falſarum opinionum commenta facile tuere- A
tur. Catholicæ religionis hoc eſſe proprium, vt victa vinceret. qui magnis præterea naturæ bonis præditi eſſent, eos facile adduci, vt eiectis errorum tenebris, veritatis lucem intuerentur. Ad curandum hunc morbum præſertim in principum virorum ingenijs exiſtimaſſe, lenia remedia plerumque ſalubriora eſſe, quam acria. ſibi quidem perſuaſum eſſe, traditis veræ & germanæ pietatis rudimentis, eum non ſolum euaſurum, qualis optaretur, ſed aliquando magno Eccleſiæ ornamento, & adiumento futurum. multos noſtra, & antiquorum memoria celebrari, qui cum Chriſtiano nomini, & Catholicæ religioni infeſtiſſimi fuiſſent, ex inſcitiæ tandem tenebris emerſiſſent, ſeque ad bonam frugem recepiſſent. Si is, qui caput errantium eſſet, ad bonas partes traduceretur, quot, & quanta B
commoda conſecutura? Galliam magnis & inteſtinis oppreſſam malis caput tandem erecturam: conſilio, & auctoritati locum futurum. qui contagione inſanirent, furere deſituros. Fateri ſe neceſſitate adactum indigna multa pertuliſſe. verum illud iureiurando affirmare, Regnum ſe potius & caput in diſcrimen adducturum, quam vt illatas Deo iniurias inultas relinqueret. Ceterum quid moliretur, enunciandum non eſſe. Inter hæc Rex e digito ſuo detracto annulo, cui adamas eximij pretij erat illigatus; Accipe, inquit, Legate, pignus hoc, arrhabonem promiſſionis, fideique meæ, quam tibi do, me ab ſanctæ Sedis Apoſtolicæ obedientia numquam defecturum, & quæcumque ſum pollicitus aduerſus horum ſceleſtorum hominum impietatem, cumulate præſtaturum. Legatus C
accipere annulum recuſans, ſibi omnino ſatis eſſe ait, tanti Regis teſtatã fidem omni pignore, omnique obſide maiorem. At PIO ex humanis erepto, Rex Cardinali annulum miſit. cuius in pala inciſa erant hæc verba.

Non minus hæc ſolida eſt pietas, ne pietas poſſit mea ſanguine ſolui.

Ceterum eiuſmodi nuptiarum negotium in aliud tempus extractum, quod nollet PIVS eos legibus ſoluere, eius ſucceſſoris Gregorij XIII. permiſſu confectum eſt. Quid autem poſtea ſucceſſerit, quibus de cauſſis CLEMENS VIII. Pont. Max. id coniugium irritum eſſe declarauerit, aſſiduiſque precibus, ieiunijs, ac lacrymis a Deo, ipſius Henrici ad Catholicam fidem conuerſionem exorauerit, eumque in ſanctæ Romanæ, & D
Catholicæ Eccleſiæ gremium receperit, receptumq. Chriſtianiſſimi Galliarum Regis in ſolio, quod nunc feliciſſime tenet, legitime collocauerit, vt vera omnino pius Rex Carolus IX. prædixiſſe videatur, plenius litteris prodere, noſtri non eſt inſtituti. Ceterum PIVS ex occaſione natæ per eos dies Regi Philippo Catholico virilis prolis, Catharinam eiuſdem Regis ſecundo genitam Henrico Valeſio, qui poſtea Galliarum regno infeliciter potitus eſt, in matrimonium tradi procurabat. ſperans, hac ratione

Digitized by Google

A ne fieri poſse, vt nouo affinitatis nexu eiuſmodi Regum animi in amicitia magis confirmarentur, maiorique pacis vinculo conſociarentur. ex quo multa, eaque præclara Chriſtianæ rei commoda conſecutura videbantur. præſertim ad tollendam Hiſpanorum ſuſpicionem de periculo ditionum, ne videlicet gerendo bello Turcico, eorum inde ſtudia retardarentur. ſed eiuſmodi quoque nuptiæ varijs impeditæ conſilijs non ſucceſsere.

Cæſarem ad opem Chriſtianæ reip. contra Turcas ferendam PIVS adhortatur.

B

Cap. XI.

INTEREA Cardinalis Commendonus, de quo ante commemorauimus, de ineundo fœdere, deq. re Chriſtiana publica a Turcarum impetu vindicanda ad Cæſarem a PIO Legatus Apoſtolicus in Germaniam profectus, cum eo Pontificis conſilia communicauit. Sed eo peruenienti Legato PIVS anteuertendum exiſtimauit, vt Cæſarem ad faciendam hanc belli ſocietatem, Eccleſiamque Dei ſtrenue protegendam per litteras grauiter adhortaretur. id enim Imperatoris titulum, id Cæſareæ
C maieſtatis dignitatem, & officium, id familiæ ſuæ, maiorumque ſplendorem, id denique Dei honorem, Chriſtianæq. reipub. ſiue ſalutem, ſiue periculum ab eo in primis iure depoſcere, & efflagitare. At vero quoniam ad imminuendas Turcarum vires, non autem ad eorum penitus euertendum imperium, nomenque delendum (id quod, ſi fieri potuiſset, ipſe moliebatur) nauales Chriſtianorum copias ſatis eſse PIVS intelligebat, hoſtem prorſus vt tolleret e medio, eum terra, marique petere, præſertim in Pannoniæ, Poloniæque finibus cogitabat. Hoc igitur præter cetera conſilium Cæſari Legatus enunciauit, ab eo vehementer contendens, vt hac ipſe expeditione ſuſcepta, in Pannonia Turcam vexare, & Italico, quod Pontifex ſubmiſiſset, auxilio munitus expugnare fortiter ingrede-
D retur. Se ad eum in tanto diſcrimine, tamquam ad vnicum Chriſtianæ reipub. præſidium, miſsum eſse oſtendit, ab eo cuncta auxilia non ſperari ſolum, ſed etiam flagitari. Vt dignitate & loco ceteris Principibus anteiret, ita ei maius tutandæ Chriſtianæ rei onus iniungi. ab eo rerum omniũ egregiarum exempla petenda. atque omnium oculos in eum tamquam in patronum ac vindicẽ Chriſtianæ libertatis eſse coniectos. Quale conſilium ipſe cepiſset, talẽ & reliquos eſse capturos. ſi ipſe, qui ſua dignitate ſuſtineret perſonam Chriſtiani nominis, qui etiam propria cauſa Turcæ infenſus eſse deberet, ſocietatem renuiſset, non ſolum periclitantium

animos

Digitized by Google

animos alienaturum, ſed etiam ceterorum; obtrectareq. volentibus cauſ- A
ſas ſermonum præbiturum. Meminiſſet præterea quoties & ipſe, & Ferdinandus pater Deum precati fuiſſent, vt Venetos ſibi contra Turcam daret ſocios. Factus nunc voti compos, nec ſibi ipſe, nec officio deeſſe vellet. Si ſociale fœdus aſpernaretur, id Turcam non beneuolentiæ vlli, aut conſilio, ſed timori tributurum. tergiuerſationeque magis irritaturum eſſe hoſtem, quam lenitorum. Quod ſi pactis inducijs Cæſar confideret, eum vehementer falli. Turcarum perfidiam cum ceteris rebus plurimis, tum violatione fœderis, quod cum Venetis fecerant, ſatis eſſe perſpectã. Chriſtianis, prudentibuſq. principibus contra Turcas tutum, & acertimũ diuinitus datum eſſe telum, vt eorum promiſſis nullam haberent fidem. idque diuino ſapientis, immo Dei conſilio traditum, admonentis illis ver- B
Eccli. 12. bis: *Non credas inimico tuo in æternum*. Si Chriſtianorum copijs bifariam diuiſis Turca terra, marique peteretur, numquid fore, vt queat obſiſtere? Cæſarem numquam maiorem rei bene gerendæ occaſionem habiturum. Nunc ei declarandum eſſe, an cum ſummis Principibus fœdere iunctis malit vincere, an perpetua premi ſeruitute, vel certe ſuam aliorumq. ſalutem periclitari.

Hæc, & alia in hanc ſententiam PII verbis cum Legatus expoſuiſſet, ea Cæſar, quod vera eſſe conſtaret, non improbare, aut ſe officio deeſſe velle, ſed varia excuſare impedimenta cœpit. Ac primum quidem fœderatorum principum conſilium, qui Turcam arcere, & communibus armis communem ſalutem vindicare parati eſſent, commendauit. deinde C
rem Chriſtianam ſibi curæ fore ſignificans, communicato prius cum Germaniæ Ordinibus conſilio, certiora reſponſa daturum pollicetur. Pluribus vero diebus loquendo, quæ in rem non eſſent, abſumptis. Legatus inſtare, & docere, quid officium, quid dignitatis altitudo poſtularet, quam ea coniunctio ſalutaris eſſet futura. Sed tantum aberat, vt quicquam certi exprimeretur, vt quotidie languidiora, & perplexiora reſponſa redderentur. Cæſari res inter ſe pugnantes cogitanti nutabat animus. neque ſatis conſtabat, quid ageret, aut quid conſilij caperet. Maieſtatis quidem faſtigium, dignitatis amplitudo, & officij ratio ad ineundam ſocietatem hortabantur. At conſcientia virium, & præteritarum cladium memoria, & pactæ cum Turcis induciæ a belli cogitationibus abſterrebant. Illud D
etiam obſtabat, quod infenſus Cæſar, ſubiratuſque erat Pontifici, qui Magni Ducis titulo Coſmum Medicem decoraſſet. quod ipſe facere ad ſe, vt diximus, pertinere profiteretur. His ergo rebus impulſus dictitabat, magna de re deliberationem eſſe. Rempublicam, & maieſtatem Imperij quę in ſuo capite periclitaretur, in diſcrimen temere non eſſe deducendam. non in poſtremos euentus, ſed in primas errorum cauſſas culpam malorũ conijci ſolere. Alijs quorum fines, & vrbes procul a periculis abeſſent, libera eſſe conſilia; ſe, qui expoſitus aduerſus Turcam primos hoſtium impetus

Digitized by Google

A petus eſset excepturus, ſuo periculo erratutum, & in ſe omnem belli mo-
lem conuerſurum. Timorem Cæſaris augebat Selymus, qui haud igna-
rus eum legarionibus fœderatorum ad arma ſollicitari, ſcriptis minacirer
litteris, eum fœderis ſecum initi admonens hortabatur, ne pacem, quam
tantopere experiſset, turbare auderet. Quanto ſpes victoriæ certior Tur-
cæ, quam Chriſtiano eſser, denunciabat. Maximilianum & vim, & grariã
hoſtis experrum, debere malle Turcam amicum, quam inimicum habe-
re, hæc edicere voluiſse, ne qua vana ſpe erectus in irreuocabilem caſum
incideret. non in eiuſdem poreſtate & inirium belli, & finem futurum.
Denique cum varijs contentionibus inchoari negotij ratio diutius extra-
hererur, res tandem eo deducta eſt, vt Cæſar magnis ſe copijs adiuuari
B poſtularet, nec tamen quantis exprimeret. Sed prædibus in Germania da-
tis, ſibi cauendum. vereri enim ſe, ne cum bello implicatus eſset, aut pace
facta, aut aliqua obtenta cauſsa deſereretur. Cæſaris conſilium, eo ſpecta-
re videbarur, vt qui aperte non auderer, condicionum difficultate fœderis
negotiúm excluderet. At PIVS, Legato referente, multa concedere ma-
lebat, quam rantæ rei ſpem infectam relinquere. Legatus vero Pontificis
iuſsa de Cæſareo decernendo ſubſidio ita fecit, nihil vt offerrer ipſe ſingil-
latim: ſed exſpectaret, vt quo numero, aut genere etiam auxilij ſibi opus
eſset, per ſe Cæſar ipſe proponeret. Verente PIO, ne ſi parum obtuliſ-
ſet, inde negotium deſerendi, ſi veto multum, plus quoque poſtulandi ſu-
mereturoccaſio. Quæ deliberatio in multos exrracta dies eſt. dum nol-
C let Cæſar quicquam definire. demum Legatus exſpectationis pertæſus ei
libere denunciar, velle ſe de huiuſmodi implicato conſilio Romam nun-
cios dimittere. & quando ille certi nihil veller explicare, vel illud edice-
ret, qua rarione PIO, ceteriſque fœderatis perſuadere poſset, omnino
cupere ſe huic fœderi ſedulam operam dare. Itaque, multis, ac varijs, qui-
bus per eam noctem agiratus eſt, cogirarionibus implicirũ illum reliquit.
Sed cum inde Cæſar edixiſset, ne ſe inconſulro, cuiquam Romam peten-
ti vlla iumentorum genera præberenrur, poſtridie prima luce per ſyngra-
pham Legatum rogat, ne Romam hæc velit renunciari. Nam de peditũ
& equitum, quo indigeret, numero, ſe decreturum: ſicuti ſubinde fecit.
depoſcens triginta pedirum, equirum vero quattuor millia. Ceterum erat
D PIO conſtitutum viginti peditum, & quattuor equitum millibus in hac
terreſtri expeditione Cæſari ſuppetias ferre, nihilq. fœderatis grauius im-
ponere. Sed eo tum equitum (quando ij ægre, ac fere nequicquam in claſ-
ſibus expediuntur) tum etiam pedirum numero ad eam rem vri, qui in-
ſtruendis ſociorum claſsibus ſuperfuiſset. cui numero, quod ex Iralia, vt
mox dicemus, colligendum erat; accedente ſubſidio, eo Cæſar contentus
eſse poterat. Hæc igitur auxilia cum Cæſari Legatus offerret, propeq. eſ-
ſet, vt eius cunctatio condicionum æquitate vinceretur; rum demũ, quod
ante Cæſar tacuerat, obiecit, ſe in octo annos inducias cum Turca pepigiſ-
ſe.

Digitized by Google

ſe. æquum non eſſe, fas, fidem, Deumque teſtem conuentorum fallere; A
ac periurio caput obſtringere, qui fraudem & perfidiam in alijs vindica-
ret. Dicta facta minus opportuna adiecit. quod pactum cum Turca tri-
butum Conſtantinopolim deferendum curauit. quæ res vt noſtris detri-
mento & dolori, ſic hoſtibus gaudio fuit & adiumento. Nam vt illis Ger-
manici periculi curam & timorem ademit, ita noſtris auxilij impetrandi
ſpem omnino præcidit.

Italicos Principes ad rem Chriſtianam contra Turcas iuuandam hortatur. Cap. XII. B

VT igitur id, de quo proxime dicebamus, ſubſidium
ex Italia colligeret, e veſtigio PIVS Antonium Ma-
riam Saluiatum, & Paulum Odeſcalcum ad Italicos
Duces Oratores miſit. vt ij quoque pro ſuis ſinguli
facultatibus in Turcicum bellum conſpirantes fœde-
ratis opem ferrent. itaque ab Sedis Apoſtolicæ ſti-
pendiarijs rem aggreſſus, a Guidone Vbaldo, Vrbi-
natium Duce, cui tenue magis vectigal erat, pedites mille poſtulauit. ab
Octauio Farneſio, Placentiæ, Parmæque Duce, pedites totidem, equiteſq.
ducentos: ab Alfonſo Ateſtino, Ferrariæ Duce, trecentos equites, pedites C
mille. A Gulielmo Gonzaga, Mantuæ Duce, pedites M. equites CC. Ab
Emanuele Philiberto, Duce Sabaudiæ, bis mille peditum, equites qua-
dringentos. A Magno Etruriæ Duce Coſmo, quattuor millia peditum,
equites quadringentos. A Genuenſibus autem, atque Lucenſibus ſimul
pro rata vtriuſque Reipub. virium bis mille peditum, equiteſque trecen-
tos. Ceterum hi Principes fere omnes ſe pro viribus obſecuturos eſſe Pon-
tifici, & quæcumque poſſent in id belli ſubſidia collaturos reſponderunt.
In primis vero Coſmus, Magnus Dux, Saluiato renunciauit, ſe quicquid
auxilij præterea PIVS adijciendum decreuiſſet, libenter præbiturum. mo-
do Hiſpaniarum Rex, quocum pepigerat nullius Principis bellicam ſocie-
tatem ipſo inſcio, inire ſibi licere, id prius reſciuiſſet. Quæ PIO reſponſa D
fuere ſane gratiſſima. eumq. inter hæc dixiſſe ferunt velle ſe, in eam expe-
ditionem proficiſci, ſi modo prius maritimum imperium Turcis ademiſ-
ſet. turpe, & indecorum fore, domi ſe iuuenes continere, confecto iam
ætate viro principe, & eo quidem omnium ſummo, ad bella prodeuntre.
hæc autem pro ſuo tuendæ Chriſtianæ religionis ardore ex animo pro-
nunciata eo pertinebant, vt Galliarum Regem ac Cæſarem, qui piam hanc
belli ſocietatem inire cunctabantur, ad eiuſmodi conſilium promptius &
capiendum, & adiuuandum prouocaret.

Polo-

Digitized by Google

A

Poloniæ Regem, Magnumq. Moſchorum Ducem ad ſociale fœdus contra Turcas ineundum cohortatur. Cap. XIII.

DVM hæc ita geruntur, diligenter & illud ſibi faciendum PIVS exiſtimauit vt fœderis negotium in Polonia, Moſchouiaque pariter ageretur. ac primum quidem id per Vincentium Porticum Internuncium Pontificium, deinde per ſæpe memoratum Cardina-
B lem Commendonum, quem Germanica legatione tertia perfunctum ad Sigiſmundum Poloniæ Regẽ Legatum, vt diximus, deſignauerat, diligenter procurauit. Sed quæ Portici opera geſta ſunt, ordine prius referamus. Is igitur cum de Pontificijs conſilijs ad Regem retuliſſet, ille nomen ſuum in hanc ſocietatem dare ſe non poſſe reſpondit. propterea quod perpetuam cum Turca pacem feciſſet; ſed eam vnam reliquam viam eſſe docuit, vt ad Polonicos Dynaſtas, quos Palatinos appellant, confugeretur. ac cum eorum aliquo de obtinendo triginta, aut quadraginta millium equitum ſubſidio tractaretur. nam Palatini, in quos ſibi minus plena poteſtas eſſet, cum ad eam faciendam pacem nihil conſenſiſſent, quicquid agerent, eius pacis iura nihil violare.
C hinc igitur Internuncij opera curatum eſt, vt Albertus Laſcus primarius Syradiæ Palatinus per duos menſes equitum triginta millia in eam expeditionem ſe daturum polliceretur. ac proinde Nicolaus Torlaus magnæ potentiæ Dynaſta, alium equitum numerum cogeret ſane quam copioſum. vt ijs copijs in extrema Polonia ad Hadrianopolim vrbem in Turcas irrumpere, eoſq. frangere coniunctis viribus aggrederentur.

At enim cum Moſchorum Principem centum & quinquaginta equitum millia deducere in aciem poſse eumdemq. Turcarum hoſtem exiſtere, PIVS cognouiſset, Portico in Polonia commoranti iuſſit, vt in Moſchouiam inde proficiſceretur. Magnoq. Moſchorum Duci oſtenderet, ſe a PIO miſsum eſse, ad eius ſenſus & vires conſociandas Chriſtianis
D cum Principibus, inter quos inito ſocialis belli fœdere contra Turcam regna Chriſtianorum occupantem optime iam conueniret. bellum inique Venetis indictum: idque non in mari ſolum, ſed ad Hungaricam quoque plagam gerendum. ex Italia ingentem claſsem, & copias collectas eſse. Terreſtri huic expeditioni opem ferre, Moſchum non decere ſolum ſed e re ſua maxime videri. Turcarum enim tyrannum longe, lateq imperandi libidine incenſum, alijs finitimis regnis occupatis, Moſchouiæ demum non parciturum. Vrgebat ſane vehementer PIVS, vt Moſchus hanc in Turcas expeditionem ſuſciperet. quam ille pro imperij ſui amplitudine, &

loco-

locorum vicinitate feliciter agere, ac ſuſtinere potuiſset, quod Moſchorũ A longe, lateq. maxime pateat imperium. protenditur enim ab Alexandri Magni Aris, ad Tanais vſque fontes in extremas terras, ad Borealẽ Oceanum, ſub ipſis ferme Septemtrionibus. ab Oriente vero, & a meridie Moſchouia finitimos habet Scythas, hodie Tartaros appellatos. occupant autẽ Tartari latiſſimam planitiem ad Sericam vſque prouinciam, quæ vergit ad orientalem Oceanum. Verum, qui Tanaim inter & Volgam incolunt, in obſequio Moſchi eſse ſolent. atque inter eos, qui Caſanij dicuntur, Moſchorum colunt amicitiam. Moſchouiam inde ad occidentem Solem reſpicit Lithuania. Itaque PIVS per eiuſmodi populos tum amicitia & obedientia, quam præſtant Moſchouitis, tum prædæ ſpe, rerumque nouitate permotos, cum Polonis coniunctos, Mahometanum imperium deleri forte, vel certe frangi poſse ratus, eos ad id efficiendum identidem impellere non deſiſtebat. B

Sed quoniam PIVS non tam Chriſtiani nominis hoſtium cædem, atque victoriam, quam æternam eorum, atque adeo omnium gentium, in Chriſto IESV partam ſalutem ardenter ſitiebat, Moſcho per Internuncium oſtendi iuſſit, ſe non ſolum bellicæ ſocietatis cauſa, ſed etiam vehementi animarum ſalutis deſiderio permotum eſse ad eam decernendam legationem, vt Moſchouitas, qui tum Chriſto nomen dederant, cum ab Eccleſia Latina Græci deſciuere, ac deinceps Græcanicos errores magna pertinacia ſectabantur, ad Catholicæ pietatis cultum, ſanctæq. Rom. Eccleſiæ obedientiam reuocaret. eius rei ſpem ſibi iniectam eſse, quod olim C ad Romanos Pontifices antecesſores ſuos, Clementem Septimum, Paulũ, & Iulium, vtrumq. eius nominis Tertium, a Moſchorum Principibus legati miſſi fuiſsent, qui certa munera, regia videlicet inſignia ab Apoſtolica Sede poſtularent; & vt ſacerdotes, alijq. pij viri, ciuilium artium opifices in Moſchouiam mitterentur. optabat enim Baſilius Moſchorum Princeps Regij nominis titulo per ipſum Clementem decorari. cum id dare, ſacroſancti iuris, & Pontificiæ maieſtatis eſse iudicaret. quando & ipſos quoque Cæſares a ſummis Pontificibus coronam auream, & ſceptrum Romani Imperij inſignia ſuſcipere inueterata conſuetudine cognouiſſet. Itaque ſi Moſchorum Dux in eo conſilio eſſet, quod memoratis Pontificibus olim antecesſores eius oſtenderant, pollicebatur PIVS, ſe miſsurum D eſse ſacerdotes, & Epiſcopos, qui populos illos edocerent Catholicæ religionis veritatem, quam a Chriſto traditam tenet, ac docet ſacroſancta Sedes Apoſtolica, cui diuino munere datum eſt, vt errare non queat. At vbi Porticus de barbaris Moſchorum moribus plene cognouit, & ad PIVM perſcripſit de rebus omnibus, quas nouerat ab Alberto Pomerano, qui præſens oculis perluſtrauerat omnia, Principiſq. illius ingenium probe nouerat, ei PIVS reſpondit, non eſse, cur in eas ille regiones iam proficiſceretur. quamuis profectionem illam Poloniæ Rex commendaret, foueretque

nolle

A nolle enim ſe cum tam feris gentibus ſibi quicquam eſſe commercij. cum præſertim ex alijs olim illuc miſſis legationibus nullos, quod ad religionem attinet, inde pietatis fructus adhuc perceptos eſſe intelligeret.

Fœdus cum Poloniæ Rege iungi curatur. Cap. XIV.

NVNC vero quid per Cardinalem Commendonum in Polonia de ſociali fœdere PIVS egerit, paucis cõprehendamus. Hunc enim, vti iam ſæpe diximus,
B ad Poloniæ Regem Legatum deſtinauerat, cum vt nulla in re ſuam in tanto negotio deſiderari diligentiam pateretur; tum etiam vt Regem ipſum, miſſo non ſolum Internuncio, ſed Legato quoque Apoſtolico, ad ineundam hanc belli ſocietatem facilius inclinaret. In Poloniam igitur ille profectus ipſi Regi denunciauit, eius regni, ac regię exiſtimationis rationes in primis expoſcere, Turcis, vt ipſe bellum inferret, ſeq. Chriſtianis cum Principibus fœdere copularet. Secus enim grauia, inde accidere illi incommoda poſſe: iamq. noua, nec leuia pericula ab Turcis inten di, quæ non mediocrem eis rei bene gerendæ ſpem afferebant. ad deuaſtandum, namq. Poloniam, Turcæ Tartaros olim Scythas appellatos euo-
C cauerant. Ipſi Turcæ in Podolia ad flumen Tyram (Hiſtrum vocant incolæ) præſidia conſtituerant, ibiq. loca ſuapte natura tuta magnis operibus communierant. At ſi Turca ad occupandas Chriſtianorum ditiones curas conuerteret, Poloniæ Regnum, quod apte, commodeque Turcico imperio adiaceret, poſt tergum non relicturum. Si vero ad ſtabiliendam vtriuſque Vallachiæ ditionem, pellendoſq. ex Tranſiluania Vaiuodas, qui Chriſtianam colerent religionem, animum Selymus adieciſſet, non dubitandum videri, quin Polonis illico bellum inferret. Danos, & Suetios, mari Sarmatico diſiunctos, remotiores eſſe, quã vt ſubſidio venire poſſent. Rex igitur, vt Legati rationibus aliquid dare videretur, fœdus cum ſocijs Principibus inire ſe velle, oſtendit; modo condiciones quædam (quæ duræ ad-
D modum erant, atque difficiles) ſeruarentur. Quarum hæc ſumma erat. Vt ſecum Cæſar, Germaniq. Principes, eodẽ tempore collatis armis, Turcis bellum inferrent. a pellendis Cherſoneſſo Turcis bellum ordirentur. vt quicquid iuris in Pruſſiam ſe habere Cæſar obtenderet, ſibi cederetur. idem præſtaret, Danimarchæ Regem nihil contra Polonos moliturum. caueretq. ne mari Sarmatico merces in Moſchos deueherentur. Barij, Roſſaniq. ditiones in Italia, quas ſui iuris eſſe prætenderet, ſibi redderentur. Pecunia, quæ bello gerendo ſibi deeſſet, a fœderatis conferretur. Sed Legatus reſponſa Regis ita interpretabatur, vt eum non æquitatem condi-

cionum quærere,ſed aperte ſocietatem abnuere exiſtimaret. itaque oblatas Syradienſis Palatini condiciones accipiendas eſſe conſtituit. qui pro iure in Vallachiæ regiones ſuo ſperabat, ſi exterarum gentium ope iuuaretur, ad finitimarum nationum animos, ac tumultus excitandos ducenta ſe militum millia,quibus Turcam bello vexare poſſet,collecturum. oſtendebatq. ſe habere litteras ſuper ea re per certos nuncios ad ſe miſſos ab illis populis, qui vna ſecum tam ſancti Pontificis Legatum conuenire decreuerant. Mæſi namq. Zigæ,Triballi, qui nunc Seruij, Circaſſi, & Bulgari appellantur, ad famam belli, & ſpem rerum nouarum erecti, litteras ac nuncios ad Legatum miſerant,quibus ſe conſiliorum participes,& periculorum ſocios fore pollicebantur,ſi Rex in Turcas bellum ſuſcepiſſet. Quibus cum nuncijs Legatus collocutus, eorum in animis auxit deſiderium arma capiendi,quoties per Vallachiam traijceretur exercitus. quæ via dubio procul tutior putabatur,ac certior ad intimas Turcarum opes euertendas. At enim grauis Regis inualetudo, ex qua paulo poſt ceſſit e viuis, vt conſilia irrita eſſent, effecit. de qua quidem ægrotatione PIVS admonitus,id grauiter tulit. Cum enim Sigiſmundus nullam virilem prolem relinqueret, eiuſq. obitu inclytæ gentis Iagellanæ nomen, quæ CC. annos in Polonia regni ſceptra tenuerat, extingueretur, verebatur PIVS, ne comitijs habitis, hæreticus aliquis ſufficeretur. itaque Legato iuſſit, ne inde diſcederet, ſed, ſi quid Regi humanitus accidiſſet,omni ſtudio contendens,vt Catholicus quiſpiam ſublegeretur, intereſſet electioni.

A B C

Finis Libri Quarti.

Digitized by Google

DE VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX.

Liber Quintus.

Clades hoc bello noſtris a Turcis illatæ obiter memorantur, Chriſtianæ claſſes Meſſanam conueniunt. Cap. I.

HÆC dum parantur auxilia, ac rebus cadentibus opportune ſuccurrere nondũ ſatis inſtructi, vel inter ſe de re gerenda concordes noſtri cunctantur, magnas interea clades Turcæ Chriſtianis intulere. Tantum C ſcilicet vbique, ſed præcipue bellicis in rebus momentum habet celeritas, ſiue concordia. Nam anno ſuperiore, cum ingentem exercitum, quo C C. fere militum millia contineri ferebantur, ad occupandam Cyprum terra, marique Selymus emiſiſſet, Muſtafa, primarius eius Dynaſta, rei terreſtri præfectus, ad eius inſulæ portus claſſe delatus, menſe Iulio, facile copias ſuas prædabundus expoſuit. ac Nicoſiam primum celeberrimam, & munitiſſimam vrbem mediterraneam, regni caput, quod ante memorauimus, obſidere, atque expugnare aggreſſus, magna Chriſtianorum edita ſtrage, eam V I. Idus Septembris eiuſdem anni, tandem obtinuit. Deinde Famaguſtam, Salaminam olim appellatam, maritimam D vrbem, pariter inſignem, atque inſtructiſſimam, acri, diuturnaque obſidione vexare, & oppugnare inſiſtens, eam per deditionem, quod diutius hoſti reſiſtere non poſſet, ineunte Auguſto huius anni M.D.LXXI. itidem occupauit. deditionis condicionibus perfide violatis. ac Marco Antonio Bragadeno vrbis præfecto, Neſtori Baleonio, ſummo belli duce, Laurentio Teupolo, Ioanne Antonio Quirino, Aloiſio Martinengo, aliiſque primariis viris per ſummam perfidiam, & impietatem vario ſuppliciorum genere peremptis. Itaque vniuerſa illa nobiliſſima inſula in Turcarum poteſtatem redacta, non modo Venetæ, ſed fere omni Chri-

ſtianæ reipub. grauiſſimum vulnus, paremq. dolorem attulit. A

Turcica vero claſſis interea, ne Veneti, vel alij Cyprijs opem ferrent, atque vt quam maximis poſſet Chriſtianos damnis afficeret, ſummis viribus obnitens, Corcyram, Cretam, Cephaleniam, Zacynthum, Cytheram, & alias mediterranei maris inſulas, & oras infeſtat, ac depopulatur. quin Ceſtriam Epiri vrbem, cui Soppoto vulgo nomen eſt, quam paulo ante Sebaſtianus Venerius, dum Corcyræ præeſſet, e Turcica ſeruitute vindicauerat, Venetæque ditioni adiecerat, recepit. Atque in Adriaticum ſinum ingreſſa, Olcinio, Doclæaq. nouo nomine Antibario, Dalmatiæ oppidis in poteſtatem redactis, Butua, ac Pharia deuaſtatis incendio, Curzola inſula, quæ olim Corcyra nigra dicebatur, Vlatoq. oppido tentato (quod licet haud bene munitum, diffugientibus præ timore B viris, mirabili propugnantium feminarum virtute protectum eſt) Rhizonicum ſinum erat aggreſſa. Atque ex his locis omnibus, grandi coacta præda, captiua duxerat amplius XV. millia Chriſtianorum. maioraque intuliſſet detrimenta, niſi Chriſtiana claſſis hoſti pro viribus paſſim obſtitiſſet. Sed ne has calamitates prorſus arceret, hoſtemq. profligaret, multa ſæpius eam præpediuerunt. Dum enim in ſtatiuis ad Iaderam in Dalmatia ſociorum præſtolatur auxilia, peſtilentia, fameque laborans, plurimis ducibus, ac militibus abſumptis, haud mediocriter deformatur. mox varijs agitata procellis, ancipitibusque ducum diſtracta conſilijs, quod nondum vnius capitis imperio regeretur, cum hoſte potentiſſimo congredi minus expedire iudicabat. Sed hæc alij. Nos vero, quibus longius ab inſtituto digredi minime propoſitum eſt, ad Pontificem redeamus. C

Labentis ergo rei Chriſtianæ calamitatem PIVS ægerrime ferens, hoſtiumq. potentiam, pariter & ferociam in dies augeſcere perſpiciens, ſimul ac fœdus ſancitum eſt, vt quam celerrime ſociorum claſſes coniungerentur, hoſtemque inuaderent, ac debellarent, vndequaque ſollicitus vrgebat. Itaque M. Antonium Columnam pontificiæ claſſis præfectum cum M.D. militibus, qui Honorato Caetano, Sermonetæ Duci, parebant (præter alios plurimos, quos vndique in hanc expeditionem euocabat) & cum duodecim triremibus, quas a Magno Etruriæ Duce pontificijs ornatas & conductas ſtipendijs acceperat, laceratis ijs, quas anno D ſuperiore Venetijs Anconam miſſas bene inſtrui nimia celeritas non ſiuerat, Meſſanam conuenire iubet: ibique Ioannem Auſtriacum, ſummum belli ducem, ex Hiſpania proficiſcentem exſpectare. Meſſanam enim propter celeberrimi portus, ac ſitus ad res omnes opportunitatem ſocialis belli duces, vt inibi commeatum commode compararent, ac de ſumma rerum conſilia caperent, conuenire fœderatorum Principum iuſſu conſtituerant. Ceterum Ioannis tardiorem aduentum, quod exacto iam fere menſe Iulio, nondum in Italiam tranſijſſet, PIVS moleſte

A ſte ferens, rem vt ille maturaret, ſummum ſtudium adhibuit, ad eumq. ſollicitandum in Hiſpaniam crebras litteras, ac nuncios miſit. Ille demum ſub Kal. Auguſti cum X L. triremium claſſe Genuam deuectus, dum inde Neapolim properat, Ferdinandum Carrillum, Plegi Comitem, domus ſuæ præfectum, ad Pontificem legat. qui quod ſibi per tempus facere non liceret, ſacros illius pedes oſculatus, rebuſque feliciter gerendis per eum diuinam opem implorans, moræ ſuæ cauſſas exponeret. Cauſſæ vero potiſſimum erant, quod Aluarus Bazanus, Marchio ſanctæ Crucis, Neapolitanarum triremium præfectus, ad Pinnonem Mauritaniæ arcem maiore præſidio communiendam ab Rege Philippo miſsus, Barcinonem cum triremibus, vt illi præſcriptum erat, citius redire non po-
B tuiſset; & Rodulſo, Erneſtoque Maximiliani Cæſaris filijs, Madriti male valentibus, atque in Italiam vna cum ipſo Auſtriaco tranſire, indeque in Germaniam reuerti cogitantibus prẹſtolari oportuiſset. Carrillum benigne PIVS audiuit, acceptaque tardioris aduentus excuſatione, ei grauiter edixit, vt quamprimum ad Ioannem reuerſus eum ſuis verbis admoneret, vt quo parente natus eſset, bene memor, neque ſibi, neque tẽpori deeſset. Sed aduerſus hoſtem ire ne cunctaretur. diuino fretus auxilio, fore, vt glorioſam victoriam reportaret. Idem vero Marco Antonio Columnæ, idem alijs belli ducibus, ac militibus, idem ſacris viris in hanc militiam proficiſcentibus PIVS diſertis verbis denunciabat. Ioannes interea Neapoli ab Antonio Cardinali Granuellano, Neapolita-
C ni Regni per id tempus Prorege, honorifice acceptus, ibi in æde S. Claræ de ipſius Cardinalis manibus inter ſacrorum ſolemnia ſceptrum, vexillumque, dati honoris inſignia, a PIO Pont. miſsa, ſingulari religione, ac cæremonia ſuſcepit. Quo quidem in vexillo IESV Chriſti affixi cruci imago mire auro, & argento adumbrata erat. ſub qua locata in medio Pontificis Maximi, a dextera Philippi Regis, a læua Senatus Veneti, atque ex ijs quibuſdam annexa catenulis ipſius Ioannis pendebant inſignia. is vero paucis poſt diebus, relicto Neapoli Bazano, qui cum XXX. triremibus (nam Granuellanus XX. prioribus X. adiecerat) & IX. onerarijs nauibus milites, arma, commeatumque portaret, ſecundo vento cum XXIV. triremium claſſe Meſſanam tenuit. vbi a Marco Antonio
D Columna, & Sebaſtiano Venerio Venetæ claſſis præfecto, atque alijs ducibus, ac militibus longo deſiderio exſpectatus, magnaque alacritate, & honore acceptus, ingentes Pontifici Maximo, Venetoque Senatui gratias egit, a quibus totius belli princeps electus eſſet; ſeque probo, ac fideli animo cuncta adminiſtraturum recepit. Eodem fere tempore Marcus Quirinus, & Antonius Canalis, Venetæ claſſis Legati, qui Famaguſtanis opem ferebant (nondum enim de capta Famaguſta triſtis nuncius erat allatus) ex Creta Senatus Veneti iuſſu reuocati, Kal. Septembris cum LX. triremibus citato curſu Meſſanam appulere. Adſunt etiam Aluarus Ba-

Digitized by Google

zanus Neapoli, & Panormo Ioannes Cardona, Sicularum triremium A præfectus. Et Ioannes Andreas Auria cum X I. triremibus, & I X. onerarijs nauibus, quibus duo millia militum ſub Sigiſmundo Gonzaga, & tria Germanorum millia ſub Alberico Lodronio ducens Genua profectus. Adfuere & alij ex omni fere Italia, Gallia, Hiſpania, Germania ſelecti duces, ac milites, qui ſumma voluntate huic bello, quo Chriſtianæ reip. ſalus agebatur, P I O cohortante, vt pios Eccleſiæ filios decet, nomen dederunt. Quorum plerique genere, ætate, opibuſq. florentes, nullam aliam laborum, periculorumque mercedem quærebant, niſi vt Chriſtianæ reipub. prodeſſent, nomenque ſuum memorabili aliqua victoria nobilitarent. In ijs præter memoratos duces eminebant, Alexander Farneſius, Parmæ Princeps; Franciſcus Maria Ruuereus, Vrbini Ducis filius; ambo ſummæ ſpei adoleſcentes: Pompeius Columna, Zagaroli B Dux, & Proſper eius frater: Paulus Iordanus Vrſinus, Braciani Dux: Antonius Caraſa, Dux Montiſdraconis: Pompeius Lanoia, Sulmonæ Principis frater: Vincentius cibo, Marchio Carrariæ: Ludouicus Requeſenſius, Maior Caſtellæ Præceptor: Sfortia Comes Sanctæfloræ, & Paulus eius frater; Vincentius Tutauilla, Sarni Comes: Andreas Prouana, Linij Comes; Bernardinus Cardenas; Aſcanius Corneus, Caſtrorum Magiſter: Octauius Gonzaga; Franciſcus Ibarra; Horatius, & Virginius Vrſini, & alij quamplurimi veterani duces, ac milites, generis nobilitate, & bellica virtute inſignes, quorum nomina, meritaque recenſere longum eſſet. Sed eós infra ſuo loco, prout res tulerit, abſque perſonarum acceptione C memorabimus. Interim Ægidius Andrada Ieroſolymitani ordinis miles egregius, e Corcyra, quo ad res hoſtiles explorandas cum duabus triremibus Hiſpana altera, altera Veneta ab Auſtriaco miſſus fuerat, reuertitur, ac magnam Corcyræ vaſtitatem Turcas intuliſſe, atque inde ſe Butrotum tranſtuliſſe nunciat. habere vero claſſem, vt a Græcis acceperat (nam hoſtem ipſe non viderat, qui ſolum ad S. Angeli Caſtrum applicuit, quod in aduerſa Corcyræ parte, quæ Italiam reſpicit, ſitum eſt) numero nauium C C C. quarum triremes C X C, reliquæ biremes, ac breuiora nauigia. quamquam longe maior numerus erat, quippe triremes C C X X V. biremes X X X V. præter alias plurimas minores naues, Turcicam claſſem habere, poſtea cognitum eſt. D

Ioan-

A

Ioannes Paulus Odeſcalcus ad Io. Auſtriacum, & ad alios belli duces legatur de nauali pugna cum Turcis committenda: Chriſtiana claſſis cum humanis, tum diuinis præſidijs inſtruitur. Cap. II.

INTER hæc quoniam PIVS audierat, inter ipſos belli duces non ſatis conuenire de pugna cum hoſte conſerenda, alijs aliud pro ſuo quiſque ſenſu, quod B e re publica eſſe videretur, obijcientibus, Io. Paulum Odeſcalcum Pinnenſium Antiſtitem cuius ante meminimus, Meſſanam miſit, qui Auſtriaco, ceteriſq. omnibus ediceret, pugnam non modo, ſi ferret occaſio, non detrectandam, ſed etiam quam primum exquirendam, ac fortiter ineundam. Victoriam enim fore Chriſtianorum. Odeſcalcus igitur ad Auſtriacum profectus, eum PII verbis grauiſſime commonet, vnam ſalutis ſpem in eo poſitam eſſe, ſi rem acie decerneret; neque occaſionem tamdiu optatam negligeret. Si diuinis potius, quam humanis opibus fretus hoſtem fortiter aggrederetur, Deum cauſſæ ſuæ non defuturum; eumque læta omnia, ac proſpera portendere. neque vero hæc C temere, aut humano conſilio, ſed nutu, inſtinctuque diuino, ac multis ſignificationibus ductum hæc PIVM denunciare. Nam de felici rerum ſucceſſu, & in Hiſpania, & Venetijs, & alibi pijs viris multa, vt ferebatur, enunciata eſse diuinitus; idemque olim S. Iſidorum Hiſpalenſem Antiſtitem præuidiſse, & ſcripto traditum reliquiſse. PIO ſcripti vaticinij vim, ſententiamque ponderanti, & quorſum id pertineret conſideranti (ſi quid fide dignum res haberet) coniecturam inijci, omnia, quæ ea de re prædicta fuerant, in Auſtriaci perſonam cadere. Deum igitur ducem ſequeretur, magna & proſpera omnia ſperaret. ac memor ſe Carolo V. patre natum, bellum ita gereret, vt ſi domeſticas laudes exuperare non poſset, eas pro viribus æquaret. A Carolo parente ei qui- D dem vitam traditam, ſed regnum nullum relictum eſse. A PIO cuncta, quæ ad dignitatem, & ad commodum pertinerent, in eum profectura. eumdem qui nomen & charitatem parentis ſibi ſumeret, id effecturum, vt opportune, & bene cumulatam gratiam referret. id tantummodo ab eo poſtulari, vt ſe regno dignum oſtenderet. Magnam Deo gratiam habendam, quod ei campum aperuiſset, in quo excurrere eius virtus, cognoſciq. poſset. Ceterum diuinam opem ſibi eſse pijs precibus implorandam. eamque affuturam, ſi militum animos ab effuſa licentia ad ſanctiora inſtituta reuocaret; militaremque diſciplinam tota claſse ad

Chri-

Chriſtianæ pietatis formam componeret. Mixtos ex perdita, & infima A hominum fece ſicarios, exules, latrones, obæratos ad nomina danda confluere. itaque purgaret ipſe exercitum miſſionibus flagitioſorum. in primis vero deteſtabiles, & maxime Deo inuiſas blaſphemias interdiceret; infames ludorum labes, & deſidiam, maximas peccandi illecebras arceret: ſocios, ac milites prohiberet iniuria. denique prius aduerſus peccata, quibus iræ cæleſtes prouocantur, & acuuntur hoſtium tela, quam aduerſus hoſtes ipſos bellum ſibi gerendum putaret. Hæc ſi feciſſet, non ſolum milites obedientiores habiturum, ſed victoriam quoque haud dubiam breui relaturum. Hæc & id genus alia Pontificis monita tantæ fuere apud Auſtriacum auctoritatis, ac fidei, vt has ille voces velut oraculo editas in pectus, animumque demitteret, ac rei bene gerendæ maiorem B in ſpem ingrederetur. Non ignorare ſe dicebat, hac de ſe concitata exſpectatione, magnum ſibi onus imponi; ſed quantum in ſe eſſet eniſurũ, vt quæ ſanctus Pontifex præcepiſſet, ſummo ſtudio, ac pietate præſtaret. Itaque denuo aduocato concilio, cui Pontificius Internuncius, belli duces, & alij principes viri, veteranique præcipui interfuere, ſuam ſinguli ſententiam rogati, eamque ſcripto edere iuſſi, hoſtium vires diligentius explorandas prius eſse, quam vltimum periculum ſubeundum nonnulli conſulebant. In ijs Ludouicus Requeſenſius, magnæ vir prudentiæ, & auctoritatis, qui iuueni Auſtriaco Legatus, & conſiliorum moderator datus erat, quæ ferro decernerentur, ſummo conſilio adminiſtranda eſſe præcauebat. errori, quo temere conſerto prælio, ſumma rerum pe- C riclitaretur, haud facile remedium reperiri. Scipionem illum Africanũ ſcite quondam admonuiſſe, non, niſi magna opportunitate, aut vrgente neceſſitate, cum hoſte confligendum. importunum videri, pugnam quærere, cum hoſtis intra ſinum Corinthiacum ſe recepiſſet (id enim tenebat fama) neque vlla facultas eum inde eliciendi præberetur. At enim Auſtriaco, M. Antonio Columnæ, Sebaſtiano Venerio, Auguſtino Barbadico, ſummis belli ducibus, Alexandro Farneſio, Gabrieli Sorbellono, Aſcanio Corneo, atque alijs, pleriſque magnis viris, militarique virtute præcellentibus, longe alia mens erat. & quamprimum fieri poſſet, rem prælio decernendam eſſe firmis rationibus demonſtrabant. nec committendum, vt conſilium, quod animorum magnitudo glorioſum, ac fortu- D natum facere poſſet, pugnæ detrectatio fœdum, atque irritum redderet. Ergo iacturam apparatus tanto ſumptu, ac labore facti, vaſtationem finium, hoſtium inſolentiam, noſtra, inquiunt, augebit ignauia? inulti nos Turcæ toties laceſſent? oſtentabimus ſemper hoſti, neque vmquam inferemus arma? repellimus bellum, non inferimus. Tanto igitur promptius, alacriuſque prælium ineundum eſt, quanto neceſſitas maior arcentis periculum, quam inferentis eſſe debet. Neque vero dubium eſt, quin hoſtis ingenita ſuperbia, ac victorijs elatus, occurrentibus nobis, claſſem

ſit

A ſit eductùrus, ac pugnæ copiam facturus. At ſi nulla alia ratio, dignitas ipſa nos ad prælium impellat. an mediocre diſcrimen exiſtimationis nos ſubituros putatis, ſi inani apparatu contenti, ne leui quidem tentata pugna, ac ne viſo quidem hoſte, cum ſumma noſtra, Chriſtianique nominis ignominia domum redeamus? Hoſtes tacitam hanc, ſibique optabilem cedentium deliberationem pro expreſſa victoria læti iactabunt. Fœderati Principes, & alij, qui animos, & vires in hanc belli curam intenderant, ſe ſpe ſua fruſtratos, ac nequicquam tot impenſis, ac laboribus fatigatos iure conquerentur. Populi ſe iniuria tributis exhauſtos condolebunt. In proximum annum maior, validiorque hoſtium claſſis nobis imminebit, quæ maius nobis belli negotium faceſſat, omniaque pro-
B ſternat. Nos vero claſſem aut maiorem, aut validiorem numquam cõparauimus. Quid igitur cunctamur? aut cur non Deo duce, eiuſque in terris Vicario PIO Pont. fauſta, ac proſpera omnia diuino inſtinctu pollicente, ſummiſque votis, ac viribus vna cum ſocijs Principibus in id conſpirante, hoc prælium inimus, quod non modo vtile, ſed etiam valde neceſſarium videatur? Hæc & alia in hanc ſententiam ſummi duces. quæ ceteris quoque & manu promptis, & conſilio præſtantibus trierarchis, & commilitonibus probabantur. Sed complures rei militatis alioqui ſcientiſſimi, & auctoritate graues, rerum cauſſis, & rationibus omiſſis, vna PII auctoritate contenti, prælium haud differendum ſuadebant. Cunctis denique in hanc ſententiam diſcedentibus, tanta ſpes,
C lætitiaque animos inceſſit, vt quicquid intercederet temporis, id victoriam e manibus eripere videretur.

Itaque ſtatim indicto tridui ieiunio, decernuntur ſupplicationes. quæ in Natalem diem feſtum Beatiſſimę Virginis Dei Matris inciderunt. omneſque per ſacram confeſſionem elutis peccatorum maculis, cæleſti pane ſe communiunt, nacti ampliſſima Apoſtolicæ indulgentiæ præmia, quibus PIVS ornabat eos, qui rite expiati nomen in hanc expeditionem darent. Non pauci inter ſe diſcordes, condonatis iniurijs, ex inimicis amici facti, pacatas, & ad communem rem bene adminiſtrandam conſpirantes voluntates præ ſe ferre. Mira pro cuiuſque ingenio toto exercitu, & publice, & priuatim religio eſſe. Pontificis iudicio ex varijs
D religioſis Ordinibus delecti, & in hanc militiam dati ſacerdotes, pijs cohortationibus, atque alijs charitatis officijs obeundis, omnes in Chriſtiana diſciplina continere. Itaque videres alios ex præſcriptis libellis, alios ex calculis in coronam inſertis, ſacras ad Deum, eiuſque Genitricem Virginem Sanctiſſimam preces fundere, opemq. diuinam ſupplices implorare. omnes piacularibus granis, & cereis Agni Dei imaginibus, quarum rerum ingentem vim PIVS eo miſerat, iiſque ſingulos milites donari iuſſerat, tamquam firmis tegumentis communiri: pro certo habentes, ſi quid grauius illis incidiſſet, ſe in cæleſtes ſedes exceſſuros. probro

erat,

Digitized by Google

erat, tota mente pietatis officijs non ſe dedere. ea fuit apud omnes PII A
Pont. auctoritas, & exemplum. otioſum, aut ludo intentum toto exerci-
tu videres neminem. Qui Deum, Sanctosúe maledictis inceſſeret, haud
ferebat impune. Nam duo apud Auſtriacum eius criminis delati, la-
queo ſuſpenſi pœnas dederunt. idque magnum vniuerſæ claſſi terrorem
iniecit. His rebus ita conſtitutis, eductam e portu claſſem in acies ex-
plicare, atque ordinare inſtituunt, ac ſi tum cum hoſte congrediendum
eſſet. vt antequam certamen inirent, ſuo quiſque loco aſſueti, omnes
paratiores, & inſtructiores eſſent. Triremes erant ad CCIX. quarum
Pontificiæ XII. Regiæ LXXXI. Venetæ CVIII. Sabaudiæ Ducis
II. Reip Genuenſis III. Ieroſolymitani Ordinis III. Præter ſex ma-
iores Venetorum trieres, quas vocant Galeatias, quibus Franciſcus Dio- B
dus, vir intrepidus præerat; & XXIV. naues onerarias, quas Cæſar Aua-
lus, genere, & bellica virtute clarus gubernabat. Sed is cum nauibus ab
Auſtriaco præmiſſus, tempeſtate retardatus ſociæ claſſis curſum tenere. &
naualí prælio intereſſe non potuit. His accedebant celoces fere LXX.
Armatorum vero militum numerus erat ad XX. millia, præter remiges,
& operas; & item eos, qui huic militiæ vltro nomen dederant. quorum
III. millia, & amplius fuiſſe traduntur. Eo igitur, quo mox dicemus,
ordine, inſtructa acie, Internuncio Odeſcalco pontificia auctoritate claſ-
ſiarijs bene precante, XVI. Kal. Octobris ad Orientem Meſſana ſol-
uerunt.

C

Chriſtiana Claſſis Meſſana mouens ad pugnam inſtructa progreditur. Cap. III.

PROVEHEBATVR Chriſtiana claſſis Corcy-
ram verſus, quo paulo ante magno cum incolarum
damno hoſtes appuliſſe ferebantur, quattuor in par-
tes ab Auſtriaco ita diſtributa, vt mediam aciem,
cornua duo, & ſubſidia conſtitueret. Medium ag-
men LXI. triremium ipſe ductabat Auſtriacus. cu- D
ius latera cingebant, deſtrum Pontificia, læuum
Veneta prætoria. illi Marcus Antonius Columna, huic Sebaſtianus Ve-
nerius, ſocialis belli duces cum poteſtate præerant. Dextrum cornu, quod
erat LIV. triremium, ducebat Ioannes Andreas Auria, iuſſus, vt ante-
quam iniretur pugna, ſemper alios antecedens ad ſex millia paſſuum in
altum procederet; ac ſub certamen in locum ſuum æqua fronte pugna-
turus reueheretur. Læuum cornu, in quo erant pariter triremes LIV.
regendum dedit Auguſtino Barbadico, ſummo Venetæ claſſis Procura-
tori.

A tori. cui Sfortia Comes Sanctæfloræ, regijs Italicæ nationis copijs præfectus, adiungebatur. Poſtremam aciem, quæ a tergo nauigans e XXX. conſtabat triremibus, regebat Aluarus Bazanus, Marchio Sanctæ Crucis, agmenque claudebat, huc, & illuc opem allaturus, prout caſus, & incurſus hoſtium popoſciſſet. modicum interuallum mediam aciem a cornibus diuidebat. ſubſidia ſuis quæque locis aſſignantur. Auſtriacũ Ludouicus Requeſenſius, eius Legatus, ſuis triremibus munitus ſequebatur. Genuenſium prætoria, in qua Alexander Farneſius, Hectore Spinola duce, vehebatur, Columnam ſuffulciebat. Ducis Allobrogum prætoria, in qua erat Vrbini Princeps, Andreæ Prouanæ Linij Comitis ductu, poſt Venetium in ſubſidijs conſtituitur. Qua media acies a ſini-
B ſtro cornu dirimebatur, Petri Baptiſtæ Lumellini prætoria, quam Paulus Iordanus Vrſinus regebat, ſubſidio futura nauigabat. Poſt cornu dextrum Petrus Iuſtinianus, Melitenſium triremium præfectus, erat conſtitutus. Antonius Canalis, & Marcus Quirinus, Venetæ claſſis Legati, læuum ille, hic dextrum cornu ſequebantur. Ioanni Cardonæ decem Siculàrum triremium duci, qui in agmine erat Auriæ, cornuque dextrũ ad Regiam claudebat, erat imperatum, vt cum ſuis triremibus ad decem millia paſſuum continenter præcederet, & ſimul atque hoſtilem claſſem proſpiceret, ſuum in locum reuectus, claſſiarios de rebus omnibus admoneret: ſuaſque triremes ita diuideret, vt quaternæ quidem ſingulas vtriuſque cornu prætorias, reliquæ vero duæ Imperatoriam præmuni-
C rent. Ad cornua porro ſingula, & ad mediam aciem binæ maiores triremes remulco trahebantur. in diemque pugnæ condixerant, vt ſimul ac vexillum magnum a PIO Pont. miſſum ad Regiæ puppim extenſum conſpexiſſent, colligerent ſeſe omnes, atque acies inſtruerent, & ordinarent, agminibus ita diſtributis, vt vnam frontem omnes obijcerent hoſti, tam in acie media, quam in vtroque cornu. Ac maiores triremes quiſque ſuas ad milliarium ante nauigare iuberent, quæ ſingulæ tanto inter ſe interuallo diſiungerentur, vt vniuerſam Chriſtianæ claſſis ad quinque milliaria late patentis frontem æquarent, eique propugnaculo eſſent; & copioſa, quam ſecum deuehebant, æneorum tormentorum vi primæ cum hoſte congreſſæ, quanta poſſent maxima in eum inferrent damna,
D acieſque illius, vti facere, diſijcerent, ac perturbarent. Diſtribuerant præterea quingentenos milites in illas maiores triremes ſingulas minoribus tormentis inſtructos, qui de operto loco tuti hoſtem glandium procella verberarent. erant enim ea prȩalta, amplaque nauigia, veluti munitiſſima propugnacula. Prætoria vero quæque, diuerſa, ac diuerſis affixa locis vexilla geſtabat, &, quæ prætorias ſequebantur, triremes cum illis eiuſdem pariter coloris ferebant ſigna. Triremes non conſtipatæ, ſed modico interuallo inter ſe diſtantes collocantur. vt ad emittendos tormentorum globos, vbi tempus poſceret, ſpatium relinqueretur. Pontificiæ,

ficiæ, Regiæ, Venetæ triremes intermiſcentur. vt æquata omnibus commodi, incommodiue condicio maiorem auxilij mutui curam ſingulis inijceret. Quin etiam inter firmas infirmæ diſtributæ. quæ tamquam alis meliorum protectæ hoſti fortius obſiſterent. ſed & milites ipſi non omnes ſeparatim per nationes, verum ad mutuam concordiam, opemq. fouendam, prout opportunius videretur, tota claſſe diſtincti. Et cum nonnullæ Venetæ triremes minori, quam oporteret, militum numero viderentur inſtructæ, ijs ſupplendis quattuor Hiſpanorum millia, & mille Italici generis Auſtriacus tribuit. Per hunc modum inſtructa claſſis ad aggrediendum hoſtem progrediens, per varios caſus, & pericula, quæ, ne longiores ſimus, recenſere prætermittimus, VII. Kal. Octob. in Corcyram, inde in Cephaleniam peruenit. Interea cum Turcicam claſſem in Corinthiacum ſinum ſe recepiſſe conſtaret, inde in Petalam Acarnaniæ portum, Echinadis inſulis, quæ nunc Curzolares appellantur, obiectum, nauigationem intendunt. eo conſilio, vt ad fauces Corinthiaci ſinus prouecti, hoſtem ad pugnam elicerent. Sed reflantibus ventis, iterum, tertioque retenti, in Valliſque Alexandriæ portum, qui in Cephaleniæ ora ſitus eſt, reuecti, donec mare conquieſceret, ſubſtitere. hinc nondum lenita vi ventorum ad Echinadas mouentibus, lugubris de capta Famaguſta, cum id nondum reſciuiſſent, nuncius allatus eſt. qui non modo non fregit animos, ſed ira, dolor, indignitas præliabundis tantos ſtimulos adiecit, vt pugnandi cupiditate, ac delendæ maculæ ſtudio vehementius exarſerint.

Eodem tempore Turcæ poſt famam appulſæ Chriſtianæ claſſis, conuocato concilio, quid agendum videretur, varias in ſententias diſtracti conſultant. Mahemetes Syrochus, Alexandriæ Præſes, ætate, rerum vſu, & auctoritate grauis, alijque nonnulli Turcarum primores (vt exinde noſtri captiuorum relatione cognouerunt) minime negligendum eſſe hoſtem dicebant, qui vltro laceſſitum veniret: & claſſem, cui Regis Philippi frater cum florentiſſimis totius Chriſtianæ reip. Principibus præeſſet, non niſi optime inſtructam adueniſſe. neque cum ſtipendiarijs militibus, ſed cum honorarijs ducibus præliandum eſſe. intra ſinus Corinthiaci clauſtra in omni rerum copia ſe tutiſſimos fore. Quare ſummam rerum, nulla cogente neceſſitate, martis temeritati committendam non eſſe. cum præſertim claſſem infirmiorem haberent, ſuorum plurimis, aut morbo conſumptis, aut longa nauigatione debilitatis. Chriſtianorum vero claſſem, aut ducum diſſenſionibus diſſoluendam, aut aliqua tempeſtate, ſi his locis hoc anni tempore perſtiterit, diſijciendam. igitur ſedendo ſe plane victuros. In hac ſententia erat etiam Portaus, alter ſummus belli dux, rei terreſtri præfectus, vir pariter ætate grauis, & bellicis artibus inſignis. qui licet pugnæ conſilium priuatim abnueret, tamen vt ſe culpę exortem oſtenderet, neque Selymi decreto repugnare videretur,

quod

Digitized by Google

A quod hoſtes pugnæ poteſtatem non facturos exiſtimaret, in contrariam ſententiam pertractus eſt; quæ erat Ali Baſſæ collegæ ſui, totius claſſis præfecti, & Lucialij archipiratæ naualium certaminum peritiſſimi. qui turpe ducebant ſemper alias victorem Turcam intra ſuos fines a Chriſtiano armis prouocari. magnamq ignominiæ notam Turcico nomini ex ignauia &metu,ſi pugnam detrectaſſent,inuri. nec ſe de victoria quicquam dubitare. nam & numero nauium, & militum robore, atque ex multis ſecundis prælijs comparata experientia, ſe omnino præſtare. denique ſatis ſuperq.compertum habere, quid valeat nauali prælio Chriſtianus. quem olim Solimanus Selymi parens,alijq. Turcarum Reges ac duces ſæpe feliciter debellaſſent. Itaque ſecundiſſimorum præliorum memores, forti, & alacri animo in hoſtem incurrerent, quicquid eſſet Chriſtianarum virium vno certamine profligaturi. nam hanc vnam victoriã adeptos, perpetuo terra, mariq. victores fore. Sed nulla re magis ad id ſentiendum mouebantur,quam quod Tyranni Selymi,omnino præliandum eſſe iubentis, voluntatem exploratam haberent; eamq. pro oraculo ducerẽt.ac meminiſſent,anno ſuperiore Pialim,Turcicæ claſſis ducem, eo quod Chriſtianam claſſem non profligaſſet,loco motum, Selymi gratiam, ac dignitatem amiſiſſe. Pugnandi conſilium adiuuabat Caracoſſa archipirata, vir acerrimus, bellorumq. naualium ſcientiſſimus. qui ad explorandas Chriſtianorum vires profectus, ſex noſtrorum maiores triremes grauitate fere immobiles nulli vſui futuras retulerat. reliquas vero

B (margin letter at "mores")

C agili, & nautico inſtrumento aptas C L X. numerum non explere (quod eas bene dinumerare non potuiſſet) per errorem confirmauerat. Hac igitur approbata ſententia,Turcarum duces triremes nouo remigum delectu firmant;eaſq. maiore militum numero, quos ex proximis Achaiæ, Aetoliæ, & Peloponneſi præſidijs collegerant, tumultuoſe ſupplent,ac ſe totis viribus ad pugnam comparant.

Nauale prælium, quo omnium ſæculorum maxime memorabilis victoria de Turcis reportatur. Cap. I V.

D INTEREA noſtri de hoſtium apparatu certiores facti, pridie Nonas Octobris, hora tertia noctis, fauente cælo ac Luna, e Cephalenia mouent. ac poſtera die, quæ dies erat Dominica, ad Echinadas inſulas primæ luce deuecti, Ioannem Cardonam cum octo triremibus ad portus naturam perſpiciendum emittunt. ſubinde claſſis ad aquandum

dum ſenſim progrediebatur ad amnem Acheloum, qui Aetoliam ab A
Acarnania diuidens late tortuoſus in mare deuoluitur. Præcedebant dextri cornu triremes, quæ prætoriam Auriæ ſequebantur. qui vt primum ex illis inſulis euehi cœpit, ſub alteram lucis horam, Turcicam claſſem circiter quindecim millia paſſuum diſtantem proſpectans, id continuo ſignificauit Auſtriaco: qui etiam ex Regia trireme, albeſcente cælo, aduentantem hoſtem proſpexerat. Neque inde triremes admodum accelerandas eſſe ratus, ne qua illis in aciem dirigendis confuſio naſceretur, culparum indulgentiam, quam vniuerſis depugnantibus pro poteſtare PIVS liberaliſſime conceſſerat, iubet promulgari, pugnæ ſignum extolli, & omnes ſe ad dimicandum comparare. Sacerdotes à Pontifice miſſi, triremes omnes obibant, militum errata breuem per B
confeſſionem expiantes; Chriſtiq. de cruce pendentis effigies per naues circumferentes, præclare hortabantur omnes, vti bono eſſent animo; nec dubitarent, Chriſtum Deum, pro cuius ſanctiſſimo nomine dimicaturi eſſent, e cælo ipſis opem allaturum. mox Auſtriacus cum in celocem deſcendiſſet, idemq. Columnam, & Requeſenſium facere mandauiſſet, illum ad ſiniſtrum, hunc ad dextrum cornu circumſpiciendum, claſſiarioſq. ad pugnam adhortandos emiſit, ipſe vero mediam aciem circumuectus, ſuum quemq. locum tenere iuſſit. atque omnium animos ad certamen pie, ac fortiter ineundum optimis rationibus acuebat. Nam præclare cum illis agi putandum, ſiue ſupereſſent, ſiue mortem oppeterent. Superſtites quidem, quod ſibi tam felici certamini intereſſe contigiſſet; demortui vero, quod pro Chriſti nomine, Chriſtianæq. Reipub. ſalute fortiter occumbentes ſe per ampliſſimam peccatorum expiationem cum beatiſſimis mentibus feliciter conſociare potuiſſent. Neque vero eſſe de victoria dubitandum: præſertim tam Sancto Pontifice pro ipſis apud Deum, cuius res ageretur, intercedente. Ad hæc autem reſpondebant milites, ne, quicquam de illorum virtute dubitaret, facturos ſe, quod fortes viros deceret. Columna quoque, & Venerius, alijq. duces optime confirmabant ſuos. nec quicquam eorum omittebant, quæ adipiſcendæ victoriæ opportuna fore viderentur. quæ res ingentem Auſtriaco lætitiam attulerunt. quo ad Imperatoriam ſuam reuerſo, tympanis, tubis, & id genus alijs inſtrumentis magis etiam D
erecti & accenſi ſunt militum animi; altaq. voce Deus omnipotens, trinus & vnus inuocatus eſt, & ipſa quoque ſanctiſſima Virgo Chriſti mater, vt quæ plurimum poſſit apud filium ſuum (quod illis præſcripſerat PIVS) reuerenter ſalutata.

His igitur cum humanis tum diuinis munita præſidijs Chriſtiana claſſis procedebat in hoſtem. qui noſtros proſpectans, e veſtigio ſe ipſe quoque ad pugnam accingnes, in hunc modum acies inſtruxerat. Medio

agmine,

A agmine, quod X C V I. ſere cum triremibus, tum biremibus conſtabat, Alis, & Portaus, ſummi duces procedebant. Dextrum cornu, quo L V I. triremes vehebantur, regebant Syrochus, Cautaliuſq. archipiratæ. Siniſtrum vero X C V. cum triremium, tum biremium conſtans numero, ductabat Lucialius. à quo non nihil remotæ X I I. triremes remigabant. biremes vero XXX. quibus præerat Amurates Dragutes, & alia minora nauigia cogebant agmen. Caracoſſa magno cum leuiorum nauigiorum numero alios antecedebat. His omnibus archipiratæ plurimi, iidemq. fortiſſimi, qui luminum inſignia præferebant, adiutores acceſſerant. Conſtabat Turcica claſſis triremibus ducentis & octo; quadraginta & ſeptem biremibus, præter alia multa minora nauigia. Iam B vero hoſtes inflati animis, ac velis propius aducti, ſinuoſa fronte in modum ſemiplenæ Lunæ, acie compoſiti, mare latius occupabant. quippe qui Chriſtianos prius aduerſos, mox eos prætervecti, auerſos etiam aggredi, atque ita perſtringere cogitarent, vt ne vnum quidem eorum effugere nauigium poſſet. Nam quoniam Chriſtiana claſſis diuerſis erat ſubiecta Principibus, putabant fore, vt capta fuga ſibi conſuleret. præteritiſq. victorijs elati, nihil minus, quam noſtros ſuperiores fore exiſtimabant. minorem enim credebant claſſem Chriſtianorum, quam re vera eſſet. Itaque ad pugnam ſe ſe expediunt. pollicentur duces militi gratiam ſui Tyranni, ſpoliaq. ampliſſima. mox præliabundi diſploſo magno tormento conſerendæ manus ſignum edidere. quibus pari ſigno C noſtri reſpondere, pugnam nihil detrectantes. eaq. prælij denunciatio eodem tormentorum ſtrepitu, iterum ac tertio, vltro citroq. repetita eſt.

Collatis inde ſignis, principio, ſex illas maiores triremes, quæ noſtram antecedebant claſſem, Turcæ obuias habuerunt. quæ multis, ac validis tormentorum ictibus eminus eos percutientes, illos varias in partes fuſos diſpulerunt. eorumq. acies ita perturbarunt, vt ingentem ſuorum ſtragem intuentes, timore correpti, ordines ſeruare non poſſent: Quæ res Turcis eo magis improuiſa fuit, ac terribilis, quod nulla tormenta in eiuſmodi triremium lateribus diſpoſita eſſe, ſpeculatores retuliſſent; neque ipſi ſe ad id genus certaminis antea numquam viſi præparare potuiſſent. ſed id vt initium calamitatis illis attulit, ita maxi- D mo noſtris adiumento ad victoriam fuit. Affulſere hoc loco Chriſtianis nonnulla præſentis auxilij diuini, eorumq. conatus feliciter prouehentis, indicia non obſcura. Primum ventus, qui in eam vſque horam fauerat Turcis, reflauit illico, mareq. prorſus conquieuit; & omnem ſe ad prælium componendi, & in pugna conſiſtendi ſuſtulit difficultatem. Dein Sol, qui noſtris aduerſus incurrebat in oculos, proſpectumq. impediebat, tranſmiſſa media cæli regione, radijs ſuis hoſtium offendebat obtutum. ſimulq. aura quædam ab occaſu leniter ſpirans, fumũ, quẽ tot tormentorũ excitabãt tonitrua, a noſtris in Turcas deferebat.

At vero Turcæ, collectis animis ac viribus, pergebant, & magnas illas A
rriremes vi penetrare conabanrur. Sed adeo male tum accepti ſunt a no-
ſtris, vt bona pars claſſis eorum diſiecta, fractaq. fluctuaret. nam quo
minus poſſent hoſtes ictus illos celeri curſu deuitare, a vento mox non
nihil aucto retardabantur. qui etiam fumo omni in illos adacto, fere om-
nem eis videndi facultatem adimebat. Audiebant tunc noſtri fragores
magnos, ruinaſq. malorum, & triremium, Turcarumq. pereuntium ſtri-
dorem inauditum. Videbant non paucas illorum triremes flammis ab-
ſumi; alias amiſſis gubernatoribus ſubſiſtere; plurimorum cadauera, re-
mos, antennas, vaſa, diuerſi generis arma ferri ſuper aquas. Et hæc
quidem a ſolis illis magnis rriremibus perpetrabanrur. Sed hoſtes quam-
uis diſtractam multis locis claſſem ſuam, perturbatoſq. ordines viderent, B
tamen furoris quodam œſtro perciti, maioreſq. naues noſtras præterue-
cti, non deſeruerunt ſe ſe. Itaque mox prætoriæ, rriremeſq. fere omnes
ita conflixere, vr non iam miſſilibus, aut tormentis eminus, ſed gladijs
prope collato pede præliarentur. nam & proræ inter ſe iunctæ hærebanr;
& naues in arcto ſic eranr conſtipatæ, vix vt relum vllum in mare vanum
inrercideret. & cum alij in aliorum triremes inſilirenr, ac ferreis malleis,
militaribus ſicis, pugionibus, alijſq. varij generis armis inter ſe confligе-
renr, rantus fuſus cruor eſt, vt mare ſanguineum eſſe atque ex frequen-
tibus rormentorum ignibus ardere videretur. Ducibus, ac militibus ram
attoci prælio dimicanribus, iam totis claſſibus pugna conſerta erat. Si-
niſtri cornu ſociorum triremes, quæ vergebant ad Acarnaniam, acriter C
primæ conflixerunt: graueq. & longum certamen ſuſtinuerunr. Sed præ-
fecti Barbadici præſtantia, ac reliquorum præterea Venetorum ducum,
ac militum virtus ſic enituit, vt ex ea parte victores primum euaſerint. At
Barbadico non minus egregij militis, quam fortiſſimi ducis partes im-
plenti, ancipitiq prælio ſtrenue dimicanti coniecta ſagitta, læuo effoſſo
oculo, caput traiecit. ipſeq. præceps cadens, inter manus ablatus eſt. ſed ex-
trahi ſagittam noluit, donec pugnatum eſſet. quod illa extracta, prę do-
lore ſe illico moriturum cognoſceret, optaretq. ſe victoriæ lætitia fruen-
tem emori. abſoluto certamine, cum victores Chriſtianos fuiſſe intellige-
ret, e capite ſagittam elici paſſus, gaudio plenus, elatis in cælum manibus,
immortales Deo gratias agens, vir ſingulari pietate, conſilio, eloquentia, D
ac militari virtute clarus, æternaq. memoria dignus e vita exceſſit. Tan-
ti ducis caſum ſenſit vtraq. acies. nam Turcis in turbatam, duce amiſſo,
prætoriam impigre tranſilientibus, actum de illa foret, ni Federicus Na-
nius, & Siluius Portius citato curſu hoſti ſe fortiter obiecisſent. horum
ſubſidio factum, vt ſemicapta triremis reciperetur, & atrociore prælio
noſtri in hoſtium triremes irruentes, cæſo Turcarum robore, mixra cum
dolore læritia, eas obtinerent. Non aliorum vero magis in hoc cornu
pugnantium virtus enituit, quam Ioannis Contareni, Sfortiæ Comitis
Sanctæ

A Sanctæ Floræ, Io. Baptiſtæ Benedicti, Cyprij, Marci Quirini, Antonij Canalis, & Marci Ciconiæ. Quorum fortiſſimorum ducum non minus, quam & aliorum ſingulari ardore dimicantium, robore, fractis hoſtibus, eorumq. ducibus Sytocho, Caracoſſa, & alijs multiplici vulnere confectis, inde Chriſtianis affulgere victoria cœpit. Sicuti mox etiam euenit in acie media: vbi Imperatores noſtri cunctis ſe ſe pugnæ periculis inuictis animis obijciebant. hoſtemq. gladio ferire, ac clypeis, & thoracibus, quibus inſigniter muniti erant, telorum hoſtilium ictus cominus, eminuſq. excipere tanto vitæ contemptu non formidabant, vt mortem vltro pro communi ſalute appetere viderentur. Hoc enim loco inter ſummos vtriuſq. claſſis duces atrocius certamen exarſit: hic pars firmior triremium, hic militantium robora conſtiterant. Auſtriacus in
B Ali Baſſæ regiam inuectus, ad proram ab eo grauiſſimi certaminis impetum ſuſtinuit: ceteris Turcarum triremibus paſſim ſuis opem ferentibus; ſeq. tam pertinaciter defendentibus, vt Hiſpani vulneribus affecti, graui cum periculo, cædeq. mutua identidem repellerentur. Interea Columna cum triremem, qua cum diu admirabili contentione dimicauerat, in poteſtatem redegiſſet, aliaſq. vicinas velut tempeſtas pari virtute diſieciſſet, quacumq. pergeret, magnam hoſtium faciebat ſtragem, ac demum in Turcarum regiam ſe ſe inſinuauit. Pontificia vero triremis, cui præerat Honoratus Caetanus, cum inſigni Archipirata Caracoſſa fortiſſime congrediens, eum oppugnauit. Sed is poſtea in Ioannis Baptiſtæ
C Benedicti Cyprij triremem incidens, cum illo prælians interficitur. quem dum Cyprius exanguem armis expoliat, immiſſo ab hoſte eminus ſpiculo, & ipſe transfigitur. Ex altera parte Venerius, alioqui ſenex LXXVI. annis maior, eximia virtute cum hoſte congreſſus victor diſceſſerat. acceptũq. vulnus in crure tam diu diſſimulauit, donec hoſtes eſſent deleti: idq. ſic vltus eſt, vt prætoriam ſibi infeſtam ceperit, atque depreſſerit. Animaduerſoq. periculo, in quo verſabatur Auſtriacus, a puppi Alim aggredi conſtituit; ſi terga cæderet, fore ſperans, vt ancipiti dimicatione diſtractus vinceretur. Prætoriam eo dirigenti, Portaus alter ſummus belli dux cum triremium globo tam celeriter ſeſe obijcit, vt cum in fronte ſe oſtendiſſet, mox in latera pugnam verteret. At Venerius, cu-
D ius virtute res Veneta nitebatur, ſuos verbis & factis itidem confirmans, pugnantibuſq. ſe immiſcens, optimi ducis, & ſtrenui militis munera non omittit. Pluribus hinc inde peremptis, acrius Turcæ pedem inferunt. ducibus, ac militibus noſtris non animus, non virtus deerat. ſed multitudine preſſi ceſſiſſent loco, ni Ioannes Lauretanus, & Catharinus Maripetrus, Veneti trierarchæ militari fortitudine conſpicui, periclitantibus ſuccurriſſent. qui dum aliquandiu procedente pugna pari certamine ſtrenue dimicando hoſtes profligant, glandibus transfixi cecidere. His ducibus amiſſis, noſtri non deijciunt animos. Sed maiore ira ſuccenſi

vehementius in hoſtes irrumpunt. alioſq. trucidant, alios vulnerant, alios A
propellunt. Paulo Iordano Vrſino duas triremes fortiter oppugnanti, grauiq. in diſcrimine verſanti præſto fuit Comes Sanctæfloræ, cui bene dimicanti brachium duplici glande transfigitur: eiuſq. ope cæſis hoſtibus, triremes ipſæ fractæ deprimuntur. Vrſinus & ipſe in crure ſaucius, Pontificiorum militum robore munitus, in Portau Baſſæ prætoriam inuehitur: triremiq. potitus, eum fuga elapſum nō inuenit. nam ille, vt in Chriſtianos victoriam inclinare proſpexit, clam e ſua prætoria ſcapha exceptus, abiectis dignitatis inſignibus, euaſerat. Tanti fuga ducis, vt Turcis adimere, ita noſtris adijcere animos viſa eſt. Tandem Auſtriacus, & Columna, aliorum ducum ac militum viribus ſuffulti, cum Ali per tres
fere horas acerrime dimicantes, ſingulari virtute hoſtium Regiam ſu- B
perarunt, Turcis quamplurimis contrucidatis. Ali diſſiliente ligni fragmento ex adacta pila de triremi pontificia, cui præerat Alfonſus Appianus, ſummum caput effringitur; dupliciq. vulnere transfoditur. exangui detrahi ſpolia, caput abſcindi, idque in haſta ſuffixum extolli Auſtriacus imperauit. Turcarumq. vexillis depreſſis, ac ſigno Crucis erecto, captam hoſtium Imperatoriam poſt Regiam ſuam agebat remulco, Victoriam conclamans. Interfecti hoſtium Imperatoris cognitum os, & vincentium Chriſtianorum clamor illico totis claſſibus exauditus, ac præcipue ſalutare Chriſti ſignum in hoſtili prætoria elatum, & noſtros alacriores ad victoriam perficiendam fecit, & Turcarum ardorem adeo reſtinxit,
vt capta fuga pleriq. ſibi conſulerent. Nec fere iam cædendis, ſed col- C
ligandis hoſtibus, ſpolijſq. capiendis victores operam dabant. Multi capti, plures cæſi proceres Turcæ, militeſq. præcipui. non pauci in mare dedere ſe præcipites, vt vel aquis obruerentur, vel ad continentem enatarent. Complures ſubſtitere mortem deprecantes, tum quod euadendi deeſſet facultas, tum quod de Chriſtianorum clementia bene ſperarent.

Sed quæ in ſubſidijs erant triremes, acriter & ipſæ dimicãtes, egregie ſe quoq. præſtiterunt nã & Bazanus, & Requeſenſius, & Cardona, & Linius, alijq. præterea duces, vt quæq. pars premi, aut laborare videbatur, pro communi fide, quã omnibus debebãt, auxilia impigre ſubmiſere. ipſiq. ſtrenue
dimicantes, ad victoriam nō mediocrem opem contulerunt. Eodem tem- D
pore, qui ex Chriſtianis in vinculis apud Turcas duriſſimam ſeruitutem patiebantur, cum noſtros vincere ſenſiſſent, alij catenas confringere, alij ſoluti vinctos ſoluere, omneſq. raptim captis armis ingentem cædem facere. Dum hoſtes in acie media, ac dextro cornu ſtrenue cæduntur, in dextro noſtrorum cornu minus feliciter pugnatur. Ibi duo clariſſimi, ac veterani duces ex vtraq. acie inter ſe aduerſi conſtiterant. Io. Andreas Auria atque Lucialius. ambo ſtrenui, & inter ſe notiſſimi, quod eadem litora ſæpius obijſſent. Sed Auria certaminis initio decem, aut duo

decim

Digitized by Google

A decim triremibus inſtructus in altum ſe ſubduxit. Siue quod triremes, in quibus dignitatis ſuæ ſumma periclitabatur, in diſcrimen non adducere caute ſtatuiſſet: ſeu veritus, ne hoſtis, qui multitudine nauigiorum longe erat ſuperior, cornu latius extenderet, Chriſtianamq. aciem circumueniret. Id enim potiſſimum Lucialius agebat, vt noſtrorum aciem cingeret: Auriamq. a latere præteruectus, ad puppim cum illo congrederetur. Sed id conſilij ab Auria fuit anteuerſum: licet in mare ſe latius extenderit, ſeriuſq. pugnam commiſerit. Hinc varias ſubijt reprehenſiones: pleriſq. ſuſpicantibus eum in fugam dare ſe voluiſſe. Sed illum alij vindicabant a culpa, quod arte cautus artem eludere ſtuduiſſet. Quoquo modo ſe res haberet, grauiter hoc loco perculſæ ſunt complures
B Chriſtianorum triremes; in primiſq. prætoria Melitenſis. nam Lucialius noſtrorum triremes, quæ ab Auria ſe diſiunxerant, nulloq. ordine, & incerto imperio mari ferebantur, conſpicatus, eas incredibili celeritate continenti triremium agmine circumſepſit: eaſq. aggreſſus, cæſis propugnatoribus, ferociſſime percuſſit.

In hac pugna Ieroſolymitani Ordinis milites, quibus eſt quaſi naturale bellũ cum Turcis, ad quinquaginta, & S. Stephani equites Florentini complures, Venetiq. aliquot trierarchæ, atq. alij non pauci fortiſſime dimicantes cecidere. Prætoria Melitenſis acriter cum Lucialio congreſſa, tandẽ in eius venit poteſtatem. ſed mox a noſtris recepta eſt: Petro Iuſtiniano, ſtrenuo duce, ſaucio e Turcarum faucibus erepto. grauioremq.
C plagam hoſtes intuliſſent, niſi Auria, mox Auſtriacus, Columna, Venerius, Bazanus, & Cardona, conſpecto periculo, celeriter ſuppetias attuliſſent, hoſtemq. profligaſſent. Quos cum Lucialius appropinquantes, & Auriam triremes in ſe obuertentem conſpexiſſet, virtuteq. noſtrorum mediam aciem, ac dextrum cornu cæſum, ſuperatumq. fuiſſe cognouiſſet, metu ardorem pugnæ remiſit. ac relictis, quas ceperat, triremibus, quam citatiſſimo potuit agmine in fugam ſe coniecit. Eum noſtri cum ſex, aut ſeptem nauigijs ad promontorium vela facientem inſectati, reliquas Turcicas triremes, quæ erant ad triginta, ad litus allidere compulerunt; eaſq. omnes, vna dempta, remulco extractas, ſed inanes, & male multatas receperunt. Lucialio velociſſime, vt diximus, effugiente.
D qui cum ſemifractis aliquot nauigijs, quæ XXX. ferme eſſe ferebantur, Methonem verſus, Conſtantinopolim properauit, vt ereptum Melitenſibus vexillum, captamq. triremem fortitudinis ſuæ ſigna, Selymo præſentaret. Eum vero, quod iam adueſperaſſet, remigeſq. fractis viribus defatigati eſſent, noſtri perſequi nequiuerunt. Hoſtibus igitur maxima ex parte cæſis, compluribus in vincula, reliquis paucis in fugam coniectis, integra nomini Chriſtiano victoria ſtetit. Qua peracta, noſtri collectis triremibus, ac ſpolijs, in portum ſe receperunt. mox ſæua exorta tempeſtate, mariq. vehementer perturbato, ne in portu naufragium

face-

Digitized by Google

facerent, nihilq. inde læderentur, qui victoriam dedit, Deus incolumes A protexit. Spectaculum viſu fœdum, miſerandum, ac terribile omnino erat, cæſorum hominum corpora, cruentatiq. maris fœditatem, arma, ſimul & confractarũ tritemium partes vndiq. fluctuantes circumſpicere: ipſaq. cadauerũ ſupernatantiũ multitudine remorum pulſum præpediri.

Erat in Regia Chriſtiana, præter alios, delecta quadringentorum Hiſpanorum militum manus. qui ſub tabulatis ad longioris pugnæ caſus, &ad vltimum diſcrimen reſeruabantur. ij nutum Auſtriaci ad conſurgendum exſpectantes, vt primum ex condicto editum ſurgendi ſignum audiuere, integri vigẽteſq. ex improuiſo exorti, feſſis noſtris, atque extremo in periculo verſantibus ſucceſſerunt; ſublatoq. clamore in laſſos hoſtes ſtrictis gladijs impreſſionem fecerunt. Hæc inexſpectata acies, improuiſaq. B procella primo confudit, turbauitq. barbaros; mox uaſta ſtrage cæcidit. Auſtriacum Hiſpani complures proceres viri, conſilio manuq. prompti, prœliando circumſtabant. In ijs Ludouicus Requeſenſius, eius legatus; Bernardinus Cardenas, qui fortiter dimicãs mortẽ oppetijt; Lupus Figueroa, caſtrorum Magiſter; Michael Moncada, Petrus Padilia, & alij pleriq. viri ſummo loco nati. qui ſtrenue pugnantes egregiæ virtutis ſpecimen ediderunt. In prætoria vero Pontificia præter fortiſſimorum militum cohortẽ, florentem Romanorum procerum globum Columna ſecum habebat. In ijs erant Pompeius Columna, Zagatoli Dux, quem illi Pontifex legatum adiunxerat, & Proſper eius frater, Troilus Sabellus, Vincentius Vitellius, & alij, quorum virtus, conſilium, impigraq. opera hoc bello C ſpectata in primis eſt. ex ijs vero Horatius, & Virginius Vrſini, & Horatius Caraſa ſtrenue dimicantes inuictis animis occubuerunt. ſed hoc prælio egregia virtus etiam eluxit Parmæ & Vrbini Principum, Linij Sabaudienſis prætoriæ ducis, Franciſci Diodi, maiorum triremium præfecti, & Aſcanij Cornei. Nec ijs in hoſte cædendo inferiores fuere, Gabriel Sorbellonus, & Pompeius Specianus, Mediolanenſes, & alij genere, & bellica virtute inſignes. Paulus vero Giſlerius, P I I Pontificis conſanguineus, in hoſte proterendo nemini ſecundus, ſtrenue dimicans vulnus in faciem accepit, triremẽmq. ſibi infeſtam, cæſis hoſtibus, aliorum ope deuictam in poteſtatem redegit. Michaelq. Bonellus, Pontificis ſororis nepos, impiger adoleſcens, acriter pugnans hoſtes cædebat. Deniq. omnes, & Pontifi- D ciæ, & Regiæ, & Venetæ claſſis ſiue duces, ſiue milites tam egregie ſe geſſerunt, vt ope diuina ingens ille Turcarum exercitus totus fuſus, ad internicionem cęſus, captuſue fuerit.

Hunc igitur dies ille, memorabiliſq. conflictus hora cœptus meridiana felicẽ exitum conſequutus eſt. atque tam breui temporis interuallo, videlicet quattuor circiter horarũ ſpatio, placuit Deo, maximam omnium quæ in mari poſt hominum memoriam extiterint, victoriam dare Chriſtianis. quæ res eo fuit admirabilior, quo noſtri & militum, & nauigiorum

rum

A rum numero erant hoſtibus inferiores. & ſane perſpicere nemo non potuit, id factum eſſe diuinitus. nam vt omittamus id, quod de commutatione venti ſupra memorauimus, tam ingentem claſſem, tam longam nauigationem, ea anni tempeſtate, ita breui temporis interuallo conficere potuiſſe, egreſſum fuiſſe hoſtem ad Chriſtianos laceſſendos, cum alioqui domi ſuæ tutus eſſe poſſet, animaduerſione plane dignum videtur. Sed piratam, qui ad Chriſtianam claſſem explorandam venerat, falſo retuliſſe, ad LX. triremes noſtras retrorſum nauigationem intendiſſe, ſicuti Chriſtianis quoque fuerat renunciatum, e Turcarum claſſe totidem roſtratas naues ad Orientem receſſiſſe, id effecit, vt progredi, ſignaq. conferre, mutuo, ſed noſtris fauſto errore decepti vtrinque

B non dubitarint. Diuino præterea conſilio factum, vt bene mane hoſtem eo loci noſtri proſpectarent. nam & eis fuit otium ſe ſe ad pugnā inſtruēdi, perficiendiq. victoriam, & natura loci quantam maximā optare potuiſſent, rei bene gerendæ præbuit facultatem. Sinus ille Ionij maris ad Naupactum, vbi res geſta eſt, theatri ſpeciem præbens intuentibus, in circuitu patet amplius CCL. mil. oris ad XXV. millia paſſuum inter ſe diſtantibus. ab ortu Solis ora Peloponneſi, & Aetoliæ montibus cingitur. a meridie Zacynthum inſulam, ab occaſu Cephaleniam, & Leucadem reſpicit. Qua in orientem ſpectat, mille fere paſſus procul a continenti, tres eminent ſcopuli, nunc Corzulares inſulæ, Echinadæ olim appellabantur. Siue quod præacuti illi ſcopuli ſpinoſi echini formam referant,

C ſiue quod ibi echinus piſcis (vtrumq. enim verum eſt) copioſe a piſcatoribus capiatur. Sed nomen antea fere ignotum, & obſcurum celebris hæc victoria nobilitauit.

Ceterum victores duces, ac milites ad Petalam portum recepti, inter ſe mirifice gratulantur, alter alterius egregia facinora meritis extollunt laudibus: omneſq. ſingulari lætitia ſupinas manus ad cælum tendentes, Omnipotenti Deo rerum bene geſtarum auctori ſummas laudes, & quā maximas poſſunt gratias agunt, qui ſe tantæ victoriæ compotes fecisset. eamq. PII obſecrationibus, ac pietati ſecundum Deum acceptam referentes quæ liberi parentibus debēt, ea ſe illi debere profitentur. Mox ad eum, & ad alios Principes de rebus geſtis nuncios cum litteris decernunt.

D Ad Pontificem Auſtriacus Ferdinandum Carrillum, Plegi Comitem, Columna vero Proſperum affinem ac gentilem ſuum, & Maturinum Romagaſsiū, Ieroſolymitani Ordinis militem inſignē, cum vexillo hoſtium ducibus erepto legauerunt. Interea vero noſtri curandis ſaucijs, prædæ diuidendæ, reficiendiſq. viribus intenti, per aliquot dies aduerſis fluctibus impediti in illis portubus ſubſtitere.

Cæſo-

 A

Cæſorum hoſtium; & captarum triremium numerus. Cap. V.

CÆSA feruntur eo die triginta fere hoſtium millia. nobiliores duces, & trierarchæ omnes, pars cæſi, pars capti ſunt, præter Portaum Baſſam, eiuſq. filium, & Lucialium, quibuſcum alij pauci, vt diximus, fugam arripuerunt. Recenſendis captiuis, qui viui in poteſtatem noſtrorũ venerunt, in partitione quidem prædæ tria millia quadringenti, & octoginta ſex inuenti ſunt. ſed multo plures priuatim occultati, qui in B
communem ſortem non venerunt. Inter alios complures primarios duces ac milites, capti ſunt duo filij Alis Baſſæ, ex Selymi ſorore ſuſcepti, Amathes decem & octo, alter tredecim annos natus, Mahemetes appellatus. Ad quindecim millia Chriſtianorum, quos ſuperioribus annis barbari captiuos fecerant, ſunt in libertatem vindicata. Ex noſtris, cenſu habito, ſeptem millia quingenti ſexaginta ſex deſiderati ſunt. Et eorum magna pars Veneti. quattuor namq. millia, & quingenti ex ijs pugnantes cecidere: in quibus complures clari viri, duceſq. fortiſſimi. vt præter Auguſtinum Barbadicum, & alios, quos ſupra memorauimus, Benedictus Superantius, Vincentius Quirinus, Ioannes Lauretanus, Hieronymus, & Marinus Contareni; Georgius, & Andreas Barbadici; M. Antonius Landus, Antonius Paſqualicus, Franciſcus Bonus, Hieronymus Venerius, C
& alij, quos recenſere longum eſſet. Eiuſdem vero caſus, gloriæq. participes fuere nonnulli ex ſocijs ciuitatibus triremium præfecti clari nominis, vt Io. Baptiſta Benedictus, Cyprius; Andreas Calergus, Cretenſis; ~~Antonius Eudemonius, Cydonienſis~~; Hieronymus Byſantius, Aſcriuienſis; Iacobus Metius, Dalmata; & Iacobus Triſſinus, Vicentinus; qui omnes ſingulari fortitudine ad extremum vſq. ſpiritum dimicantes e viuis exceſſere. Sed hos, ac ceteros, qui in noſtrorum claſſe mortem obiere, non tam vis hoſtium perculit, quam ille, pro quo pugnabant, ſibi pigneratus eſt Chriſtus. Credibile namq. eſt, qui prius Catholico ritu expiati, ac culpis omnibus ſoluti, tunc vero in Deum intuentes, vitam pro D
illius gloria profuderunt, eos eodem tempore Angelorum agmine ſtipatos triumphantes in cælum euolaſse. Tanta enim belli ſacri contra ſanctæ Eccleſiæ hoſtes vis eſt, vt, quod ex diuinis litteris tradunt auctores boni, vel parum probos, ſanctos, & Dei martyres efficiat. vbi vinci ſalutare, vincere vero glorioſum.

Captæ ſunt centum circiter, & nonaginta hoſtium partim triremes, partim biremes. quarum centum & triginta erant integræ; eæq. omnes omni commeatus, pretioſæ ſupellectilis, & armorum genere inſtructiſ-
ſimæ

A ſime octoginta, partim triremes, partim biremes, aut fractæ, aut incenſæ, aut depreſſæ perierunt. triginta vero plus minus in fugam diſſipatæ. E quadraginta triremibus honorarijs, quæ quod nocturni luminis ferant ſigna, Græco nomine Phanones appellantur, omnes, vna dempta, in Chriſtianorum poteſtatem peruenerunt. ænea tormenta maioris formæ C X V I. reperta. minora vero CCLVI. Quæ omnia inter fœderatos ex lege fœderis pro rata parte diuiſa ſunt.

Victoria PIO mirabiliter enunciatur; eaq. audita, ipſe lætus cum alijs immortales Deo
B
gratias agit. Cap. VI.

HOC ipſo pugnæ die, nocteq. præcedenti, Romæ PIVS, quippe qui claſſes iam prope eſſe, vt congrederentur, exiſtimaret, multo maiores ſe in preces dedit. Id ipſumq. ſacrorum hominum in Collegijs, ac Cœnobijs per omnes hoſce dies faciendum curauit. Vbi in ſingulas horas Dei famuli erant diſtributi, ob id aſſidue Dominum deprecantes. neque enim vlla magis eum premebat cura, quam felix, & optatus expeditionis huius euentus. cuius cauſſa, tot tantiſq. vigilijs, & ieiu-
C nijs, ætate alioqui deuexa, ſe ſe afflictauerat; ac tot lacrymas preceſq. profuderat, quibus miſericordiam, clementiamq. diuinam in Chriſtianos inclinans, meruit exaudiri. ac præterea dignus eſt habitus, cui Deus licet tantis locorum interuallis in Vaticano videlicet, ſuis in cubiculis agenti, eadem die & hora, qua pugnatum eſt, victoriam diuinitus indicarit. Vbi cum familiaribus ſuis, præſertim cum Bartholomæo Buſſotto, ærarij Pontificij Quæſtore, grauibus de rebus agens, illis ex improuiſo relictis, feneſtram aperuit, oculiſq. in cælum ſublatis, pauliſper fixus ita perſtitit: ac ſpeculam ſubinde claudens, cogitabundus, Buſſottum intuitus: Non eſt, inquit, nunc tempus negotiandi. vade ergo, & Deo Domino gratias age. nam claſſis noſtra cum Turcica congreſſa hac ipſa ho-
D ra victoriam retulit. Hoc ille audito, ſtatim admirationis plenus abſceſſit. Sed eundo reſpiciens, Pontificem ad paruam aram iam genibus prouolutum, iunctis manibus Deo grates agentem vidit. Id vero Buſſotto licet mirum videretur, tamen præter domeſticos, ac fidos amicos, cum aliquo rem communicare noluit. veritus, ne ſi minus verum foret viſum, de Pontificis exſtimatione quicquam detraheretur. Domum igitur profectus, certo libro eius rei memoriam, diem, horamq. notauit. Cum porro certus de victoria nuncius eſſet allatus, nullus de viſionis eius dictiq. veritate dubitandi ſibi relictus eſt locus. Idq. multis proinde Car-

Digitized by Google

Cardinalibus, atque alijs principibus viris ipſe Bartholomæus enarrauit; A
Pontifice præſertim vita functo. Cardinalis quoque Cæſius, ſe ad Pontificem tunc ſtatim introiſſe, eumq. in genua procumbentem, & orantem vidiſſe teſtabatur.

Neq. ita multo poſt, nempe XII. Kal. Nouembris de re bene geſta PIVS per nuncium Venetijs profectum certior factus eſt. Cum Ferdinandus Carrillus, & alij ab Auſtriaco, Columnaq. ad Pontificem legati reflantibus ventis præpediti, Romam citius peruenire non potuiſſent. Ferunt PIVM ſæpius demiratum, quod ſibi res ſerius, quam tempus poſceret, enunciaretur. quippe qui de felici rerum euentu nihil dubitaret. Hoc igitur nuncio intempeſta nocte PIVS accepto, e lectulo ſtatim exiliens, atque ad domeſticum ſacellum accurrens ſingularis lætitiæ, pa- B
riſq. pietatis, & gratiarum actionis indices voces ſupplex obtulit Deo, rerum bene geſtarum auctori: ac Palatinos, & familiares ſuos omnes euigilare iuſſos, ad eamdem gratiarum actionem excitauit. Orta vero luce, cunctis Patribus ad eum gratulationis cauſſa venerabundis pariter, ac lætabundis conuolantibus, hilariſſimeq. exceptis, & communicata vtrinq lætitia, ijs atque alijs quamplurimis comitatus, inde quantas maximas potuit, in Sancti Petri Baſilica, vt par erat, Deo gratias egit: publicaſq. ac celebres ſupplicationes indixit, & obijt. Atque per omnes parochias ijs, qui tam præclaro bello mortem oppetierāt, rite iuſta perſolui, & eorum egregia facinora, virtuteſq. publicis orationibus concelebrari curauit. Quin etiam vt tantum diuinæ clementiæ beneficium, qua par C
erat pietate, Chriſtianus populus perpetuo coleret, ad honorem Dei, eiuſq. Sanctiſſimæ genitricis Virginis Mariæ, cuius potiſſimum precibus & auxilio tantam ſe victoriam adeptum eſſe profitebatur, inſtituit, vt deinceps in perpetuum Nonis Octobris, Commemoratio Sanctæ Mariæ de Victoria in Eccleſia Catholica pie recoleretur. vt hoc videlicet eximio diuinæ benignitatis monumento poſterorum animi ad agēdas Deo, eiuſq. parenti gratias excitati, in eam ſpem erigerentur, poſſe noſtræ religionis hoſtes (modo in vnum Chriſtianorum ſenſus, vireſq. conueniant) omnino vinci, profligari, deleriq. præſertim ſi non tam in armis, quam in ope diuina, (vti tunc factum eſt) ſpes reponatur. peccatorumq. ſordibus elutis, puræ ad Deum preces effundantur, atque genitricis eius D
Mariæ ſubſidium ſedulis votis imploretur.

Chri-

A

Chriſtiani Principes de victoria PIO gratulantur, eiuſq. tum Pontificis, tum victoriæ metu Turcæ contremiſcunt.
Cap. VII.

SVB idem tempus Romanorum Imperator Auguſtus, ac ceteri Chriſtiani Principes, tam felicem, ac ſingularem rerum euentum PIO per litteras, & nuncios gratulati, illi ſecundum Deum, tam inſi-
B gnem victoriam acceptam retulerunt. Mox vbiq. gentium peruulgatur fama, diuino conſilio factum, vt eius Pontificatus in ea incidiſſet tempora, quibus Eccleſia Dei, Turcarum Chriſtianos diuexantium viribus afflicta, hoc opportuno ſubſidio vehementer indigebat. ac Pontificis operam vſque adeo ſummo Deo gratam fuiſſe, vt ea ſatis extitiſſet ad ſacroſanctam Principum ſocietatem conciliandam, & vt talis tantæq. victoriæ ipſe princeps eſſet, & auctor. qua de re tum ſoluta, tum vincta numeris oratione, à cunctis ferme præclari ingenij viris inſcriptiones, & elogia paſſim edita, & tribus nobilioribus linguis ad eius rei memoriam ſempiternam vbique terrarum peruulgata.

C Ceterum Selymus, ſua amiſſa claſſe, furore percitus, vt, qui in regno erant ſuo, Chriſtiani omnes interimerentur, edixit. Quod tamen Deus auertit, Tyranno per Mahometum eius conſiliarium ex ea mente deducto. Id nempe ſi fieret, fore, vt non ſolum Turcæ omnes, qui apud Chriſtianos eſſent, eodem modo perimerentur; verum Galliæ quoque Rex, hac immanitate perſpecta, veteri pace nihili penſa, vna cum ceteris Chriſtianis Principibus, in Turcicum Imperium excidendum cōſpiraret. Illud vero ſatis conſtitit, per idē tempus Conſtantinopoli, timore perterritos publice Turcas exceſſiſſe: & in Aſiam confugientes, eo res plurimas comportaſſe. omnes porro, qui Chriſtum olim abnegauerant, apud Turcas tranſfugæ, pari formidine correpti, iam perfidiam ſuam pur-
D gate, ſeq. oretenus, non ex animo Chriſtum eieraſſe. Itaq. abijciendi Turcicam ſuperſtitionem, & ad Chriſtianam diſciplinam redeundi tempus aduenıſſe. Quamobrem ipſi Turcæ terrore perculſi, amentibuſq. ſimiles, ſe ſe Chriſtianis ſubmittentes dictitabant: Cum in veſtra poteſtate fuerimus, noſtri, quæſumus, vos miſericordia teneat. Is videlicet hoſtium animos pauor inuaſerat, eoq. exiſtimationis venerant Chriſtianorum arma, propter celebrem huius victoriæ, Pontificiſq. virtutis famā, & eam, quā de ipſius precationum vi conceperant, opinionem ſanctitatis.

Timorem Turcis augebant e cælo oſtenſa prodigia, quæ Ottomanici A
imperij excidium portendere videbantur. nam Conſtantinopoli ſupra Moſcheam. (quod olim ſanctæ Sophiæ nomine, Deo dicatum, inſigne templum fuit) tres lucentiſſimas Cruces ignea ſpecie, puro, claroq. æthere, apparuiſſe, fama percrebuerat.eaſq. a barbaris pluribus ſagittis petitas numquam lædi potuiſſe. verum celeri motu ſe ſe in ſublime attollentes, vanos, irritoſq. ictus reddidiſſe. In ipſo quoque naualis pugnæ conflictu, Chriſtum Redemptorem noſtrum, & S S. Apoſtolos Petrum & Paulum, Angelorum agmine ſtipatos, ſtrictis gladijs Turcis minitantes in ſublimi aere conſtitiſſe. id vero Turcæ ipſi, vt aiunt, eo prælio capti ſe conſpexiſſe teſtabãtur. quod etiam indicat ipſius prælij affabre adumbrata pictura, quæ in Vaticano in aula Regia conſpicitur. ſubiectis hiſce inſcriptionibus: quarum altera id innuere videtur. B

Claſſes oppoſitæ, Turcarum vna, Chriſtianæ ſocietatis altera, inter PIVM V. Pont. Max. Hiſpaniarum Regem, Venetam Remp. inito iam fœdere, ingentibus vtrinque animis concurrunt.

Altera vero ſic legitur.

Hoſtes perpetui Chriſtianæ Relig. Turcæ, diuturno victoriarum ſucceſſu exultãtes, ſibiq. temere præfidentes, militibus, ducibus, tormentis, omni C
denique bellico apparatu ad terrorem inſtructi, ad Echinadas inſulas, a communi claſſe, prælio poſt hominum memoriam maximo, perſpicua diuini ſpiritus ope profligantur.

His autem oſtentis Chriſtiani imperij prolationem, ac Turcarum exitium portendi, hoſtes quidem formidabant. Sed tamen ſiue Chriſtianorum Principum diſſidijs ne dicam, an deſidia? ſiue noſtris peccatis id emerentibus, neque id factum adhuc videre meruimus, neque barbarorum cæcitas ad lucem veritatis, vel ſignis e cælo miſſis, amplectendam commouetur. D

At vero, vt ad victricem claſſem redeamus, victores duces, claſſis viribus inſtauratis, concilium aduocant, & quid agendum, conſultant. Alij hoſtilis regni caput Byzantium petendum, alij Naupacteum ſinum & oras, alij alias expeditiones aggrediendas, ac dum victoribus calerent animi, hoſteſq. timor occuparet, bellum fortiter proſequendum ſuadebant. At cum remigibus fere ſpoliatæ triremes eſſent, militumq. bona

pars

A parsuulnerati, pleriq. decederent, alij decumberent; & qui pugnare poſſent, uix ſex millia ſupereſſent; & copiarum, quas præſidio relinqui oporteret, & commeatus laborarent inopia; tum uel maxime, quod præcipitaret autumnus, hiemſq. procellas minaretur, in hiberna redire conſtituerunt. eo ramen conſilio, ut uere nouo, ſtatim in altum prodirent, & coniunctis armis ad infeſtandos intimos hoſtium fines, aperto liberoq. mari progrederentur. Interim uero terra Maximilianus Cæſar in Pannonia XX. peditum, equitum uero IV. millibus, quæ illi fœderati Principes, ut diximus, offerebant, bene ſuffultus, bello Selymum urgeret: & Sarmatæ, Moſchouitæ, Perſæ, Tartari, aliæq. Turcis finitimæ gentes ad proximas prouincias bello petendas euocati concurrerent: ut terra mariq. undique circumuallatum, quod PIVS mo-
B liebatur, Ottomanicum euerteretur imperium. His igitur conſtitutis, Auſtriacus cum regia claſſe Meſſanam, inde Neapolim ſummis honoribus exceptus conceſſit; Venetus intra portus ſuos continuit ſe ſe, Columna triumphans Romam contendit.

Marco Antonio Columnæ, deuicta Turcarum claſſe, ad Vrbem redeunti, PIVS, & Populus Romanus magnos honores habent. Cap. VIII.

C

ET quoniam uirtuti honos, & uictoriæ triumphus debetur, præſertim cum illud quondam in more, & inſtituto Senatus, Populiq. Romani poſitum eſſer, ut imperatoribus ſuis poſt deuictos hoſtes ad Vrbem redeuntibus triumphũ decernerent, illoſq. honorificentius exciperent, Columnæ Romam appropinquanti, hanc honoris, & communis lætitiæ ſignificationem pro uictoriæ magnitudine Romani dare conſtituerant. Quod genus ſpectaculi, per multa ſæcula Romæ numquam uiſi, dum ſumma pompa, eximijsq. ſumptibus publice curatur, ecce id minus ex-
D pedire, ſtatim PIO refertur. tum quod id honoris uni Auſtriaco, ſummo claſſis Imperatori deferri par eſſe uideretur; tum etiam ne Marcus Antonius inde maiorem in inuidiam apud æmulos ſuos, ut contigit, adduceretur. At uero PIVS, etſi eum unice diligebat, ſummoq. honore dignum exiſtimabat, tamen ne minorem poteſtatem maiori æquare uideretur, ut moderata illum pompa cohoneſtarent, populo permiſit. quod ſi Vrbem ingrederetur Auſtriacus, maiores ſe illi honores habiturum. Romanorum tamen ſtudia quin Columnę ingreſ-

Digitized by Google

ſum triumphali honore, & omnium ordinum celeberrimo concurſu celebrarent cohiberi non potuere. Itaque ad XVII. Kal. Ianuar. Capena porta Vrbem ineunti, & Pontificis propinqui, & Magiſtratus, & alij præterea ſummi viri, pontificiæq. cuſtodiæ equites obuiam prodiere, atque honorifice ſalutatum equo ornatiſſimo inſidentem magnifice deduxere. Porta, qua inuectus eſt, ſumptuoſius exornata, ad eam erexerant magna trophæa duo, ad quæ nonnulli captiui religati cernebantur. ſupra portam vero hoc poſitum erat elogium. A

Marco Antonio Columnæ, Pontificiæ claſsis Præfecto, & de Apoſtolica Sede, Sociorumq. ſalute, ac Pop. Rom. dignitate optime merito. B

S. P. Q. R.

Cõplures porro aliæ paſſim, præſertim ad veteres arcus, eruditæ, & honorificæ legebantur inſcriptiones, quibus & partæ victoriæ magnitudo, & Pontificis, & tãti Ducis laudes paucis memorabãtur. Vbi vero duci pompa cœpta eſt, ducenti circiter captiui cõpoſito ordine Pontificiæ familiæ veſtitu præcedebant: alia porro CLXX. mancipia proxime diſpoſita ſequebantur. hoſtiumq. ſpolia hinc inde elata pulcherrimum triumphi ſpectaculum præbebant. Pontificiæ cuſtodiæ equitibus, inde Magiſtratibus ordine diſpoſitis, grauiter incedentibus, ſocialis fœderis vexillum, aliaq. ſigna militaria præferebantur. Columnæ latera cingebant Hieronymus, & Michael fratres Bonelli, Pontificis propinqui. C
Ad Romanum forum progreſſis obuia fuit Vrbana militia, in ſeptemdecim diſtributa cohortes. quæ decore inſtructa, poſt captiuos incedens egregiam ſpectantibus referebat ſpeciem, pompamq. perficiebat. Hoc ordine ad Capitolium, inde ad Vaticanum proceſſerunt. ibi PIVS Pont plurimis Cardinalibus, alijſq. ſummis viris inſpectantibus, ad deoſculandos ſacros pedes ſummittentem ſe Columnam ſuſtulit, amantiſſimeq. complexus eſt. Ille de more ducum rebus ab ſe geſtis breuiter expoſitis, ſtatim productos captiuos in poteſtatem PIO tradidit. In ijs erat Alis minor filius. nam etſi vterq. perinde, ac ſi Principum Chriſtianorum liberi eſſent, commode, ac liberaliter habitus fuerat; tamen maior ex ægritudine, quæ eum ſomno priuauerat, & D
inedia confecerat, Neapoli iam exceſſerat e viuis. Captiuos vero PIVS, partim in domicilio ad id præparato, partim in Adriani mole ſub cuſtodia condi, ac ſumptu publico tam humaniter haberi voluit, vt hoſpitum potius, quam hoſtium loco eſſe viderentur. Gratum inde PIVS Columnæ ſe præbuit; eumq. non modo honorificis extulit verbis, ſed copioſa quoque pecunia donauit. At Columnæ animus omni auro præcellentior, id non ad priuatum

ſuum

A ſuum, ſed ad publicum referens commodum, eam pecuniam in paupe-
res puellas collocandas erogauit. Ad ceterorum vero indigentium te-
nuitatem ſubleuandam, publicæ huius lætitiæ cauſſa PIVS alias pecu-
nias large diſtribuit. Curatū deinde eſt in Capitolino Aracæli templo, ma
gna cæremonia Sacroſanctum Miſſæ ſacrificium, pro gratijs agendis di-
uinæ maieſtati. Cui rei complures ſacri Præſules, & Marcus Antonius ip-
ſe, & alij quam plurimi Romani proceres interfuere. vbi ſacris rite pera-
ctis, poſtea quam de ſumma Pontificis virtute, de præſtantia fortiſſimo-
rum ducum, & militum, ac de inſigni parta victoria, Marcus Antonius
Muretus, egregius illius temporis orator, luculenta oratione perorauit,
argenteam columellam roſtratarum nauium figuris ex argento expreſſis
B ornatam, B. Virgini Deiparæ, eiuſdem ædis patronæ, Columna ſingula-
ri pietate dedicauit. His autem habendis celebritatibus, tam benigna fauit
cæli clementia, vt poſt hominum memoriā per autumnum, aut hiemem
fere nulla felicior, vel auguſtior vmquam fuiſſe diceretur. nam ſudo, &
temperato cælo, roſæ, flores, nouelliq. fructus de arboribus non modo in
Vrbe, ſed alibi quoque per Italiam præter conſuetudinem pendebant, vt
aſpectantibus vbiq. eſſent admirationi, ac de tam felici rerum ſucceſſu
cuncta exultare viderentur.

C Principes tum Chriſtianos, tum Ethnicos in ſociale bellum contra Turcas conſpirare, PIVS omni ſtudio contendit. Cap. IX.

PARTAM victoriam PIVS ad reprimendos ſuperbos Turcarum animos, eorumq. vires imminuendas valde prodeſſe, ad Ottomanicumq. regnum euertendum, magnum inde Chriſtianis aditum aperiri, non ignorabat. Sed cum etiam probe intelligeret, non ſatis eſſe vincere, niſi victoria quoque vti victores ſcirent, ne tam opportuna e manibus
D laberetur occaſio, omnem, vt aiunt, lapidem mouendum eſſe exiſtimauit. nam ſi Turcis ad ſuas reparandas vires tempus daretur, eos, maiore inſtaurata claſſe, reuerſuros, & acceptam cladem ardentius vindicaturos. Hoc igitur ne magno Chriſtianæ Reipub. damno, pariq. dedecore contingeret, ſed potius vt tantæ victoriæ fructus quam vberrimos colligere, ſæuiſſimiq. Tyranni communis hoſtis regnum ſocijs animis & armis excindere ne cunctarentur, non modo fœderatos, atque alios Chriſtiani nominis Principes, ſed etiam Ethnicos, & extremi prope terrarum orbis Reges per litteras, ac nuncios orabat, & obteſtabatur.

Digitized by Google

& vero quoniam fieri plerumq. ſolet, vt res feliciter geſtæ, magniq. rerum apparatus facile multorum animos ad amicitias, opeſq. iungendas alliciant, omni ſtudio curauit, vt partæ victoriæ magnitudine diligentius explicata, ſociorumq. animis, ac viribus oſtenſis, reliquos principes in eandem belli ſocietatem adſciſceret. Itaque ad Mennam Aethiopum Regem, vulgo Preteiannem appellatum, cuius imperium in Africa Turcis finitimum longe lateq. patet, quiq. ſe Chriſtianam religionem colere profitetur, & ad Sciecum Thomã Perſarum Regem, & alios Orientales Principes, etſi Ethnicos, opibus tamen, ac viribus potentiſſimos, litteras dedit (quæcũ alijs in fine huius operis extant) ampliſſimis verbis. quibus magna partæ victoriæ momenta, & Chriſtianæ claſſis apparatus referens, eos tamquam perpetuos Turcici nominis hoſtes, ac ferme naturales cum illis inimicitias, continentiaq. bella gerentes hortabatur, vt fœderatos adiuuarent, admotiſq. ex diuerſis locis exercitibus, communem hoſtem ancipiti contentione percellerent. Id ſi feciſſent, hoſtem, qui ſæpe fines eorum occupaſſet, euerſum iri: ſeq. multo plura, quam amiſiſſent, recuperaturos, & vniuerſo terrarum orbi ſalutem allaturos: idq. non modo ad communis ſalutis ſummam, ſed etiam ad gloriam, ac felicitatem eorũ pertinere: qui vbiq. ferme gentium regia maieſtate, & opibus excellerent. Eas vero litteras PIVS per Sebaſtianum Luſitaniæ Regem, qui Pontificis hortatu ſuas etiam illis adiunxit, miſſis peritis viris, ad eos perferendas curauit. A B

Ceterum PIVS complures triremes in annum inſequentem diligenter inſtrui, ornariq. iuſſit, atque ingentem colligi pecuniarum vim, fidei Mõte, Fœderis nomine conſtituto. Et cum humana, tum etiam diuina pro aliorum Pontificum more Apoſt. indulgentiæ præmia conceſſit ijs, qui uel in hanc iuuandam expeditionem proficiſcerentur, vel ipſi bello facultatibus ſuis opem ferrent. His vero, & alijs parem opem præſtantibus, æris alieni ſolutionem differri iuſſit, litibuſq. ſuperſederi. Demum ita multa ſunt, quæ de hoc ſacro bello feliciter gerendo, ſapienter conſtituit, ac firma, ſanctaq. Hiſpanos inter, & Venetos, ei promptiſſimis animis obſequẽtes, retinenda concordia, procurauit; vt quamplurimis voluntarijs militibus vndique ad eum confluentibus, cunctiſq. Turcarum hoſtibus ad eos debellandos concitatis, ſi cœptis exitus reſpondiſſet, à Turcica tyrannide liberam Chriſtianam rempublicam videremus, neque magnis, vt ſæpe fit, periculis, & damnis ab hoſte ſæuiſſimo nobis illatis, tantopere laboraremus. C D

Aegro-

A

Aegrotat PIVS, & velûti mortuus deploratur. Cap. X.

SED vt humana conſilia, votaq. licet pia, neſcio quo diuino iudicio, aliquando fallit euentus, ſpeſq. & inanes contentiones noſtræ in medio curſu ſæpe franguntur, & corruunt; ita nos iuſta diuinæ prouidentiæ ratio cuncta ſapientiſſime moderantis Chriſtianæ ſubmiſſionis in officio debet continere. Inter
B hæc namq. conſilia, motuſq. rerum humanarum, Chriſtianorum, vt credere fas eſt, tantum Pontificem diutius habere non promerentium, peccatis ſic exigentibus, euenit, vt ex ardore dyſuriæ, quo morbo, vt diximus, laborabat interdum, ſæuiente hieme, per menſem Ianuarium, anno M.D.LXXII. grauius cœperit ægrotare. Ex quo cum non nihil conualuiſſet, inanes Aſtrologorum diuinationes irridebat, qui ſuis ducti coniecturis de propinquo eius interitu diſſerebant. ſolitiſq. laboribus intentus, parum ſibi parcebat. Ineunte Martio, acerbioribus, quam ſoleret antea, renum doloribus cum angeretur, vrinamq. faceret putreſcentem, addubitabant medici, ne exulceratos renes haberet, atque veſicam, quæ calculos etiam contineret. Ipſe vero nullo alio
C humano fretus remedio, ætate præſertim admodũ ingraueſcente, ſecretas illas corporis partes ab vllo vel aſpici, vel tãgi pro modeſtia ſua numquam paſſus, medicos ſibi noluit amplius adhiberi; aſinino lacte, veteri ſuo, atque vſitato medicamento contentus. Et quo grauiore premebatur dolore, eo maiorem vim eius lactis exhauſit. Hinc factum, vt ſtomachus elangueſcens id concoquere non valeret. Corporis igitur viribus labentibus in dies, doloreq. ſummopere inualeſcente, quamuis eum comprimere niteretur, mirificam conſtantiam, patientiam ac moderationem animi præſtans, ſuſpiria quædam occulte in Chriſti de cruce pendentis imaginem effundebat idẽtidem, ſupplex in hæc verba. Domine adauge dolorem, dum adaugeas & patientiam. Neque tamen adduci potuit, vt per eos ſacros dies de ſtata ciborum abſtinentia quicquam
D remitteret. quo de genere pietatis plura ſuo loco infra ſcribemus. Die Cænæ Dominicæ ſacro, Cardinalis Alexandrinus, legationibus ſuis iam perfunctus, ei ſic præcipienti cæleſtem panem adminiſtrauit. id autem agentem, & ea verba: Corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiat animam tuam &c. de more pronunciantem PIVS iuſſit inſiſtere, & ita verba concipere, vt ijs tantum fieri ſolet, qui ſanctiſſimo illo Sacramento pro viatico communiuntur, paulo poſt e viuis exceſſuri. In Paraſceue deinde, quæ incidit in diem pridie Nonas Aprilis, domeſticam in ædiculam

culam prope cubiculum ſuum, Dominicam Crucem iuſſit afferri, quam A
excalceatus maximo charitatis affectu pronus adorauit. Sed a publicis
rebus audiendis cum ſe ſubduxiſſet, mortuus eſſe, vulgo ferebatur. In
Vrbe tamen eiuſmodi rerum, & animorum motus, quales in extremis
Pontificum ægrotationibus fieri ſolent, viſi non ſunt. quæ res optimæ
eius adminiſtrationis fuit indicio, rebus omnibus ordinate conſtitutis.
Porro ſtatim de illius obitu, licet inanes, per orbem terrarum nuncij di-
miſſi. ſubinde cum paululum conualuiſſet, ſacroſancto Paſchatis die, in
Vaticani podium, qua in S. Petri forum reſpicit, ſalutari ſigno populum
vſitato more conſignaturus, pedes proceſſit: vt eadem quoque opera
vulgarem illam de obitu ſuo plebis opinionem inanem eſſe doceret. vbi
Pontificali habitu, lætam frontem præ ſe ferens, non ignarus, ſe a cun- B
ctis deploratum fuiſſe, ſtatam precationem alta, & canora voce ſic in-
tonuit, vt qui in area media conſiſtebant, eum exaudierint. ex quo tan-
ta lætitia populus inceſſit, vt mirum id prorſus eſſe videretur. Verum
nec ita multo poſt, recrudeſcente morbo, de rebus quarumdam vacan-
tium Eccleſiarum prouidendis, alijſq. de negotijs ſermonē cum eo ſerere
nōnullis cupiētibus: Mihi, inquit, alia longe grauiora negotia modo ſunt
tranſigenda ſubiecitq. An vero quibus diſtringor, negotia parua eſſe pu-
tatis, cum ad extremum diem, quem appetere iam ſentio, recte obeun-
dum componendus mihi ſit animus. Cereos tamen orbiculos, quos vo-
cant Agnos Dei, ſeptimo nimirum Pontificatus ſui vertente anno, ſolem-
ni ritu conſecrare voluit, idq. non ſine magna lacrymarum vi. Mox de- C
nuo errata confeſſus, quod illi fuit extremum, ſacerdoti, qui ſibi a ſactis
confeſſionibus erat, vt pro ea, quam illi maximam auctoritatem com-
municauerat, per ampliſſimam noxarum indulgentiam ipſum expiaret,
iniunxit.

Septem Vrbis Eccleſias moribundus inuiſit. Cap. XI.

VNDECIMO porro Kal. Maias, edicens, velle ſe
eorum reliquias in terris poſtremum viſere, quos ſe D
nō multo poſt viſurum ſperaret in cælo: Septem, in-
quit, Vrbis Eccleſias obire volo, ab ſanctis illis locis
ad Deum dimittendus. idq. præſtitit. ab æde S. Pau-
li ad S. Sebaſtiani magnam partem pedibus ingre-
diens. quo in itinere vt moreretur, non pauci vere-
bantur. vſque adeo videlicet afflictus erat, viribuſq. deiectis. neque vero
fuit, qui eum ab eiuſmodi conſilio reuocare poſſet. Inter alios M. An-
tonio Columnæ ei obuiam prodeunti, atque vt ſibi parcens lectica vehe-
retur

Digitized by Google

A retur, ſuadenti, iuſſit PIVS, vt primo quoque tempore Neapolim ad Ioannem Auſtriacum, in orientem inde cum eo, atque alijs belli ducibus Turcas expugnaturus properaret. Ad Lateranenſem ædem cum perueniſſet, rogatus, vellet reliquum viæ in alium diem differre, parumper hæſit; oculiſq. in cælum ſublatis; Qui fecit, inquit, totum, ipſe perficiat opus. Quæ cum Latine pronunciaſſet, viribus auctus, ac meliore vultus colore cœptum iter inſiſtens, ad gradus ſacris Chriſti Saluatoris noſtri veſtigijs conſecratos progreſſus, obortis lacrymis, infimum gradum ſingulari pietate ter oſculatus eſt; quaſi poſtremum auguſto loco honorem habiturus. Commoratus ibi pauliſper eſt, aures præbens Anglis Catholicis, eo regno religionis cauſſa profugis; qui ſacro illius pedi oſculum
B infixerunt. quos ipſe cum humaniter accepiſſet, Cardinali Alexandrino iuſſit, eorum nomina percenſeret, vt illorum poſſet neceſſitatibus ſubuenire. oculiſq. in cælum conuerſis: Domine, inquit, ſi fuerit muneris mei, vel proprium ſanguinem pro eorum ſalute libens profundam. Eodem in itinere egẽtes quoſdam homines, Martinumq. Nauarrum, virum doctrina, & probitate inſignem, de Toletani Archiepiſcopi cauſſa, de qua ſupra ſcripſimus, cum eo differentem audiuit. Veſperi domum reuerſus, non prius, quam duodecim ſupplices libellos perlegiſſet, ſedens quieuit. Demum curato corpore, accitoq. ad ſe Cardinali Alexandrino, ſacrum ei fœdus commendauit, & vt, quantum in ipſo eſſet, noui Pontificis electionem primo quoque tempore maturandam deinceps
C procuraret, admonuit: quando magnum numerum haberet Cardinalium, quos ipſe in eum ordinem cooptauerat. Qua quidem admonitione proinde motus Alexandrinus perfecit, vt noui creatio Pontificis (is Gregorius Tertiuſdecimus fuit appellatus, & Eccleſiam Dei ſapientiſſime gubernauit) conclaui vix dum clauſo, conficeretur. idq. potiſſimum ne fœderis rationes perturbarentur. Cuius quidem fœderis, ac Dei in primis ope fretus, ſubinde dicebat PIVS, minori duorum annorum ſpatio poſt victoriam ſperare ſe, fore, vt Ottomanicæ gentis imperium, nomenq. deleretur, vel certe plurimum imminueretur. angebaturq. animo non poſſe ſe, vel ſanguinis detrimento ſui, tot prouincias, quas perfidus Turcarum Tyrannus per vim occupauerat, à Chri-
D ſtianis receptas intueri, atque inde eam, quam cupiebat, capere lætitiam. Verum ſe res eo loci, tam egregieq. compoſitas relinquere, vt ſucceſſori difficile haud quaquam foret, cuncta initæ ſocietatis ope recuperare.

Digitized by Google

PII obitus Cap. XII. A

HIS vero peractis, ſeptem pſalmos ad ſalutarem pœnitentiam accommodatos ſibi prælegi mandauit. legenti præcipiens, id faceret alta voce, ad ſingulos uerſus paululum ſubſiſtens, quo melius ipſe poſſet diuinos illos ſenſus meditando deguſtare. Itidemq. ſibi ſæpius Euangelicam Dominicæ Paſſionis legi iuſſit hiſtoriam: & vbi ſanctiſſimum IESV nomen audiret, ob reuerentiam pileolo manum intendebat: quem ſi per corporis imbecillitatem attingere B
non poſſet, manu pium mentis ſenſum indicabat. Quarto ante obitum die rem diuinam facere, atque ita diuinis ſe ſe præſidijs magis communire, Deoq. poſtremum ſe in odorem ſuauitatis hoſtiam offerre cogitabat. Sed viribus deſtitutus, cum id non poſſet, interfuit ſacrificanti, ac cæleſtem Euchariſtiæ cibum ſumma pietate ſuſcepit. Pridie vero quam obiret, per Epiſcopum Signiæ, Pontificio ſacrario præpoſitum, ſacram, quam ſæpius efflagitauerat, poſtremo ſibi iuſſit vnctionem adhiberi: quinquaginta dies, & amplius acerbiſſimos dolores tolerantet paſſus: citraq. vllam ſeu vultus, ſeu animi perturbationem identidem in genua procumbens: ſupplexq. Deum tum pro ſe, tum pro ſancta eius Eccleſia enixe deprecans, ac de morte verba faciens; quam ſub ipſum C
ægrotationis initium imminere ſibi præſenſerat. Ac licet morbo, doloribuſq. tam diu grauiter conflictatus, nullam tamen vmquam vocem, aut verbum minus ſe ipſo dignum emiſit. Morienti aderant Michael Bonellus Alexandrinus, Hieronymus Ruſticucius, Felix Perettus cognomento Montaltus, Antonius Carafa, Iulius Aquauiua: aliquando etiam Paulus Aretius Placentiæ Epiſcopus: quos omnes ipſe creauerat Cardinales; ac præterea Seraphinus Caballus, Generalis Dominicanorum Magiſter: omnes, vt quam feliciſſime mortem obiret, procurantes. Paulo vero ante, quam efflaret animam, ingenitæ modeſtiæ ſuæ non immemor, intimam laneam ſubuculam, quam, vti diximus, cuti proximam ſemper induere conſueuerat, ad humeros retortam, bra- D
chiorumq. partem nudam ſe habere comperiens, modicis, quæ ſibi ſupererant, viribus ipſemet eam nitens extendere, corporis nuda contexit. Deinde manus Crucis in modum conformauit, & intermortuis vocibus pronuncians hos verſus

Quæ

A Quæſumus auctor omnium,
In hoc Paſchali gaudio,
Ab omni mortis impetu,
Tuum defende populum.

Abſque alio motu, Deo placidiſſime reddidit ſpiritum, Kal. Maij, ſub veſperum, anno poſt Chriſtum natum M. D L X X I I. ætatis vero ſuæ octauo, & ſexageſimo. cum Pontificatum ſanctiſſime adminiſtraſſet annos ſex, menſes tres, dies quattuor, & viginti.

Tanti Pontif. iacturam portendere, atque deplorare viſa ſunr etiam elementa, & terræmotus certis ditionis pontificiæ locis, fremitus, illuuio-
B neſq. fluuiorum. Hoc anno IV. Idus Februar. Romanæ arcis arborem fulmen excuſſit, angeli marmorei alam effringens. ipſaq. arbor ignem ita concepit, vt totam noctem deflagrarit. Sacra turris S. Petri in Vaticano, icta fulmine, magnam partem exciſa eſt. Hæc, & id generis alia ſigna, quamuis naturalia ſint, neque certa Ponrificum futuræ mortis, aur rerum immutandarum indicia; hoc tamen diuinæ prouidentiæ fere ſolemne eſſe, obſeruant etiam pij, & docti viri, vt inſignes rerum humanarum clades, qualis fuir tanti Chriſtianorum parentis amiſſio, formidoloſis antea ſignis denunciare aliquando ſoleat.

C Quam acerba Chriſtianis, & iucunda Turcis mors eius acciderit. Cap. XIII.

MOX de illius obitu, vt antea incerti, ita poſtea certi quoquo verſus nuncij dimittuntur. atque inde tum in Vrbe, tum foris pij viri, boniq. omnes tanti Pontificis, ac ſanctiſſimi paſtoris ſui diſceſſum ferre quam dolentiſſime. Vt verum illud eſſe conſtaret, quod nonnullis Pontificatus initio mærentibus prædixerat, futurum, vt maiorem ex obitu eius, quam ex dignitate ſuſcepta dolorem homines caperent. Collacrymans Ioannes Au-
D ſtriacus, Io. Paulo Odeſcalco nec multo poſt ad eũ miſſo, mortuo PIO, parentem ſuum mortuum eſſe dicebat; neque ſperare ſe deinceps vmquam boni quidpiam effecturum Demum communis omnium erat ſententia, atque vox, multis ab hinc ſæclis Chriſtianam rempublicam cladem maiorem nullam accepiſſe, tanti viri facta iactura. Sed vt vere Chriſtiani, pijq. omnes dolere, & ingemiſcere; ita contra impiæ, ac perfidæ gentes, Chriſtianiq. nominis hoſtes ingentem præ ſe ferre lætitiam: certo credentes, bellicos eius apparatus omnes perturbatos, & irritos fore. Selymus admirabiles dies feſtos egit Conſtantinopoli. Mahometes

Baſſa,

Baſſa, primus eius dynaſta, cui per exploratorem Epidaurium clam id A
erat allatum, Aquenſiū Exepiſcopo, cuius ante meminimus, Galliæ Re-
gis apud Turcam Oratori, nullum Ottomanam domum accipere poſſe
nuncium hoc ipſo feliciorem teſtabatur. ac Turcas PII precationes ex-
timuiſſe magis, quam vniuerſa ſimul arma Chriſtianorum. enimuero pre-
ces eius Deo pergratas videri. neque aliunde claſſis ſuæ iacturam profe-
ctam eſſe. Hæc omnia deinde retulit idem Orator Iacobo Malateſtæ,
Marchioni Roncofredi, per eos dies Conſtantinopoli apud ipſum diuer-
ſanti. Hic autem æſtate ſuperiore in Turcicam expeditionem miſſus à
PIO, cum à Venetis præfectus eſſet Epiro, contigit, vt Turcarum ve-
niret in poteſtatē. itaque ad Selymum in vinculis perductus eſt; in eiuſq.
redemptionem PIVS tria millia, & quingentos nummos aureos con- B
tulerat. atque, vt Carolus Gallorum Rex eum dono ſibi dari poſtularet,
effecit. E turri porro Euxini ponti, eo tempore, quo PIVS deceſſerat,
tandem ille vinculis exemptus, per tres dies ſub veſperam Conſtantino-
poli ingentia dari publicæ lætitiæ ſigna proſpexit: ignibus, accenſis faci-
bus, æneorum tormentorum bombo, atque clamoribus, Turcico de
more cuncta replentibus: iiſdemq. diebus præ gaudio tam optati nuncij
pueros procedere ſupplicantes. noua res, & apud ipſos, ex quo regnum
obtinent, ante nunquam uiſa.

Ceterum PIO uita functo, ſacri fœderis conatus, & conſilia in peius
ruere cœperunt. inter fœderatos Principes repente multiplex exorta diſ-
fidentia eſt. mox denique, Venetis cum Turca pacem facientibus, di- C
ſiuncta ſocietas. Ac tantam victoriam reportaſſe ferme nihil aliud pro-
fuit, quam vinci poſſe Turcam oſtendiſſe. Verum ſi ſuſceptum bellum
fœderati proſequi voluiſſent, opes Pontificiæ, nec inualidæ, ſatis erant in
promptu. nam in ærario decies centena millia nummum aureorum
PIVS reliquit. ac quingenta præterea millia in nominibus poſt tres inde
menſes exigenda. Tredecim vero millia in eius cubiculo ſunt inuenta:
quæ tenebat ipſe manu ſua in pauperes eroganda. Centena porro mil-
lia in manibus habebat Gulielmus Sangalettus, intimus Quæſtor ærarius.

PII forma, ſtatura corporis, funus, & ſepultura. Cap. XIV. D

IVSTA fuit ſtatura, graui, permodeſto, ac pleno
ſanctitatis aſpectu. idq. vel oculorū præ ſe ferebat ob-
tutu: macie præditus, rubro, & albeſcente colo-
re; oblonga facie, oculis ſubcæruleis; naſo admodum
adunco; promiſſa barba; & in Pontificatu tota iam
caneſcente, caluo capite; calido, ac ſicco tempe-

ra-

A ramento.hinc valebat memoria,& quos ſemel de facie iam diu cognouiſſet, eos facile omnes agnoſcebat: atque ditionum ſuarum omnium rationes, & ſtatum, regnorumq. negotia tam perfecte didicit, vt primo Pontificatus anno, ea omnia mente, ac cognitione comprehenderit.

Defuncti corpus medici exenterauerunt, treſq.in veſica nigros calculos planioris formæ ſingulos ponderis dimidiæ vnciæ, inter ſeq. non abſimiles inuenerunt. Lotum deinde, nouiſq. veſtimentis ad ſepulturam decore ornatum Theodoſius Florentius, & Iuſtinianus Orſinus, intimi cubicularij,veſperi, lacrymarum pleni, maiorem in ædiculam ſacri Palatij detulerunt. Inde vero in S. Petri ædem deportatum, non ſolum B populus Romanus, qui eum diu deplorauit, inuiſit, omnibus cuiuſuis ordinis oſculatum illius pedes certatim confluentibus; ſed omnes fere ex circumiectæ regionis finibus per eos quattuor dies,quibus inibi fuit, ad eum venerabundi conuenere frequentiſſimi. Atque precationum coronis corpus ipſum attingere, alij lacinias illi præcidere, alij de mento pilos euellere, religionis cauſſa ſibi aſſeruandos, nitebantur:parumq.abfuit, quin carnem eius quoque conuellerent. Quæ quidem caro eorum teſtimonio, qui illam attrectarunt exanimem, mollis erat, & flexibilis viuidiq. coloris, inſtar corporis viuentis. quod nec contemnendum ſanctitatis indicium eſſe ſolet. Iam vero ne corpus ex eo concurſu aliquo modo læderetur, neceſſe fuit militum ei cuſtodiam adhiberi: ob idq. in C ſacello S. Thomæ repoſitum eſt, vnde pes eius ex ferrea crate prominens præbebatur ad oſculum multitudini, quæ nihilominus calceorum ei ſoleas excidit. Et ſane mirum, veſtimenta, reſq. illius omnes pijs viris quam magnæ eſſent venerationi.Laneam ſubuculam, qua quidem amictus eſt mortuus, Dominicanorum ſummus Antiſtes enixe precatus obtinuit: eamq. vti decebat, ornatam ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem, PII Pontificis ſumme ſtudioſum, dono perferendam curauit. Pileolos vero, calceos, & alia eiuſdem generis magnis precibus efflagitarũt alij principes viri;quos rebus eiuſmodi donauit Cardinalis Alexandrinus.Quin etiam ab ipſis Chriſtiani nominis hoſtibus ſimilis fere PII memoriæ exhibita veneratio eſt. cũ enim Cauralius Turca,inter alios captiuos D vir primarius, vinculis eſſet exſolutus; effigiem PII ad Selymum perferendam ab eodem Cardinali poſtulauit, ac cum ea voti compos Conſtantinopolim verſus dimiſſus eſt. Per eos dies impudicæ quædam mulierculæ, quæ ſub hoc Pontifice turpitudinis ſuæ meritas aliquando pœnas dederant, ad eius corpus ſpectandum lætabundæ proceſſerant: ratæ videlicet,effractis timoris quaſi repagulis, ad explendas cupiditates ſuas liberum aditum apertum eſſe; ſed illud conſpicatæ repente conſilium immutauerunt. atque ipſæ quoque ſacros eius pedes oſculatæ, errata ſua lacrymis execrari cœperunt. Mox vero in S. Andreæ ſacel-

R lo,

lo, paruo in tumulo ad tempus extructo conditum fuit. vbi elogium affixum erat eiuſmodi. A

PIVS. V. PONT.

Religionis, ac pudicitiæ vindex,
Recti, & iuſti aſſertor,
Morum, & diſciplinæ reſtitutor,
Chriſtianæ rei defenſor,
Salutaribus editis legibus,
Gallia conſeruata, B
Principibus fœdere iunctis,
Parta de Turcis victoria,
Ingentibus auſis, & factis,
Pacis belliq. gloria,

MAXIMVS

PIVS. FELIX. OPT. PRINC.

De tranſlatione corporis eius. Cap. XV. C

ANNO deinde a partu Virginis M D L XXXVIII. V. Id. Ianuarij, Sixtus V. Pontifex Max. eximio, ac plane pontificia magnificentia digno apparatu, e beati Petri, in Exquilinam Sanctæ Mariæ Maioris baſilicam PII corpus transferendum curauit. Videlicet e ſacello non inſigni admodum ſtructura, in ſplendidiſſimum, atque ornatiſſimum, & e lateritio ad tempuſq extructo, ad marmoreum, ac perpetuum ſepulchrum ab ſe vna cum ipſo ſacello magnifice exædificatum, præclariſq. operibus affabre expolitum. vbi ſacratiſſimum illud ipſum Saluatoris D
noſtri de virgine naſcentis tactu conſecratum Præſepe colitur, ob idq. ſacellum ad Præſepe nuncupatur. ſunt autem in eo ſacello monumenta duo, & ea quidem ampliſſima, atque ornatiſſima. Quod in ſiniſtro latere eſt, id ſibi Sixtus Pontifex; alterum vero ad dextram P I O V. poſuit. Hoc in medio cernitur egregia ipſius PII Pontificis effigies e lucidiſſimo marmore, ornatu pontificio, de more ſedens; habetq. infra pedes elogia duo. vnum in hæc verba.

Digitized by Google

A PIO V. PONT. MAX.
Ex ord. Prædicatorum,
SIXTVS V. PONT. MAX.
Ex ord. Minorum,
Grati animi Monumentum poſuit.

Alterum illi ſubiungitur his verbis.

PIVS V. gente Giſleria Boſchi in Liguria natus, Theologus eximius, a Paulo III. in Inſubria hæreticæ prauitatis Inquiſitor, a Iulio III. ſanctæ
B Inquiſitionis officij Commiſſarius generalis; a Paulo IV. Epiſcopus Sutrinus, deinde S.R.E. TT. S. Mariæ ſuper Mineruam Presbyter Card. & a Pio IV. Eccleſiæ Montisregalis in Subalpinis adminiſtrator factus; eo vita functo, ſummo Cardinalium conſenſu Pont. Max. creatur. qui veteres ſanctos Pontifices æmulatus, Catholicam fidem propagauit, Eccleſiaſticam diſciplinam reſtituit, tandem geſtarum rerum gloria clarus, dum maiora moli-
C tur, totius Chriſtianæ Reipub. damno nobis eripitur. Kal. Maij. MDLXXII. Pont. anno VII. ætatis ſuæ LXVIII.

Ornatur præterea PII ſepulchrum binis grandioris formæ marmoreis ſimulacris. hinc quidem S. Dominici Confeſſoris, inde vero S. Petri Martyris, in ſuo cuiuſq. hemicyclo collocatis; alijſq. multis vndique nitet imaginibus affabre inciſis in marmore, quæ præcipua quædam acta PII Pontificis ob oculos ponunt. In primis vero nobilis apparatus, pompaq. exprimitur, cum Pontifex creatus ſolemni ritu coronatur. A dextera vero eius cernitur, cum Marcum Antonium Columnam claſſis Ponti-
D ficiæ Præfectum conſtituit. Pugnæ item naualis deſignatio, & Chriſtianæ claſſis contra Turcas ad Echinadas bene pugnantis deſcriptio, pulcherrimis pariter expreſſa figuris apparet. quæ breui hoc narratur elogio:

Selinum Turcarum Tyrannum, multis inſolentem victorijs, ingenti parata claſſe, Cyproq. expugnata, Chriſtianis extrema minitantem, PIVS V. fœdere cum Philippo II. Hiſpaniarum Rege, ac

R 2 Rep.

Rep. Veneta inito, M. Antonium Columnam Pontificiæ claſsi præficiens, ad Echinadas, hoſtibus X X X. mill. cæſis, X. mill. in poteſtatem redactis, Triremibus CLXXX. captis, X C. demerſis, X V. mill. Chriſtianis a ſeruitute liberatis, precibus, & armis deuicit. A

Ad ſiniſtram vero figuris item exprimitur, cum Sfortiam Sanctæfloræ Comitem, Pontificij auxiliarij exercitus ducem declarat contra perduelles Caroli Noni Galliæ Regis, Eccleſiæq. hoſtes. Ibidemq. imago cernitur prælij, & victoriæ, quæ, eo ipſo Sfortia duce, in Gallia de hæreticis reportata eſt. habetq. inciſam inſcriptionem hanc. B

Galliã, Carolo IX. Rege, perduellium, hæreticorumq. nefarijs armis vexatam, vt de Regno, deq. religione actum videretur, PIVS Quintus, Sfortię Comitis Sanctæfloræ ductu, miſsis equitum, peditumq. auxiliaribus copijs, periculo exemit: hoſtibuſq. deletis, victoriam reportauit. Regi Regnum cum religione reſtituit. ſigna de hoſtibus capta ad Lateranenſem Baſilicam ſuſpendit.

C

Ceterum hæc PII corporis translatio magna celebritate, & concurſu, ſummaq. omnium pietate, & religione habita eſt. Et ſane iucundum æque, ac pietatis plenum ſpectaculum erat, cernere ſacros, ac laicos proceres, Clerum Vrbis fere vniuerſum, Vrbanos magiſtratus, atque alios quamplurimos ſuo quemque loco, atque ordine procedentes: hos quidem orantes ſilentio, alios vero pio concentu ſacros verſus, antiphonas, & pſalmos decantantes. Vndique præterea e vicis, ex omni foro, ex officinis, domibuſq. incredibilem fieri concurſum ſexus vtriuſq. hominum, tum ſpectantium, tum ſacram proceſſionem comitantium, ſanctiq. Pontificis memoriam recolentium. Qui, corpore in baſilicam, quo deportabatur, illato, ferme ad punctum temporis ædem ipſam alioqui magnam, & amplam compleuerunt. qui vix ne ab armatis quidem militibus e feretri lateribus dimoueri poterant. quippe cum pro multa animi erga PIVM Pontificem deuotione, omnes ipſum feretrum amplecti, oſculari, aut manu ſaltem, aut precationum coronis attingere geſtirēt. Collucebāt in ea translatione accenſæ faces quamplurimæ, quæ manibus geſtabantur. Poſtera luce, quæ dies Dominica fuit, etiamſi corpus in ſepulturam illatum eſſet, tanta ad baſilicam S. Mariæ Maioris hominum effuſio, tantuſq. populi concurſus eſt factus, vt Vrbs pene tota pie effuſa videretur D

tur

A tur ad recolendam PII V. Pontificis memoriam. Plenæ vbique viæ confluentium, plenum baſilicæ atrium, completa ædes ipſa precantium multitudine. Nemo autem erat, quin Præſepis in ſacellum ingredi contenderet, vbi ſupplex oraret. Poſtridie vero eius diei in eodem templo magna cæremonia Miſſa pro anima Pontificis ab Antonio Cardinali Caraſa celebrata eſt. cui Sixtus ipſe vna cum Cardinalibus numero quadraginta quattuor interfuit. Qua re perfecta, Antonius Buccapadulius, vir egregie doctus, grauem orationem habuit, & rei, de qua agebatur, plane accommodatam.

Statuerat olim PIVS, vti dicemus, corpus ſuum poſt obitum ad Boſchenſe cœnobium aſportari. Sed cum annis quindecim, & amplius B id numquam curatum eſſet, factum plane videtur non ſine diuino conſilio, vt tanti Pontificis memoriam, & oſſa, non Boſchum oppidum, non Alexandria in Ciſalpinis, non alius denique quamuis celeberrimus in orbe locus exciperet, aut conſeruaret; niſi vna Roma: atque ibi præcipuè in baſilica S.Mariæ Maioris, & in ſacello ſacratiſſimis Chriſti Dei, ac Domini noſtri Natalitijs incunabulis conſecrato. Vt videlicet inde, velut e frequentiſſimo terrarum orbis theatro, pontificalium eius virtutum exempla ſpectatiſſima, tum ad Dei gloriam prædicandam, tum etiã ad præclara quæq. edenda facinora poſterorum animos excitarent, atque omnium gentium mentes ad colendam virtutem erudirent. Et qui Beatiſſimæ Virginis Dei Matris in omni vita fuit cultor egregius, is non niſi C in eiuſdem Virginis æde, Vrbanarum omnium ei dicatarum longe auguſtiſſima, poſt obitum conquieſceret. Et qui pro ſingulari ſua modeſtia qualecumq. ſibi ſepulchrum elegerat, ad humile quidem Saluatoris Præſepium, tamquam ad omnis humilitatis fontem, pro ſuo deſiderio; at monumento pro virtutibus ſuis ornatiſſimo conderetur. Ac demum qui pij, gratiſſimiq. animi ſignificatione, Pauli Quarti Pont. Max. de ſe ipſo bene meriti oſſa honorifice transferri, honeſtiſſimoq. loco, vti ſcribemus, reponi curauerat, eum Sixtus Quintus ſummus Pont. quem PIVS primo S. Agathæ Epiſcopum, deinde Cardinalẽ a ſe creatum perpetuo complexus erat, pari grati animi ſtudio, nec diſſimili pietatis officio, eximia magnificẽtia tranſlatum in ſepulchrum daret decẽtiſſimum. D Hæ videlicet, præter alias, fuere cauſſæ, quæ ad celeberrimam hanc curandam tranſlationem Sixtum Pontificem impulerunt.

Finis Libri Quinti.

DE VITA ET REBVS GESTIS PII V. PONT. MAX. A

Liber Sextus.

Pietas eius, atque religio. Cap. I. B

HACTENVS PII Pontificis res domi, foriſq. geſtas, atque omnem eius vitæ curſum, quoad eius fieri potuit, ordine commemorauimus. dehinc præcipua quædam de ipſius virtutibus, ac moribus & alia, quæ in hunc locum cadunt, quo magis in promptu ſint, ſingillatim enarrabimus. Vt igitur quæ potiora ſunt, prius etiam exſequamur, de ipſius religione, pietatiſq. ſtudio prius agendum videtur. Enimuero cum ceterarum virtutum omnium, quę ſummum decent Hierarcham, tum C
in primis egregia in Deum pietatis laude PIVS excelluit. Rem diuinam quotidie, ſi poſſet, facere, vel, ſi per valetudinem non poſſet, facientibus intereſſe, numquam intermiſit. Vt propterea boni, ac prudentes viri dicerent, minime fieri poſſe, vt is quicquam conſilij caperet niſi vtile, ac Reip. ſalutare, qui nullum diem fere prætermitteret, quo non hoſpitem, & tamquam ſui conſilij auctorem Deum reciperet. Eius vero cogitationes ita perpetuo ferebantur in Deum, vt rebus omnibus diuinum honorem eius, & gloriam anteferret; cuperetq. nihil magis, quam vt ad ſanctiſſimam illius ſe voluntatem prorſus conformaret. cuius quidem rei cum alia multa, eaq. longe maiora, argumento ſunt, tum quo vtebatur, diplomatum ſignum: in quo veluti ſibi proprium inſcribi D
iuſſit pium illud Regij vatis optatum ita Dominũ precantis. *Vtinam di-*
Pſal. 118. *rigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.* Quos vero Chriſtus Dominus noſter acerbiſſimos pro nobis pertulit cruciatus, iugi pene memoria pie recolebat. ob idq. ipſius Saluatoris de Cruce pendentis effigiem corã habere conſueuerat; Apoſtolicis hiſce verbis inſcriptis: *Abſit mihi glo-*
Gal. 6. *riari, niſi in Cruce Domini Noſtri Ieſu Chriſti.* Atque hinc vſus obtinuit, vt imaginem eiuſmodi ob oculos habens depingi ſoleat. Erat porro vehementer aſſiduus in ſtudio ſacræ precationis: quod ſane cum ceteris

omni-

A omnibus, tum præcipue Pontificibus ſingulari dicebat eſſe præſidio. Ac propterea ante lucem in ea exercitatione, ſtatis Sacerdotum precibus recitatis, ita defixus immorari conſueuerat, vt ad ſe interpellandum accedentes, niſi veſtis tractu ſibi reſtitutus, aliquando vix exaudiret; indeque recedens in diuina raptus ſæpenumero videretur eſſe, neque percunctantibus ad rem ſatis reſpondere. quod quidem certo efferueſcentis in Deum charitatis, animiq. diuina patientis erat indicio. Dum autem in Turcas faciendi publici fœderis, de quo ſupra dictum eſt, vrgeret difficultas, ſingulis noctibus in preces effuſus diu vigilabat. Ac memor, olim Moyſem diuinum hominem, contra Amalechitas non tam depugnando, quam deprecando victorem euaſiſſe, fœderatorum claſſibus contra Tur- *Exod. 17.*
B cas bellum gerentibus, in primis vero tum, cum debellatum eſt, ieiunijs, vigilijs, lacrymis, & orationibus ſe ſe continenter affictans, diuinis nempe magis, quam humanis fretus opibus, victoriam à Deo depoſcebat; eamq. ſibi diuinitus enunciatam, vt ante retulimus, & multis prædixit, & ſummo Chriſtianæ reip. beneficio meruit obtinere. quod vna omnium voce comprobatum eſſe meminimus. extantq. huius rei præclara, & illuſtria & Regum, & aliorum grauiſſimorum hominum, atque adeo ipſorum Chriſtiani nominis hoſtium teſtimonia. Et quidem Turcarum Tyrannus Solimanus, bellicis victorijs horribilem in modum elatus, cum in Pannonia inferiori Sigetum obſideret, non Chriſtianorum arma, non copias innumerabiles, non bellicoſiſſimos exercitus, ſed Pon-
C tificis PII aſſiduæ precationis tela, quibus ſuperari ſe poſſe ſentiebat, pertimeſcere ſe fatebatur. Nec inanis eius timor fuit: cum in ipſa obſidione, vt oſtendimus, interierit. Idem porro filium eius Selymum, ſua ad Echinadas amiſſa claſſe, idem alios Turcarum duces, ac milites dicere ſolitos ante memorauimus. Ceterum hanc ipſam orandi rationem grauioribus in rebus conficiendis perpetuo PIVS ſeruauit. Litanias præterea, ſtataſq. preces in Apoſtolico Palatio coram ſe, niſi grauiter impediretur, ac tota præſente familia, veſpertinis horis, quotidie pie recitari voluit. Nec interim tamen quicquam de ijs, quæ ad officium pertinerent ſuum, prætermittebat. Cogitabat enim Pontificis munus eſſe præcipuum, pro delictis, ac neceſſitatibus populi apud Deum intercede-
D re: & propterea familiarem, & gratum ſe oportere eſſe ei, apud quem interceſſor eſſet conſtitutus. Itaque ad miſcenda cum Deo colloquia à negotijs recurrebat identidem; exemplo Moyſis crebro tabernaculum intrantis, & exeuntis; vt intus à Deo diſceret, quæ foris populum edoceret; & qui intus contemplatione rapiebatur in Deum, foris hominum onera portans omnium ſaluti conſuleret. Dicere vero ſolebat, ſe ad impoſitum ſibi onus egregie ſuſtinendum, ſanctarum precum ſubſidio vehementer indigere. ac propterea & publice, & ſacris in cœnobijs, & item a priuatis hominibus aſſidue pro ſe, req. Chriſtiana publica Deo *Exod. 34.*

ſup-

ſupplicandum curabat. Beatiſſimæ Virgini Dei Matri ita ſe deuouerat, A nullum vt ageret diem, quo, vel dum ſummus eſſet Pontifex, tantiſq. rebus occupatus, ſacri, quod vocant, Roſarij precationem non adhiberet. Quem quidem precandi ritum alijs præterea multis, vt diximus, Apoſtolicæ indulgentiæ donis cumulauit. Sed pro mortuis etiam, quod ſibi magnis in periculis aliquando præſidio fuiſſe teſtabatur, pie, riteq. precari quotidie conſueuerat. Sacras autem reliquias mirifice coluit, eaſq. plurimas collegit, & honorifice condi curauit. Atque ad ſacroſanctam cum ipſarum reliquiarum, tum vero etiam ſacrorum locorum venerationem, & cultum pie retinendum, ludorum conſuetudinem ſuſtulit, quæ in ſuburbana regione genialibus diebus ſub initia Quadrageſimalis ieiunij antea vigebat. Nullam enim ibi B eſſe vel minimam ſoli partem, quæ ſacro martyrum ſanguine non eſſet imbuta, & conſecrata. Quare ludos eiuſmodi cum, vt cupiebat, vbique gentium omnino tollere non poſſet, eos valde repreſſit; ad viamq. Flaminiam reijci iuſſit, vbi eos Paulus Secundus Pont. olim edi permiſerat. Quo quidem tempore, vt alias ſæpius, præcipuas ſeptem Vrbis baſilicas, tota ſua comite familia, quotannis de more PIVS obibat, maiorem itineris partem pedibus incedens. Nam operæpretium eſſe, quibus diebus hominũ peccatis, mundaniſq. corruptelis ira Dei magis, ac magis irritaretur, his diebus boni quicquam agere, quo poſſet offenſa Maieſtas diuina mortalibus conciliari. Sacro Quadrageſimæ tempore, licet ſenex, & imbecillis eſſet, magniſq. laboribus fractus, & ſummis C rerum curis ſemper occupatus, non ſolum abſtinebat a cibis per eos dies interdictis; ſed quotidiano ſe quoque ieiunio macerabat. Quod per Dominicum Aduentum quotidie, & alijs etiam ſtatis ieiuniorum diebus tam exacte in omni vita ſeruauit, vt nulla corporis infirmitate, vel ingraueſcentis ætatis deflexu, ſacris legibus ſolutum ſe eſſe voluerit. quin etiam in grauioribus Eccleſiæ neceſſitatibus, & publicis ærumnis grauiore ſe quoque affligtabat abſtinentia, vt offenſum Deum hominibus placaret. Ceterum alijs temporibus eam ſibi piæ, ſalutariſq. temperantiæ legem indixerat, vt ab ea recedere nullo pacto vellet. cũ tribus tantum hebdomadæ diebus edere carnes, ſeu deguſtare potius ab ineunte ætate conſueuiſſet, ijs, qui ciborum eius curã gerebant, mandauerat, ne per alios D dies carnium quicquam in cibos vnquam admiſcerent. Sub mortem tamen grauiter ægrotanti contuſas carnes contritis amigdalis commixtas die quodam ex his, quibus ita ſe abſtinere vltro conſueuerat, eius adminiſtri clam ipſo ſumendas præbuerunt. Sed nec pietatem neceſſitas vincere, nec palatum fallere pia potuit aſtutia. nam vt ori cibum admouit, benignam miniſtrorum artem odoratus, guſtare noluit, expoſtulans, qui vellent, ob duos breues vitæ dies ipſum ab cuſtodita per annos ſexaginta viuendi lege reuocare. Inter hæc Franciſcus Rainoſus, eius ferculorum

ma-

Digitized by Google

A magiſter, qui diu poſtea ob eximiam eius probitatem, & merita factus fuit Epiſcopus Cordubenſis, pium dolum aperte confeſſus, veniamq. precatus obtinuit. ſuam excuſans fidem, quippe qui ſaluris cauſſa, re ipſa potius, quam verbis guſtatum eius, non mentem fallere voluiſſet. haud ignarus, eum ab omni vel leuiſſimo mendacio, vti dicemus, plurimum abhorrere. Sæpe admonitus, caueret ſibi: ne hiſce periculis vitam obijceret ſuam; acceptius namque Deo, meliuſq. Eccleſiæ futurum, ſi ſe ad diuturnam ipſius gubernationem, quam maxime poſſet, conſeruaret; cum Apoſtolo reſpōdere conſueuerat: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat:* Philip. 4. & qui mihi in hanc vſque diem vires dedit, is in poſterum pro ſua clementia corroborabit.

B Ceterum in Apoſtolico palatio per eoſdem Quadrageſimæ, & Aduentus dies, ſacram ſæpius haberi concionem volebat. cui & ipſemet, & Cardinales, & eorum familiares intererant. Quin etiam præſidiarios milites Heluetios nolebat Germanica concione carere. Atque vt omnium mentes ad Deum rite colendum, ac ſuam quemq. ſalutem procurandam excitaret, precatorias coronas, piaculares calculos, æreas tum cruces, tū Sanctorū imagines, ac cereas Agni cęleſtis effigies, res ad augēdam piorum religionem in primis accommodatas, plurimas varijs temporibus rite conſecrauit. Quæ res tanta pietate, ac veneratione excipiebantur ab omnibus, quantam ex omni memoria recordari nemo poteſt. Nam etſi ſalutarem illam vim rebus eiuſmodi diuinitus adiunctam à Pō-

C tificia poteſtate proficiſci non ignorabant, tamen propter ſingularem huius Pontificis ſanctitatem neſcio quo modo ad haſce res ab ipſo potius, quam a ceteris Pontificibus conſecratas in dies magis, ac magis affici, ijſq. munitos ſe in periculis tutiores fore exiſtimare, iam per annos ferme XL. cum foris, tum in Vrbe conſpicimus. in quo vel ij, in quos ipſe aliquando animaduerterat, admirabile ſtudium pietatis in illum oſtenderunt. Verum neque ijs religionis inſtrumentis, ſiue etiam Pontificis ſanctitati diuinæ virtutis defuit teſtimonium. nam cum tumeſcentem in Tiberim, ex alueoq. ſummo Populi Romani cum terrore, pariq. periculo defluentem, vnus ex cereis illis orbiculis, iubente PIO, proiectus fuiſſet, confeſtim impetus aquæ reſedit.

D

Qua occaſione pium ſacrorum nummiſmatum vſum induxerit. Cap. II.

SED quoniam ſacrarum ex ære imaginum paulo ante facta mentio eſt, quarum pium vſum ipſe primus vel induxit, vel certe plurimum excitauit, qua id occaſione factum, hoc loco memorandum videtur. Margarita Auſtriaca, Parmæ,

mæ, Placentiæq. Principe, Belgium pro Rege Catholico Philippo, A vt ante oſtendimus, gubernãte, rebelles quidam hæretici ibi tumultuantes ei ſupplicem libellum iniqua,& impia poſtulata continentem obtulerunt. Id vero illam ægre ferentem vnus ex primarijs eius conſiliarijs, vix pius conſolabatur: nihili hoc eſſe faciendum. qui enim libellum obtuliſſent, fere omnes Geux eſſe. quæ vox Gallica Latine mendicos, nebuloneſue ſignificans, in vulgus protinus diffuſa perduellibus illis Geux indidit cognomentum. appellationis ignominiam illi quidem primum diſſimulare, ſeq. non rebelles, ſed Regi ſuo fideles in ſpecie profiteri; atque eius in gratiam Geuſeos, id eſt abiectos, ac mendicos nuncupari, quaſi gloriæ ducere. Mox æreum, ſiue plumbeum nummiſma ſibi fundi curauere: cuius in altera facie Regis effigies erat expreſſa, ipſorum manibus in fidem iunctis, initæ inter ſe conſpirationis argumentum: his B verbis Gallice circumfuſis: Regi fideles vſquequaq. Ex altera vero parte mendicantis hominis ſpeciem, bulgaſq. vel ſacculos a tergo geſtantis expreſſerant, adiectis verbis: Regi fideles vſque ad bulgas. His ergo ſimulacris collo appenſis, veſtibus cinericij coloris induti procedebant. Illarum inde gentium Catholici homines, vt certo religionis ſymbolo ab hæreticis dignoſcerentur, æreas, vel argenteas & ipſi imagines de collo pendentes, quarum ex altera facie Chriſti Saluatoris caput, in altera vero Deiparæ Virginis, pueriq. IESV Matris in gremio ſedentis effigies erat impreſſa, publice circumferebant. His de rebus PIVS ab ipſa Margarita certior factus, Catholicorum pietatem commendauit, eas effigies rite benedixit, & conſecrauit; atque illas pie geſtantibus, vel in- C ſpicientibus, Deumq. precantibus ſacra Apoſtolicæ indulgentiæ præmia conceſſit. Quæ religio proinde ſic increbuit, vt fere omnes Catholicam fidem vbique gentium profitentes, diuinis hiſce vel muneribus ornari, vel præſidijs communiri pie contenderint. Itaque cum ab ipſo PIO, tum ab alijs Pontificibus eius ſucceſſoribus eiuſmodi imagines, & cruces multiplici ſeu materia, ſeu forma conflatas, & precationum coronas, & piaculares globulos, & alia id genus pietatis monumenta populis, Principibus, Regibus, & ſacrorum Antiſtitibus efflagitantibus, tam liberali religione conſecrari, tam ampliſq. indulgentiæ donis cumulari videbamus, vt ne ſpecie boni quid irreperet mali, quod D iam paſſim fieri ſolebat, CLEMENS VIII. Pontifex Max. pro ſumma auctoritate, ſingulariq. ſapientia ſua rem certis legibus coercendam, ac temperandam, edito ſuper id decreto, exiſtimauerit.

Non

A

Non pauci impuri Chriſtiani, Iudæi, & hæretici, PII religione excitati ad Chriſtum conuertuntur. Cap. III.

EA porro, de qua dicebamus, tam egregia Pontificis religione, & magna Dei in illo comperta virtute, omnium animi ad omnia ſtudia pietatis mirifice videbantur incendi. Ac mirum erat, quanto
B eum amore, obſeruantia, ac veneratione omnes ordines proſequerentur. Mira quotidie fiebat multorum impuræ vitæ commutatio. neque id tã ſuppliciorum metu, quam eius exemplo virtutis, & firma quadam opinione ſanctitatis. Hinc quamplurimi Iudæi, non Vrbani modo, ſed prouinciales, & externi IESV Chriſto nomen dederunt: & in ijs ditiſſimus, ac doctiſſimus quiſq. Ex Vrbanis autem celebris in primis, & inſignis fuit conuerſio Eliæ Carcoſſij, & doctrina, & diuitijs inter ſuos facile principis, qui per id temporis Synagogæ præpoſitus erat. Hunc Pontifex cum adhuc eſſet Cardinalis, multis identidem ſtimulis ad Chriſtianam fidem amplectendam incitauerat. Quod ille facere recuſans, per iocum reſpon-
C dere ſolebat: Tum Chriſti ſacra ſuſcipiam, cum Fr. Michael ſummum inierit Pontificatum. Id porro cum euenißet, Eliaſq. de collata dignitate ad Pontificẽ gratulans adiuiſſet, eũ denuo PIVS eſt aggreſſus; in memoriamq. illi reuocauit, quod eſſet pollicitus, ſe baptiſmo expiatum iri, vbi ipſe Pontifex Max. renunciatus eſſet. En, inquit, ſum Pontifex ſummus, Dei benignitate, quod fortaſſis tu numquam futurum credidiſti. præſta datam fidem. ſimul Deum pro illo, vt ante, precatus, ſalutem eius piorum precibus commendandam curauit. Diſceſſit Hebræus, ſed paulo poſt diuina gratia permotus ad Pontificem redijt, & velle ſe vna cum tribus filijs ſuis, ac nepote fieri Chriſtianũ profeſſus eſt. Qua re vſq. adeo Pontifex lætatus eſt, vt vocatum ad ſe hominem, Deo Domino gratias
D agens amiciſſime cõplecteretur. Mox eos omnes Chriſtiana doctrina imbutos manu ſua baptizauit, mira populi celebritate, atque omnium gratulatione. inde neophytos ipſos multis beneficijs, ac donis exornauit. Eliam, qui mutato nomine Michael eſt appellatus, vna cum filijs in Gisleriorum gentem retulit. De filijs eius vnum ſeptimum circiter agentem annum, nouo nomine Paulum, in Collegio Germanico pie, ac liberaliter educandum curauit. Neque vero Iudæi ſolum, ſed hæretici quoque tam ſancti Pontificis pietate exciti ad ſanitatem redire, veramq. religionem amplecti magna cum piorum exultatione cœperunt. Nam præter ceteros

Olicæ

Olicæ Princeps, per idem tempus Romam profectus, ac PII ſanctitatem, A
eiuſq. optimam adminiſtrandæ Reip. rationem demiratus, hæreſes, qui-
bus erat imbutus, ſtatim execratus eſt. Ipſemet enim poſtea quam in
Poloniam eſt reuerſus, ſe ad Catholicæ veritatis lucem, rectamq. ſalu-
tis viam, de qua fuerat malo hæreticorum dolo deductus, duce PIO
ſecundum Deum rediiſſe per litteras teſtabatur, ſperareq. ſe illud ope
diuina cito futurum, vt ſua ipſius opera, vel exemplo, vxor ſua ad ean-
dem fidem perduceretur. Porro autem hæreticus quidam ex Anglia, vir
primarius animi gratia Romam venit, ſacroſq. ritus, ac piorum cæremo-
nias tacitus irridebat. Sed magna, quæ increſcebat in dies, PII religio-
nis ac ſanctitatis percitus fama, interfuit ſolemni, & anniuerſariæ ſan-
ctiſſimi Chriſti corporis ſupplicationi. In qua ſingulari humilitate, ac re- B
uerẽtia, aperto capite, pedibus incedẽs, præter morẽ aliorũ Pontificum, qui
alioqui recte pro ſua dignitate ſella geſtari cõſueuere, ſacroſanctum illud
Sacramentum PIVS circumferebat. Tantam igitur ille religionem
admiratus, ad Deum rite colendum ſe ſe conuertit. Nec multo poſt ad
PII pedes prouolutus delictorum ſuorum veniam poſtulauit: atque illa
demum Catholico ritu confeſſus, in ſanctæ Matris Eccleſiæ gremium re-
uocatus eſt.

Pia liberalitas eius, & in egentes beneficentia. Cap. IV.

C

QVANTA vero eſſet, & in pauperes, & in viros
de Eccleſia Dei benemeritos charitas eius, ac bene-
ficentia, cum ex iis, quæ paſſim ſupra tetigimus,
tum etiam ex his, quæ infra dicemus, conijci poteſt.
Etenim non modo tenuiores Cardinales ære ſuo
ſuſtentabat ipſe, neceſſariamq. illis comparabat ſu-
pellectilem, ſed inſudantibus quoque Eccleſiæ mi-
niſtris, iis præcipue, qui publicis vel iudicijs, vel legationibus operam
darent, præter conſueta ſtipendia, multa largiebatur idemtidem. Egen-
tioribus etiam Epiſcopis, vel e ſedibus ſuis Catholicæ religionis tuendæ D
cauſſa pulſis pie ſubueniebat: vel qui Apoſtolicarum litterarum ſcriptu-
ram ſtato pretio in ſuæ dignitatis adeptione ſoluere non poſſent, debitam
pecuniam condonabat. Inſigniora Vrbis pauperum hoſpitia, ac publi-
ca valetudinaria viſebat interdum: ægrotos conſolabatur; & qui cum il-
lis ageretur, an ſatis eorum tum animi, tum corporis ſaluti conſultũ eſſet,
perhumaniter interrogabat. Ac præſertim illud, cui a Sanctoſpiritu co-
gnomen eſt, quod omnium eſt maximum, aureorum nummum vigin-
ti millibus donauit. Sacra tum virorum, tum mulierum Cœnobia pijs
elemo-

A eleemoſynarum auxilijs liberaliter ſuſtentabat. Romano Clericorum Seminario ſex millia tribuit aureorum. Annunciatæ, vt appellant, Virginis in Vrbe ſodalitati præter mille nummos aureos, quos annuos in dotem puellis in matrimonium collocandis pendebat, alia etiam quattuor millia ad earum centum nuptui tradendas adiunxit. Egenorum omnium, ac miſerabilium hominum tunc Romæ degentium nomina cenſeri, certoq. libello ſibi deſcribi, ac quæ præ dotis tenuitate nubere non poterant, puellas recognoſci voluit; atque vniuerſis pro cuiuſq. fere neceſſitate prouidit. Vrbanis pauperibus, vel in carcere concluſis, vel litigantibus ſubſidio erat: curabatq. ne Cauſſidici, ac Procuratores gratuitam illis operã nauare grauarentur. Montium locis ingentem pecunia-
B rum vim in gratiam pauperum aſſignauit. Cathecumenis, & Neophytis commodas ædes coemit; quibus non mediocre vectigal attribuit. Cum enim plurimi Iudæi, eius & opera, & exemplo, vt oſtendimus, Chriſtianam religionem ſuſcepiſſent, eorum numerus vſque adeo creuerat, vt iam domicilium, quod Paulus III. apud ædem S. Ioan. de Mercato in Vrbe pro excipiendis, & in Catholica religione inſtituendis Cathecumenis, ac Neophytis erexerat, fere compleretur: parumq. inde remotum Neophytarum, ac Virginum Dominicani ordinis monaſterium Beatæ Mariæ Annunciatæ, anguſtum nimis redderetur. Itaque tam copioſo Chriſti gregi in dies ſuccreſcenti cum ampliora paranda eſſent hoſpitia, templum, & vetuſta ædificia ſancti Baſilij, quæ iu-
C ris erant hoſpitij ſancti Ioannis Ieroſolymitani, ipſis, & Neophytis aſſignauit, ac perpetuo iure poſſidenda tribuit, cum annuis reditibus centum aureorum. præter alia eleemoſynarum ſubſidia, quæ paſſim illis benigne ſuppeditabat.

Primo huius Pontificatus anno, Auguſto menſe periculoſus morbus magnam partem Romanæ ciuitatis occupauit: maxime vero eos, qui labore, & manu victum quæritarent. totæ vt multis locis familiæ, quæ erant ad quattuor millia, iacerent in lectulis grauiter laborantes. Itaque ſingulis ægrotis pecuniam miſit, omnibus decem medicos attribuit. Io. Franciſcum Gambaram Card. ac duodecim primarios viros præpoſuit, qui, vt recte præſtarentur omnia, curarent diligenter. lanienas etiam, &
D tabernas cibarijs, & medicamentis inſtructas illis aſſignauit, dato negotio cum pijs viris, vt adeſſent ſemper ægrotantium adminiſtri; tum ſacerdotibus, vt animarum ſaluti conſulentes, eos viſitarent. quo quidem pietatis in officio cum aliorum piorum hominum, tum egregia religioſorum patrum Societatis Ieſu charitas in primis enituit.

At vero vt cum pauperibus commodius ageretur, rei frumentariæ ſæpe prouidit. quæ vt ſuppeteret affluentius, graui Romanos premente penuria ex inclementia cæli profecta, tum ex Sicilia, nulla por-

torij ſolutione, tum ex Gallia benigno Gallorum Regis conceſſu, Sedis Apoſtolicæ ſumptibus, nempe centum aureorum millibus, magnum in Vrbem tritici numerum comportari curauit. Quo facto ſtatuit, vt id longe viliori venderetur, quam ementi ſibi conſtitiſſet. Qua de re Quæſtorem ærarium(vt ſunt plerũq. Principũ miniſtri priuatis dominorum ſuorum magis, quam publicis populorum commodis intenti) expoſtulantem, atque hoc detrimentum, quod ſane erat haud mediocre, ægre ferentem, indeque lucrum aliquod affectantem, reiecit PIVS, edicens, quod Reipublicæ ſaluti, gaudioq. eſſet, id non damni, ſed lucri loco ponendum: præſtareq. populum rerum ad victum neceſſariarum copia lætantem, quam arcas otioſæ pecuniæ plenas intueri. Indignum enim Rege, atque eo magis ſummo Pontifice, quæſtum ex omni occaſione odorari, & lucellum in publico negotio quærere. A B

Quin etiam vt rei frumentariæ copia in Vrbe non deeſſet, pauperumq. neceſſitatibus commodius prouideretur, nobilem Agriculturæ artem in finibus ipſius Vrbis exercentes agricolas, & alios ipſi arti præfectos magnis, & amplis muneribus, ac decretis auxit, & exornauit. Cumq. ditiores quoſdam, ac præpotentes homines propria frumenta in horreis recondere, concluſaq. ſupprimere, & donec pro eorum auaritia pretium adauctum conſpicerent, ab omni venditione abſtinere, alijſq. malis artibus ex pauperum damno lucrum affectare intelligeret, hanc ipſe execrandam cupiditatem vehementer deteſtans, diuites ipſos, & auaros grauiſſimo decreto coercuit: & cohortatus eſt, vt Dei largitatem in ſe ipſos agnoſcentes, pauperibus benigniores in poſterum ſe ſe præberent: ab huiuſmodiq vt appellabat ipſe, deteſtabili frumentario quæſtu prorſus abſtinerent. memores ſcriptum eſſe: *Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis. Benedictio autem ſuper caput vendentium.* Itaque pauperum tenuitas, eo Pontifice, perpetuo fuit ſuſtentata benigne, & optime ſuffulta. Neque vero in Vrbanos modo, ſed veluti benigniſſimus omnium hominum parens, in exteros etiam, & peregrinos fuit egregie liberalis. Nam ijs, de quibus paulo ante dicebamus, viſendis pauperum domicilijs, cum annuos fructus, qui tranſalpinis nationibus Romam olim proficiſcentibus iam attributi debebantur, diſſipatos comperiſſet, mediam quidem illorum partem publicis ædificijs, reliquum vero alendis adoleſcentibus, quos ad excolendum virtutibus ingenium ex Germania, Pannonia, Illyrico, atque ex alijs orbis terræ partibus Romam euocabat, attribuit: vt optimis illi moribus, ac diſciplinis inſtructi, ſuo quiſq. loco, ſacris muneribus obeundis, Eccleſijſq. adminiſtrandis recte præfici poſſent. C *Prou.* 11. D

Accidit per idem tempus, vt nauis longa nobilis archipiratæ a Comite

mire

A mite Altemiræ ad Montē Argentariū caperetur: in qua Chriſtiani homines fere centum e Turcarum manibus erepti erant, qui per decem prope annos ſeruierant acerbiſſimam ſeruitutem. Hos ſeminudos, & afflictos Romam miſſos perbenigne, & liberaliter PIVS accepit; ac veſtibus, pecunijs, ſacris etiam, & ſalutaribus muneribus ornatos dimiſit.

Chriſtianos porro captiuos a barbarorum poteſtate ſæpius redimebat. Quod genus liberalitatis ſummum, ac præcipuum eſſe, teſtatur S. Ambroſius. Delegit, qui ex omnibus non ſolum Vrbis, ſed totius etiam ditionis Pontificiæ tribunalibus nomina cenſerent eorum, qui ab anno M.DXXXV. ad id vſque temporis ad triremes damnati fuiſſent; eoſq. liberos dimitti iuſſit; quos vbiuis gentium, aut quorumlibet Principum *Lib. 2. de off. cap. 15.*
B in triremibus ſeruitutis tempus exegiſſe cōſtaret: ſtatuitq. vt qui in poſterū Chriſtianis eiuſmodi pœnis addictis vti voluiſſet, is prius in Vrbe Roma fideiuberet, illos exacto tempore ſeruituti præfinito, priſtinā in libertatē reſtitutum iri. Pecuniarum præterea ſacculos apud ſe retinebat, quas ipſe manu ſua per occaſionem ſumma cum alacritate pauperibus elargiebatur. Acceſſit ad illuſtrandam eius benignitatem haud inane cæleſtis viſionis teſtimonium. Bartholomæus Bolognetus, ciuis Bononienſis, ad inopiam redactus, quam filiarum augebat multitudo, ne male cum illis ageretur, in tutelam ac fidem ſanctiſſimæ Deiparæ Virginis eas pie contulerat. quæ mox in quiete ei viſa: Noli, inquit, vereri, nam filias tuas in tempore iuuabit frater Dominicanus. Euenit deinde, vt ille Romam
C profectus in familiaritatem ſe daret PII, per eos dies ſacri Quæſitoris munere fungentis. qui de illius & integritate vitæ, & rerum anguſtijs cognoſcens identidem, ei pro viribus ſuccurrens, Pontifex dein creatus, ſex eius filias nuptum honeſtas in familias collocauit; eiuſdemq. filio ampla dote præditam dedit vxorem. alterum vero ſibi a cubiculis eſſe voluit. atque ita viſis facta reſponderunt.

Iam vero quam longe abeſſet illius animus ab omni auaritia, tum ex his, quæ diximus, tum etiam ex adijciendis intelligere nemo non poteſt. In ſociali bello contra Turcas cum pecuniarum magna premeretur inopia, atque ei complures ſupplices libelli de beneficiorum, quos vocant, regreſſibus, offerrentur, ac de ſoluendis legibus, atque alijs abunde colli-
D gendæ pecuniæ artibus multa referrētur; audijt ille quidem omnia, quaſi oblatam vellet occaſionem arripere. ſed mox: Auertat, inquit, hoc a me Deus, vt pietatis cauſſa quidpiam agam, aut permittam, quod vel minus pium, vel auaritiæ ſpeciem præ ſe ferre videatur. Inter hæc vero libellos ipſos omnes in ignem coniecit. Sed alia eiuſdem generis exempla cum de ſacro fœdere ſcriberemus, ſupra memorauimus. Quidam capitis damnatus, quod ſub alio Pontifice cædem feciſſet, nummum aureorum decem millia pro ſui redemptione, vel ſupplicij commutatione, cum ſe depenſurum offerret, eam pecuniam accipere PIVS non ſolum

recuſauit, ſed vt lege in eum ageretur, imperauit. atque ita in alios ple- A
roſq. reos ſe ſe geſſit. Dicereq. ſolebat in puniendis ſceleribus non diui-
tias, ſed iura ſpectare oportere. nam ſi pecunijs crimina paſſim redi-
mantur; non diuitibus, ſed pauperibus tantum a legibus pœnæ fuerint
conſtitutæ. ac forte male parta pecunia facinoroſos reddet impunes. Ita-
que iuuerit iniquum inique diuitem fuiſſe. Hiſpani viri quidam prin-
cipes coniugij cauſſa ſolui ſe legibus poſtulantes, vt voti compotes fierent,
ſe nummum aureorum quindecim millia Pontifici penſuros obtulerunt.
Quod cum ille intelligeret, poſtulatorum momenta diligentius recogno-
ſcens; eaq videns eiuſmodi eſſe, vt id fieri liceret, illis indulſit, nulla
recepta pecunia. obijcienti Datario, eam ſummam, ſaluis legibus, acci-
pi poſſe, atque in pios vſus impendi: ſubiecit PIVS; Verba Concilij B
ſunt: *Raro, ex cauſſa, & gratis.* Quemdam, exquiſitis, callidiſq. artibus
inſtructum condiciones multas, atque exigendæ pecuniæ modos abſque
populorum damno, vti dicebat ipſe, proponentem, non modo non au-
diendum PIVS putauit ſed etiam Roma quamprimum iuſſit abſcede-
re. improbabile videri, poſſe Principem id ſine populorum detrimento
præſtare. Verum id illi ſolemne fuit. Nec tam quid poſſet ex re qualibet
obuenire compendij, quam, quid iuſtitia, quid æquitas poſtularet, ſpe-
ctare conſueuerat. Intelligebat enim nullum vitium eſſe tetrius auaritia,
præſertim in Principibus, ac Rempublicam gubernantibus.

De ipſius in Vrbanis, & externis ædificijs magnificentia. Cap. V. C

ETſi non tam lapidibus, quam virtutibus Rempu-
blicam à Pontificibus ædificari PIVS dicebat
oportere, ipſe tamen vtrumque ſibi egregie præ-
ſtandum putauit. Multa namque non ad luxum,
aut ad inanem mundi faſtum, ſed ad cultum diui-
num, ac publicæ commoditatis cauſſa, tum in Vr-
be, tum foris ædificia paſſim extruxit, in quibus
piam liberalis Pontificis magnificentiam poſſis agnoſcere. Atque vt de D
Vrbanis primum dicamus; inchoata Lateranenſis ædis laquearia mediæ
nauis perfecit. Ad S. Petri baſilicæ ſtructuram augendam, ac perficiendã
incubuit: in eamq. rem cum alias pecunias, tum varias piorum legatorum
dilatas exactiones aſſignauit. Sacro Palatio egregium, & commodum
adiecit ædificium, trinis & ſacellis, & cubiculis triplici contignatione vna
ſuper aliam ita diſtinctis, vt ægrotantes Pontifices diuinæ rei commo-
dius intereſſe poſſent. Aedem, ac domum prope Vaticanum, quo ip-
ſe ad S. Eccleſiæ familiariter agenda negotia quandoque ſecedebat, ex
ædi-

Digitized by Google

A ædificauit. Heluetijs Pontificiæ cuſtodiæ deſtinaris militibus templum extruxit. In Auentino colle S. Ioannis Ieroſolymitani ordinis ædem, quam Cardinali Alexandrino cum Prioris titulo dederat, per eum inſtaurari curauit. Templum, muliebreq. cœnobium, Deo, ac B. Dominico dicata, in Quirinali cliuo a fundamentis excitauit. vt clementioris cæli cauſſa eo deducerentur ſacræ Virgines ad S. Sixti olim habitantes: quæ cum iam inde ab Innocentij Tertij Pontificis temporibus monaſticæ vitæ leges, & habitum de eiuſdem S. Dominici manibus accepiſſent, in ea diſciplinæ ſeueritate perpetuo ſe ſe optime continuerant. Sacrarum Virginum cœnobia, vt integra, ſartaq. tecta ab omni periculo religioſa diſciplina cõſeruaretur, ære ſuo, vbi erat opus, bene claudi curauit.

B Sacræ Inquiſitionis palatium ad Vaticanum ab alio Pontifice, ſuadente ſe, deſignatum extruxit, ampliſq. decretis, & annuis reditibus exornauit. Magnos ſumptus in opus ab anteceſſore inchoatum ad aquam Virginem ad Triuij fontem deducendum, fecit; & alios præterea publicos aquæductus collapſos inſtaurauit. Curauit, vt publici gymnaſij ſtructura perficeretur, eiuſq. Academiæ (Sapientiam vocant) annuos prouentus a quibuſdam interuerſos recuperauit; atque ibi publice docentium numerum, & ſtipendium adauxit. Sacræ vero Theologiæ ſtudioſorum in gratiam Sanctorum Thomæ Aquinatis, ac Bonauenturæ opera luculento charactere, bonaq. fide rurſus excudi magnis ſuis curauit impenſis. Vrbanos carceres inſtaurauit: hiſq. clauſorum hoſpitium,

C in quo ægroti diligenter curarentur, & ædes, in quibus incolumes commode haberentur, adiecit. In Hebræorum ſepimentum ad Marcelli Theatrum impenſas haud mediocres fecit. Labantia mœnia, ſacras ædes, turres, pontes, aliaq. prærerea multa ad publicam commoditatem ædificia tum erexit, tum etiam reparauit. Atque hæc quidem in Vrbe. foris vero quæ ſequuntur.

Amplum, Pontificiaq. munificentia dignum templum, ac cœnobium Prædicatorũ Ordini ad Boſchum, patriam ſuam, conſtruxit: idq. Sanctæ Cruci, atq. omnibus Sanctis conſecrauit: vectigalibus ei in perpetuũ attributis, quatenus ad quinquaginta fratres cõmode ſuſtentandos ſatis eſſet. Quæ proinde vectigalia ipſorum fratrum induſtria, duplo fere maiora

D ſunt reddita. Loci ſacrarium vaſis ad cultum diuinum pertinentibus, ex auro, argentoq. elaboratis, ac ſacrorum ornatu eiuſdem æris opere vario artificioſiſſime contexto locupletauit. Pictas inſuper tabulas, & imagines præcellentium artificum opere affabre factas, ac magnam vim ſacrarum, earumq; inſignium reliquiarum, aureis, argenteiſq. thecis diſtributarum, & ornantibus gemmis effulgentium eodem tranſmiſit: in ijſq. notabilem partem Crucis Domini noſtri IESV Chriſti. Luculentam præterea, egregieq. inſtructam bibliothecam, marmoreas columnas, ac ſepulchrum ſuum, & effigiem cũ hac inſcriptione a ſemetipſo dictata.

PIVS PAPA QVINTVS A

Boſchenſis, ex familia Ghisleriorum oriundus, Ordinem Prædicatorum profeſſus, diem mortis, vniuerſaliſq. reſurrectionis præ oculis habens, a die aſſumptionis ſuæ ad apicem Apoſtolatus, Monumentum iſtud erigi mandauit, pro cadauere ſuo reponendo; quando diuinæ clementiæ viſum fuerit, ipſum ab ſeculo nequam eripere.

Atque ita vt corpus ſuum, vti memorauimus, poſt obitum eo deportaretur, conſtituit (quamquam ea de re deinceps nihil vmquam commemorauit) Ad eius deniq. loci commodum, ac dignitatem amplum B ſæcularibus de rebus a Philippo Hiſpaniarum Rege Catholico decretum impetrauit.

Ad patriæ ſuæ commodum, & ornamentum, præcipue Gisleriæ gentis in gratiam, in Ticinenſi gymnaſio, amplum, & magnificum Collegium quod Gisleriorum eſſe, & appellari voluit, exædificauit. In quo ſaltem quattuor, & viginti adoleſcentes rei familiaris inopia laborantes pie educarentur, dum bonarum artium ſtudijs operam darent. idq. certis vectigalibus annuis inſtruxit, præſcripta lege, qua illud regi, & per conſanguineos, & gentiles ſuos in perpetuum adminiſtrari vellet: vtque nonnullis libertatis, & immunitatis beneficijs ab eodem Rege Catholico decoraretur, effecit. C Anconam vrbem prope arcem ad continentem communiuit. quo loco etiam ad mare propugnaculum extruxit. Centumcellarum vrbis munitionem abſoluit. Ad arcendos piratas, ac Turcas, ad Traianum portum, vt diximus, & per omnem eam oram turres ædificauit. Alia quoque alibi, quæ commemorare longum eſſet, ad publicam vtilitatem tum excitauit ædificia, tum etiam inſtaurauit. Extraordinariorum vero ſumma ſumptuū, quos in commune Chriſtianæ rei bonum vel augendum, vel conſeruandum fecit toto Pontificatus ſui tempore ad vicies centena millia nummum aureorum perueniſſe traditur.

D

Singularis eius in referenda gratia liberalitas. Cap. VI.

MAXIMA quidem & Chriſtianam in Remp. ornandam magnificentia, & in pauperes, ſiue de Eccleſia Dei benemeritos PII benignitas fuit: ſed ſi omnia circumſpicias; neſcias ſane, an maior extiterit eius in referenda gratia liberalitas:

quam

Digitized by Google

A quam ipſe tribus in rebus potiſſimum conſiſtere dicebat. primum quidem accepto beneficio ſingulari memoria retinendo, dein eius auctore laudibus ornando, eidemq. gratijs agendis; deniq. ipſo opportune remunerando pro cuiuſq. facultate: idq. vel acri ſtudio voluntatis, quando rem ipſam præſtare non poſſis. Quin etiam teſtabatur, nullam quodā modo a ſe virtutem agnoſci maiorem hac ipſa grati animi benignitate, qua videlicet efficeretur, vt nō modo terrena regna corroborarentur; ſed efferatæ quoque, ac barbaræ gentes arctiori amoris vinculo cōiungerētur. Hæc igitur virtus, qua nihil eſt aut Deo gratius, aut hominibus amabilius, in eo ſic enituit, vt vnus omniū maxime acceptorū beneficiorū remunerator gratiſſimus fuiſſe perhibeatur. Neminē enim prætermiſit, qui B vel modice in eum benignus extitiſſet, cuius operam præter omnem exſpectationem cumulate non compenſarit. Quinimmo non paucos pudebat, ſe ob leuiora quæq in eum officia, quorum ipſi dudum erant prorſus obliti, ab eo tam large remunerati. Ac vel præſentibus in Vrbe, vel ſua ſponte multiplici ſpe ductis, ad eum certatim, vt fit, confluentibus liberaliter æque, ac prudenter ſatisfeciſſe non contentus, quam plurimos etiam nihil minus cogitantes e varijs orbis regionibus Romam per litteras euocandos curauit, cum vſurus illorum opera, tum vero magna in eos præmia collaturus. Quod ſi forte hi migraſſent e vita, beneficia apud ipſorum ſiue filios, ſiue propinquos collocabat. Ac memor quantum Paulo IV. Pontifici maximo deberet, eius oſſa, quæ in S. Petri C baſilica ſatis humili iacebant loco, inde celeberrima, ac pia Sacerdotum, & omnium Vrbanorum Magiſtratuum, Populiq. Romani proceſſione, in ædem S. Mariæ ſupra Mineruam transferri, ibique magnifico ſepulchro ex perpolito marmore honorificentiſſime condi curauit. Erectis inibi ſimulacris eiuſdem Pontificis, & item Fidei, ac Religionis cum hoc elogio.

IESV CHRISTO SPEI AC VITAE fidelium. Paulo IIII. Carafæ Pontifici Maximo, eloquentia, doctrina, ſapientia ſingulari; Innocentia, liberalitate, animi magnitudine præ- D ſtanti, ſcelerum vindici integerrimo, Catholicæ fidei acerrimo propugnatori, PIVS. V. Pontifex Maximus grati, & pij animi monumentum poſuit. Vixit an. LXXXIII. menſ. I. D. XX. obijt MDLIX. Quintodecimo Kal. Septembris. Pont. ſui Anno V.

Mox Sancti Thomæ Aquinatis ædiculam, in qua idem ſepulchrum eſt

eſt, annuis vectigalibus inſtruxit; ſtatuens, vt quotannis ipſi Pontifici, vti curatum eſt, ſolemni ritu iuſta perſoluerentur. In eiuſdem vero Pontificis propinquos, gratum ſe quoque præſtitit. Ab ijs enim rogatus, vt cauſſam ſuorum, in quos tamquam de Republica male meritos Pius IV. animaduerterat, ad iuris cognitionem reuocaret, atque repetito iudicio, qui ſuperſtites eſſent, in priſtinum ſtatum reſtitueret, non recuſauit. De his igitur iudicio conſtituto, viriſq. iuriſprudentia, & integritate præſtantibus in conſilium adhibitis, rerum omnium momenta, ne falleretur, ipſemet inſpicere, cauſſamq. in ſacro Senatu referri, decerniq. voluit. In quo rebus ſingulis rite circumſpectis, grauiſſima Pontificis, Patrumq. ſententia Carafæ ſunt in priſtinam dignitatem, & locum legitime reſtituti. Non quod eorum, qui male ſe geſſiſſent, acta probare, aut legitimum ſuperioris Pontificis iudicium reprobare, vel reſcindere cogitaret. ſed quod pro varietate probationum, ac temporum, vt ſæpe accidit, varie quandoque iudicare, clariſſimæq. gentis honori, ſaluis legibus, conſulere, æquum eſſe arbitraretur. Ac licet ex ea gente non deeſſent alij Paulo Pontifici ſanguine coniuncti, ex omnibus tamen vnum delegit Antonium Carafam, Reginaldi filium, vt pote virũ ſpectatæ virtutis, ac multiplicis eruditionis laudibus inſignem. quem primo intimum ſibi cubicularium, mox in ampliſſimum Cardinalium ordinem adſciuit. Quo facto, & ab Hiſpaniarum Rege Philippo, & a ceteris bonis omnibus magnam PIVS gratiam iniuit. Eum porro nec ita multo poſt ſignandorum ſupplicum libellorum muneri (Gratiæ Signaturam appellant) ſua ſponte præfecit. Quod ille munus etſi pro modeſtia ſua recuſabat, eo tamen vt fungeretur, PIVS imperauit.

A B C

Alfonſum præterea Carafam, eiuſdem Pontificis fratris filium, S.R.E. Cardinalem, Neapol. Archiepiſcopum, marmoreo ſepulchro magnifice exornato, in æde maxima Neapolitana poſito, cohoneſtauit, hoc elogio in marmore inciſo.

ALFONSO. CARAFAE. S.R.E. CARD. Archiep. Neapolit. adoleſcenti non minus ſua virtute, quam maiorum ſplendore claro, patrui Pauli IV. Pont. Max. religionem, integritatemq. referenti, ea ſapientia prædito, vt in ſecundis rebus ſummam eius temperantiam, in aduerſis miram conſtantiam omnes laudauerint; PIVS V. Pont. Max. poſuit. Vixit annos XXV. Dies XV. obijt MDLXV. IV. Kal. Sept. D

Neque vero ſolum in hanc ipſe domum, ſed in eiuſdem quoq. Pont. fami-

A familiares, & adminiſtros grati animi virtutem exercuit. eorum namq. alios vectigalibus auxit, alios excipiebat hoſpitio: quibuſdam vero etiam publica mandabat munera: non nullos denique vel a ſacris, vel a cubiculis adeſſe ſibi volebat.

Quos autem in laboribus pro Eccleſia Dei ſuſtinendis, in tuendaq. Catholica religione ſocios habuiſſet, in eos ſiue mortuos, ſiue etiam viuos grati animi officia, ſtudiaq. pietatis cumulate conferebat. Nam cum Iulium Antonium Sanctorium, Caſertanum, virum ſingulari doctrina, & integritate ornatum, acerrimum Catholicæ fidei propugnatorem contra hæreticos conſortem habuiſſet; eum, ſimul ac Pontifex creatus eſt, Romam euocauit; mox S. Seuerinæ Archiepiſco-
B pum legit: eiuſq. diligentia, ac fideli opera cum alijs multis Eccleſiaſticis in negotijs, tum in primis in ſacroſanctæ Inquiſitionis munere, & in ijs, qui ad Epiſcopalem vigiliam aſſumebantur, vti dicemus, examinandis continenter vſus, quinto ſui Pontificatus anno, cum alijs X V. ſummis viris in ſacrum Cardinalium Collegium adſciuit. Vita vero functos amicos, ac ſocios, pari grati animi beneficentia proſequebatur. In ijs fuit Rodulfus Pius Carpenſis, Cardinalis, quem quod olim ipſe in ſalutari Inquiſitionis officio egregium Catholicæ fidei defenſorem eſſet expertus, inſigni ſepulchro in æde S. Trinitatis Ordinis Minimorum in Vrbis colle Pinciano, pariter decorauit: eiuſq. præclaras virtutes ad perpetuam memoriam hoc elogio teſtatas eſſe voluit.

C Rodulfo Pio, Card. Carpenſi, Principi Senatus, ampliſſimis Eccleſiæ Dei muneribus ſingulari prudentia perfuncto, iuris Eccleſiaſtici defenſori, a gratia, terrore, voluptatum illecebris, & aduerſis caſibus æque inuicto, ad beneficentiam nato, in ſumma grauitate iucundiſſimo; PIVS V. Pont. Max. Collegæ, & in cuſtodia Catholicæ veritatis ſalutaris Officij cōſorti, perpetuis de Chriſtiana Rep. ſenſibus, ſtudijſq. coniunctiſſimo, hoc amoris, & iu-
D dicij ſui monumentum fecit.

Miniſtris vero ſuis, & pro cuiuſq. muneris dignitate condicioneq. perſonarum, & pro ratione temporis, quo ſibi deſeruierant, paſſim in Pontificatus proceſſu tam prudenter benignum, liberalemq. ſe præbuit, eorumq. operas ſic remuneratus eſt, vt ex omni memoria nullus vmquam Pontifex illi par fuiſſe diceretur. Quo quidem præſtando liberalitatis officio eos alloquens, ex Euangelio vſurpabat identidem illa verba: *Vos autem eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis.* Ac *Luc. 22.*

præ-

præter extraordinaria,& quæ quotãnis in Natalitijs Domini noſtri IESV Chriſti,ac S. Ioannis Baptiſtæ ſolemnijs in ipſos adminiſtros dona conferebat, magnis,& aliquando nimijs,vt ferebant,eos vectigalibus exornabat. Aequum enim ſibi non videri, vt qui Pontifici Maximo fideliter inſeruiſſent, ijdem poſtmodum alijs deſeruire per inopiam cogerentur. Cumque ſe ex tanta in ſuos adminiſtros beneficentia vulgo reprehendi potius, quam laudari comperiſſet, addebat, eos nulla præmiorum ſpe, aut ambitione ductos operam ſibi nauauiſſe:quippe cum eſſet ipſe Cardinalis anguſtis admodum præditus facultatibus, nulloq. prope humani fauoris præſidio ſuffultus: ac propterea nihil poſſent ab eo ſperare ſubſidij; reliquum eſſe, vt amore inducti ſibi præſto fuiſſent. Tum vero cum ad id poteſtatis ipſum Deus extuliſſet, velle ſe, vel ea ratione officioſos omnium labores, & amorem pro cuiuſq. meritis, & condicione remunerari. Eorum igitur alios alijs honorum gradibus decorauit.quintoque ſui Pontificatus anno, Hieronymum Ruſticucium, Fanenſem ciuem, qui ſibi erat a ſecretis, in Cardinalium collegium cooptauit. In eorum publico conſeſſu palam teſtatus, probatam eius integritatem, atque virtutem, vt ad eiuſmodi gradum dignitatis ille proueheretur, expoſcere. Quod eum iudicium minime fefellit. is enim deinde Senogalliæ factus Epiſcopus,quinque ſummorum Pontificum ex ordine ſibi ſuccedentium in Vrbe Vicarij egregie perfunctus officio, anno M. D. CIII. menſe Iunio, dum hæc ſcriberemus, exceſſit; relicto præter cetera præclaro piæ liberalitatis ſuæ monumento. inſtaurata videlicet, & ſummis impenſis magnifice exornata tituli ſui æde S. Suſannæ in colle Quirinali; ſacrarumq. Sororum ordinis Ciſtercienſis illi adiuncto cœnobio multis aucto beneficijs,& varijs ornamentis expolito. Io. Hieronymum Albanum, Comitem Bergomatem, virum eximia probitate, pariq. iuris prudentia ornatum, cuius ante meminimus, Romam pariter acciuit, Protonotarium Apoſtolicum dixit, Picæno prouinciæ præfecit, ac demum purpureo galero decorauit, officij memor ab eo Bergomi iam pridē accepti.Sed longum eſſet ſingulos, in quos ipſe grati animi ſtudium varijs temporibus oſtendit, commemorare. His tamen duo,vel tria eiuſdem generis exempla ſubijciam, ex quibus cetera queant facilius comperiri.

Cum ab æde Lateranenſi, cuius tum primum vſitato more poſſeſſionem inierat, ampliſſimorum virorum comitatu conſtipatus rediret, Franciſcum Baſtonum, Boſchenſem, virum ex illius oppidi primarijs, qui eius accerſitu paulo ante Vrbem ingreſſus deſilierat equo, Pontificemq. adoraturus adſtabat, recognouit: & qua vehebatur lectica iuſſa conſiſtere, ad ſe hominem accitum perhumaniter ſalutauit. Hunc autem, quod iam inde ab adoleſcentia militem egregium, honeſtum virum,& probum, atque in ſe beneficum cognouiſſet, Romanæ arcis præfectum

A ſectum ſtatim renunciauit. eius filios Gulielmum, & Albertum amplis honoribus decorauit. Gulielmum enim nunc Ticinenſium Epiſcopum, virum ſpectata virtute,ad vtriuſq. Signaturæ ſupplices libellos referendos & ad munus, Per conceſſum appellatum euexit. Albertum vero Equitem Auratum dixit, mox equitum turmæ leuis armaturæ ducem conſtituit, & poſt patris obitum Arci S. Angeli præfecit,eiq. ſororis ſuæ neptem vxorem dedit. In Vaticanum inde regreſſus, aulamq. regiam prætergrediens ex circumfuſa multitudine agreſtem quemdam itidem agnouit, qui ſexdecim ante annis in tuguriolum ſuum ipſum receperat hoſpitio,Bergomo Cremonam verſus auijs itineribus diffugientem, quæſtione, de qua ſupra diximus, in Epiſcopum Superantium expedita.Ita-
B que homini ad ſe accerſito,licet alia omnia tum cogitanti, Ego, inquit, Dominicanus frater ille ſum, quem tu iam dudum hoſpitio ſuſcepiſti. Denique mille nummos aureos ad duas eius filias collocandas, alioſq. præterea quingentos in ipſius vſus illi iuſſit dinumerari. Per eoſdem dies Aurelium illum, cuius ante facta mentio eſt,Franciſcani ordinis Sacerdotem, cui deſcriptam eamdem quæſtionem olim cuſtodiendam commendauerat, pariter agnouit in frequentia ſodalium eius, comitijs ſuis Romæ habitis, ad ſacros ipſius pedes oſculandos ordine procedentium: eumq; Lectrienſis Eccleſiæ creauit Epiſcopum. ratus videlicet, quem depoſito curando in pauca fidelem cognouiſſet,eum de Chriſti conſilio ſupra multa eſſe conſtituendum.

C

Comitas ipſius, atque clementia. Cap. VII.

LENITAS vero, atque clementia, qua,vt ſapiens ille dixit, nihil laudabilius eſt,nihil magno ac principe viro dignius,in PIO ſic etiam eluxit,vt veteribus illis clementiæ laude celebratis iure ſit præferendus. Nihil in eius moribus aſperum,nihil in imperio cernetes ſuperbum. Sed quod difficillimū eſt,
D manſuetudinem ita cum grauitate temperabat, vt neque de auctoritate facilitas, neque ſeueritas quicquam de ſuauitate detraheret.Facilem quidem,ac perbenignum ſeſe omnibus ille præbebat, ſed in primis humilibus,& egentibus hominibus: omneſq; tamdiu patiēter auſcultabat, quamdiu volebant ipſi, nec loquentem quemquam interpellabat. Erat in reſpondendo manſuetus:& quotiès pro ſuo cuiq. deſiderio ſatisfacere non poterat, id ipſe ægre ferebat. Eo Pontifice creato, cum per multi memores ſuarum in eum offenſionum, Roma demigrandum ſibi putarent eſſe, confeſtim audiere, id nullo modo committen-

dum:

dum:neque videri ſe noſſe,quis eſſet PIVS Quintus. quippe qui iniuriarũ ſuarum vindex numquam fuiſſet: quique offenſas omnes non modo facile deponere, ſed eaſdem etiam beneficijs exæquare paratus eſſet. Quin etiam illud ferebatur, iuuare, PIO nonnumquam offenſiones afferre; quoniam officijs eas ipſe compenſare conſueuiſſet. In quo vix ſatis ipſe ſibi facere videbatur. veritus, ne quam offenſionis memoriam, vel vindicationis cogitationem eius in animo delitefcere ſuſpicarentur. ac propterea ſæpe illis multa concedebat, quæ alijs temporibus ab eo vix impetrari potuiſſent. A

Eius Pontificatus initio, nebulo quidam, euulgato maledico, & famoſo carmine, Pontificem petulanter inceſſit: is ſubinde comprehenſus, & in quæſtionem traditus, crimen eſt confeſſus. Quamobrem ex legibus ab alijs Pontificibus olim præſcriptis, cum vniuerſis, quibus abundabat fortunis, tum vero ſeueriſſimo genere mortis plectendus erat. Sed antequam lege in eum ageretur, iuſſit PIVS illum coram ſe ſiſti,& carmen ſuum recitare; tum exponere, cuius vel conſilio, vel voluntate id conſcripſiſſet. Dicenti, ſe non niſi mali dæmonis id inſtinctu fecisse; Si tu mihi, inquit PIVS, vti ſummo Pontifici maledixiſſes, haud quaquam ferres impune. at vero quia in fratrem Michaelem, in monachum humilem,in Cardinalem Alexandrinum conuicia iactaſti, abi liber, quo velis. Ego vero humilitatem generis, vitæ, & habitus mei ſemper & animo retinebo, & libens confitebor; eroq. vilis, & abiectus in oculis meis. Demum illum commonefecit, ne eiuſmodi ſe ſcelere iam amplius obſtringeret.iuſſitq. vt ſi quid vmquam ab ipſo minus recte factum ille comperiſſet, ſe conueniret, atque id ſibi renunciaret. nam ad ſe ipſum emendandum bene paratum eſſe. atque ita reum dimiſit impunem. B C

Haud diſſimile ſingularis clementiæ cum alias ſæpe, tum vero in re Georgij Coſtæ,Comitis oppidi,cui a Trinitate cognomen eſt, documentum dedit. Etenim Albenſi Dominicani ordinis cœnobio, vt operis initio memorauimus, dum præſideret, ibique ſacrarum eiuſdem ordinis Virginum curam gereret, Comes ipſe ſorori ſuæ in eum Monacharum cœtum cooptatæ dotem ſoluere cunctabatur. Ad hunc tum aleis aduerſa forte ludentem, eiuſmodi æris alieni, qua par erat, modeſtia, licet hora forte minus opportuna, commonefaciendum pius pater cum acceſſiſſet, is petitionem alioqui iuſtam indigne ferens, niſi ab ſe quam primum abſcederet, grauiter minatus eſt. Accidit proinde, vt ipſum iam factum Cardinalem, ac Montiſregalis Epiſcopum, ad viſendam Eccleſiam ſuam, vt oſtendimus, profectum idem Comes exciperet hoſpitio, perhonorificeq. haberet. ignarus eum eſſe, cui olim interminatus eſſet. vbi cum a cæna inter ſe iucunde colloquerentur,Cardinalis ei nihil tale cogitanti; Ego, inquit,Frater ille ſum,cui tu, amice Comes, aliquando tam D

do tam

A do tam acriter Albæ minitabare. ſed acerbum illud reſponſum mihi promerui, quod eo temporis momento te minime interpellare debuiſſem. Itaque hominis contumaciam excuſans, eum pudore ſimul, & timore ſuffuſum benigne conſolatus, bono animo eſſe iuſſit. ſeq. illi eſſe, ac perpetuo fore quam amiciſſimum oſtendit; vel ex eo, quod illum a Catholica fide numquam abducere propinqui eius hæretici potuiſſent. Illuſtrem clementis animi ſignificationem Comes admiratus, impenſius eum colere inſtituit. qui poſtea gratulationis, & officij cauſſa, vt fit, Pontificatus initio, à Sabaudiæ Duce Orator miſſus ad PIVM, humaniſſime ab eo fuit acceptus. quin illum non modo vt cariſſimi Principis legatum, ſed vti ſingularem amicum vnum ex omnibus Principum
B Oratoribus in Apoſtolicum Palatium hoſpitio ſuſcepit: quam acceperat hoſpitalis animi gratiam cumulate refetens, ac veteres offenſas recentibus lenitatis officijs egregie compenſans.

At vero ſolebat ſuapte natura PIVS de repente commoueri, &, quod feruido eſſet ingenio, ad iracundiã incitari; & ſimul ac moleſti quicquam præſenſiſſet, ſuccenſum animi motum vultu præ ſe ferre. Sed motus eiuſmodi, aut cito quieſcebat, aut ſtatim in amorem conuertebatur. nec ſatis omnino ſibi factum putabat, niſi quibus ſuccenſuiſſet, eos aliquo ſibi mox deuinciret officio. Quin turbidos animi motus ita nouerat temperare, vt irato animo, ac multo minus odio in quemquam imbuto, cubitum ſe numquam contuliſſe teſtaretur, ſic, vt
C Sol numquam occiderit ſuper iracundiam eius. Hanc autem naturæ propenſionem in Pontificatu adminiſtrando accommodabat ipſe vel rebus fortiter gerendis, vel iuſtitiæ ſplendori a ſceleratorum hominum iniurijs vindicando. atque id prò ardenti ſuo ſtudio pietatis Eccleſiaſtico tuendo iure ab eo fieri comperiebatur.

Iuſtitia, & in reſtituenda Chriſtiana diſciplina ſeueritas eius, atque conſtantia. Cap. VIII.

D CLEMENTIAM porro cum iuſtitia, ac manſuetudinem animi cum diſciplinæ ſeueritate perpetuo ſibi iungendam putauit: illa fiebat, vt eum boni diligendo, colerent iuſtitiam; hac vero, vt mali timendo ſceleribus temperarent: vtraque autem, vt omnes in officio, ac fide continerentur. Dum eſſet Cardinalis, vt operis initio demonſtraui, vna erat omnium vox, neminem eſſe, qui maiore libertate ſenten-

tiam diceret, qui minus ad gratiam loqueretur: & quæ vera, rectaq. A
erant, conſtantius, aut animoſius, tueretur. Lectus vero Pontifex, cum in rebus omnibus, tum præſertim in grauiſſimo Signaturæ iudicio, tam facienda gratia, quam iure dicendo integerrimum ſe vbique præſtitit. quo in iudicio ſi quis pauper, vidua, pupilluſue præpotentem, aut diuitem haberet aduerſarium, PIVS cauſſa cognita, pauperis patronum agens de iure vtrique reſpondebat. & cum in numerum eorum, qui rebus in eo iudicio referendis præfecti ſunt, nimis multos relatos eſſe perſpiceret, illos ipſe ad pauciores redegit; eoſdemq. cum integritate, & ſcientia, tum rerum vſu præſtantiores. Sed cum intelligeret, vt nihil vſitatius, ita nihil fere perniciosius in ciuitatibus eſſe, quam lites extrahere, pauperumq. clientium iudicia perfide comperendinare, ad hanc tollen- B
dam hominum perfidiam, & vt omnibus omnia factus, omnium præſertim egenorum rationibus conſuleret, præter quam quod paſſim cuiq. benignas præbebat aures, certum diem cuiuſq. menſis cunctis indixit, quo die toto quorumuis miſerabilium cauſſis, ac precibus audiendis operam daret. Audienti uero cauſſarum, de quibus ageretur, iudices, & patronos adeſſe uolebat: ipſeq omnia patienter audire, ſupplices libellos inſpicere, eoſq. ſi minus æqua continerent, coram reſcindere, æqua petentibus illico ius dicere, nullum cauillationibus, aut calumnijs locum relinquere, in pauperum cauſſis non minus benignum aduocatum, quam æquum ſe iudicem præbere. Iudices, & cauſſidicos, quos uel mala fide, uel per negligentiam, aut inſcitiam officio defuiſſe conſtaret, acriter increpare, ſeuereq. punire. ac ſi quid in his accidiſſet maiore conſideratio- C
ne dignum, id iudici, ad quem negotium ex officio pertineret, definiendum ea lege committebat, ut iuris dicendi celeritate perficeret, ne quid amplius ea de re ad ſe referri poſſet. ſecus uero alios pauperum damna præſtare, alios magiſtratu cedere oportebat. Inter hæc uidiſſes iudices non modo coram ipſo, ſed pro tribunali ſuo, uel audito Papæ nomine, clientibus ad eum interdum prouocantibus, confeſtim metu contremiſcere. Sed cum ex notariorum ſeu imperitia, ſeu fraude plurima damna, uel multarum occaſionem litium oriri comperiſſet, tum ſacri Concilij Trid. decreto, tum reipſa quoq. doctus Vrbanos in notarios, & cauſſarum procuratores omnes de integritate vitæ, ac de ſufficienti rerum D
ciuilium notitia, iuriſq. prudentia per idoneos uiros diligenter inquiri, & examinari curauit. illiſq; non idoneis repertis, aut quandocumq. in officio delinquentibus, officij eius in negotijs, litibus, & cauſſis exercendi uſum perpetuo, aut ad tempus prohibitum eſſe uoluit. Ciuitatum præterea, locorumq. præfectos, & magiſtratus, in reddendo iure, delictiſq. puniendis, eadem, qua ipſe, legum ſeueritate uti iubebat. eoſq. ſiue Vrbanos, ſiue prouinciales officio functos adminiſtrationis quemq. ſuæ fiſco

ratio-

A rationem reddere.ac ſi quis eorum de re male geſta delatus eſſet, is in iudicio cauſſam dicere lege cogebatur. Ceterum ipſe omnia cognoſcere, nõ tamen omnia ad viuum reſecare; ſed paruis peccatis veniam, maioribus ſeueritatem nouerat commodare; nec pœna ſemper, ſed quandoque pœnitentia contentus eſſe; curareq. vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniret. Itaque fiebat, vt facilius omnes ſeſe continerent in officio, & lites citius dirimerentur, & ſuus daretur iuſtitiæ locus, & omniũ in primiſq. tenuium hominum rationibus bene cõſuleretur. Quæ quidem omnia vt commodius efficerentur, vniuerſis ſiue priuatim, ſiue publice tam promptam, benignamq. faciebat audientiam, vt neminem licet humilem, & abiectum ad ſe accedentem prohiberi pateretur. quin B iis, quos Pontificiæ maieſtatis reuerentia præpediri cognouiſſet, ſeſe dabat vltro, & comiter alloquendi, ſuppliceſq. libellos porrigendi non modo poteſtatem, ſed animos quoque faciebat. Nec tamen ei, quod rarum eſt, aut facilitas auctoritatem, aut amorem ſeueritas imminuebat: ſed vt facilitas ad eum bonis aperiebat aditum, ita ſeueritas ab eo improbos arcebat. Hinc mimi, adulatores, ſanniones, atque alia id generis hominum monſtra, quæ ei vehementer diſplicebant, eo Pontifice declarato, propere ab Vrbe diſceſſerũt. ac ſi quis eorum ibi remanſiſſet, is inſane hiſcere non audebat. atque vbi PIVS adfuiſſet, inde ſeſe proripiebat fuga. nemoq. fuit omnino, qui vel ſerio, vel ioco verba faciens coram eo auderet adulari. Nec iniuria id hominum genus a ſe propulſabat, C memor diuinitus ſcriptum eſſe. *Qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.* *Iſai. 3.* Merito namque ſalubria noſtra, ac vera conſilia nihil promouent, vt ait S. ille martyr, dum blanditijs, & palpationibus pernicioſis ſalutaris veritas impeditur. *S Cyp. Epiſt. 28.* Sed PIO nemo fuit vmquam aut mendaciorum inimicior, aut amantior veritatis. quam vſque adeo coluit, vt quemcumque mendacem ſemel deprehendiſſet, is numquam amplius in gratiam eius redire poſſet. Idq. re ipſa declarauit in propinquum ſuum; quẽ, vti dicemus, ob id a ſe ita repulit, vt ille priſtino apud eum loco numquam eſſe potuerit.

Datam vero fidem ita præſtitit, vt nemo magis. dicebat enim, quouis homine vel obſcuro ac vili, ne dum principe viro, indignum, & inde- D corum eſſe, quicquam ſimulate polliceri, quod præſtare minime cogites: idq. multo minus Chriſti Vicario conuenire. turpeq. & iniquum eſſe, ab eo quemquam recedere, quod rectum ſemel eſſe bene iudicaſſet. Dictum vero probauit exemplis. Nam viri principis Oratore muneris dignitatem, quam PIVS demortui hominis, cui id iam antea promiſerat, filio dare cogitabat, efflagitante; Omnes, inquit, orbis terrarum Principes vna ſimul promiſſis ne ſtarẽ, haudquaquam efficerent: idq. eo minus erga mortuos. Quare illud nullo modo probãdũ iudicabat, quod vulgo dictũ circũfertur: Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare. Atqui sũmã ipſe

integritatem, & fidem, vt æquum erat, aperte profeſſus, perpetuo ca- A
uit, ne aut quemquam falleret, aliud in lingua promptum, aliud in pe-
ctore clauſum habens, aut arcana fidei ſuæ credita cuiquam enunciaret.
Qualis erat ipſe, tales & ſuos adminiſtros, tales & omnes, præſertim qui-
buſcum ſibi negotium eſſet, ſeſe præbere cupiebat. Regibus, atque
Principibus denunciauit, vt ad reſidendum apud ſe Oratores mitterent,
qui ſtudio religionis, & ingenui animi laude præſtarent, quique bona
fide cuncta peragerent.

Difficilem vero ſe præbuit & iis rebus concedendis, quæ Eccleſiaſticis
ſanctionibus repugnarent, & in facienda gratia, legibuſq ſoluendis. vt
propterea non auderent homines ab eo quicquam petere, quod minus
rectum aut iniquum eſſe videretur. Ac de PII quidem virtute tam cele- B
bris fama percrebuerat, vt fortunati cenſerentur, qui ab eo quidpiam
impetrare potuiſſent. nam vel hac ratione non ſolum ſuam ipſorum in
eum obſeruantiam tuebantur, ſed magnam etiam probitatis opinionem
ſibi apud omnes conciliabant. Cum in Bohemia ſacroſancta Com-
munione ſub vtraque ſpecie illis populis olim conceſſa peruerſe complu-
res vti, atque inde ceteris eis finitimis gentibus erroris occaſionem dari
iam pridem animaduertiſſet, ad hanc tollendam corruptelam, Pragen-
ſi Archiepiſcopo, atque aliis illius nationis Epiſcopis interdixerat, ne
quemquam eius participem Communionis ſacris ordinibus initiarent.
Itaque Maximilianus Cæſar, vt interdictum ipſum laxaretur, per litteras
à Pontifice contendens multa prætendebat, quibus PIVS nihil in- C
flexus, vt eos populos interdicto ſolueret, aut contra communem Ec-
cleſiæ diſciplinam quicquam indulgeret, adduci numquam potuit. Sed
longum eſſet, alia multa eiuſdem generis exempla ab eo relicta com-
memorare. In illud vero diligenter incubuit, vt ad priſcum illum reli-
gionis ſplendorem, & apud homines venerationem, tum Apoſtolicæ
Sedis dignitatem, tum etiam omnē rei Eccleſiaſticæ ſtatum reuocaret,
pacatamq & tranquillam omnes degerent vitam. Quod quidem ad
perficiendum diſciplinæ ſeueritatem oportuit adhiberi: ac certam im-
proborum hominum partem vindicari, ne tota Reſpub. periret. ſciens,
digitum quandoq. præcidi oportere, ne brachium, corpuſq. ipſum
contabeſcat. Itaque ditio Pontificia, atque adeo Roma ipſa pro ſupe- D
riorum temporum licentia, cum eſſet exulibus, profligatiſq. ſæpe ve-
xata latronibus, ad hanc exterminandam hominum peſtem Pontifica-
tus initio delegit PIVS miniſtros expeditos, quibus amplam fecit pote-
ſtatem, pecuniamq. dedit ac militem, ſoluto ſtipendio. Atque ita
quamplurimi depulſi, complures cæſi, ceteri voluntariam in fugam
diſſipati. Ex quo tuta, tranquillaq. facta ſunt omnia. Id tamen ſum-
ma fide, pariq. integritate præſtandum curauit. nil paſſus per fraudem
quemquam circumueniri Erat per id tempus Marianus quidam Aſcula-

nus

A nus, latronum, & exulum ductor inſignis, qui ditionem Eccleſiaſti-
cam varijs latrocinijs, ac cædibus grauiter affligebat. Hunc quidam ab
ſe vinctum dare PIO pollicebatur; ſed rogatus a Pontifice rationem, ac
viam eius rei conficiendæ, Marianum amicum ſibi eſſe reſpondit; ac
propterea, cum amico fideret, in domum ſeductum per inſidias facile ca-
ptum iri. Cui PIVS: Siccine, inquit, vis tu fidem fallere, prodereq. ami-
cum? Nos id haudquaquam fieri patiemur, freti Deo, nobis opportu-
nam in Marianum animaduertendi, atque hanc a latronum manibus
prouinciam vindicandi occaſionem non defuturam. Quod cum Ma-
rianus reſciuiſſet, Pontificis magnitudine animi, clementia, ac fide ve-
hementer commendata, ſponte ſua vna cum vniuerſo comitatu regionis
B eius finibus exceſſit. neque, hoc Pontifice, voluit amplius imperium Ec-
cleſiaſticum diuexare.

De ipſius in deferendis honoribus iuſtitia, vbi de Cardinalium, & Epiſcoporum electione, eorumq. congregationibus. Cap. IX.

AT enim vt prauos homines, vel potius prauorum
C improbitatem, quiq. eam non odiſſent, ac malefi-
cos veluti peſtem deteſtabatur; ita probos, ac vir-
tutibus excultos vehementer diligebat, magniſq. a
ſe muneribus, & officijs ornaros complectebatur.
Quin etiam per litteras ab vniuerſis Epiſcopis, vt ſu-
pra iam ſæpe memorauimus, & ab ijs, qui adibant
ad ſe, quætere conſueuerat; an per terrarum orbem viros probitate, eru-
ditione, & rerum vſu præcellentes cognoſcerent, qui Chriſtianæ reip.
nauare operam poſſent. ac ſi quos eſſe intelligeret, eos vel honeſtis con-
dicionibus Romam euocabat, ibiq. vel alibi publicis munetibus præficie-
bat. Itaque ſicut virtute præditorum hominum meritis æſtimandis acer-
D rimi iudicij, ſic ijs etiam ad præclara quæq. tum excitandis, tum proue-
hendis promptæ ſemper, & efficacis fuit voluntatis. Hinc vero factum,
vt vnum, & viginti lectiſſimos viros in ſacrum Cardinalium collegium
tribus creationibus, ſtatis tēporibus, habitis, prudenter cooptarit. Quibus
de ſingulis hoc loco ſcribere, nō eſt neceſſe. pleroſq. tamē, prout res tulit,
ſuo loco nominauimus. Sed quo pauciores Cardinales, quod ſatis multos
a Pio IV. lectos inueniſſet, eo plures, quā alij ſummi Pōtifices, pro tēpore,
quo ſedit, per diuerſa loca creauit Epiſcopos: quos ad CCCXIV. fuiſſe re
perio. augendi numeri cauſſa triplex eſſe potuit. quod vſitatos ad ſacras

dignitates regreſſus ſuſtuliſſet; quod nonnullas Epiſcopales ſedes nouas A
inſtituiſſet; quod Antiſtites omnes ex Tridentini Concilij decreto in ſua quemq ſede reſidere curauiſſet. Ceterũ ijs, & alijs ſacrorum adminiſtris legendis non tam externũ ſplẽdorem, aut Principum gratiam, quam inſignem probatæ vitæ integritatem, aliaq. animorum ornamenta ſpectare; nec tam homines dignitatibus, & Eccleſijs, quam dignitates, & Eccleſias hominibus ornare, & iuuare conſueuerat. Quod vt rectiori conſilio præſtaretur, ipſe ex eiuſdem Concilij ſanctione primus effecit, vt qui ad Epiſcopalem dignitatem, & onus eſſent promouendi, prius de vitæ integritate, deq. neceſſaria ad tantum miniſterium eruditione, ac ſcientia a peritis probatiſq viris ad id ab eo delectis diligenter examinarentur: qui vero minus idonei reperti fuiſſent, reijcerentur. Ac licet perſonarum B
acceptio apud ipſum locum non haberet, & modo dignus eſſet, neminem excluderet, ex omnibus tamen libentius eligebat eos, quos ſacris regularium in familijs ad Chriſtianæ perfectionis formam, quæ potiſſimum elucere debet in Epiſcopis, & ad regendas animas multum eruditos, diuq. exercitatos eſſe cognoſceret. quos præſertim ad id non ambitio, ſed charitas adigeret, vrgeret obedientia. Ex hoc numero duos inter alios exempli cauſſa memorabimus; Cardinalem vnum, alterum Epiſcopum. Hieronymus Socherus, Gallus, Monachorum Ciſtercienſis ordinis Generalis præfectus, ob excellentem vitæ ſanctitatem, ac doctrinam a PIO lectus Cardinalis, pro ſingulari ſua modeſtia tantam dignitatem ſuſcipere conſtanter abnuit. Sed Pontifici ſemel, & iterum in virtute ſanctæ obedientiæ præcipienti diutius obſiſtere non potuit. Alterum, (vt e domeſticis exemplis non gloriandi cauſſa, ſed pij gratiq animi ſtudio aliquid proferamus) Alexandrum Saulium, Dominici, viri clariſſimi, patritij Genuenſis filium, Theologum eximium, ac ſumma prudentia, pariq. probitate præſtantem optime nouimus. quem PIVS ex hoc Clericorum regularium S. Pauli Ordine, tunc Mediolanenſis collegij S. Barnabæ Præpoſitum, licet inuitum, & magna modeſtia ſe indignum eſſe profitẽtem, cum lacrymiſq diu repugnantem (Carolo Borromæo Card. Tit. S. Praxedis, Archiepiſcopo Mediol. a quo fuit conſecratus Epiſcopus, procurante) ad Epiſcopalem ſedem Alerienſem in Corſicam pertraxit. quam Eccleſiam cum ille ſummis laboribus verbo & exemplo per annos D
viginti, & amplius ad Chriſtianæ diſciplinæ rationem egregie inſtituiſſet, & quaſi ex inculta ſilua florentem hortum reddidiſſet, eum Gregorius XIV. Pont. Max. ad regendam Ticinenſem Eccleſiam tranſtulit. ſed hanc ille dum ſtrenue perluſtrat, magno totius gregis ſui, bonorumq. dolore, paſtor egregius, ac vere pater pauperum appellatus, ad æterna, vt pie credimus, laborum ſuorum præmia, anno MDXCII. menſe Octobri ſenex emigrauit. Ceterum vt Eccleſia ſuam obtineret auctoritatem, vniuerſis Epiſcopis, atque Præſulibus PIVS edixit, vt nulla cum formi-

dine

A dine officia quiſque ſua fortiter præſtantes forum agerent, iudicia exercerent, Eccleſiaſticamq. poteſtatem tuerentur.ac ſi quando eos in iure ſacerdotibus dicundo ab laicis Principibus impediri, vt fit, aut oppugnari intellexiſſet, curam ipſe ſuſcipiens auctoritatem interponebat ſuam: dabatq. operam, vt ius ſuum Eccleſia retineret: Principeſq. ipſi magno in beneficio ducerent, ſi de rebus in ſacra iura geſtis veniam impetrare potuiſſent Epiſcoporum vero negotijs,& cauſſis,quæ ſæpe incidunt, audiendis,definiendis, ac protegendis certum eruditiorum Cardinalium numerum primus ipſe præpoſuit,qui vna ſtatis diebus, & horis congregati, Apoſtolica auctoritate quod rectum eſſe videretur, decernerent,ac reſponderent;ſi quid vero grauius incidiſſet,ad Pontificem referret. ſicu-
B ti deinceps præſtitum fuit. Aliam porro Cardinalium congregationem inſtituit,qui libris interdictis,aut interdicendis præfecti,in eos inſpicerent; ac vel corrigendos,vel damnandos, vel iam in Indice Apoſtolica cenſura notatos pari auctoritate cauendos curarent.

Ceterum a piorum cœtu ſegregatos eſſe voluit Clericos quoslibet, qui deinceps in Eccleſiaſticis cauſſis, aut ad ſæcularem iudicem prouocaſſent, aut laicorum Principum gratia ſe contra Eccleſiam tutari conarentur.eoſq. infamia notatos numquam idoneos fore ad ſacros ordines,& ad conſequenda beneficia declarauit: eos priuans his, quæ iam obtinerent.

C Difficilioribus in rebus fortis, ac prudens fuiſſe declaratur. Cap. X.

ECCLESIASTICAM ergo ditionem, ac iura ſingulari & perpetua conſtantia defendens, coercens improbos, probos vero præmijs ornans, Pontificiam maieſtatem auxit plurimum. Etenim in vnam Chriſtianæ reip.curam intentus,ſupremam illam dignitatem non humanis conſilijs, ſed vni diuinæ voluntati referens acceptam, ac nullius ho-
D minis vel poteſtatem, vel gratiam reſpiciens, auctoritatem ſuam fortiter exercebat. illud aperte profeſſus, non ſolum ſe nullis aut perturbationibus animi, aut priuatis commodis duci, vel commoueri; ſed etiam in actionibus ſuis,nihil præter vnum religionis bonum, & quicquid cum illa coniunctum eſſet, prorſus intueri. Proptereaq. dicebat,apud Chriſtianos hanc viuendi legem perpetuam eſſe debere: vt ad ſacroſanctæ religionis regulam cuncta dirigantur, honoriq. diuino nihil anteferatur. Itaque illos audire non poterat, qui ditionis ius, ſtatuſue cauſſam ſacris legibus, vel Chriſtianis moribus præferre conarentur. dicereq. ſolebat,

cauſ-

cauſſam eiuſmodi, cauſſam eſſe diabolicam. & tamen ita perfecit, vt eum A
Principes, ac nationes omnes & amarent vnice, & vero etiam vererentur. quippe qui probe noſſent, dicereq. ſolerent; illius vitam eiuſmodi eſſe, vt in ea cum ſemper reperirent boni, quod imitarentur; nihil inuenire poſſent improbi, quod calumniarentur.

At vero quemadmodum corpore ad labores omnes perferendos erat aſſueto., ſic tantus inerat illi vigor animi, vt nec ſecundarum inſolentia rerũ difflueret, aut inaniter efferretur; neque vllo genere calamitatis vmquam frangeretur. Quiſquis vero vel auctoritate, vel minis eum ſuperare contendiſſet, hunc ſtatim ipſe retundere, irritoſq. conatus eius efficere non verebatur. vel illud coram obiectans, ſe martyrij pœnam non modo non extimeſcere, ſed etiam vehementer optare. ſicut enim ipſum B
Deus in eo ſtatu collocauerat, ſic eumdem poſſe contra omnem humanæ poteſtatis impetum egregie ipſum defendere, diuinituſq. tueri. Itaque de illo vere dici poteſt, quod ſcribit quodam loco B. Cyprianus. non animum martyrio, ſed martyrium animo defuiſſe. Ac ſpe fretus eiuſmodi tantopere fidebat Deo, vt maximis, ac potentiſſimis quibuſq. Principibus cauſſa religionis fortiter obſiſteret. & quoniam hominibus placere non ſtudebat; loquebatur in conſpectu Regum, & non confundebatur.

Serm. de mort.

Ea porro ſapientia, eaq. prudentia, atque in rebus omnibus moderatione præditus erat, vt heroicarum lumina virtutum in eo mirabiliter elucerent. Adminiſtros, famuloſq. ſuos, quos longo tempore bonos eſſet C
expertus, nullis calumnijs adduci poterat, vt deſerendos putaret. ratus inſitam iam, inueteratamq. de eorum probitate opinionem facile immutare, genus quoddam eſſe leuitatis. In quo eo magis ſibi conſtandum eſſe arbitrabatur, quo ſæpius rerum, quarum illi inſimulabantur, ſecreto, cauteq. veritatem explorando, eas omnino fictas aliquando eſſe comperiret. quo in genere quam cautus eſſet, minimeq. præceps, cum plurimis in actionibus, tum in primis ex eo, quod contigit Ioanni Morono Cardinali, aperte licet intelligi. Paulus Maria cognomento Caſtellanus, Pontificiæ cuſtodiæ militum præfecti Vicarius, PIO aliquando renunciauit, homines duos ex oppido Caſtellatio, non longe a Boſcho, retuliſſe, ſe & coram, & per litteras, eiuſdem Cardinalis nomine, maximis pollicitationibus ad Pontificem interimendum ſollicitatos fuiſſe. eius rei tot D
afferebantur indicia, quæ PIVM ad quæſtionem in Moronum exercendam poſſent impellere. Verum prouidens ipſe, id, quod res erat, doloſe confictum eſſe, cum Morono collocutus, nihil ei moleſtus eſſe voluit; ſed eiuſdem Caſtellani opera calumniatores illos Romam caute perduci curauit. vbi ad cognitionem veritatis in quæſtionem dati, confeſſi ſunt, ſe maximorum ſpe præmiorum adductos, id nequiter excogitauiſſe. ac propterea non præmijs, ſed meritis ſupplicijs affecti publice fuerunt. Quin

PIVS

A PIVS Moronum ipſum, vt pote virum ſumma prudentia, ac rerum vſu præcellentem ſemper plurimi fecit: ac prudenti eius conſilio ad res grauiores conficiendas libenter vtebatur. Sed enim parum fidei at Cardinalibus, Principum negotia procurantibus; eos fere omnes ſuam quẽq. rem curare intelligens. Quod ſi quis opera Cardinalium eiuſmodi apud ipſum vti voluiſſet, is niſi prudenter egiſſet, ac moderate, ſuſpectum reddebat ſe ſe, & non modo iacturam exiſtimationis, ſed alia quoque ſubibat detrimenta. Ceterum ſuſpicioſi habebatur ingenij; nec alienis vel ſermonibus, vel conſilijs facile credebat: non ignarus quantopere in hominum animis valeant ſui cuiuſq. boni cupiditates, & propriorum deſideria commodorum. Quæ vero in illius mente cogitatio primum in-
B ſediſſet, ea quidem ſibi altius defixa inhærere conſueuerat: in alienis tamen conſilijs audiendis, & in rebus conſultandis haud pertinax erat; ſed vt recti, rationiſq. capaciſſimus, in alienam ſententiam, quando melior eſſet ac tutior, facile deducebatur. Atque huius quidem rei contra vulgarem quamdam opinionem, Principum Oratores, & alios ſummos viros, qui cum eo ſæpius agebant, auctores habeo locupletiſſimos.

Eiuſdem ſiue ſubmiſsio, ſiue magnitudo animi. Cap. XI.

C NVLLA ſplendidior gemma, in omni præcipue ornatu Pontificis, teſte S. Bernardo, eſt ipſa humilitate. quo enim celſior ceteris, eo humilitate apparet illuſtrior & ſe ipſo. Quare licet in alto poſitum, non altum ſapere difficile ſit, & omnino inuſitatum; & quanto inuſitatius, tanto glorioſius; tamen a PIO in ſummo alioqui rerum humanarum faſtigio collocato, tantũ abfuit, vt de ſe ipſe alta vel ſentiret vnquam, vel prædicaret, vt in oculis ſuis nihil ſe ipſo eſſet abiectius. nihil humilius. quippe qui noſſet, ſe gerere perſonam eius, qui dixit: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Itaque ſapientis ſecutus conſilium, quanto maior erat, tanto

Lib. 2. de Conſid. *Matth. 11.* *Eccli. 3.*

D magis ſe ſubmittebat in omnibus. Atque ita ſummam coram Deo, & hominibus gratiam inuenit. Qua quidem ille virtute ſic excelluit, vt quanta ad dignitatem, & honorem, tanta ad Chriſtianam humilitatem in eo fieret acceſſio. Nam adoleſcens cum inter Dominicanos fratres, Bononiæ, vt initio diximus, ſtudiorum cauſſa commoraretur, ibiq. Giſleleriæ gentis nomen haberetur illuſtre, inde genus ſe trahere, non modo non oſtentauit, ſed ne cuiquam innoteſceret, diligenter procurauit. veritus, vt ipſe poſtea dixit, ne ex honorifico familiæ nomine inanis gloriolæ ſibi quicquam adhæreſceret; contra inſtitutum eius, qui ſe humanam

Digitized by Google

nam vanitatem omnem contemnere profeſſus eſſet. Eo porrò magis & A
Cardinalis,& ſummus Pontifex inanem omnem mundi faſtum, ac pretioſum apparatum priuatim, & publice, quatenus per dignitatem poſſet, euitabat. eius enim cubicula vel nuda, vel aulaeis minus exquiſitis ornata, in iiſq. non profanæ tabulæ, non inania ſigna conſpiciebantur. Sed, his remotis, Chriſti de cruce pendentis effigiem, ſactaſq. imagines ipſum habere delectabat. Die cœnæ Dominicæ ſacro de more aliorum Pontificum, tredecim pauperibus, ſingulati eius, cuius vices agebat in terris, exemplo, pedes non modo procumbens lauare, ſed etiam exoſculari conſueuerat. inter hæc aliquando multis eximio virtutis documento fuit, cum fœdo vlceri, quo ex ipſis egenis vnus laborabat in pede, in gratiam eius, qui animarum noſtrarum ſordes lauit in ſanguine B
ſuo, ſacrum oſculum infigere talis ac tantus Princeps non exhorruit. quæ res inſpectantium animos ita permouit, vt pia præ admiratione à lacrymis tẽperare nequiuerint. in iiſq. vir princeps effuſius collacrymans edixit; ſi coram vniuerſis hominibus hoc edi poſſet exemplum, fieri non poſſe, quin vel peruicaces hæretici ad Catholicæ veritatis cultum conuerterentur. Qui vero ipſum vel in minimis corriperent, quod magnum eſt, teſte B. Gregorio, Chriſtianæ ſubmiſſionis indicium, eos valde diligebat. parumq. fidebat iis, qui, vt fit, præſertim apud principes viros, eius dicta, factaq. omnia dilaudarent. Cum aliquando quiſpiam de familia ſua vti probus, iiſq prædicus uirtutibus, quæ domino ſuo quempiam amabilem, carũq. ſolent efficere, apud ipſum commendaretur, Bo- C
nus ille quidem, intulit PIVS; ſed mihi numquam contradicit. Non enim ignorabat, miſerum eſſe Principem, apud quem uera reticentur; ac Regum opes ſæpius aſſentatione, quam hoſtibus euerti. Rerum autem humanarum ſiue ſplendorem, ſiue magnitudinem parui faciebat. neque uero malis artibus, uel ad hominum gratiam, uel ad honores umquam aſpirauit. Quin potius nihil minus, quam de honoribus cõgitantem, ac recto ſemper itinere gradientem, & de ſola uirtute ſollicitum ipſi eum ultro ſunt honores conſecuti. Neque enim fumoſæ maiorum imagines, ut grauis quidam auctor de illo ſcriptum reliquit, non inuidioſa diuitiarum magnitudo, non eblanditæ Principum commendationes uiam ei ad Pontificatum munierunt, ſed eadem illa uirtus, quæ D
ipſum ab incunabulis ſuſceptũ comitata eſt, in illo ſummo dignitatis ſolio ſuis ipſamet manibus eum collocauit. Vera igitur narrabat, familiares ſuos ad cauendam ambitionem adhortans, cum diceret, ſe pro adipiſcendo Pontificatu neque pecuniam, neque fauorem hominum, ac ne cogitationem quidem adhibuiſſe. Quin eiuſmodi gradum, ad quẽ alioqui ſumma contentione peruenire multi conantur, cuiquam haud eſſe deſiderandum: & quæ illum comitantur, moleſtias ſibi grauiores uideri, quãumquã fuerit uel onus paupertatis in cœnobio ſibi degẽti, uel

quod-

A quoduis aliud afflictionis genus, aut etiam laboris. eamq. dignitatem
ad æternam ſalutem ſibi quodammodo eſſe impedimento. Itaque com-
miſerandam potius, quam inuidendam condicionem ſuam eſſe crede-
rent. ab eo enim die, quo in Pontificatum fuerat euectus, nullam ſe ho-
„ ram ſine ſollicitudine, ac moleſtia tranſegiſſe. Quin potius ſplendo-
„ rem, & magnitudinem, quam in me, inquit, intuemini, nihil aliud quam
„ ſpinas pungētiſſimas ego ſemper reputo: quæ animum ſtimulant meum,
„ quoties ſubit recordatio, quid ex officio præſtare debeam, & qualem ra-
„ tionem commiſſi mihi muneris Omnipotenti Deo ſim redditurus. Qua-
re cœnobiticæ vitæ ſibi cum ſæpius veniret in mentem, veluti alter Gre-
gorius, ad eam ſummis votis anhelans, aiebat, ſe tranquillitate vitæ aut
B perfecta quiete numquam potitum eſſe, niſi in prouincia ſua, dum vitam
duceret religioſam. Pœnituitq. ſe, id oneris ſubijſſe, cui ſuſtinendo ſe
viribus imparem eſſe ſentiret. ac propterea eo ſeſe abdicare, aliquando
cogitauit. Qua de re ad Petrum Montium Ieroſolymitanæ militiæ
Magiſtrum, quæ exſtant, ipſe manu ſua litteras dedit. ſed quas in ijs
litteris legere eſt, rationibus demum acquieſcens, ad diuinam ſe volun-
tatem conformandum putauit. Verum, vt alia non pauca ſingularis eius
modeſtiæ argumenta prætercam, illud hoc loco minime ſilendum vi-
detur, quo ipſe ijs rebus deſpiciendis, quas demirari mortales ſolent, quan-
ti faciendæ eſſent, aperte declarauit. Cum Romani eius integritatem vi-
tæ, & optimam Reip. moderandæ rationem admirabiliter extollentes
C in Capitolio ſtatuam illi decreuiſſent, ipſe, ne id vllo modo facerent,
imperauit. nam ſi quid a ſe fieret boni, inde honorem, & gloriam eſſe om-
nem ei tribuendam, qui bonorum omnium ſummus auctor exiſtit. Ma-
lebat enim ad gloriam Dei, ſe prudentium, ac bonorum virorum pe-
ctoribus inſigne virtutis exemplum inſculpi, quam in foro marmoreus,
aut æreus perpetuo ſtare. haud ignarus, eximiam virtutem ſponte decus
conſequi ſuum, nec vllam ſpecioſiorem eſſe ſtatuam, quam præclaram
bene actæ vitæ memoriam.

Integritas eius, & caſtimonia. Cap. XII.

D

EA porro continentiæ laude floruit, nihil vt non pu-
dicum, & caſtum de illius vita fuerit vmquam au-
ditum. Quin illud certum eſſe fertur, eum virgini-
tatis florem illibatum perpetuo cuſtodiſſe. eius ve-
ro integritatis præter alios, locupletiſſimus teſtis
fuit Archangelus Blanchus, Vigleuanenſis, vir pie-
tate, & doctrina inſignis; quem ipſe ex Dominica-
na fa-

Digitized by Google

na familia aſſumptum, primum Theani Epiſcopum, deinde Cardinalem A
creauit. is enim teſtabatur ſacras illius in omni vita, hoc eſt cœnobitam,
Cardinalem, denique Pontificem Maximum agentis ſe confeſſio-
nes audiuiſſe, neque tamen vnquam letalis culpæ labem in eo de-
prehendiſſe. Id ipſum inſuper aſſeuerabat Balneoregienſium Epiſcopus,
qui etiam per multos annos illi a confeſſionibus fuit.

Non defuere tamen nebulones, qui per fraudem, & calumniam tur-
pem impudicitiæ notam ei conarentur inurere. vt ſolet proborum vir-
tus improborum vbique ſtudijs exerceri. Neapoli Romam profectus
iuuenis piſtoris famulus, ſe hoc Pontifice genitum eſſe palam dictitabat.
Quare dubitatum, ne is vel ab hæreticis, vel ab alijs hominum peſtibus,
præclarum PII nomen obſcurare nitentium, ad id facinoris eſſet impul- B
ſus.ea ſuper re litteras ille contexens idemtidem, in compedibus demum
cauſſam dicere cogitur.vbi in quæſtionem traditus, quoties quæſitus eſt,
toties ſibi minime coſtans, mendaxq.deprehenditur.etenim epiſtolam,
quam ſe a Pontifice Cardinalem agente accepiſſe dicebat, ementitam
eſſe conſtabat quippe quæ data eſſet Ianuario menſe, anno M.D.LVII.
cum ipſe menſe Martio conſequente creatus eſſet Cardinalis. itaque ab
ipſo nebulone dictata fuit; quemadmodum & duorum teſtium, quibus
coram ea ſcripta fuerat, & eius, qui octauo die antequam ille vocare-
tur in iudicium, eam exararat, conſtanti teſtimonio probatum fuit. Ad
extremum confeſſus ille, vt commodis conſuleret ſuis, id praui cepiſſe
conſilij, iudicum decreto per vrbem Romam virgis cæſus ad trire- C
mes in perpetuum damnatus eſt. Proinde iudex quidam Romanus, no-
mine Petrus Albicinus, certis de cauſſis PIO factus inuiſus, ſeceſſit in
Galliam.vbi ſæpe rogatus ab Admiralio Colignio, atque ab alijs Hugo-
notorum ducibus, præmijs alliciebatur, vti iuuenem illum Pontifice pro-
genitum eſſe mentiretur; vt PIO videlicet apud eas gentes bene audien-
ti tam fœdam maculam aſpergerent. Verum eiuſmodi calumniam Deus
auertit. Atque ita mentita eſt iniquitas ſibi.

Frugalitas eius, ac vita quotidiana. Cap. XIII.

D

QVEMADMODVM PIVS & in Remp.libe-
ralis, & in eos, quos ſpectata probitas, vel præſti-
tum inſeruientis officium, uel alia ratione in eum
exercita benignitatis uirtus commendaret, mirifice
beneficus fuit, & gratus; ita erga ſe magnam per-
petuo frugalitatem, ac parcimoniam exercuit. Nam
cum in omni uita ſua, tum in primis in ſummo illo
digni-

A dignitatis gradu collocatus eam temperantiam retinuit, vt in Pontificatu perexiguos ſumptus in diurnum victum ſuum fieri voluerit. Dicere vero ſolebat, hominem gulæ illecebris addictum, caſtum eſſe non poſſe: proptereaq. monebat, cibum tamquam medicamentum eſſe capiendum ad inſtaurandas vires corporis, vt eo ſumpto, actionibus quiſque ſuis operam dare non impediretur. Atque hoc quidem in omni vita ſeruauit ipſe diligenter. Vt rebus audiendis liberius poſſet operam dare, vt plurimum non prandebat: ſed tempeſtiue peracta re diuina, breue ientaculum ſumebat, aut ſorbendis binis ouis, aut iuſculi parum ebibendo. quandoque uero etiam prandebat, ſimulq. cænabat: idq. frequentius publice. Ad pellendam vero ſitim ſiue in prandio, ſiue B in cæna, bis terue ad ſummum, pocillum bene dilutum exhauriebat. Cibos autem ut plurimum ex oleribus amaris, & magna ſimplicitate ſale tantum, & oleo, præſertim dum ieiunaret, nec aromatibus, aut ſaporibus guſtatum acuentibus uolebat eſſe conditos. ceteroqui vſus paulo commodiore victu, dum eſſet Cardinalis. Accumbenti vero ſibi cum magnam rerum omnium munditiam, tum in primis ſacram perpetuo voluit lectionem adhiberi. ac precipue S. Bernardi libros de Conſideratione ad Eugenium, quibus videlicet, quæ pro honore Dei, ac totius Eccleſiæ bono, animarumq. ſalute conſideranda ſunt, luculenter edocentur, ſæpius prælegi curabat: ſententiarumq. grauitatem attentiſſime ponderans, quæ ſuo tempore, & loco exſequeretur, ſecum C ipſe diligenter conferebat. Quem quidem prælegendi ritum ſane perantiquum a multis intermiſſum, & Cardinales, & alij præterea ſacri proceres eius exemplo deinceps in vſum reuocare cœperunt. Neque vero ſibi noua veſtimentorum genera comparauit, contentus veteribus Pauli IV. quo ad honeſte indui potuerunt: neque item per annum totum indumenti quicquam innouauit, præter laneam tuniculam, qua loco lineæ ſubuculæ ſemper eſt vſus increpuitq. miniſtrum, qui ei eiuſmodi tunicam ex ſubtiliori panno confici curauerat: quam etiam ob id induere noluit, ſolita, quæ craſſior erat, & vilior, omnino contentus. Oblatum panni munus ex lana Conchenſi, quod pretioſius, ac delicatius eſſe ſibi videretur, quam ſuus ferret vſus, recuſauit. Nihil igitur in D veſtibus, nihil in reliqua vitæ ratione, præter exteriorem habitum, immutauit: ſed eamdem, quam priuatus tenuitatem, eumdem cultum, ac diſciplinæ ſeueritatem præſtitit. Ceterum peracto ſacroſancto Miſſæ ſacrificio, & eo, quod diximus, ientaculo bene mane ſumpto, negotijs audiendis operam impendebat. Quo in labore æſtate quidem ad horam vſque nonam, hieme vero ad Solis occaſum, ſæpe vero etiam ad multam noctem prorſus immobilis perſiſtebat. Tanto vero ante lucem exurgebat, vt ad eum conſulendum prælatis facibus accederetur. Medicis ſuis, ac familiaribus nimios labores in tam aſſidua, diuturnaq. auditione

tione illi breuioris vitæ cauſſam fore cauentibus, principe viro ſane di- A
gnam ſententiam reſpondit: Se videlicet a Deo in eo gradu collocatum,
non vt ſua,ſed vt aliena commoda procuraret: ac Reip. præfectum con-
ſcientiæ magis, quam corpori ſuo ſatisfacere oportere. Rarius, ac ſe-
rius loqui ſolebat: ſæpe laborans in verborum, quæ propria, & ſignifi-
cantia eſſe ſibi viderentur, inuentione. Ceterum eius ex ore nullũ fere ver-
bum excidiſſe fertur, quod non vel ad Dei honorem, vel ad ſuam, alio-
rumue ſalutem pertineret.

Vt ſe geſſerit in propinquos. Cap. XIV. B

NEQVE vero in ſe tantum, ſed in agnatos etiam
ſuos, ac propinquos eximiam temperantiam, ac
modeſtiam tenuit. Non enim, vt diximus, ac-
quieuit carni, & ſanguini, nec eum ab recto ſuo-
rum amor inflexit: ſed in eos ita ſe geſſit, vt nec pau-
peres, & humiles contempſiſſe, nec tenues amplis
diuitijs, & honoribus auxiſſe, nec in eos Chriſtianæ
pietatis officio defuiſſe videretur. Paulum Gislerium ſibi ex fratre pro-
nepotem, quo nemo ſupererat illi ſanguine coniunctior, iuuenem a
piratis captum, & triremibus alligatum, ignaris Turcis, eum eſſe C
Pontificis conſanguineum, modica redimi pecunia, Romamq. profe-
ctum videre voluit. ſed non alio habitu, quam eo ipſo, quo, dum eſſet
in vinculis, induebatur. eum porro grauiter admonuit, vt ex ea cala-
mitate ereptus diſceret, ingentes Chriſto Redemptori, dum viueret, gra-
tias agere, Deiq. mandata diligentius cuſtodire. Dein equo, officioq. do-
natum, vnde centenos aureos haberet annuos, humaniter accepit. mox
eum, quod miles eſſet egregius, ſuburbanæ regioni, cuſtodiæq. ſuæ præ-
poſuit: atque ei quingentorum aureorum annuam penſionem, ac ſub-
urbanam villam, in qua ipſe domum extruxerat, cuius ante memini-
mus, PII V. prædiolum appellatum, dedit. Sed cum ille iuuenili
lapſus errore præſcriptas Pontificiæ familiæ leges aliquando violaſſet, ac D
præterea culpam mendacio tegere uoluiſſet, eum non ſolum officijs, &
donatis rebus fere omnibus priuauit, ſed ab ſe, & ab vniuerſa Romanæ
Eccleſiæ ditione ſtatim ablegauit; ea lege, ne deinceps Romam accede-
ret. uſque adeo & mendaciorum, ut diximus, inimicus, & domeſticæ di-
ſciplinæ uigilans ac tenax cuſtos, & in conſanguineos ſuos, quos cete-
ris modeſtiæ, & obedientiæ exemplo eſſe uolebat, ſeuerior fuit, quam
indulgentior. Ex tribus porro Gardinæ ſororis ſuæ nepotibus, An-
tonio, Hieronymo, & Michaele Bonellis, unum Antonium, qui

Domi-

A Dominicano ordini ſe ſe addixerat, mutatoq. nomine frater Michael appellabatur, uirum probitate, doctrinaq. præditum, ſacri Senatus, Regiorumq. Oratorum hortatu, ad eorum retinendam in negotijs tranſigendis fiduciam, vix tandem adduci potuit, quod ante retulimus, vt ſacrum in collegium cooptaret. Hunc ergo Cardinalem Alexandrinum appellatum, rebus agendis ſibi adiutorem ſic adhibuit, vt ſuam ipſe auctoritatem retinendo, non vni omnia deferret; ſed grauiora quæq. ipſe cognoſceret; cunctaq. ampliſſimorum patrum conſilio moderaretur. In noui Cardinalis familiam cum initio permulti vellent adſcribi, PIVS edixit, nolle ſe quemquam admitti, niſi quos ipſe deſignaſſet: vt non modo probati, ſed etiam pauci ad eius miniſterium B adhiberentur. velle namque ſe, eum inter pauperes Cardinales, quales ipſe fuerat, numerari. Ac licet ſummum Camerarij Sedis Apoſt. munus tertio Pontificatus anno vacans ei detuliſſet, tamen ſequenti anno cũ ad ſociale bellum contra Turcas gerendum pecunijs indigeret, quas alioqui poterat aliunde colligere, ſingulari exemplo, ei nec inuito id muneris abrogauit, &, quod venale ſit, ceu & alij nonnulli Vrbani magiſtratus, Aloiſio Cardinali Cornelio vendidit ſeptuaginta millibus aureorum. quos, vt ante memorauimus, ad augendas Chriſtianorum vires contra Turcas contulit. Sed inter hæc cum alter effluxiſſet annus, ex quo ſacræ militiæ Melitenſis Ordo ſummis votis pro eximia ſua in hũc Pontificem pietate Cardinalem Alexandrinum Protectorem ſibi delegerat, Prioris C in Vrbe titulum ejuſdem Ordinis, ex obitu Bernardi Saluiati Cardinalis tunc vacantem, cum annuis reditibus, qui tum erant circiter ſena aureorum millia, ipſi Alexandrino PIVS aſſignauit; nonnullis annuis, vt mox dicemus, penſionibus reſeruatis. Sed cum eiuſmodi collationem Ioannes Valletta illius Ordinis Magiſter, cuius ante meminimus, ægerrime ferens per litteras ad Papam datas ea de re grauiter expoſtulaſſet, perlectis litteris Pontifex, ſi res integra fuiſſet ab ea ſe temperaturum indicauit. quin etiam, ne quid in eius viri, vel Ordinis, quos ipſe valde diligeret, offenſionem feciſſe videretur, actum reſcidiſſet, niſi Ioſephus Cambianus tunc militiæ Melitenſis apud Sedem Apoſt. Orator, priuatas, & occultas Vallettæ querimonias publicas feciſſet, eiuſq. ſecretas ad Pontificem D litteras querelarum plenas temere per Vrbem, immo per Orbem euulgaſſet. Quæ res hominibus ſermonẽ dedit, & Pontificis exiſtimationem, animumq. grauiter offendit: plerique. vti fit, ex fama potius, quam ex facto rem perperam iudicantibus. Itaque PIVS quicquid feciſſet, iure ſe feciſſe oſtendens, Cambianum, vt imprudentem rumoris auctorem ab Vrbe confeſtim iuſſit abſcedere, eodem amplius non rediturum. Ceterum non eſſe, cur Valletta, aut quiſpiam alius ſe ob id offenſum arbitraretur. nam ſi quid detrimenti in eum Ordinem inde recideret, id non iniuria factum: immo plurimis, & maximis in eum collatis beneficijs an-

tea ſe cumulate compenſauiſſe; ipſius ſacræ militiæ priuilegia, decretaq. **A** honorifica, quatenus per Tridentini Concilij ſanctiones licuiſſet, denuo ſe libenter comprobáſſe; & ad eam inſulam, ac militiam varijs communiendam præſidijs; ſartamq. tectam conſeruandam ingentes, vt oſtendimus, ſumptus feciſse. Ac licet pro ſumma ſua poteſtate poſset vacantia beneficia cui liberet digno tribuere; tamen templo, cœnobioq. Boſchenſi, de quo diximus, ab ſe extructo ipſius Hoſpitalis Ordinis Præceceptoriam S. Ioannis, cui ab Vrba vicino torrente nomen eſt, à Boſcho parum diſtante, cum attribuere cuperet, ac pro ea amplum, quod Apoſtolica Sedes in Siciliæ diœceſi Mazarienſi habebat ſacerdotium, Abbatiæ nomine, ſub titulo S. Mariæ lumarum, in commutationem ipſi Ordini tradere deſignaſset; id ſe pro ſua modeſtia, ne quemquam offenderet, facere noluiſse: niſi prius conſultis, ac ſumma voluntate conſentientibus cunctis ſacris illis militibus Italici nominis, atq. adeo totius cõſilij Melitenſis. Neque vero hæc ſe exprobrandi, ſed approbandi cauſsa commemorare. **B**

Ceterum ſuper ipſius Prioratus fructibus tres penſiones duorum millium aureorum annuum PIVS impoſuit. vnã quingentorum Io. Paulo Eccleſiæ, ciui Derthonenſi, iuriſconſ. clariſſimo, quem ipſe ex Regio Senatu Mediolanenſi ob ſingularem eius integritatem, & iuriſprudentiam in ampliſſimum Cardinalium ordinem legit. Alteram pariter quingentorum, vt diximus, ipſi Paulo Giſlerio. Tertiam vero aureorum mille Philippo, Sebaſtiano, Antonio, Michaeli, & Ioanni, **C** bonæ indolis adoleſcentibus, conſanguineis ſuis, Paganini Giſlerij, Boſchenſis, legitimis, ac naturalibus filijs, ſingulis ducentenos aſſignauit. Quibus præterea fratribus vt tenuitatẽ ſuſtentarent ſuam, Romanæ curiæ officia, vnde ſinguli centenos aureos haberent annuos, elargitus eſt. eoſdemq. primum in Vrbe in Germanico collegio optimis diſciplinis, ac moribus inſtitui; deinde Philippũ natu maiorem, Giſleria villa, ex qua, vt dictum eſt, Paulus exciderat, donatum, in Patauino gymnaſio apud Nicolaum Ormanetum, quem ipſe eius ciuitatis Epiſcopum conſtituerat, iuri ciuili operam dare curauit.

Sebaſtianus vero ſub Sixto V. multis in Eccleſiaſtica ditione præfecturis honorifice adminiſtratis, ſub CLEMENTE VIII. varijs in **D** locis Apoſtolici Vicarij officio cum laude perſunctus, propinquitatis iure vna cum fratribus ſuis in Ticinenſis Giſleriorum collegij a PIO, vt retulimus, fundati, iuſpatronatus, & in alia fideicommiſſi Giſleriæ familiæ ab ipſo inſtituti iura ſucceſſit: ab eodemq. Clemente Strongolenſium in Calabria factus Epiſcopus, præclaras PII virtutes æmulari conatur. Priuatum porro, & humilem ſtatum PIVS in ſuis adamauit. Satis conſtat principem virum, titulis & opibus illuſtrem, vt affinitatem cum Pontifice contraheret, miſiſſe, qui filiam ſuam cum

ſum-

A ſumma dote Hieronymo Bonello Cardinalis fratri vxorem offerret. Cui PIVS, magnam ſe illi gratiam habere. Verumtamen nec Ducis, nec Marchionis, nec alios illuſtres titulos velle ſe in gentem ſuam inducere, quibus ea numquam antea claruiſſet. Huic ergo non feminam principem, (ſicuti nec alijs ſuis) aut ampliſsimis præditam diuitijs, ſed tenuem Hieronymi Ruſticucij, nobilis ciuis Fanenſis, de quo diximus, nondum Cardinalis, qui ſibi erat ab epiſtolis, ſororis filiam, nomine Diamantem vxorem dedit. Hanc vero ſingulari Chriſtianæ moderationis exemplo, non frequenti procerum comitatu, non ſplendidis vehiculis, aut vllo denique magnifico apparatu, ſed humiliter, & priuatim clitellario mulo in ciſtis e Piceno Romam deduci voluit, in Vr-
B beq. ſubmiſſe, & modeſte eam haberi. Inter hæc Emanueli Philiberto, Allobrogum Duci, per Vincentium Parpaleam, S. Saluatoris Abbatem, PIO ſuggerenti, vt liberalius pro dignitate cum propinquis ageret, reſpondit, ſi virtute cognati ſui præſtitiſſent, non defuturos, qui de illis bene mererentur. prædictionem euentus comprobauit. Nam PIO ex humanis erepto, Rex Catholicus Philippus pro ſingulari ſua in hunc Pontif. pietate, gratiſſimaq. memoria, Hieronymum ipſum Caſſani in Inſubria Marchionem dixit; eumq. in ditione Mediolanenſi diuitijs & honoribus adauxit. Cardinali vero Alexandrino aureorum ſeptena millia annua, & abacum auro, argentoq. cælato inſtructum, qui duodecim aureorum millibus æſtimabatur & amplius, e-
C largitus eſt; eumq. deinceps alijs multis honoribus, ac beneficijs ornauit. Michaelem porro ipſorum fratrem natu minorem idem Dux Allobrogum pro eximia ſua in ipſum Pontificem obſeruantia vectigalibus auxit; inq. ſacram Annunciatæ Virginis militiam adſcriptum Subalpinæ prouinciæ Præceptorem declarauit. Paulo denique Gislerio, poſt ab eo præſtitã in illa memorabili victoria nauali cõtra Turcas ſtrenuam operã Rex ipſe ſexcentos aureos nummos annuos tribuit. Ceterum PIVS toto Pontificatus ſui tempore nihil Hieronymo dedit, nihil Michaeli, præter annuam ſingulis quadringentorum aureorum penſionem. Nihil Iſabellæ ipſorum ſorori, quæ deinde, PIO vita functo, Cardinalis fratris ope, honeſtiore condicione nupſit Pomponio Torello,
D Parmenſi, Comiti Montiſchirugoli, Coentijq. non minus virtutibus, ac liberalibus diſciplinis, quam generis nobilitate præcellenti. Puellis vero ſibi ex ſorore propinquis (quod ego ipſe publica auctoritate firmatis documentis teſtatum vidi) erogauit in dotẽm ſingulis mille aureos. quibus illæ ambæ a ſuis in matrimonium honeſtis viris pari condicione ſunt collocatæ.

Non defuere & alij principes viri, qui aliquando ei ſubijcerent, dotes eiuſmodi, & alia propinquis data ſubſidia tenuiora videri, quàm talis, tantiq. Principis cognatos deceret; poſſeq. largiore manu

,, cum illis agi.quibus ille; Quin etiam, inquit, de his modicis, an ſalua A
,, conſcientia dederimus, ſæpe nobis venit in mentem dubitare. hæc enim
,, bona ſunt Eccleſiæ, in eius tantum ſacros vſus, non ad luxum, aut ad
,, ditandos propinquos a ſanctis legibus deſtinata. Cumq. vir primarius
eius animum laudaret de conſanguineis modice iuuandis, idq. maximã
bonis omnibus afferre conſolationem diceret;precareturq. Deum,vt eam
illi mentem quamdiu viueret, conſeruaret; grato animo id PIVS
accepit. adiecitq. ſe ad ſummum Pontificatum a Deo vocatum fuiſſe, vt
Eccleſiæ ſuæ, non vt conſanguineorum aut commodis inſeruiret, aut
cupiditati. Præclara ſane vox, atque vt tanto prorſus digna Pontifice, ſic
in omnes ætates poſteris illi ſuccedentibus ad exemplum valde memorabilis. B

Eiuſdem domeſtica diſciplina. Cap. XV.

DICERE vero PIVS ſolebat interdum, alios probe
regere cupienti neceſſarium eſſe, ſe ipſum in primis,
domumq. ſuam bene moderari. ſecus illi nequaquã
obtemperatum iri. hominibus enim ſuapte natura liberis
ita comparatum eſſe, vt alter alteri minus libẽter
obediant, quam legibus, quas a primarijs, ac C
principibus viris ſeruari viderẽt. Itaq. exemplo ſuo ac
ſollicitudine peruigili optimæ diſciplinæ formam in
familiam ſuam induci curauit. exiſtimans illud Apoſtoli in ſe maxime
1. Tim. 3. conuenire, dicentis: *Si quis domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſię Dei diligentiam habebit*? videbat enim tametſi erat a Deo ſibi totius
Eccleſiæ moderatio commiſſa, ſingularem tamen domeſticorum
ſuorum procurationem eo magis ad ſe pertinere, quo certius ad exemplum
ſuorum familiarium reliquas Eccleſiaſticorum familias non per
Vrbem ſolum, ſed per orbem etiam terrarum componendas eſſe intelligebat.
Quare Pontificatus initio, ijs, penes quos erat cura rerum domeſticarum,
edixit, ſibi eſſe in animo, non habere apud ſe niſi homines D
ſpectatæ integritatis; velleq. vt Pontificis domeſtica diſciplina Cardinalibus
documento eſſet, atque inde rerum ordinandarum ſumeretur exordium.
Porro autem familiares ſuos omnes conuenire iuſſos graui concione
excepit: in qua æternæ felicitatis ſcopo ob oculos poſito, Dei, &
Eccleſiæ ſanctæ præcepta, ſi rite conſeruarentur, rectam viam eſſe docuit
ad felicem illum finem conſequendum. Dein eos ad illorum perfectam
cuſtodiam exhortans, quædam rerum capita præcepit ab omnibus, qui
domui ſuæ futuri eſſent, accurate ſeruari. In ijs, vt vnus quiſq. nomen
ſuum

Digitized by Google

A ſuum, & quibus initiatus eſſet Ordinibus, quæq. poſſideret ſacerdotia, declararet. Hæc omnia ſcire ſe velle, quo ſibi ipſe ſatisfaceret. quod eo pertinere videbatur, ne quis beneficia plura, quam iure poſſet, obtineret: neque ab Eccleſijs, quæ reſidentes præfectos exigerent, abeſſe vlli permitterentur. tum etiam, vt ſi qua conferenda erant beneficia, cui conferri oporteret, intelligeret. Statuit præterea, vt domeſtici Sacerdotes omnes, etiam ſi nullo beneficio Eccleſiaſtico eſſent obſtricti, ter ſaltem in hebdomada diuina myſteria celebrarent: ne publicæ vtilitati cæleſte ſancti ſacrificij beneficium ſubtraherent. Ceteri vero, præſertim Diaconi, aut Subdiaconi ſaltem quinto decimo quoque die ſacroſanctam Euchariſtiæ menſam frequentarent; vt hoc ſalutari cibo recreati
B maiores ſumerent vires ad ſuperandos hoſtes animarum. Atque vt exterior cultus, habituſq. corporis bonæ mentis teſtimonio eſſet, edixit, vt quotquot in aliquo ſacro ordine eſſent conſtituti, aut eccleſiaſticos perciperent fructus, Clericorum habitum induerent (quod vt in ſuis familijs facerent, monuerat etiam Cardinales) vtque tonſura capitis, & talaribus indumentis a laicorum cultu ſecernerentur. Veſtes vero ex lana tantum ſimplici confici, nec ex oloſerico interius, exteriuſue in familiæ ſuæ ornatu quicquam tolerari voluit. Sæculares vero penulas, & galeros, præter quam ad arcendam pluuiam, omnino interdixit. Ex ſubuculis lineis plicaturas, quæ foris ornatus cauſſa prominebant, amputari, & turgida femoralia abijci, ſimpliciaq. tibialia geſtari
C mandauit.

Et quoniam innumerabilia vitia ex otij radice prouenire, & bonam aulicorum partem grauiſſima cum iactura temporis otio abundare non ignorabat, ſtatuit, vt omnes intereſſent ſacræ lectioni, quam ter in hebdomada in Apoſtolico Palatio haberi volebat. Sacros præterea libros ad pietatem animos informantes illis ſuppeditabat: vt ijs legendis tempus honeſta occupatione tranſigerent. admonens, vt de auditis, lectiſue rebus identidem conferrent: aut alioqui ingenuis, & Chriſtianis viris digna ſermonum argumenta inter ſe proponerent. otioſa colloquia, & parum pudicos ſermones, & omnem denique vel minimam peccandi occaſionem ab aula ſacra prorſus exterminatam eſſe voluit.

D Adhortatus præterea eos eſt, vt in omnibus actionibus ſeſe non ſæculares, leues, aut vanos, ſed pios, prudentes, & vere religioſos exhiberent. ac domi, foriſq. cum honeſtis, & grauibus tantum viris commercium haberent. Quod vt perfectius efficeretur, Nicolao Ormanetto, cuius opera ad rem eccleſiaſticam, vti memorauimus, reſtituendam vtebatur, iniunxit, vt & notare eos, qui ſecus facerent, & admonere, & caſtigare, & expellere contumaces poſſet. ipſumq. ab eo die aulæ ſuæ præpoſitum in huiuſmodi rebus ſpiritualibus conſtituit. cauitq. vt illi omnes notarentur, qui ab altera noctis hora, vel e ſacro prodirent Palatio, uel

id

id etiam inirent. eamq. notationem ipſe aliquandiu videre quotidie voluit. Eos vero ſumptus, quos ad dignitatis ſuæ ſplendorem Pontifices facere conſueuerant, imminui iuſſit, tenuiq. ſumma concludi: id ſe facere profeſſus, vt ſibi ſuppeteret, vnde publicam Eccleſiæ tenuitatem liberalius poſſet ſuſtentare. Quocirca famulorum numerum diminuit: quos autem ab ſe dimiſit, ijs certam pecuniæ ſummam dono dedit: quos vero retinuit, duplici ſtipendio auctos eſſe voluit: ne videlicet vmquam beneficiorum, vel penſionum facultatibus inhiarent. Poſtquam autem ordinationum harum cauſſas commemorauit, adiecit, ad officium ſuum pertinere, domeſticos omnes recta via ad ſuum finem deducere. Quamquam enim Princeps ſum, inquit, antiquius tamen Paſtoris, & dignius, quam Principis officium agnoſco.

Præfecto deinde cuſtodiæ corporis ſui præcepit, vt ex ijs, quæ audierat, ea a militibus ſuis præſtari curaret, quæ eorum ferre condicio poſſet: eoſq. cogeret tranquille, ac ſine inſolentia viuere; caueretq. ante omnia, ne hæ leges vlla perſonarũ acceptione violarentur. Poſtremo nihil in ſuorum moribus, habitu, colloquijs, ac tota denique viuendi ratione vitioſum, & quod praui eſſet exempli, tolerauit: nihilque prætermiſit, quod ad optimi Principis, ſanctiſſimiq. Pontificis familiam recte inſtituendam pertineret.

Hæc quidem, & id genus alia quamplurima de Pontifice non minus re, quam nomine PIO vera narrantur. ſed ſingula perſequi, neceſſe non videtur. ſolum ad præclaras tanti viri actiones, mores, virtuteſq. ad gloriam, & mortalium vtilitatem cognoſcendas, hæc pauca commemoraſſe forte fuerit ſatis. ut nemo non uideat, talem omnino ſe PIVM præſtitiſſe, ut illius uita imaginem quamdam referat priſcorum illorum Pontificum, quorum ſanctimoniam, actioneſq. diuinas in primis ueneramur: & qualem informat Apoſtolus, irreprehenſibilem, ſobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorem, modeſtum, domui ſuæ bene præpoſitum. talem denique, qualem Romanum Pontificem ad Eugenium S. Bernardus deſcribit his uerbis: Formam iuſtitię, ſanctimoniæ ſpeculum, pietatis exemplar, aſſertorem ueritatis, fidei defenſorem, doctorem gentium, Chriſtianorum ducem, amicum ſponſi, ſponſæ paranymphum, cleri ordinatorem, paſtorem plebium, magiſtrum inſipientium, refugium oppreſſorum, pauperum aduocatum, miſerorum ſpem, tutorem pupillorum, iudicem uiduarum, oculum cæcorum, linguã mutorum, baculum ſenum, ultorem ſcelerum, malorum metum, bonorum gloriam, uirgam potentium, malleum tyrannorum pariter, & hæreticorũ, Regum patrem, legum moderatorem, canonum diſpenſatorem, ſal terræ, Orbis lumen, ſacerdotem Altiſſimi, Vicarium Chriſti, Chriſtum Domini, poſtremo Deum Pharaonis.

1. Tim. 3.

Inno·

A

Innocentiam eius, ac ſanctitatem vel hæretici commendant. Cap. XVI.

INTER hæc demum ornamenta Pontificis, illud etiam ſplendeſcit in PIO, quod Apoſtolus commendans: *Oportet illum, inquit, & teſtimonium habere bonum ab ijs, qui foris ſunt.* Nam quem- 1.Tim. 3.
admodum Sol ſplendore ſuo etiam qui lucem oderunt, velint nolint, ſæpe colluſtrat; ita Pontificis
B huius virtutis lumen clariſſimum ſic omnium incurrebat in oculos, vt vel cæci S.Romanæ Eccleſiæ hoſtes de illo honorifice loqui cogerentur. id quod Eliſabetha Anglorum, quæ ſe vocabat, Regina fecit; & Admiralius Colignius in Gallia ſæpius, cum alijs Hugonotis. Atque in Germania primarij quidam hæretici dictitabant, dæmonem, vt falleret Papiſtas (ſic enim Catholicos appellant) eis optimum, ac vitæ ſanctitate præſtantem dediſſe Pontificem, vt in ſua de religione ſententia pertinacius obfirmarent animos. Idem porro fecit Ioanna Regina Nauarræ, quæ in longo, quem illa de PIO ſermonem habuit, in cauſſa feminæ Principis Rothomagenſis ad Sacrum Rom. Rotæ tribunal delata, ipſum eſſe virum ſumma virtute, & ſanctitate præditum aſſeue-
C rauit. In eum autem obloquentium ora Deus retundebat. Et ſane in quodam iuriſconſulto, cui nomen Vrito, qui PII famam, & veram, Catholicamq. religionem praue oderat, vltionis diuinæ claruit exemplum. is enim Oxonij, quod eſt oppidum in Anglia, cum in ſuggeſtum verba facturus conſcendiſset, aduerſus Pontificem PIVM, in eiuſq auctoritatem petulanter oblocutus, explicanſq. ſeu verius implicans illa B. Pauli verba: *Chriſtus in ædificationem Eccleſiæ quoſdam dedit Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores*: de ſuo ſubiecit hæreticus, Nulla hic Papæ fit mentio. Verum ſub finem ſermonis prope mutus effectus, ac ſubito correptus morbo, domumq. delatus, octauo poſt die miſer interijt. Eiuſdem Ephes.4.
D Anglorum, quam diximus, Reginæ apud Philippum Regem Catholicum procurator, cum aduerſus PIVM pro Condenſi Principe loqui non dubitaſſet, ab ipſo Rege fuit expulſus, longeq. ab aula relegatus, donec alium eius in locum Regina ſufficeret. quæ proinde ex illis adminiſtri ſui in Pontificem verbis haud mediocrem ſe moleſtiam accepiſſe renunciauit. Quæ cum ita ſint, vel ex his, atque adeo ex toto Pontificis huius vitæ curſu diſcant, quæſo, Catholici nominis hoſtes, non amplius Romanos Antiſtites, eiſq. obedientes peſſime vel odiſſe, vel maledictis etiam inceſſere. Sed potius, quam debent, illis obedientiam, ac venera-

venerationem præſtandam eſſe intelligant, & confiteantur;cum princi- A
pes ſuos vel inuitos de PIO honorifice locutos eſſe perſpiciant.

Alia quædam ſanctitatis eius indicia. Cap. XVII.

AD ea poſtremo, quæ multa paſſim de PII ſancti-
monia, diuinaq. in eo collucente virtute narraui-
mus, accedunt alia quædam; eaq. nec obſcura
eiuſdem rei teſtimonia:quæ quoniam auctores bo-
ni litteris mandauere, ea nobis hoc loco viſum eſt B
ſilentio non prætérire. Et ſane cæleſtis quædam
in eo vis ad nefarios ſpiritus ex humanis corporibus
expellendos in primis enituit, ſingulis habendis ſupplicationibus,de qui-
bus ante commemorauimus, ad diuinam opem Cæſari contra Turcas
implorandam. Primæ namque ſupplicationi cum a malo dæmone ob-
ſeſſa mulier interueniſset, magnoſq. & horrificos clamores edere cœ-
piſset, ad Pontificem adducta eſt. Hanc ille ſancta cruce ter pie ſigna-
uit:mox quæ a pluribus teneri non poterat,velut exanimis in terram con-
cidit. nec rumore ſolum, ſed re uera compertum eſt,eamdem ſubinde
protſus conualuiſse. Quæ res cum diu latere non poſset, propterea ad
alteram ſupplicationem tres aliæ malo ſpiritu correptæ feminæ perductæ C
ſunt quas cum eodem ſalutari ſigno iterum & tertio PIVS conſignaſ-
ſet, ſingulæ ſanitati ſunt reſtitutæ. Harum vnam non prorſus ignobi-
lem fuiſse narrant:ac licet a diuerſis ſæpius curatam exorciſtis, nihilo ta-
men melius, niſi poſt Sancti Pont. operam habere, potuiſse. In eadem
ſecunda ſupplicatione aliud etiam admiratione dignum accidit. Mulier
quædam magnis clamoribus petebat, vt Pontifex opem ferret. Hanc
ille iuſſit coram ſe ſiſti, quod eam iudicium in aduerſarium poſtulatu-
ram eſse exiſtimaret. at illa de perpetuo ſui capitis dolore conqueri, quo
multis iam annis laboraſset; ac præſens ab eo remedium poſtulate. Hic
ſubriſit Pontifex, ſingularem mulierculæ ſimplicitatem inſpiciens; ne-
que tamen recuſauit,quo minus eius capiti ſtolam ſibi de collo penden- D
tem imponeret,mulieremq. ſigno crucis afficeret: mox compertum eſt,
ægrotam illā ad priſtinam ſanitatem rediſſe. Nec multo aliter in ter-
tia proceſſione vſu venit.nam quędā alia a dæmone vexata mulier, Pon-
tifice templum ineunte,horribili omnia ſtrepitu compleuit. Tum Ponti-
fex paululum conſiſtens, eodem ſigno miſeram inſigniuit.at in ea libe-
randa plus negotij, quam in reliquis fuit: Iniecit eius capiti ſtolam,ac
dæmonem iuſſit abſcedere,eiuſq. digreſsus certam ſignificationem dare.
Salijt tum femina, impellente ſic dæmone:qui ad extremum leui flatu

facem

A facem extinxit, vt diſceſſus eius extaret teſtimonium: cum illa in terram corruit, vt mortuæ potius, quam viuæ ſpeciem haberet. rediјt porro non multo poſt ad reſpirationem, ſeq. hoſpite peſſimo liberatam eſſe cognouit. Ad hæc vero accedit aliud eiuſdem generis argumentum. Cum aliquando prope Lateranenſem baſilicam locum religioſiſſimum, Sancta Sanctorum appellatum, inuiſeret, rogatus à feminis primarijs, vt energumenæ cuidam benediceret; annuit, ſubſtititq. cum vero illa exclamaret vehementius, ac, ne accederet ad Pontificem, ſumma vi niteretur, atque reſiſteret, aliquot e Pontificia familia, ne diutius Pontifex detineretur, raptam ad eius pedum oſcula pertraxerunt. quam PIVS cum ſalutari ſigno conſignaſſet, illa velut exanimis concidit: ac paulo poſt,
B diſcedente Pontifice, ſurrexit incolumis. Sed non Romæ ſolum, verum & alibi quoque, præſertim in Hiſpania, vbi huius Pontificis memoria præcipua quadã veneratione colitur, ſanctitatis eius ſigna plura edita memorantur. ex his nonnulla, quæ a certis ac probatis auctoribus accepimus, hoc loco ſincera fide referemus. Palentiæ, in Hiſpania, Dominicani ordinis cœnobita, veteri, grauiq. in ſecretioribus partibus morbo implicitus, neceſſaria naturæ officia exequi vix poterat, magnoq. oppreſſus dolore morti vicinus credebatur. humanis, quibus nihil leuabatur, remedijs omiſſis, ad diuina confugit. Increbreſcente ergo per eos dies ſanctitatis fama PII V. nec ita pridem vitã functi, coram eius imagine, quam Franciſcus Reinoſus, cuius ante meminimus, Cordubenſis Epiſ-
C copus, ab Vrbe in Hiſpaniam deferri curauerat, in ipſo doloris æſtu ſupplex procubuit: eamdemq. imaginem ſingulari pietate arcte complexus hunc in modum ſibi diuinam opem implorauit: Vir Dei ſanctiſſime, ſicuti ego te beata Dei præſentia in cæleſti ſede frui non ambigo, teq. Sãctorum eius cœtui iam in cælis conſociatum eſſe firmiter credo; ita me tua apud Deum, quæſo, iuuet interceſſio; vt per te omnino conualeſcam. Hæc vix dum precari deſierat, cum ecce ſe voti compotem factum eſſe perſpexit. Itaque ab omni dolore, & morbi impedimento liber ſtatim effectus, nihil ſe talis moleſtiæ deinceps iam per annos multos ad eum videlicet vſque diem, quo hæc teſtabatur, ſenſiſſe, & huic ſancto Pontifici quotidie ſuppliciter ſe deuouentem, magna per eum a Deo bene-
D ficia impetrauiſſe lætus profitebatur. Hæc omnia ipſemet, qui talia paſſus diuinitus ſanatus eſt, tamquam certiſſima veritatis, diuinæq. virtutis teſtimonia narrabat Antonio a Fonte Maiore, probatæ fidei viro, qui hæc ſe Palentiæ diligenter ab eo & inueſtigaſſe, & audiuiſſe, & vidiſſe litteris prodidit. In Hiſpania quoque (ſubijcit idem Antonius; licet in his locum, tempus, nominaq. perſonarum, & alia factum clarius teſtantia momenta rerum nec ille prodat, & ego perueſtigans reſcire nondum potui) Franciſcanus quidam a dæmonio diu male vexatus, cum nullis exorciſtarum remedijs ſanari poſſet, ſacris illis adminiſtris PII V, dum

(vti fit veriſimile)adhuc eſſet in humanis, ſanctimoniæ opinione ductis energumenum ad Pontificem, vt ab eo curaretur, Romam perducturos ſe comminantibus, edito PII nomine (quaſi alter eſſet Antonius iſte ſanctiſſimus, de quo ſimilia narrantur) mirabile dictu, protinus erumpente dæmone euaſit incolumis. A

Proinde anno ſalutis humanæ M.D.LXXXII. Nonis Februarij, Valentiæ in Hiſpania, Gulielmo Raimundo, nobili viro, & egregia in Deũ, & in Sanctos eius pietate, paulo ante quam excederet e viuis, Sanctorum Dominicani Ordinis, & aliorum, quos ipſe in omni vita ſingulari religione coluerat, chorus affuit lætiſſimus. In ijs vero beatiſſima virgo, Dei Mater, S. Dominicus, S. Vincentius, PIVS V. & alij nonnulli ſancti Romani Pontifices, & B. Ludouicus Bertrandus (quem ipſe Gulielmus viuentem apprime venerabatur, atque ab eo moriente, nec ita multo ante fidem acceperat, pollicente, ſe poſt obitum ſuum ipſius bene memorem futurum) Qui omnes lectulo eius circumfuſi litanias pro eo recitantes, ſeq. ipſi mutuis inuocationibus ſingillatim cum alijs Sanctis pie compellantes, pro eo precabantur. Hæc omnia vt viderat, coram multis grauibus vtriuſq. ſexus hominibus referre iuſſus ægrotus, adijciebat: PIVM Quintum in ea viſitatione magno ipſi beneficio fuiſſe: Subinde rogans Hieronymam Viuem affinem ſuam, vt quoties Dominicanorum ædem adiret, maximas PIO V. gratias ageret: ei namque ſe plurimum debere. Hæc porro vera ne eſſent, an dæmonum ludificationes, ſeu phrænetica ſpectra, ijs, qui aderant, addubitantibus, varijſq modis, vt aſſolet, rem iterum, ac ſæpius rite explorare nitẽtibus; cum ille ſacra quædam verba pronunciaſſet remq. ita ſe habere, vt enarrauerat, idemtidem affirmaſſet, demum, Sat, inquit, ſat explorata res eſt, nec pluribus opus eſt teſtimonijs. Ad extremum poſt multa indagandæ veritatis perite facta pericula, rogantibus, an Sanctorum ille chorus diſceſſiſſet; reſpondit, non deceſſiſſe: ſed vrgere, vt ipſe vna cum illis quam primum in cælum emigraret. Quę omnia mox in commentarios publice relata fuiſſe perhibentur. ac præter ceteros, qui aderant, Hieronymus Garzia, nobilis doctor, in his omnibus ęgrotum illum mentis compotem, ſanoq. iudicio præditum fuiſſe locuples teſtis aſſeuerabat. Quod autem ille a PIO V. ſe beneficium accepiſse dicebat, inde fortaſse prouenisſe exiſtimatur: quod pietatis cauſſa capiti ſuo ipſius Pontificis pileolum non ita pridem impoſuiſset, quo pileolo Cardinalis Alexandrinus Hiſpanienſi legatione fungens Valentiæ donauerat fratrem Vincentium Iuſtinianum Antiſtium, Prædicatorum Ordinis grauem Theologum: eum ipſum, qui eiuſdem beati Ludouici Bertrandi ſocij ſui vitam conſcripſit: in qua hæc omnia, quæ breuiter de ipſa viſione retulimus, fuſius enarrantur. B C D

Ima-

A

Imagines eius in Hiſpania ex incendio mirabiliter ſeruantur illæſæ. Cap. XVIII.

SED Agabræ, quod oppidum eſt in Hiſpania, haud
longe a Corduba, domeſtico in ſacello clariſſimi
viri Antonij Cardonæ, & Cordubæ, Ducis Seſſæ,
res contigit ad PII ſanctitatem indicandam valde
memorabilis. Nitebat idem ſacellum pulchris
B aulæis, ac varijs qua inſignium ſanctorum, qua
Romanorum Pontificum tabulis in tela affabre pi-
ctis vndique ornatum, pieq. inſtructum. Inter alia vero PII V. quem
Dux ipſe, vna cum religioſiſſima femina Ioanna Aragonia coniuge ſua
mirifice colebat, binæ pendebant imagines: altera in tela ad altare; ex
charta vero altera ad ſacelli ianuam appenſa. Accidit quodam die, qui
dies ſancto Apoſtolo Thomæ ſacer erat, anno M.D.LXXXVI. vt ſacro-
ſancto Miſſæ ſacrificio, precibuſq. rite peractis, extinctis luminibus, &
vniuerſis, qui aderant, egreſſis, ſacellum de more clauſum intus totum
conflagrarit: modica videlicet ſcintilla, vt coniectura eſt, ex ardenti-
bus cereis occulte decidente, incendiumq. ſenſim excitante. Quod cum
poſtera die tantum compertum eſſet, re audita, coniuges Principes ad
C locum comite familia properant. incendij fœditatem dolentes intuen-
tur. ſed illico dolorem vicit admiratio. Dum enim & aulæa, & ſigna
cuncta, & altaris ornamenta, denique omnia, quæ cremari potuerant,
igne vel abſumpta, vel deformata mærentes inſpiciunt, ecce ipſas PII
V. ambas imagines, mirabile dictu, in medijs flammis non modo non
exuſtas, ſed ne minimum quidem læſas demirantur: idq. non niſi diui-
na virtute fieri potuiſſe, omnes edicunt. Auxit admirationẽ intuentibus,
vim incendij tantã fuiſſe, vt fornicati ſacelli cruſta vndiq. diffracta, ge-
minis amplioris formæ argẽteis imaginibus, & alijs, quæ pariter ex argen-
to erant, conflatis, ſacro altaris lapide in pumicem redacto, PII tamen
imagines ſpectare eſſet, alteram quidem, qua ipſam contingebat, alterius
D Pontificis effigie cum lignea coronice combuſta, ſuper tapete, quo altaris
ſubſellia ſternebantur, cecidiſſe, ibique prorſus illæſam iacere: ipſumq.
tapete vndique ardens concremari cœpiſſe, ſed qua PII obtegebatur
figurą nihil offenſum: alteram vero ex charta periſtromatis, & ceteris,
quibus cingebatur, ſignis, vt diximus, exuſtis, loco ſuo integram, fumoq.
tantum leuiter offuſcatam remanſiſſe. Hanc deinde ſacræ Virgines Do-
minicani Ordinis in cœnobio, cui a Sancta Maria Dei Matre cognomen
eſt, in Hiſpaniæ oppido Væna pro ſua in hunc Pontificem pietate preci-

Digitized by Google

rentur, tamquam rerum memoratarum teſtes edendas ſelegeram. Sed cum ne opus in aliud fere volumen excreſceret, tum vero etiam magis ne ſine aliis nobis repromiſſis eiuſdem Pontificis monumentis, quæ habere nondum potuimus, in lucem prodirent, eas vel ſeparatim, vel cum altera huius operis, quam, ſi vita ſupererit, forte curabimus, editione vulgandas, differre viſum eſt. Interim vero pium lectorem rogatum velim, vt ſi quid animaduerſione dignum vel offenderit, vel habuerit, quod ad opus hoc ſeu locupletandum, ſeu melius faciendum (neque enim omnia poſſumus omnes) pertinere iudicauerit; id mihi pro ſuo Chriſtianæ charitatis officio benignè ſuggerere non grauetur. Vt quod pro ingenii mei, ac virium imbecillitate perfici non potuerit, id in altera, ſi vmquam parabitur, editione, ad gloriam Dei, & ad communem vtilitatem aliena ſuppleatur induſtria.

FINIS.

Digitized by Google

Errata ſic corrige.

pag.	li.	lin.	Mendum	Emendatio
24	a	2	haberetur	habebatur
27	a	4	honeri	honori
31	a	9	adhibuit	ſic adhibuit,
34	d	2	fuerat	fuerant
41	b		Cap.XV.	XIV.
43	a	2	Corcyenſe	Corcyrenſe
47	d	4	~~Moguntinus~~	~~Moguntinus~~
52	a	1	agere	egere
53	lin.vlt.		ad hinc	ab hinc
56	b	1.9	imprimis'	in primis

70 ad finem, poſt verbum (contulerunt) *adde* Sed ante omnes populus Romanus ſimul ac Pij deſiderinm cognouit, pro ſingulari ſua in eum, & ſanctam Sedem Apoſt. fide, ac pietate, aureorum centum millia ei ſponte obtulit. Quod exemplum a Pio mox reliqnis ditionis Pontificiæ ciuitatibus per Italiam benigne propoſitum, eas ad idem præſtandum induxit.

pag.	li.	lin.	Mendum	Emendatio
71	d	2	Fabio Mirto. *adde.*	Epiſcopo Calatino
77	d	8	coepiſſent	cepiſſent,
109	c	2	iura	inre
113	a	9	præeſſe	præire
128	a		ab Olyſſipone	ab vrbe Oliſipone
157	a	2	Legationinus	legationibus
162	b	5	Vincentius cibo,	Innocentius Cibo
167	d		vti facere	vti fecere,
205	b	7	Cathecumenis	Catechnmenis
211	b	4	remunerati	remunerari
179	1		ſime octoginta.	ſimæ. Octoginta
240	c	9	doctor *adde.*	Phyſicus

Errata vero alia leuiora, ſi qua fuerint, prudens lector per ſe poterit ipſe corrigere.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM

A

ABBAS S.Solutoris Pium V.admonet, vt largius ſe gerat cum propinquis. pag. 233.b. Quid ei Pius reſponderit. ibid.

Abbatia S. Mariæ Iumarum in Sicilia in commutationem traditur Ordini Ieroſolymitano. 232.b

Abſtinentia Pij V. 187.c. 200.c.d. 229.a.b.

Academia Romana,quæ Sapientia dicitur, perfici curatur. 209.b. eius reditus recuperantur. b. in eaq. docentium numerus,& ſtipendium augentur. ibid.

Academijs publicis in diſputationibus concedit Pius de Conceptione B. Virg. in alrerutram partem diſpurare. 38.b

Acceſſus in electione ſummi Pont.quid ſit, & quomodo fiat. 26.a

Adorationis ritus in eligendo Rom. Pont. 26.a.b

Adulatores,mimi,& ſanniones,Pio V.Pont. creato,Vrbe excedunt. 219 b

Adulatione,& blanditijs ſalutaris veritas impeditur. ibid.c

Adulatione ſæpius,quam hoſtibus regum opes euertuntur. 226.c

Aegidius Andrada Ieroſolymitani Ordinis miles egregius. 162.c

Aegrotos in Vrbe Pius ſubleuat. 204.d. 205.c.d.

Agno ſacro munitus miles catholicus ab hæreticis transfigi non poteſt. 82.c.d

Agni Dei cereæ effigies à Pio conſecratæ in magna veneratione habentur.201.b.c

Agricolas,& agriculturam varijs Pius ornat beneficijs. 43.c.206.b.c

Albæ,fratribus ſuis præfuit Fr.Mihael, qui fuit Pius V. 6.b

Albenſe cœnobiũ gubernans Fr.Mihael irruentem hoſtium cohortem oratione repellit. 6.d

Albericus Lodronius militũ ductor. 162.a

Albertus Baſtonus, Romanæ arci præfectus à Pio, 215.a. eius ſororis neptem vxorem ducit. ibid.

Albertus Marchio Brandeburgenſis, ſumpto Ducis titulo,Pruſſiam,ditionẽ Apoſtolicam occupat. 109.b.c

Albertus Pomeranus Moſchouiam perluſtrat.166.d.ab eo Porticus de barbaris Moſchorum moribus certior fit. ibid.d

Albertus Laſcus primarius Siradiæ Palatinus. 155.c

Alexander III.Papa Alfonſum ex Duce Luſitaniæ Regem conſtituit. 121.a

Alexander Riarius Apoſt. Cameræ Auditor.140.c. Patriarcha Alexandrinus, c. cum Card. Alexandrino legato in Hiſpaniam mittitur. ibid.

Alexander Farneſius, Placentiæ, Parmæq. Princeps ad bellum ſociale contra Turcas proficiſcitur.262.b.prælium cum hoſtibus committendum ſuadet. 164.c. in nauali pugna virtus eius enituit. 167.c

Alexander Saulius,Genuẽſis,Collegij Mediolan.S.Barnabæ Præpoſitus, Ord.Clericorũ regul. S.Pauli.222.c.inuitus Alerienſis Epiſcopus à Pio creatur. ibid. Eam Eccleſiam per annos viginti adminiſtrat. d. ad regendam Ticinenſem Eccleſiam transfertur.d.eam perluſtrans pie moritur. d.

Alfonſo Carafæ Card.Neap. Archiepiſcopo ſepulchrum marmoreum magnifice exornatum Pius V. poſuit. 212.c. cum elogio.d

Alfonſus Aualus Vaſtij Marchio, ditionis Mediolanenſis Præfectus. 7.c.

INDEX.

Alfonſus ex Duce Luſitaniæ Rex ab Alexandro Pap. III. conſtituitur. 121.a
Alfonſus Appianus triremis Pontificiæ præfectus. 174.b
Alfonſus Binarinus Bononienſis, electus à Pio ſacrarum ædium Vrbis Viſitatôr. 33. c.d
Algerium nunc, olim Iulia Cæſarea. 133
Alis ſummus Turcarum claſſis dux. 171.a ei caput abſcindi, idq. in haſta ſuffixum extolli Auſtriacus iubet. 174.b
Alienatis Eccleſiæ de bonis in Sicilia recognoſcendis, Pius mandat Paulo Odeſcalco. 89.c
Aloiſius Ateſtinus Ferrarienſis Cardinalis. 23.c
Aloiſius Martinengus à Muſtafa contra pacta Salaminæ occiſus. 159.d
Aluarus Bazanus Marchio Sanctæ Crucis, Neapolitanarum triremium præfectus. 161.a.c.d. in ſubſidijs naualis pugnæ cōſtituitur. 167.a
Amadęos, & Clarenos Fratres Frāciſcanos conſociat Pius cum familia Obſeruantium. 40.b
Ambitus dignitatum, & officiorum coercetur. 93.d
Anconam vrbem prope arcem munit Pius. 210.c
Andelotus Colignius, & Admiralius eius frater Hugonotorū principes, & duces. 64.d
Andreas Prouana Linij Comes, Sabaudiæ Ducis triremium præfectus. 162.b.& 167.a & 174.c. 176.c
Andreas Ouiedus, Caſtellanus, ex Societate Ieſu in Ethiopia, Patriarcha. 95.d cum ærumnis afflictum per litteras Pius conſolatur 96.a. illi mandat, vt, ſi opus fuerit, in Iaponem Sinaſq. tranſcendat. a. Concilij Trid. decreta ad eum mittit. b. pie moritur. ibid.
Angelus Cæſius Pictauium ingreſſus cum Paulo Sfortia hoſtium furorem reprimit. 73.a
Anglis Catholicis ſuccurrit Pius. 102. & ſeqq.
Anglorum Regina, copiarum, & pecuniæ ſubſidia tribuit Hugonotis contra Regem Galliæ. 65.a
Annas Momorantius, Comeſtabilis, occumbit apud S. Dioniſij oppidum. 63.a
Annibal Bozzutus Cardinalis admiratur reſponſa Pij Quinti Cardinalem agentis. 21.c
Annibal Craſſus Cameræ apoſtolicæ Clericus mox Epiſcopus Fauentinus. 141.a
Annibal Sitticus, Altaempſij Comes, ducit in matrimonium Card. Borromæi ſororem. 30.a.b. Pij V. in eum liberalitas.c.
Annulum largitur Carolus ix. Galliæ Rex Card. Alexandrino. 150.c
Antiſtites omnes Clericorum ſuorum nomina, & merita inſignia recenſere & ad Pium tranſmittere iubentur. 36.b. 58. b. 221.c
Antonius Perenottus Card. Granuellanus ab Rege Catholico ad fœderis negotium in Vrbe tractandum delegatus. 130.a. Regni Neapol. Prorex cōſtitutus. 161 c. Ioanni Auſtriaco ſummo belli duci ſocialis foederis vexillum, & alia inſignia à Pio miſſa tribuit, Neapoli. c
Antonius Carafa Reginaldi filius, intimus Pij Quinti cubicularius, mox Cardinalis creatus. 212.b præfectus ab eodem Gratiæ Signaturæ. c
Antonius Maria Saluiatus poſtea Cardinalis, Internuncius Apoſtolicus apud Galliæ Regem. 147.b. c.
Antonius Scarampa Epiſcopus Laudenſis à Pio Mediolanum mittitur. 117.c
Antonius Carafa, Dux Montis daconis pugnæ nauali auxiliaris interfuit. 162.b
Antonius Cardona & Corduba, Dux Seſſæ, & Ioanna eius vxor teſtes oculati de imaginibus Pij V. ex incendio ſeruatis. 241
Antonins à Fonte Maiore teſtatur imagine Pij V. coenobitam quēdam ægrotum in Hiſpania mirifice ſanatum. 239.d
Aquam Virginem ad Triuij fontem deducendam magno ſumptu curat Pius. 209.b
Aquenſiū Exepiſcopus Galliæ Regis apud Turcam Orator. 149.a & 192.a
Aramonium caſtellum recuperatum copijs Pij V. 61.b
Archangelus Blancus Viglebanenſis, Dominicanus, Theani Epiſcopus, deinde Cardinalis à Pio V. crearus. 227. 228. Confeſſiones audit Pij Coenobitæ, Car-

-di

INDEX.

dinalis, et Pontificis maximi. 228.a
Teſtabatur Pium virginitatis florem illibatum perpetuo cuſtodiuiſſe. 227.d
Archiepiſcopus Mediolanenſis armata ſatellitum cohorte vti ſolet. 87.a
Archidux Ferdinandus Auſtriacus cohortes mittit Tridentum, in eam Eccleſiam ſibi ius eſſe prætendens. 98.c. à conſilio Pij V.litteris, & officijs reuocatur. d
Aſcanius Corneus in bello nauali contra Turcas ſtrenue ſe gerit. 164.c.176.c
Auenionēſis Venuiſſinaq, ditio, ſedis Apoſtolicæ patrimonium.60.c. eam Pius ab hæreticis defendit. 61.
Auguſtinus Barbadicus Venetæ claſſis Procurator generalis in pugna nauali ſiniſtro cornu præfectus. 166. d. prælium cum Turcis ineundum ſuadet 164.c.ſtrenue pugnans cadit,ſagitta in oculo percuſſus 172.c.ſagittam elici non patitur, donec victoria ſteterit.ibid. glorioſe moritur. D.
Aurelio Grianio Franciſcano quæſtionem in Epiſcopum Superantium ſcriptam Michael Inquiſitor cuſtodiendam tradit.13 a.ob hanc fidelem cuſtodiam eum Pius V. Lectrienſis Eccleſiæ Epiſcopum legit. 215.b
Auriolum caſtellum Pontificis ope receptum. 62.c
Auxilia multa contra Turcas à Pio data Melitenſibus,50.51.alia Cęſari in Pannonia 52.53. alia Venetis in bello Cyprio.124.125. & deinceps lib.4.& 5.
Auxilia contra hæreticos in Gallia. 56.& deinceps paſſim.alia Regi Catholico in Belgio 76.80.81.82. alia Scotorum Reginæ Mariæ.100. alia Anglis Catholicis 102. 103. 105. alia Pruſſiæ 110. & alibi alia alijs Catholicis. 111. & 112

B

Bartholomæus Bolognetus Bononiēſis per viſum admonetur, fore,vt eius filiæ à Pio V.adiuuentur.207.b.viſis facta reſpondent.c
Bartholomæus à Lugo,Dominicanus,Epiſcopus,Card.Alexandrinum legatum comitatur. 140.d.
Bartholomæus Buſſottus ærarij Pontificis Quæſtor. 179. eidem Pius nunciat nondum auditam victoriam.d.notat certo libro diem, & horam huius prædictionis. ibid.d.
Baſilij Auguſti præclarum dictum, laicis non licere, Eccleſiaſticis cauſſis ſe immiſcere. 47.b
Belgæ in Philippum II. Hiſpaniarum Regem Catholicum tumultuantur. 76.c.
Belgarum hæreticos motus tollere Pius contendit. 76,77.& ſeq.
Bellum Melitenſe contra Turcas. 50.51
Bellum contra Turcas in Pannonia. 52.53
Bella Gallica contra hæreticos. 55.56.61. 63.65.73.
Bella contra hæreticos in Belgio Pontificis ope geſta. 80.81
Bellum nauale in Turcas apparatur.& geritur. lib.4.& 5
Bene actæ vitæ memoria ſpecioſior eſt omni ſtatua. 228.c
Beneficia Eccleſiaſtica laicis, & feminis in Gallia conceſſa. 58. c. à Pio V. ſublata corruptela. ibid.
Beneficiorum Confidentia coercetur. 39.a
Beneficiorum fructus,lite pendente, deponendi,& apud quem. 39.a
Beneficiarij clerici citra legitimū impedimētum ſtaras preces non recitantes ad ratam fructus reſtituere obligantur. 39.c
Bernardus Cardinalis Saluiatus, Vrbis Prior Ordinis Ieroſolymitani. 231.b
Bernardus Odeſcalchus Comenſis Pio V.in officio Quæſitoris affuit. 9.c
Bibliothecæ inſtructiſſimæ, & antiquiſſimæ in Gallia ab hæreticis incendio abſumptæ. 66.b
Blanditijs & palpationibus pernicioſis ſalutaris veritas impeditur. 219.c
Blaſphemias in Deum, ſanctoſue, ſimonicam prauitatem,præpoſteram libidinem concubinatum ſeuerioribus legibus coercuit Pius V. 37.b
Bohemiæ Duci,vt in ſuis litteris Regem ſe nominare poſſet, concedit Innocentius .III. 121.a
Bohemis ſacroſancta Communione ſub vtraq. ſpecie peruerſe vtentibus, PIVS V. per Pragenſe Archiepiſcopum huic cor-

corruptelæ occurrit, Maximiliano Cæſari id petenti nihil indulget. 220.C
Bona Eccleſiæ alienata recognoſci mandat Pius V. in Regno Siciliæ. 89.c
S. Bonauenturæ opera luculento charactere excudi Pius V. curat in gratiam ſtudioſorum. 209.b
S. Bonauenturę reliquiæ Lugduni ab hæreticis diſſipatę. 65.d
Boſchum oppidum Galliæ Ciſalpinæ. 4.a
Eo commigrat gens Gisleria ex urbe Bononia. 4.6
Diripitur à Gallorum exercitu, duce Lautrechio. 5.c
Boſchenſibus quaſi diuinitus nunciatur, Cardinalem Alexandrinum creatum eſſe Pontificem max. 27.28.a
Boſchenſe Coenobium & templum in honorem S. Crucis, & omnium ſanctorum à PIO V. conſtructum. 209.210
Breuiarium à Pio V. reſtitutum. 36.d
Briſacius Comes ex Melita profectus vna cum Philippo Strotio & alijs Romam venit ad Pium. 52.a
Bulla vide Conſtitutio.

C

CAffa nunc, olim Theodoſia ciuitas. 51. d
Caluiniani arcas refertas catechiſmis per Hiſpaniam diſſeminandis in Gallia tenere deprehenduntur. 91.b
Camerarij Apoſt. munus Cardinali Alexandrino Pius abrogat & vendit, pretiumq. in ſociale bellum contra Turcas confert 139.b.131.b
Caniſiam oppidum, aliaq. in Pannonia loca contra Turcam munienda, Pius curat, ob idq. grandem pecuniam Cæſari largitur. 53.6
Capitali ſupplicio damnatis, pridie quam in eos animaduertatur, mandat PIVS in Hiſpania ſacroſanctā Euchariſtam rite adminiſtrari. 91.a
Captiuos redimere, ſummum genus libera litatis eſſe. 207.a
Carafæ Pij V. auctoritate, in priſtinam dignitatem, & locum legitime reſtituti. 212.b.
Caracoſſa archipirata in nauali prælio interficitur. 173.a.c
Carceres Vrbani inſtaurantur. 209.c
Carcerum Viſitatoribus leges præſcripſit Pius V. 43.d
Cardinales, quales reqrat s. Bernardus. 20.a
Cardinales quales Pius eſſe vellet. 32.b.c. d.33.a.b.221.d.
Cardinales omnes iureiurando obſtrinxit Pius V. ne Eccleſiæ terras, locaue vllo pacto alienare permitterent. 41.c
Cardinales tenuiores ære ſuo Pius ſuſtentabat. 204.c.d
Cardinales viginti & vnus à Pio Quinto tribus creationibus, ſtatis temporibus creati. 221
Carolus Borromæus Card. ſacris in comitijs collegarum Princeps habetur. 23.c. eius recta conſilia in ſummo Pont. deligendo. d. Pij V. electionem enixe procurat. 24.d. 25.a.b. eius nutu Pio V. nomen impoſitū. 27.a. Archiepiſc. Mediolan. d. Eccleſiæ ſuæ iuriſdictionem defendit. 114. 115. Humiliatorū lapſam diſciplinam Apoſtolica auctoritate reſtituere conatur. 116. ab eius Ordinis Præpoſitis neci deſtinatur. ibid. tormenti glande percuſſus mirabiliter mortem euadit 116. d. facti ſeriem ad Pium ſcribit. 117.a. facinoris auctores prodere, recuſat. c. in eius ſceleris reos Pius inquiri, & animaduerti iubet. 117.118
Carolus IX. Gallorū Rex 55.d. ob eius tenerā ætatem perduelles hęretici roborantur. d. eius vita, regnumq. varijs hæreticorum ſeditionibus, & bellis exagitatur. 56.a.63.64.67.68.71.73.74. pacem facit cum perduellibus hæreticis, Pio V. reclamante. 64.b. ea pax illi, regnoq. infauſta. c. d. de hoſtibus victoriam refert, cæſo Ludouico Borbonio Condenſe Principe, hæreticorum duce. 68. Signa militaria duodecim hoſtibus erepta mittit ad Pium, eamq. victoriam eius intercedentibus apud Deum precibus acceptam publice refert. 68. c. d. ei Pius contra hæreticos varia præbet auxilia. 56.64.a.b.67.d.68.72. ijs Carolus adiutus hoſtes profligat. 68. 74. 75. Eliſabetham, ſeu Iſabellam Maximiliani Cæſaris filiam, procurante Pio vxorem ducit. 69. b. Cardinali Alexandrino Legato

Digitized by Google

to Apoſt. ad eam miſſo reſpondet. 149. b.c.d.150
Carolus Borbonius Cardinalis legatus Auenionenſis. 60.d
Carolus Lotharingius Cardinalis detegit coniurationem contra Henricum Valeſium II. Gallorum regem. 55.c.d
Carolus à Baſilicapetri, Congregationis Clericorum Regularium ſancti Pauli Præpoſitus Generalis, nunc Epiſcopus Nouarienſis, vitam Caroli Cardinalis Borromæi accurate conſcripſit. 115.d
Carolus Veſtemerlandiæ Comes ad expugnandam Eliſabetham Angliæ impiam reginam vires ſuas cum alijs catholicis confert, 104. d
Caſimirus Comitis Palatini filius turmas ex Germania in auxilium Hugonotorum ducit. 63 64
Caſanij populi Moſchorum amici. 156.d
Caſtimonia Pij V. 227.228
Caſtitas, ac cælibatus ſacerdotum defenditur, 21.c
Catharina Medicea Galliarum Regina. 56.b.vt Concil.Trid.decreta ſeruati curet, aliaq. præſtet, à Pio commonetur. 57 a.vt Eccleſiaſticis beneficijs feminæ ſe ſe abdicent, hortante Pio, procurat. 58. d. 59. Regno Nauarræ vt pie conſulat, incitatur. 59.c.d.cum illa Pius agit de Geneuenſi expeditione. 60. Pio ſupplicat pro facultate coniugij inter Margaritam Valeſiam filiam ſuam, & Nauarræ Principem ineundi. 147
Catharina Cornelia, Regina Cypri. 124.b
Catharina Regina Luſitaniæ. 129.a. dolet, Sebaſtianum Regem nepotē ſuum alienis conſilijs a nuptijs ad bellum reuocari. 146.d.& 147.a.querelarum libellum ad Pium dat. ibid.
Catherinus Maripetrus Venetus trierarcha conſpicuus. 173.d. in nauali prælio ſtrenue dimicans occumbit. ibid.
Catechiſmum ad parochos vbique gentium euulgat Pius V. varijs linguis. 36
Catechiſmus Romanus in Gallia receptus, 57.c
Catechumenis, & Neophytis ædes parat Pius. 205.b
Cauponas adire conuiuandi, aut compotandi gratia, qui Romæ degerent, prohibet Pius. 34.c
Cauralius Turca, vinculis exſolutus, effigiē Pij ad Selymum perferēdam à Card. Alexandrino poſtulat, & voti compos dimittitur. 193.d
Cauſſa Bartholomæi Carranzæ Archiepiſcopi Toletani 91.a.cum ipſo reo ad Sedis Apoſtolicæ iudiciū, iuſſu Pij Romā defertur. 92. ibiq. agitur coram Pio Pont. b. Gregorij XIII. iudicio definitur. 92.c
Cenſuum contrahendorum leges datæ. 43.c
Centum cellarum vrbis munitionem abſoluit Pius V. 210.c
Ceſtriam Epiri vrbem, cui Soppoto vulgo nomen eſt, occupant Turcæ. 160.a
Charitas PII V.in Deum. 198 & ſeqq. In homines præſertim egenos. 14.a.b. 17.d. 18. a. 19.a. 29.32.a 34 b. 35.42.d.44.c. 48.c. 50.c.d. 51.a.b d. 52.a 53.a.d. 54.64. 67. 68.69.70.71.93. & ſeq. 100. a. b 101. 122.132.d 138.d. 139.156.b.c. 185. a. 189.a.b. 192.b.c. 203. 294. & ſeq. 218. 230. & ſeq.
Charitatiuum ſubſidium vulgo appellatum Pius V. mittit Gallorum Regi ad expugnandos hæreticos. 70.d
Chiapinus Vitellius Catholici Regis copiarum ductor in Gallia Belgica. 105.d
Chriſtus exemplo admirabili homines à vitijs reuocauit. 1.d
Chium inſulam Iuſtinianæ gentis ditionem occupat Turca. 51.c
Chriſtus, & SS. Apoſtoli Petrus, & Paulus Angelorum agmine ſtipati, ſtrictis gladijs Turcis minitantes apparent. 182.b
Chriſti de Cruce pendentis imaginem Pius coram habere conſueuerat. 198.d
Et cur ita pingatur. ibid.
Chriſtiani captiui e Turcarum poteſtate a Pio ſæpius redempti. 51.d. 192.b. 207 a
Chriſtiana claſſis quot triremes habeter. 166.b
Meſſana mouens ad pugnam inſtructa progreditur. 167
Eius ordo. 168.169
Chriſtiani Principes de victoria Pio V. gratulantur. 181.
Chriſtophorus Madrutius Cardinalis Tridentinus. 99.a

Chri-

Chriſtophorus Rodericius Societatis Ieſu ſacerdos. 111.c
Miſſus a Pio V. ad euellendas hæreſes. d
Ciues ſuos recte facere Princeps faciendo docet. 35.c
Clades multæ noſtris à Turcis illatæ tempore belli Cyprij. 159.160
Clari homines, multis ſunt auctoritati ad ſalutem, & multis præeunt ſecuturis. 113.a
Clarorum virorum facta potius ſectanda, quam dicta. 1.d
Clarenos, & Amadæos fratres Pius conſociat cum Obſeruantium familia. 40.b
Claromontius Comes Hugonotus ad Sancti Dionyſij oppidum a Catholicis interemptus. 63.d
Claſſes Chriſtianæ coniunguntur, & fœdus tractatur. 129.c.130.a
Clementia Pij V. 215.& ſeq.
Clemens VIII. Ferrariam recipit. 41.d
Dum in minoribus ageret, cum Cardinale Alexandrino Legato Hiſpaniam, Luſitaniam, & Galliam peragrat. 140.c
Henrici Borbonij ad Catholicam fidem conuerſionē pijs precibus exorat. 150.d
Matrimonium inter eum, & Margaritam Valeſiam irritum eſſe declarat. ibid.
condonationes Apoſtolica indulgentia, coronis, calculis, & alijs eiuſmodi rebus vtentibus conceſſas, vel concedendas decreto moderatur. 202.c.d
Clericis quid interdixerit Pius Quintus. 39.b.c
Clericorum ſæcularium de promotione ad ſacros Ordines Conc. Trid. decretum ad Clericos regulares non profeſſos pertinere Pius conſtituit. 40.a
Clericorum mores quales eſſe volebat Pius Quintus. 39.b.c.235.a.b
Clericis vxorem habentibus, aut laicis ſacræ penſiones ne ſoluantur, ſtatuit Pius Quintus. 39.d
Clericis, alijsq. ſacris viris, ne Eccleſiæ bona in ſpurios conferāt, interdictum. ibid.
Clericorum diſciplinam reſtituit Pius V. 31 32.39.b.235.a.b
Clericis in Eccleſiaſticis cauſſis ad ſæcularem iudicem prouocantibus, aut laicorum Principum gratia ſe contra Eccleſiam tutari conantibus pœnæ propoſitæ. 223.b
Cœnobia regularium virorum ingrediendi facultatem mulieribus cuiuſuis ordinis abrogat Pius V. 41.a. Vide Monaſteriū.
Cæſar Specianus Nouarienſiū, poſtea Cremonenſium Epiſcopus. 140.d
Cæſar Aualus 24. naues onerarias in bello nauali gubernat. 166.b
Prælio intereſſe non potuit. b.
Cæſius Cardinalis hora victoriæ naualis ſe ad Pontificem introiſſe, eumq. orantem vidiſſe teſtabatur. 180.a
Colaionnem Bulgarorum, & Blancorum Regem fecit Innocentius III. 121.a
Collegium Gisleriæ gentis in gratiam, in Ticinenſi Gymnaſio a Pio V. exædificatum. 210.b.c
Comitas, & clementia Pij V. 215.& ſeqq.
Concilium Tridentinum à Pio IV. anno MDLXIII. abſolutum. 19.d
Concilij Tridenrini propagator, ac propugnator egregius fuit Pius V. 20.c.33.a. 36.a.47.c.49.b.56.d.57.a.76.c.96.b. 107.a.208.b.218.c.222.a
Concio Comitis Sanctæfloræ ad milites in Gallia. 73.c.d.74
Concio Pij V. ad viros delegatos ad ſociale fœdus in Turcas agendum. 130.a.131. 132.
Confeſſioniſtæ hæretici, & Caluiniſtæ in Polonia. 107.d
Pius V. de ijs expoſtulat cum Rege. d
De ipſis tolerādis antiquatur decretū. d
Congregationes a Pio Quinto inſtitutæ,
1 Cardinalium ſuper negotijs, & cauſſis Epiſcoporum. 223.a
2 Card. ſuper Indicem librorum interdictorum. 223
3 Examinis Epiſcoporum. 222.a
Conſtitutiones Pij V. ſummatim recenſentur. a pag.36. ad 45
Conſtitutionem in Cœna Domini editam promulgari, & ſeruari Pius iubet in Gallia. 59.b
In Regno Neapolitano, in Sicilia, & vbique eam defendit. 86.87.88
Corcyrenſe Xenodochium a Pio V. ampliatum. 43.a
Coronas precatorias, imagines ſanctorum, & alia id genus Pius V. conſecrat ad deuotionem fidelium excitandam. 202.b

Coſ-

Coſmus Florentiæ Dux mittit tria millia peditum ære ſuo contra Turcas ad Cæſarem, Pij V. hortatu. 53.c
Alia auxilia contra hæreticos mittit in Galliam. 72.a. Hæreticos, Pio V. vinctos mittit. 112.c. eius præclarum dictum, & obedientia erga Sedem Apoſt.c. Magni Etruriæ Ducis titulo exornatur. 118.c.d
Eius merita recenſentur. 119.d.120
Laudatur a Pio, & defenditur apud Cæſarem. 121.122.a.& apud Regem Philippum. 144.a.b. triremes Pio ſuppeditat in bello nauali contra Turcas. 160.d
Creditoribus ſatisfaciendi ratio præſcripta 44.a
Cultus diuinus a Pio reſtitutus vel conſeruatus, b.d. in aula ſua. 31.d. 32.a. 234.c.d 235.a.b. in Vrbe. 32.33. 34. 35. in Germania. 47.& 48. 220.b. in Gallia. 56. c. d. 62. d. in Belgio. 77. b. 82. in Regno Neapolitano 85. in Polonia 107. 108. in Pruſſia. 110. vbiq. gentium. 36. 37. 38. 39. propagatus in India & Iapone. 93, 94. 95. 96. reſtitui tentatur in Scotia. 100. 101. & in Anglia. 102.
Curia primarium Rhætorum oppidũ. 11.c
Cyprus inſula a Turca petitur. 123.c.& occupatur. 159.

D

Daemones Pius expellit. 238. 239. 240.
Dantiſcum Pruſſiæ vrbs, mercimoniorum commercijs inſignis. 110.b
In ea nullum ſacrificium Miſſæ fiebat.b. Pij V. ope Dominicanis fratribus templum, cœnobiumque ibi reſtitutum. b
Decreta de cultu diuino & Eccleſiaſtica diſciplina reſtituta. 36.d. 37. 38. 39
Decreta de regularibus. 40
Decreta de iure Ecleſiæ retinendo. 41
Decreta & conſtitutiones varijs de rebus. 42. 43. 44
Didacus Spinoſa S. R. E. Cardinalis, Regij in Hiſpania conſilij præſes. 126.c.d
Dies certus cuiuſque menſis à Pio Quinto indictus, quo miſerabilium cauſſas, ac preces audiret. 218.c
Dignitatem ſacram, Eccleſiaſticaq. iura violare, vel imminuere, graue ſcelus. 115.c. multa mala inducit. ibid.
S. Dionyſij oppidum diripiunt Hugonoti, ædemque aggreſſi, confuſi remanent. 63.c.d.
Ditionis ius, & ſtatus cauſſa a Pio V. cauſſa diabolica vocabatur. 106.a 224.a
Diuini auxilij ſigna Chriſtianæ claſſi oſten ſa contra Turcas. 171.d. 182.a. b.
Doctoris ornamẽta conferendi poteſtatem Palatinis in Vrbe Comitibus, alijſque nonnullis Rom. Curiæ collegijs abrogauit Pius. 43.b
Dominandi libido, & cognationis vinculum ad hominum animos immutandos valet quam plurimum. 21.d
de S. Dominici manibus habitum & leges monaſticas accipiunt Virgines ad S. Sixti olim habitantes. 209.a
B. Dominicus violatæ religionis Inquiſitores inſtituit. 8 c
Dominicanis tantum data facultas erigendi Sodalitia Sanctiſſimi nominis Dei, & Roſarij. 37.d. 38.a
Dominicanis data præcedendi prærogatiua. 40.b
Dotes in nuptijs Pius moderatur. 43.b

E

Eccleſiæ Vrbis Patriarchales quinque à Pio viſitantur, earumque diſciplina reſtituitur. 33.c
Eccleſiæ iura, terras, aut loca alienare prohibet Pius V. Iureiurando etiam obſtringit Cardinales, ne id permittant. 41.c.d
Eccleſias pijs viris ornabat Pius, non hominibus, aut penſionibus onerabat. 35.b
Eccleſias miniſtris iuuandas potius dicebat Pius, quam miniſtros Eccleſijs. 58.b. 139.d. 140. 222. a. b
Eccleſiæ bona in malos vſus vertere, nimis horrendum ſcelus. 58.c
Eccleſias Pius inſtaurat in Vrbe. 208.d. 209.a.b.c
Eccleſias ab hæreticis dirutas in Gallia inſtaurari curat. 62.d.& in Belgio. 80.d
Eccleſiam Tridentinam Pius defendit. 98.c.d
Eccleſiæ Mediolanenſis iuriſdictionem & libertatem tuetur. 89.d. 114. 115. 143.c
Eccleſias quomodo adeundum, & in ijs verſandum. 37.a

In

In Eccleſijs pauperes mẽdicare non per mittendum. ibid.
Eccleſiaſticam diſciplinam in Vrbe Pius re ſtituit. 31. 32.33.& item in Germania, 47.48.49.220.c.& in Gallia. 57.58.59 62.d.& in Belgio.82.d.& in regno Neapolita. 85.& in Hiſpania.90.91.& in regno Poloniæ. 107.108.in Pruſſia. 100.& Venetijs. 113. 114. & Mediolani. 115. 116.143.& in aula ſua 234.235.236.& vbique.36.37.38.39. 40.
Eccleſiaſticam libertatem & dignitatem egregie Pius defendit.41.46.47.56.59 60.85.86.87.88.89.90.91.92.95.a. b. 97.98.102.107.109.110.112.113.114 115.143 c.d.220.223.a. 224
Echinadæ inſulæ ad Naupactum ſitæ cur ita appellatæ. 177. b. apud eas victoria naualis de Turcis reportatur. 169.d
Eliſabetha Angliæ Regnum occupat. 102. Catholicos impie perſequitur. 102.103 & 104. à Pio V. anathemate damnatur vt hæretica, hæreticorumq patrona. 104 omni regni iure carere declaratur. ibid. Catholicorum, in eam coniuratio. 103. & ſeq. eam coniurationem Pius omni ope fouere ſtudet. 103.104.& ſeq.
Eliſabetha Mariam Stuardã Scotiæ Reginam Catholicam perſequitur. 100. vt in Angliam traijciat, per fraudem allicit. 101. eam in carcerem conijcit. 101.c.ca pite plecti iubet. d. Thomam Norfolciæ Ducem, & alios Catholicos varijs necat ſupplicijs. 105. Pij ſanctitatem admiratur. ibid.& 237.
Elogia Pij V. ſepulchris inſcripta. 22.c.194 a. 195.196,210.a
Elogium ad ſepulchrum Pauli IV. 211.d. aliud ad Alfonſi Carafę Card. Archiep. Neapolit. 212.d. aliud ad Rodulfi Pij Card. Carpenſis. 213.c
Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux Pium adhuc Cardinalẽ, ac Montiſregalis Epi ſcopum hoſpitio excipit. 18.d. Pij admo nitu Hieronymũ Farinam Caroli Card. Borromæi percuſſorem comprehendi, ac Mediolanum in uinculis duci curat. 117 119. a. Socialis in Turcas belli Imperator deligendus à Pio proponitur. 134. c. Cardinalem Alexandrinum legatum Apoſt. in Hiſpaniam proficiſcentẽ, ſummis accipit honoribus, Auenionemq. deducit. 141. b.
Bello contra Turcas, quadringentos equites ſclopetarios Cæſari ſuppeditat, 53. b. eique expeditioni ipſe præſens operam nauat. b. Bello naua li contra Turcas binas triremes optime inſtructas Venetis auxilio mittit, Andreæ Prouanæ Linij Comitis ductu. 166 a. In affines Pij V. beneficum ſe præſtat 233.b.c. Pium admonet, vt largior ſit in propinquos. ibid. b
Elias Carcoſſius ſynagogę præpoſitus. 203 b. vnà cum tribus filijs ac nepote Chriſtianam fidem ſuſcipit, & baptizatur à Pio V.c.d. beneficijs pluribus exornatus ab eodem. ibid.
Epiſcopi, & Pontifices exempla petere poſſunt ex vita Pij. V. 2.d
Epiſcopatus, dignitates & ſacerdotia pru denter à Pio V. conferebantur. 35.a.221
Epiſcopi ſeptem Galli hæreſis condemnati 57. d. alios Catholicos ſubrogandos Pius curat. 58.a
Epiſcopus Signiæ Pontificio ſacrario præpoſitus, Pium V. oleo ſancto inungit, 190.b
Epiſcopales ſedes nouas Pius V. inſtituit. 222.a
Epiſcopos, CCCXIV. Pius V. per diuerſa loca creat. 221.d
Etruria à Pontificibus compluribus aucta magnis beneficijs. 120.a
Euchariſtia Sacroſancta impie accepta ab Hugonotis in Gallia. 66.
Exemplo Chriſtus tam firmauit homines, quam verbo. 1.d
Exempla bona vſque eo proſunt, vt magnorum virorum non minus recordatio quam præſentia iuuet. 2.b
Eximiam virtutem ſponte decus ſequitur ſuum. 227.c
Exſequatur decreto regio non impeditur Viſitator Apoſt. viſitare regni Neapolitani Eccleſias, & ſacros homines. 85.a.b
Exſpectatiuam Eccl. beneficij dare qui non poſſint. 40.d
Exules, latrones, & homicidæ graui edicto coercentur. 42.a. profligantur. 220.d

Fa-

INDEX.

F

Fabius Mirtus Calatenſis Epiſcopus, Internuncius Apoſtolicus Pij V. ad Regem Galliæ. 71.d
Famaguſtam, olim Salaminam appellatam per obſidionem occupat Selymus. 159.d
Familiarium ſuorum Pius V. diſciplinam eſſe optimam curat 17.d.31.d.32.a.230 d.234.c.235.a
Famulorum ſuorum Pius numerum diminuit, & quare. 236.a
Ferraria ad Romanæ Sedis poteſtatem redit. 42.a
Ferdinandus Medices Cardinalis creatur 20.b. In comitijs vnus ex principibus ſacri Collegij. 23.c
Ferdinandus Gonzaga, Mediolanenſis pro uinciæ Præfectus. 10.c. Fr. Michaelem Giſlerium Como ad ſe Mediolanum euocat. ibid.c
Ferdinandus Toletus Albanus Dux, Belgicarum ditionum Gubernator à Philippo II. declaratur. 80.b. Eius res geſtæ Pont. ope contra hæreticos in Belgio. c. d. 81. donatur pileo ſacro, & enſe. 83.a
Ferdinandus Carrillus Plegi Comes, ad Pium miſſus 61.a. Item victoriæ naualis nuncius ad Pium. 177.d
Fidei, ſeu Religionis Mons à Pio V. in ſubſidium contra Turcas inſtitutus. 139.c
Fœdus contra Turcas agitur. 125.126.129 & ſeqq.
In publico Pontificis, & Cardinalium conſeſſu ſancitur. 135.d
Eius condiciones. 136.137.138
Felix Perettus cognomento Montaltus Cardinalis à Pio V. creatus. 190.c
Feminæ à nefaris ſpiritibus liberatæ opera Pij V. 54.b. 238.239
Franciſcus Paceccus Cardinalis. 130.a. ei, & alijs in Vrbe committitur fœderis negotium Regis nomine peragendum. 130
Frãciſcus Maria Tauruſius, Auenionis, mox Senarum Archiepiſcopus, & Card. 140. d. cum Card. Alexandrino Legato in Hiſpaniam proficiſcitur. 140.d
Franciſcus Borgia ex Gandiæ Duce Societatis Ieſu Præpoſitus generalis. 95. c. 141.a
Franciſcus Baſtonus Boſchenſis à Pio V. Romanæ arci præfectus. 214.215
Franciſcus Maria Ruuereus Vrbini Ducis filius ad bellum nauale profectus. 162.b
Franciſcus Diodus ſex maioribus Venetorum trieribus in pugna nauali præeſt. 166.b
Franciſcus Reinoſus Pij ferculorum magiſter, Epiſcopus poſtea Cordubenſis. 201.a.239.b
Franciſcanus quidam à dæmonio diu male vexatus, audito Pij nomine liberatur. 240.a
Franciſcani Ordinis diſciplina reſtituitur. 40.b
Franciſcus Celaria, Catholicæ fidei deſertor, & hęreticus concionator, comprehẽditur, iuſſu Pij. V. 111.d
Fraudes, luxus, & æris alieni diſpendia coercentur. 44.a
Frumentariæ rei conſulit Pius V. 206.b

G

Gabriel à Cueua, Dux Albuquercius, ditionis Mediolanenſis Præfectus 112.b
Gabriel Sorbellonus Mediolanenſis, bello nauali ſtrenuam nauat operam. 164.c. 176.c
Galliarum Regi, regnoque optime conſulit Pius contra hæreticos; multaq. ac varia ſuppeditat auxilia. 55.& ſeqq. vide Auxilia, & Carolus IX.
Galliarum Rex ad opem Albano Duci in Belgio ferendam incitatur à Pio V. 82. d
Gaſpar Colignius Admiralius, Auenionẽ occupare conatur. 61.d. ſaucius fugit. 68.b
Geneuam aggredi eogitat Pius. 59. ad Lemanum lacum in Allobrogibus oppidũ. 60.a
Inſignis hæreticorum, & apoſtatarum ſedes. ibid.a
Geneſius Lucenſis Dominicani Cænobij ad Mineruam Præfectus prẽuidit Pium

Y V.ſi-

V. fine Pontif. 27.c
Georgius Armeniacus Cardinalis. 60.d
Georgius Medulacus inſignis hæreticus. 11 d. 12.a. Venetijs perit in carcere. 12.b
Georgius Coſta Comes Trinitaris grauiter minatur Michaeli Giſlerio Fratri Dominicano 216.d. qui poſtea Cardinalis, & Pontifex factus miram in eum clementiam oſtendit. 217.a
Germanis ſacerdotibus ducendi vxores fieri poteſtatem, Cæſar, & Principes quidam Germaniæ poſtulant. 21.b
Germaniæ Principes in officio retinet Pius V. 47.48
Geſtorum ſanctorum commemoratio cunctis prodeſt. 3.d
Geuſei quidam hæretici appellari. 102. a. & quare.
Giſleria gens nobilis ex vrbe Bononia Boſchum oppidum petit. 4.b.c. multos magiſtratus, & honorum gradus conſecuta. d
Giſleria villa, Pij V. prædiolum appellatum data Paulo. 230. deinde Philippo Giſlerio. 232.c
Glandatenſi Epiſcopatu Monpenſerij Ducis fratris vxor, hortante Pio, ſe abdicat. 58.d
Græcis ne Latino, Latinis ne Græco ritu ſacra conficiant, interdicit Pius V. 36.d
Gratia in referenda, Pij liberalitas. 118.d. 211. & ſeq.
Guido Vbaldus Vrbinatium Dux ſedis Apoſtolicæ ſtipendiarius, fœderatis Principibus contra Turcas opem pollicetur. 154.b
Gulielmus Sirletus Cardinalis parum abfuit, quin ſummus Pont. fieret. 24.b
Gulielmus Ioioſa Narbonenſis Galliæ Prorex. 60. d Alexandrinum Card. Legatum Auenionem vſque deducit. 141.c
Gulielmus Baſtonus Epiſcopus Ticinenſis 140. d. & 215. a
Gulielmus Gonzaga Mantuæ Dux. 154. c. Cæſari opem ſuppeditat in bello contra Turcas in Pannonia. 53. & Pio V. in bello nauali. 154.c
Gulielmus Sangallettus, intimus Quæſtor ærarius Pij V. 192.c. 51.d
Gulielmo Raimundo ægrotanti Pius V. alijq. ſancti. Rom. Pontifices apparēt. 240.c

H

Habitum clericorum in familia ſua Pius ordinat. 235.b
Habitus clericorum à laicorum habitu diſtinctus. 43.b
Hæreſes Pius euellendas curat. 9. 10. 12. 18. 13. 47. 48. 49. 55. & ſeqq. vſq. ad 83. 97. 99. & ſeqq. vſq. ad pag. 113.
Hæreticorū dicta præclara de Pio. 237.b.c
Hæretici libellis editis ſua in alios venena diffundunt. 9. c. 12. c. d. 48. d. 91. b
Hæreticorum horrenda ſcelera in Gallijs commiſſa. 65. 66. Pius illis permotus eos bello comprimit. 66
Hebræos Vrbanos Pius concludi iuſſit, 44.b 209.c. eos depellit e tota fere ditione Pontificia, aliaq. de illis decernit. 44.c.d
Hebræos ad Chriſtianam religionem Pius adducit. 44. 203.b.c.
Hebræis cum Chriſtianis conſuetudo periculoſa. 44.b
Heluetios præſidiarios milites Pius V. nolebat Germanica concione carere. 201.b
Henricus II. Valeſius Gallorum Rex in perduelles primarios, & Caluinianos animaduertit. 55.b.c
Henricus Dux Andegauenſis, victoriam de hæreticis reportat. 68.b.
Henricus Borbonius Nauarræ Princeps 147.c. Eius matrimonium cum Margarita Valeſia Clemens VIII. irritum eſſe declarat. 150
Henricus Stuardus Lemnoſij Comitis filius. 99. c. ei Maria Scotiæ regina nubit. ibid.
Hieronymus Ruſticucius Cardinalis. 214 b. Senogalliæ Epiſcopus. b. Quinque ſummorum Pontificum ex ordine ſibi ſuccedentium in Vrbe Vicarius. ibid. c
Hieronymus Bonellus Alexandrini Card. frater. 233.a A Philippo Rege Catholico Caſſani in Inſubria Marchionis titulo, & alijs honoribus auctus. ibid.
Hieronymus Socherus Monachorū Ciſtercienſis ordinis Generalis Præfectus, ob

lātam

Digitized by Google

latam à Pio Cardinalatus dignitatem ſemel,atque iterum recuſat.222.b. eidē in virtute ſanctæ obedientiæ præcipienti obtemperat. ibid.c
Hieronymus Garzia nobilis phyſicus. 240.c
Hieronymus Zanius Venetæ claſſis dux. 135.b
Hieronymus Donatus Farina percutit Cardinal. Borromæum. 116.b
Hippolytus Areſtinus,Ferrarienſis Cardinalis. 23.c
Hippolytus Rubeus Epiſcopus Ticinenſis. 140.d. poſtea Cardinalis.
Hippolytus Aldobrandinus Romanæ Rotæ Auditor à Pio V.lectus.130.c.poſtea Clemens VIII. ibid.c
Hiſpanus miles ſacri agni è collo pendentis virtute ab æneorum tormentorum ictibus defenditur. 82.c.d
Homines clari multis ſunt auctoritati ad ſalutem. 113.a
Honoratus Caietanus Sermonetæ Dux. 160.c.Pontificijs peditibus in bello nauali præfectus. ibid.c
Horatius & Virginius Vrſini, & Horatius Carafa, in nauali prælio dimicantes occumbunt. 176.c
Hugonoti machinantur perniciem Galliæ Regni 56.a.Eorum more aliqui vxores ducunt.57.b.Spoliati à Pio V. eccleſiaſticis beneficijs & vectigalibus. ibid.c
Hugonoti Caluiniani quidam hæretici in Gallia ſic appellati.55.b. ad Aramonium cæſi multi 61.b.alij ad Iarnacium. 68.b.alij ad Moncoturcium. 74.c
Hugonoti contra Catholicos in Gallia bellum gerunt.63.b.Regem aggrediuntur apud Meldas.b.S.Dionyſij oppidū occupant.ibid. ædē diripere aggreſſi,confuſi remanent. d. Eis pecuniæ,& copiarum ſubſidia contra Regem Galliæ tribuit Angliæ Regina. 65.a. Multa ſcelera in Gallijs admittunt. 66. 67. Templum ab ipſis extructum, in quo congregari conſueuerant, funditus euerſum à Carolo Rege,hortatu Pij V. 71.d
Hugonotus princeps vidit in prælio hominum ſpectra in ſublimi aëre contra hæreticorum acies, & propterea conuertit ſe ad fidem Catholicam. 75.c
Hugonoti Petrum Albicinum iudicem Romanum præmijs alliciunt, vt emētiatur, iuuenem quemdam Pio Pontifice genitum eſſe. 228.c
Humiliatorū Ordo.116.a.b.Carolo Card. Borromæo corrigendus traditur à Pio V.b.eius Card.necem intentant quidam Præpoſiti.c.d.à Pio V.caſtigati,& extinctus Ordo. 118.b
Humilitate nulla ſplendidior gēma in omni præcipue ornatu Pontificis. 225.c
Humilitas,Chriſtiana Pij V. 6. a. 7.b.d.8. 10.11.a. 15.a.b.16.17.22.25.b.c.135. c.204. d.216. b. c. 225. & ſeq. 230. & ſeqq. 233.235. 236.a
Hybernia inſula,in Regni titulum,ac dignitatem erecta à Paulo IV. 121.a

I

Iacobus Malateſta Marchio Roncofredi Epiri præfectus in Turcarum poteſtatem venit. 192. à Pio ter mille, & quingentis aureis redimitur. b. Turcarum lætitiam,& tripudia de Pij V.morte teſtatur: 192.b
Iacobus Metius,& Iacobus Triſſinus in pugna nauali dimicantes occumbunt. 178.c
Iaponios Chriſtiana fide Pius V. imbuendos curat. 95.d
Ieiunia ſtata, & alia arbitraria ſeruabat Pius V.200.c. In his nolebat ſe legibus ſolui.ibid. Vide Abſtinentia.
Ieiuniū tridui indictū,decretæ ſupplicatiōnes pro felici ſucceſſu belli naualis.165.c
Imagines ſanctorum,& alia conſecrat Pius V. 201. b.c
Imago Pij V. infirmos ſanitati reſtituit. 139.c
Imagines Pij V.in Hiſpania ex incendio mirabiliter ſeruantur illæſæ. 241
Imago B. Virginis Deiparæ in Vrbano templo S. Saluatoris ad Laurum in medijs flammis mira Dei virtute ſeruatur. 242
Imago S. Catharinæ Senenſis Neapoli ex incendio diuina virtute integra remanet. 242
Incendium,ex quo Pij V.imagines mirabiliter ſeruantur inuiolatæ. 241
Indos Pius V. & Iaponios Chriſtiana religio

ligione imbuendos curat,& in fide retinet. 94.c.d
Indulgentias ſacras, licet perpetuas, quæ ſtipem emendicandi poteſtarem facerent, irritas eſſe decreuit Pius V. 37.b
Innocentiam & ſanctitatem Pij V.vel hæretici commendant. 237
Innocentius III,Papa Colaioannem Bulgarorum,& Blanchorum Pannoniæ Regibus ſubiectorum Regem fecit. 121.a
Innocentius IX. Pont. Max. 113.c
Innocentius Cibo,MarchioCarrariæ,ſocia li bello cótra Turcas operã nauat. 162.b
S.Ioannis Ieroſolymitani ædem Prioratus in Vrbe Pius inſtaurat. 209.a
Ioannes Angelus Cardinalis Medices Mediolanenſis Pont.creatur,& Pius IV. nũcuparur. 18.b
Ioannes Petrus Carafa, lectus Pontifex, Paulus IV.appellatur. 10.b
Ioannes Franciſcus Gambara Cardinalis, & alij duodecim primarij uiri à Pio V. conſtituti ad ægrotos in Vrbe curandos. 205.c
Ioannes Franciſcus Sangeorgius, poſtea Cardinalis. 140.d
Ioannes Hieronymus Albanus. 12.b.Patronus perpetuus ſacræ Inquſitionis.b.creatur Cardinalis à Pio V. 214.c
Ioannes Baptiſta Caſtaneus Roſſani Archiepiſcopus,apud Regẽ Catholicũ ordinarius Internuncius Apoſt.Pont.Max. Vrbanus VII.appellatus. 115.a.126.d
Ioannes Antonius Fachinettus, qui poſtea Innocẽtius IX. bimeſtrem Pontificatum geſſit.113.c.Pij V.Internuncius Apoſtolicus apud Senatum Venetum. ibid.
Ioannes Franciſcus Cardinalis Commendonus. Legatus Pij V. ad Maximilianum II,Cæſarem. 46.c.d
Lgatur iterum ad Cæſarem de Auguſtana hæreticorum confeſſione. 97.& ad eumdem de ſociali fœdere. 151. & ad Regem Poloniæ. 155
Ioannes Moronus Cardinalis Mediolanenſis.23.d.de illo agitur in Pont.eligẽdo.d prudenti eius conſilio, & opera Pius vtebatur. 225.a
Ioannes Paulus Eccleſia ciuis Derthonenſis. 232. b. ex Regio Senatu Mediolani Cardinalis electus. ibid.b
Ioannes Paulus Odeſcalchus Pinnenſium Antiſtes,Meſſanam miſſus a Pio V. 163.b.hortatur belli duces ad naualem pugnam. ibid.c.d
Internuncius Apoſt. in Sicilia. 86.89 b & ad Italiç Principes. 154.b
Ioannes Valeta Ieroſolymitani ordinis Magiſter. Nouã vrbẽ in Melita cõdit auxilio Pij V. 51.a.b.cum Pio expoſtulat de PrioratuVrbisCard.Alex.collato.231.c
Ioannes Luſinianus Cypri Rex, ad Thalamem Peloponneſi oppidum captus à Sultano Rege Mempheos. 123.d
Ioannes Auſtriacus Caroli V. filius ſocialis in Turcas belli imperator eligitur. 134.135. ei Rex Philippus frater mandat, vt ſocijs Principibus opem ferens in Italia ſubſiſtat. 142.c. In Italiam nauigat. 161.a.Neapoli Cardinalis Granuellani Proregis manibus ſocialis fœderis vexillum à Pio miſſum, & alia honoris inſignia ſuſcipit. 161. c. pugnam naualem ſuader. 164. c. Meſſanæ in Sicilia claſſem inſtruit. 166. ad prælium fortiter committendum claſſiarios hortatur. 170. ſtrenue dimicans in Turcarum regiam nauẽ inuehitur. 173.eam ſuperat, & Ali hoſtiũ duci caput abſcindi, & in haſta ſuffixum extolli iuber. 174. b. Victoriam conclamat ibid. ad Pontificem de victoria nuncios mittit. 177.d.Pij obitum deplorat. 191.d
Ioann.Andreas Auria Melphiæ Princeps regiæ claſſis gubernator. 127.a.Pij pont. Regiſq.monitu regiam cum pontificia, Venetaq.claſſe coniungit. 129.b. in prælio nauali contra Turcas cornu dextrum moderatur. 166.cum Lucialio congreditur. 175.a.b.c
Ioannes Superantius Venetus Orator. 135.c
Ioannes Laureranus Venetus Trierarcha 175.d.178.b
Ioannes Petrus Giſlerius Romanus. 141.a
Ioannes Cardona Siculorum triremium præfectus. 162.a 169.d.174.c.175.c
Ioannes Felronus Britãnus, quod ad fores Epiſcopi Londinenſis decretum Pij V. affixiſſet, Eliſabethæ iuſſu interficitur. 164.b

Ioan.

I N D E X

Ioanna Nauarræ Regina. 59.c

Ioſephus Cambianus militiæ Melitenſis apud ſedem Apoſt.Orator. 231.c.à Pio V.Vrbe abſcedere iuſſus,& qua de cauſa. ibid. d

Iſabella Bonella Card. Alex. ſoror nubit Pomponio Torello Parmenſi Comiti. 233.d

S. Iſidori Hiſpalenſium Epiſcopi prædictio de felici rerum ſucceſſu belli naualis. 163.c

Iudices, & cauſſiditos Pius V. ne officio deſint,curat. 218.c

Iulia vrbs Pannoniæ à Solimano capta. 54.b

Iulius III. Pont. anno M. D. L V. migrat è vita. 14.c

Iulius Aquauiua, Atriæ Ducis filius, à Pio V.ad Regē Cath. miſſus. 115.a.b.poſtea Cardinalis ab eodem creatus. ibid

Iulius Antonius Sanctorius Archiepiſcopus S.Seuerinæ, & Card. creatus. 213.a

Iulius Paueſius Surrenti Archiep. Internuncius Apoſt. ad Belgas. 79.c

Iulius Rogerius Internuncius Apoſtolicus ad Sigiſmundum Poloniæ Regem. 106.107

Iurans tria cauere debet, ne quid falſum, vel noxium,vel futile proferat. 2. 3.9

de Iure ſuo aliquando non nihil decedere, magnum eſt compendium. 109.b

Iuſtiniana familia Chio inſula ſpoliatur à Turcis. 51.c.d

Iuſtitiam ſeruat ipſe,& ab alijs ſeruari curat Pius. 32.b.33.a.b.35.a.b.43.d.44. a. 59.a.b.90.& ſeq.110.112.116.118. & ſeq.143.217.& ſeqq.

Iuſtitiæ miniſterium qui emit, neceſſe eſt, vt vendat. 33.b

Iuſtitia ſcelerum medicina,veræq. religionis ſocia. 59.a.b

L.

LAicis nō licere miſcere ſe in cauſis Eccleſiaſticis. Vide Principes. 47.88.b

Laicorum habitum à clericis diſtinctum eſſe iuſſit Pius V. 43. b

Lanificium in Vrbem induci curatur. 43. c

Laquearia Lateranenſis Eccleſiæ inchoata perfecit Pius V. 208.d

Latinis ne Græco, Græcis ne Latino ritu ſacra conficiant, interdicit. Pius V. 36.d

Laurentius Strotius Cardinalis. 60.d

Laurentius Teupolus à Muſtafa Salaminæ interemptus. 159. d

Lectio ſacra ter in hebdomada in Apoſt. Palatio iuſſu Pij habebatur. 235. c. ei lectioni omnes Pontif.familiares intereſſe iuſſit. ibid. c

Liberalitas Pij V. 204.c.d.& ſeqq. 14.a.b. 29.30.50.51.52.64.68.70.71.81.a.91 b.100.105.109.b.139.184.d.185.a

Liberalitas Pij V.in referenda gratia. 210. d. & ſeqq. 83.a.118.c.d. & ſeqq. 184.d

Liberalitas Pij V.erga miniſtros ſuos. 21.d 213.d.214.

Libri hæreticorum maxime nocent Eccleſiæ. 9. c.d. 12.c.48.d. Eos Pius exterminandos.curat. 9.d.10.a.48.d.60.a.91.b

Lituania,& Polonia per Pium V. ad concordiam optatam reſtitutæ. 108. d

Lublinenſia comitia. 109. c.in illis publice denunciari Pius V. iubet, quicquid Apoſtolica ſedes in Pruſſiam iuris haberet. 109. c

Lucenſes Cæſari ſubſidia tribuunt contra Turcas in Pannonia. 53.c

Lucialius archipirata, Algerij Præſes, Chriſtianæ religionis deſertor. 144.c. d. eum Pius ad ſanitatē reuocare,& Turcis eripere conatur. d. id conſilij deſperatur. 145. c. pugnam naualem cum Chriſtianis ſuadet. 169. ſiniſtro cornu præficitur. 171. Io. Andream Auriam, & dextrum Chriſtianorum cornu cingere ſtudet. 175.a. cum prætoria Melitenſi congreditur. b.in fugam conijcitur c. ſignū Melitenſibus ereptum Cōſtantinopolim defert ad Selymum. 175.d

Ludouicus Cardinal. Madrutius, Tridenti Epiſcopus, Eccleſiam ſuam Pij ope,& auctoritate defendit. 98.c

Ludouicus Requeſenſius in aula Pontificia Catholici Regis Orator 30. Pium rogat, vt Michaelem Bonellum Cardinalē eligat. 30.c.231.a. cū Pontifice de Conſtitutione in Cęna Domini expoſtulat. 86 c.d.87. a. eius querelis Pius reſpondet. 87.b.88.89.10 Auſtriaci Legatus,& conſiliorum moderator, naualem pugnam diſſuadet. 164. b. c. in ea pugna ſtrenue

Y 3 ſe-

ſe gerit. 174. c. d. 176. b
Ludouicus de Torres Apoſt.Cameræ Clericus ad Philippum Regem Catholicum de ſociali in Turcas fœdere legatur. 125 a. varijs rationibus ad id Regem inducit 125.b.c.d.126. ab Rege benigne excipitur,& exauditur. 126. c. cum Didaco Card.Spinoſa,&cum alijs Regijs eodem de negotio diligenter agit. d. re bene geſta,magnam laudẽ conſequitur.d.Ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem Internũcius Pontificius proficiſcitur.128.a.cum Pij verbis, vt Venetæ, Chriſtianæq. reipub.contra Turcas opem ferat, Margaritamq. Caroli IX. Galliæ Regis ſororem vxorem ducat, hortatur. 128. b. ijs de rebus etiam agit cum Henrico Cardinali Sebaſtiani magno patruo, & cum Regina Catharina eius auia. 129.a
Ludouicus Gonzaga Niuerni Dux. 64.a
Ludouicus Borbonius Princeps Condenſis. 63.b.Hugonotorum princeps.64.d. occiditur. 68.b
Ludi,& ſpectacula repreſſa à Pio V.39.b.c. 43.c.90.c.200. a.b
Ludi Clericis qui prohibiti. 39.b.c

M

MAgiſtratus, ac præfectos ciuitatũ,& locorum iubet Pius V.integre ius dicere,& officio functos fiſco adminiſtrationis ſuæ rationem reddere. 218. d
Mahemetes Syrochus,Alexandriæ Præſes. 168.c
Mahemetes primarius Baſſa Solimani. 54.c.d
Marcellus Ceruinus,poſtea Marcellus Pap. II. 10. b.14.c
Marcus Sitticus Altaempſius Pij IV.ſororis filius,Cardinalis.23.c.Pij V.electionem procurat. 24.d
M. Antonius Columna Pontificiæ claſſi præficitur. 127.b. præfecturæ vexillum de Pij manibus accipit.c.Venetias ad inſtruendam claſſem mittitur.d. ab Rege Catholico monetur, ne Auriæ conſilia paruifaciat.ibid.inter eos orta contentio 129.c.d poſt primam belli Cyprij expeditionem, anno 1570. in hiberna Romam redit.135.b. Ioan. Auſtriaci in ſociali bello Vicarius conſtituitur. 135. b. 137.d.ad tollendas varias de fœdere difficultates à Pont. Venetias legatur.c. re bene geſta, prudentis legati laudem conſequitur. c. Apud Regem Catholicum defenditur à Pio,& commendatur. 144. b. c. eidem Regi carus oſtenditur. 145. c. claſſe inſtructus iterum contra Turcas à Pont.Meſſanam mittitur. 160. c.vbi cũ alijs belli ducibus ſociatur 161. d. pugnam cum Turcis committendam ſuadet. 164. c.ſub pugnæ tempus claſſiarios ad bene dimicandum hortatur.170 b.c.ſtrenue ſe gerit in prælio.173.b.174 a. 175.c.florentem Romanorum procerum globum in prælio ſecum habet.176 b.deuicta Turcarum claſſe,Romam redeunti magni honores habentur. 183. 184.Pio captiuos Turcas in poteſtatem tradit.184.c.copioſa pecunia donatur a Pont. d. eam ipſe in pauperes puellas erogat 185.a.argenteam columellam in Capitolino templo B.Virgini dedicat.b. Pio moribundo ſeptem Vrbis Eccleſias pedibus obeunti ſuadet,vt ſibi parcẽs lectica deuehatur. 188. d. ei Pius reſpondet,vt Neapolim properet, in oriente contra Turcas bellũ proſecuturus.189.a
M. Antonius Columna Cardinalis. 127.c
Marcus Antonius Bragadenus vrbis Salaminæ præfectus à Muſtafa interfectus. 159. d
Marchiones ſeptem in Italia Otto II.Aug. inſtituit. 4. b
Margarita Auſtriaca Belgium gubernat. 76. c. 202. a
Margaritam Valeſiam Sebaſtiano Luſitaniæ Regi in matrimoniũ dari, Pius procurat.128.147.149.a. ne Hẽrico Borbonio Nauarræ Principi detur,Pius vrget. 147.c.Id Pio mortuo tandem efficitur. 150. c. Clemens VIII. id coniugium irritum eſſe declarat. d
Maria Scotiæ Regina Henrico Stuardo nubit.99.c. varijs calamitatibus affligitur. d.Pij Põt.litteris,& alijs opibus ſubleuatur. a.b.c. ad eam Vincentius Laureus Internuncius Apoſt.legatur 100.b. Edemburgi Regni conuentum habet. 101. b.Iacobum filium ritu catholico baptizari curat. b. In Angliam recepta

& in

& in cuſtodiam tradita impiæ Eliſabethæ decreto capitis damnatur. 101
Marianus Aſculanus exulum, latronũq. ductor inſignis, Pij V. clementiam admiratur. 221.b
Marius Sfortia auxiliarijs copijs præfectus in Gallia contra hæreticos. 72.a
Martianus Cæſar teſtatur ſe ad protegendã fidem, non ad potentiã aliquam exercendam ſynodo intereſſe voluiſſe. 47.b
Matthæus Contarellus legationis Hiſpanienſis, deinde Greg. XIII. Datarius. 140.d. poſtea Cardinalis. d
Maturinus Romagaſſius Ieroſolymitani ordinis miles, nuncius ad Pium de victoria nauali. 177
Maximilianus II. Cæſar cum Pio IV. agit de ſoluendo Germanorum ſacerdotum cælibatu. 21. b. reijcitur poſtulatio. c. conuentum habet de Turcarum exercitu in Pannonia profligando. 45. d. ei Pius minatur ſi quid in Comitijs contra religionem, aut Eccleſiæ dignitatem actum fuerit. 46. 47. bellum cum Solimano gerit in Pannonia. 53. eum Pius & diuinis & humanis opibus iuuat. 53. 54. Ei Pius minitatur, ſi Auguſtanam Confeſſionem populis concedat. 97. Pium flagello armatum contra ſe videre videtur. 98. a. de titulo Magni Etruriæ Ducis cum Pont. contendit. 121. ad Sociale fœdus contra Turcas ineundum incitatur. 52. c. 151. & ſeq. interdictum de communione ſub vtraque ſpecie Bohemis relaxari poſtulat. 220. b. nihil obtinet. c
Medicis ægros lapſo triduo peccata rite non confeſſos curantibus pœnæ propoſitæ. 43.a
Melchior Carnerius e Societ. Ieſu lectus Nicęnus Epiſcopus. 96. b. in Ecthiopia & in Amacano de re Chriſtiana optime meritus. c. pie moritur. ibid.
Melita Lybici maris inſula. 49. d. totius Italiæ contra barbarorum impetum tutum propugnaculum. 50. Sacræ militiæ S. Ioãnis Ieroſolymitani hoſpitio clara. 50. Pius V. eam defendit. 50. 51
Mendicantium Ordines amplis decretis ornantur. 40.a
Menna Aethiopum Rex, vulgo Preteiannes appellatus. 186. a. ad eum ſcribit Pius Quintus de Turcico bello ſuſcipiendo. 186. b
Meretrices publice excedunt Roma ex Pij V. edicto. 34. a. reliquæ in vnum Vrbis angulum reiectæ. b
Michael Bonellus ſororis Pij V. nepos, Dominicanus, Cardinalis creatur, Alexandrinus appellatus. 31. a. 231. a. paucos & probatos viros in eius familiam Pius admitti voluit. 231. b. Camerarij Apoſtolici munus poſtulanti Pio renunciat, vt pretium 70. millium aureorum in bellum Turcicum cõferatur. 139 b. 231. b. Prioris in Vrbe titulum ordinis militum S. Ioannis Ieroſolymitani obtinet. 231. c. eiuſdem ordinis Protector eligitur. c. Sacro fœderi tractando cum alijs præponitur. 132. d. de eodem fœdere, alijſq. de rebus legatus Apoſtolicus mittitur in Hiſpaniam ad Regem Cath. 140. inde in Luſitaniam ad Sebaſtianũ Regem. 146. inde in Galliam ad Regẽ Carolum Nonũ. 148. eas legationes obeunti lectiſſimus ſacrorum procerum numerus adiungitur, & qui. 140. c. d. Madriti ab Rege Catholico magnis honoribus excipitur. 141. c. varijs, grauiſſimiſq. de rebus cum illo agit 141. 142. 143. 144. 145. In Luſitania Regem hortatur ad opem ferendam Chriſtianæ reip. contra Turcas, & ad Margaritam Valeſiam ſibi vxorẽ adſciſcendam. 146. 147. De ijſdem, alijſq. de rebus cum Rege Carolo agit in Gallia. 148. 149. 150 Legationibus perfunctus ſacratiſſimum viaticum præbet Pio moribundo. 187. d. morienti Pio adeſt. 190. c. Succeſſoris eius electionem Pij monitu, mature fieri procurat. 189. c. ab Rege Catholico Philippo, varijs, & amplis muneribus exornatur. 231.c
Michael Bonellus alius, eiuſdẽ Card. Alexandrini frater. 119. d. ad Coſmum Medicem Magnum Etruriæ Ducem deſignatum cum ipſius collati tituli diplomate à Pio mittitur. 119. d. in nauali prælio contra Turcas dimicat. 176. d. In ſacram Annunciatæ Virg. militiam adſcri-

adſcribitur,Subalpinæq.prouinciæ Præceptor eligitur. 233.c.nihil a Pio auunculo magno præter annuam quadringẽtorum aureorum penſionem accipit. 233.c
Michael Turrianus,EpiſcopusCenetenſis, Internuncius Apoſt. apud Galliæ Regẽ 56.b.poſtea Cardinalis. b
Michael Surianus, Venetorũ apud Sedem Apoſtolicam Orator. 124.c.fœderis negotium agit. 133
Milites Chriſtiani cum S. Eccleſiæ hoſtibus pugnaturi pie inſtruuntur. 72.73.b. c.d.74.a.b.75.b.163.d.164.165
Militia ſancti Stephani inſtituta à Coſmo Medice ad rectæ fidei exaltationem. 120.b
Militias religioſas emendat Pius V. 40.c
Mimi, adulatores, ſanniones Pio V. Pontifice declarato,ab Vrbe propere diſcedunt. 219.b
Miſſam horis veſpertinis, vel noctu facere Pius V. prohibet. 36.d
Miſſalem librum,Breuiarium, & alias ſtatas preces ordinat Pius V. ac reſtituit. ibid. d
Modeſtia Pij V. 6.a. 7.8. 11.a. 15.a. b. 16. 17. 25.b.c. 26. 29.a.b. 46. d. 139.a. 190.c. 216.b.c. 217. 225. & ſeq. 229.& ſeqq.
Monaſterium Vogeriæ ingreſſus Pius,dum puer eſſet, Dominicanorum habitum induit 5.a. Viglebanenſi adſcribitur. b. deinde Bononienſi ſtudiorum cauſſa. ibid.Pręfuit bis Viglebanẽſi,Soncinenſi vero & Albenſi ſemel. 6. B. Albenſe ab hoſtium incurſu defendit oratione. c. pariter& Bergomenſe. 13.a
Monaſteria omnia militum hoſpitio,atque alijs oneribus immunia Pius declarat. 40.a. d. Ea ingredi mulieribus interdictum. 41.a
Alia in Belgio viſitari, & regularem diſciplinam in ijs lapſam reſtitui curat. 82. d
Alia Dantiſci in Pruſſia Dominicani Ordinis inſtaurari, & reſtitui iubet. 110.
Deleto Humiliatorum Ordine, alia alijs religioſis congregationibus,vel ſacris locis attribuit. 118.a
Alia ſacrarum Virginum ædificat. 29.d 205.b
Alia inſtaurat ſeptaque bene claudi, & cuſtodiri curat. 205.b.c.41.a. Aliud Dominicanis ædificat ad Boſchum patriam ſuam, illudq.magnis ornat beneficijs. 209. d
Morbinium, oppidum Volturenæ vallis. 111.d
Moſchorum Dux. 155.c.d. Eius imperium late patet. 156.a.vt in Turcas conſpiret, à Pio prouocatur. 155.156
Moſchorum magnus Dux Polonicum Regnum inuadere tentat. 107.c
Muſtafa primarius Turcæ Dynaſta Nicoſiam capit. 159.c.inde Famaguſtam, & Cyprum occupat. 159.160

N

Nauale prælium,quo maxime memorabilis victoria de Turcis reportatur. à pag. 169. ad 176
Nautæ,& naufragi amplis decretis fouentur. 42. d
Nemauſienſis arx ab Hugonotis obſeſſa. 61. b
Neophytis Pius ſuccurrit. 94.95. 203.d. 205. c
Neſtor Baleonius Cyprij belli dux à Muſtafa contra pacta Salaminæ occiditur. 159.d
Nicolaus Ormanettus, Viſitator ſacrarum ædium Vrbis 33.c. Pontificiæ familiæ præpoſitus 235.d.Epiſcopus Patauinus. 232.c 232.c
Nicolaus Torlaus. 155. c
Nicoſia regni Cyprij caput à Turcis occupatur. 129.c.159.c
Nominis Dei ſanctiſſimi, ſeu Iuramentorũ ſodalitatem ſtatuit Pius V.erigi tantum in locis Dominicani Ordinis, vel alibi conceſſu eiuſdem Ordinis ſuperiorum. 37. d
Notarios, & cauſſarum Procuratores per idoneos viros diligenter examinari curat Pius V. 218.d
Nummiſmatum ſacrorum vſum Pius V.vel primus induxit, vel excitauit plurimum 201.d. 202.a

Nup-

Nuptias rite celebrandi leges præſcribit Pius V. 43.a

O

OBſeruantium Franciſcani ordinis fa-miliam ordinat Pius, & reſtituit. 40. b
Octauius Farneſius Dux Placentiæ,& Parmę.112.a. bellica ſubſidia Pio contra Turcas pollicetur. 154.b
Odettus Caſtilionæus à Pio IV.Cardinalatus dignitate ſpoliatus.57.a. Regis Gallorum in conſilium adhibendum non eſſe Pius V.iubet. 57.b
Bellouacenſi Epiſcopatu ſe ſe abdicare cogitur,& omnibus,quorum potiebatur beneficijs. 58.a
Officium B.Mariæ Virg.& alias preces Pius ordinat. 36.d
Olicæ Princeps hæreſes, quibus imbutus erat,Pij V.ſanctitatem admiratus execratur. 104.a
Opes regum ſępius adulatione, quam hoſtibus euertuntur. 216.c
Oratores Pius curat ad ſe mitti qui religionis ſtudio, & ingenui animi laude præſtarent. 220.a
Otto II.Aug.in Italiam ſeptem Marchiones inſtituit. 4.b
Otto Cardinalis, idemque Epiſcopus Auguſtanus. 47.d
Otium ſine litteris,viui hominis ſepultura. 5. d
Ottomanicum imperiũ euertere, ſi poſſet, Pius V.terra mariq.molitur.131.c.151 c.156.b.161.183.a

P

PArochiarum eccleſias ſuis quamque miniſtris Pius attribuit. 38.c
Patriarchales Vrbis Eccleſias viſitat Pius. & ordinat. 33. c
Patientia Pij V.10.d.11.a.112.d.12.d.135. d.187.c.190.c.216.218.b.224.a.b.229 d.231.d
Paulus II 1.Pont.Cardinales ſacræ Inquiſitioni præfecit. 16.a
Paulus IV.Hyberniam inſulam in regnitulum,ac dignitatem erexit. 121.a
Pauli IV.oſſa e Baſilica.B.Petri in ædem S. Mariæ ſuper Mineruam transferri curat Pius V.21 1.c.d Eidem annua iuſta perſolui ſtatuit. 212. a
Paulus Aretius Placentiæ Epiſcopus Cardinalis à Pio V. creatus. 190. c
Paulus Iordanus Vrſinus Braciani Dux. 52.b.Pontificiarum triremium à Pio V. ductor declaratus. b
In nauali prælio ſtrenue ſe gerit. 174.a
Paulus Sfortia peditum copijs in Gallia præfectus contra hæreticos. 72. b.c
Paulus Giſlerius ex fratre pronepos Pij.V. 230.in nauali prælio ſtrenue dimicat. 176.c.à Philippo Rege penſione donatur. 233.c
Paulus Maria Caſtellanus Pontificiæ cuſtodiæ militum præfecti Vicarius. 224. c.d
Paulina filia ſororis Pij 16. c. Pij ad eandẽ epiſtola. c.d. 17.a
Paupertatis Chriſtianę Pius fuit cultor egregius. 7. c.d. 8. a.16.b.17.d.2 28.d. 229.231.a.b.233
Pauperes & ęgrotos Pius V. ſubleuat 205. vide Charitas.
Pauperum patronus Pius V.fuit,præſertim in iudicijs. 218.a.b
Pax in Gallia Regem inter, & rebelles hæreticos 61.d.64.b.c.Religioni, Regi, & Regno fuit pernicioſa. c.d
Pecuniæ permutandæ leges datæ. 43.c
S. Petri Baſilicæ ſtructuram augendam, & perficiendam Pius V. curat. 208.d
Petrus Donatus Cæſius Narnienſium Epiſcopus,Cardinalis à Pio V.creatus.69.b. per Italiam legatur ad colligenda pecuniæ ſubſidia contra hæreticos in Gallia. 69. b
Petrus Angelus Caſanoua Dominicanus à Pio V.miſſus contra hæreticos. 111.d
Petrus Camaianus Aſculanorum Epiſcopus Internuncius Apoſtolicus ad Regem Hiſpaniæ. 78.c.d
Petrus Mõtius Ieroſolymitanæ militiæ Magiſter. 227.b
Petrus Iuſtinianus Prætoriæ Meliteñſis dux a Lucialio male multatur in nauali prælio. 175.b
Petrus Carneſicca,protonotarius,ciuis Florenti-

rentinus, relapſus in hæreſim, à Coſmo Medice Pio V. traditur. 112.c
Petricouiæ in Polonia aduerſos libertatem Eccleſiaſticam decreta edita. 106.d. ea Pius irrita eſſe procurat. 107
Petalam ad portum recepit ſe claſſis Chriſtiana. 168.b.177.c
Philippus II. Hiſpaniarum Rex de Pij V. ad ſummnm Pont. aſſumptione gratulatur 28. b. vt Melitenſibus contra Turcas opem ferat, à Pio commonetur. 51. a. item, vt ad ſedandos motus in Belgium proficiſcatur. 77. 78. & 79. Catholicæ religionis cultor, & patronus egregius. 79.c. paterna Pontificis conſilia, monitaque reueretur.c. Albanum Ducem in Belgium Gubernatorem decernit 80. a. intimis ſenſibus cũ Pio V. coniunctus. 84.c.d.non nullæ tamen inter eos de iuriſdictione ortæ controuerſię & quare. 84.d. 85. a. miniſtris ſuis in Italia mandat, ne quid in ſanctas leges committatur, & ſi quid commiſſum eſſet, corrigatur. 90. a. monetur à Pio, ne corrupti dogmatis libros in Hiſpaniam deferri permittat. 91. b. Pij decreto, Archiepiſcopum Toleti, & eius cauſſam ad ſedem Apoſtolicam mitti ſtatim iubet. 92. a. Pij monita exequens Indos Chriſtiana fide imbuendos curat. 93. & ſeq. Pontificis hortatu ad Cæſarem ſcribit, ne permittat Auguſtanam hæreticorum confeſſionem. 97. Vt Mariæ Scotiæ Reginæ, regnoq. varijs hæreticorum ſeditionibus oppreſſo ſuccurrat, Apoſtolicis litteris incitatur. 100. a. Ad Eliſabetham bello comprimendam, Angloſq. Catholicos omni ope iuuandos Pij ſtudijs, & officijs prouocatur. 103. 105. in eam rem aureorum ducenta millia Pio cohortante, in Belgio curat. 105.d. Eccleſiæ Mediolanenſis de iuriſdictione controuerſiam illi Pius commendat. 115. a. Caroli Card. Borrom. Archiepiſcopi Mediolani ad necem percuſſi vicem dolet. 187. in ſacrilegos percuſſores inquiri, & animaduerti iubet. a
Ludouico de Torres ad ſe de ſociali in Turcas fœdere legato, ex ſententia Pontifici reſpondet. 126. c. d. Neapolis, Siciliæq. Proregibus mandat, vt in vſum belli Cyprij Venetis frumenti copiam faciant, 127.a. 10. Andreæ Auriæ præcipit, vt regiam quinquaginta triremium claſſem in Siciliam deducat. ibid. pergratum illi accidit, M. Antonium Columnam pontificiæ claſſi præfectum eſſe 127.c. Mandat Granuellano, & Pacecco Cardinalibus, & Ioanni Stunicæ Oratori ſuo in vrbe, vt ſociale fœdus, cum ſummo Pont. & cũ Veneta Rep. ineundũ curent. 129.d. 130. 135.d. In eius ſubſidia belli à Pio multiplicem cogendæ pecuniæ obtinet facultatem. 138.d. Cardinalem Alexandrinũ ad ſe Legatum honorificentiſſime accipit. 141.b.d. Pij verbis per Legatum habitis magnifice reſpondet. 142.c.d. 145.b.c. Ioannem Auſtriacum fratrem ſuum ſupremum ſocialis belli ducem claſſe inſtructum in Siciliam ad ſociorum claſſes mittit. 161. Pij V. propinquos poſt eius obitum magnis ornat beneficijs 233. b. c. Anglorum perfidæ reginæ oratorem apud ſe in Pium obloquentem ablegat. 237.d
Philippus Giſlerius, Pij cõſanguineus, Romæ cum fratribus bonis artibus inſtruitur. 232.c annua penſione donatus, Patauij iuri ciuili operam nauat. d
Philippus Strotius & Comes Briſacius cum alijs militibus à Pio benigne accipiuntur. 52.a
Pialis Turcicæ claſſis dux, quod Chriſtianã claſſem non profligaſſet, Selimi gratiam ac dignitatem amittit. 169.b
Pietas & eruditio velut vbera ſunt lactis ſpiritualis. 7.a
Pileum, enſemque gemmis ornatos, ac pontificijs de more precibus conſecratos ad Albanum Ducem Pius mittit. 83
Piratæ coercentur. 42.c

PIVS QVINTVS

Ex gẽte Giſleria, in oppido Boſcho naſcitur. 4.d. Ex Patre Paulo Giſlerio, matre Dominina Augeria. 5.a. In baptiſmo Michael appellatur. XIV. ætatis anno Dominicani ordinis habitum ſumit, retento nomine. b. Viglebanẽſi Cænobio adſcribitur. 5.b. Bononiã ſtudiorum cauſa mittitur. b. Doctoris munere ſexdecim annos fun-

Digitized by Google

fungitur. 5.c
Sacerdos initiatur Genuæ. c. poſitiones publice defendit Parmæ. c.d
Ticini docet fratres ſui Ordinis. c.otium ſemper abhorruit. 5.d
In ſtudijs litterarum cum pietate verſatur 6.a.Frequenter orabat. a
Sanctorũ,in primis B. Dominici,& aliorum ſui inſtituti uitas lectitabat. a
Monaſtica miniſteria prompte,& officia diuina obibat cæteris frequentius. a
Cænobijs ſui Ordinis præeſt,& quibus. 6.a. Sacrarum virginum curam geſſit.c
Milites diripere Monaſterium conantes fugat oratione. c.d
Diuinum cultum diu,noctuque excoluit. d
S. Bernardini, non Michaelis nomine paſſim vocabatur. 7.b
Quadrageſimæ tempore per multos annos conciones habet. 7.c
Confeſſiones audit etiam principum virorum. c
In vſus ſuos tributa omnia in commune cõferebat.d. ad Ordinis comitia & ad ſibi data domicilia pedes proficiſcitur.8 a
Ambitionis vanitatem, honores, ac dignitates fugit. a b
Præfecturas monaſticas, & curam animarum ægre ſuſcipiebat. b
Quæſitoris ſacri, & violatæ religionis Iudicis officium non abnuit. 8. c
Comi ſacri Quæſitoris munere fungitur.9. b. libros hæreticorum intercipit. 10.c
Ob id lapidibus appetitur à populo.10.b
Mediolanum à Gonzaga Præfecto citatur.d.Romã contendit. 10.d. religionis cauſſam agit.11.b. Curiam in Rhætiam religionis tuendæ cauſſa legatur.11.c.
Bergomum bis Inquiſitor deſtinatur. 11.12.
Euadit inſidias. 12. 13. Commiſſarius Generalis Romæ conſtituitur.13.c laudatur à Cardinali Carafa. 14. a
Eleemoſynis ſuſtentat egenos, viduas, & pupillos. b
Nepeſinus,ac Sutrinus Epiſcopus legitur à Paulo IV. 15. a
Cardinalis creatur 15.ſummus Inquiſitor in vniuerſa Chriſtiana republica declaratur. 15
Familiã ſuã in Cardinalatu optime conſtituit. 17.d.Montis regalis in Subalpinis Epiſcopus legitur,eamq. Eccleſiam viſitat,& ordinat. 18.
Stranguriæ morbo ſæpe tentatur. 18.
Cõcilij Tridentini rebus grauibus in Vrbe conſultandis operam nauat. 16.c. d
Cardinalis talem ſe gerit,qualem S.Bernardus requirit. 20.a
Libere loquitur in Senatu. 19.20.21
Dei honorem omnium Principum gratiæ, cunctisq. rebus humanis præferebat. 21.c.213.d Eligit ſibi ſepulturæ locum,22.b.c.197.b.210.a
Creatur ſummus Pontifex. 27. b
Electio præuiſa à multis. 27.b.c.d
Erogat pecunias egenis,inopibusq.Cœnobijs. 29. b
Familiaribus Cardinalium immunitates confirmat.29.d. In Comitem Annibalẽ Altaempſium liberalem ſe præbet. 30.c.
Michaelem Bonellum ſororis ſuæ nepotem Dominicani ordinis ſacerdotem legit Cardinalem, ſummis uiris efflagitantibus. 31.a
Eccleſiaſticam diſciplinam, ac mores in Vrbe reſtituit. 31.32
Familiares,ac domeſticos ſuos ad pietatem, & ceteras virtutes impellit. 32. a. 234.235
Magiſtratus omnes, & Iudices Vrbanos vt integre ius dicant, & Cardinales in primis ad vitã optime inſtituendã hortatur. 32.c.d
Integros Iuris adminiſtros legit, 33.b
Patriarchales quinque eccleſias Vrbis inuiſit,& ordinat. c. Viſitatores deligit ad ſacras Vrbis ædes omnes ordinãdas.33.
inaniũ deorum ſimulacra aſportari iubet à Vaticano ad Capitolium.d. Meretrices ex Vrbe pellit. 34.a.b
Veſtium, & conuiuiorum luxum reprimit. d
Cõcilij Tridentini decreta in mores induci curat. 35.36. a.vbique gentium, euulgat. b.Vide Concilium.
Epiſcopis, & curã animarum gerentibus

ad ſuam diſcedendi breue tempus præſcribit. 36
Decreta edit de cultu diuino, & eccleſiaſtica diſciplina reſtituenda, & quæ. 36.c.d. 37
De Regularibus multa conſtituit. 40. 41
de iure Eccleſiæ retinendo, alijſq. de rebus multa edicit. 41. b. c
Prædones, exules, & homicidas ab Vrbe, & ditióne Eccleſiaſtica fugat. 42.a. 220.d
Maximiliano Cæſari, ac ceteris Germaniæ Principibus minatur. 46
Eccleſiaſticam diſciplinam in Germania reſtituit. 48. 49
Melitę ſuccurrit. 50. pecuniam Ieroſolymitani Ord. Magiſtro Io. Valetę largitur 51.
Equitibus Gallis decem aureorum millia diſtribui iubet. 51.d
Magnam pecuniæ vim Cæſari ad Caniſiam, & alia oppida in Pannonia communienda largitur. 53.a
Iubileum indicit ad auxilium diuinum contra Turcas implorandum. 53. 138.c
Cæſarem in Pannonia contra Turcas diuinis, humanisq. opibus iuuat. 53
In Gallia religionem, & Eccleſiaſticam diſciplinā teſtituit. 58. hortatur reginam Catharinam ad Catho. fidei cultum reſtituendum, & ſeruandum. 57. 58. 59. 60
Ad Epiſcopos Gallos litteras dat, mandans ſeruari Concilium Tridentinum. 57.a. 59.
Geneuenſem expeditionem aggredi cogitat. 59. d. 60.a
Perduelles hæreticos, nec Auenionem redire in priſtinum ſtatum, nec bonis frui ſuis voluit. 61. c
Multa caſtella illius ditionis ab Hugonotis occupata recuperat. 60. 61
Hæreticorum, ac perduellium bona fiſco addicta, religioſis locis attribuit. 62. d
Subſidia multa ad expugnandos Hùgonotos Gallorum Regi mittit. 67. 69. 70. 71. 72. Vide Auxilia.
Principes hortatur, caueant, ne Caluiniana hæreſis in eorum ditiones irrepat. 70
Victorias multas de hæreticis reportat. 61. 62. 68. 74. Vide Victoria.
Stipendio militibus dando, maxime liberalis oſtenditur. 72. c
In Belgio hæreſes, & motus tollere conatur. 96. 77. 78. Lapſam religionem ibidem reſtituit. 82. 83
Manu ſua multas ad Principes litteras conſcribit. 59. c. 79. b
In Regno Neapolitano rem Eccleſiaſticam reſtituit. 84. 85. 86
Ius Pontificię conſtitutionis in Cæna Domini vbique ptomulgatæ tuetur. 86. 87. 88. 89.
In Hiſpania res multas pie conſtituit. 90. 91.
Toletanum Archiepiſcopum, & eius cauſam Romam deferri, & coram ſe agi curat. 92.
Rem Chriſtianam in India procurat. 93. 94. 95
Cardinalem Commendonum iterum legat àd Cæſarem contra Auguſtanam hæreticorum confeſſionem. 97. 98
Tridentinam Eccleſiam defendit. 98
Catholicam religionem in Scotia lapsā reſtituere contendit. 99. b. Mariā Scotiæ Reginam, & Regnum varijs hæreticorū ſeditionibus oppreſſum liberare conatur. 100. 101
Catholicis Anglicana perſecutione vexatis auxiliatur, & Eliſabetham inique regnantem execratur. 102.a. 103. 104 105. Rem Eccleſiaſticam, & religionem in Polonia reſtituit. 106. 107. 108. 109.
Catholicæ religionis cultum in Pruſſia reſtituit. 110. b. c
Hæreſes euellendas curat. 111. a. b. c. & à Principibus hæreticos vinctos ad ſe mitti iubet. 112. b. c
Hæreticos reſipiſcentes, & ad Eccleſiæ Cath. vnitatem, & obedientiam redeuntes benigne recipit. 14. a. 113
Eccleſiaſticam diſciplinam Venetijs ordinat, ac tuetur. 113. c. d
Mediolanenſis Eccleſiæ iura protegit. 114. 115. 143 c
Humiliatorum Ordinem delet. 116. 117
Magni Etruriæ Ducis titulo Coſmum Medicem Florentiæ principem exornat. 118. 119
Sacro in Turcas fœdere Chriſtianos Principes iungi procurat. 123. 124. & ſeqq.

Virtu-

Pius Ludouicum de Torres varijs inſtructũ conſilijs de fœdere ad Philippum Regẽ Cath. legat. 125. & ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem. 128
M. Antoniũ Columnam Pontificiæ claſſi ſuæ præficit. 127.
Ad viros fœderis arbitros grauem concionem habet. 130. 131. 132
Io. Auſtriacum ſocialis belli ducem legit. 135. a
Sociale fœdus ſancit. d. eius in ea re acre ſtudiũ, ſingularis prudentia, patientia. d
Bellicæ pecuniæ ſubſidia concedit, & cõparat. 138. 139. Suggerenti vt per occaſionem propinquis ſuis opimos prouentus procuret, reſpondet. 139. 1
Cardinali Alexandrino, ſororis ſuæ nepoti, Camerarij munus abrogat, & vendit, pretiumq. in ſociale bellum confert. 139. b
Ob id etiam Clericorum Cameræ ſuæ numerum auget. ibid. c
Cœnobitarum Ordinibus tributum, & decimas imponit. 139. c
Regreſſus ad ſacra beneficia concedere ſe velle præciſe negat, & quare. d
Card. Alexandrinum ad tres Reges in Hiſpaniam, in Luſitaniam, & Galliam Legatum decernit. 140. 146. 148
Sacros aulæ Romanæ proceres lectiſſimos ei comites adiungit, & quos. 140. c. d
Coſmum Magnum Etruriæ Ducem in eius cauſſa coronationis apud Regem Cathol. defendit. 144. a
Et apud Cæſarem. 121. 122
M. Antonium Columnam commendat, ac tuetur. 144. b. c
Lucialium archipiratam ad Chriſtianam fidem reuocare conatur. ibid. d
Margaritam Valeſiam Galliæ Regis ſororem Sebaſtiano Luſitaniæ Regi in matrimonium tradi curat. 128. b. 146. 147. 148. eamdem Margaritam Henrico Borbonio Nauarræ Principi ſponſam legibus ſoluere prorſus recuſat, & quare. 148. a. 150. c
Cardinalem Commendonum legat ad Cæſarem de ineundo foedere contra Turcas. 51. 152. &c.
Italicos Principes, vt fœderatis contra Turcas opem ferant, hortatur. 154
Pius Sigiſmundũ Poloniæ Regem, Siradiæq Palatinos, & Magnum Moſchorum Ducem in Turcas prouocat. 155. 156. 157
M. Antonium Columnam pontificiæ claſſis præfectum cum alijs ſocialis belli ducibus Meſſanam conuenire iubet. 160.
Eoq. Io. Auſtriacum ſummum Chriſtianæ claſſis ducem properare ſollicitat. 161
Ad eum Io. Paulum Odeſcalcum legat, duces hortando, vt inſtructa claſſe nauale prælium cum Turcis committant, haud dubiam victoriam relaturi. 163
Claſſiarios non humanis modo, ſed diuinis maximè auxilijs communiri procurat. 165. 166
Pius naualem victoriam prædicit, omneſq. duces, ac milites ad eam conſequendam impellit. 161. a. 163. b. c
Victoria, dum pugnatur, ei mirabiliter enunciatur. 179
De illa per nuncios certior factus, Deo publice gratias agit. 180. a
In eo prælio cęſis ſuſta perſolui, honoreſq haberi curat. ibid. b
Ad tanti beneficij memoriam pie retinẽdam commemorationem S. Mariæ de Victoria annuo ritu eo die perpetuo celebrandam inſtituit. 180. c
Chriſtiani Principes gratulantes, eam victoriam illi ſecundum Deum acceptam referunt. 181
Eius metu Turcæ contremiſcunt. d
M. Antonio Columnæ deuicta Turcarum claſſe Romam redeunti magnos honores habet. 183. 184
Principes omnes in Turcam armari curat. 185
Ea de re litteras, & nuncios mittit ad Mennam Aethiopum Regem, Pretioſum Ioannem appellatum, ad Perſarum Regem, & ad alios Orientales Principes. 186. a
In annum inſequentem claſſem inſtruit. c. ægrotat, & mortuus exiſtimatur. 187
Morbo & dolore conflictatus, ſingularem patientiam, ac pietatem oſtendit. 187. c. d. 190. c

Pius cereos Agnos rite conſecrat, ineunte ſeptimo Pontificatus anno. 188.b
Septem Vrbis Eccleſias moribundus inuiſit. ibid.d
Eo itinere multa ſigna pietatis edit. 189.
Pij obitus. 190
Eius obitum varia oſtenta præceſſere. 191.b
Acerba Chriſtianis,iucunda vero Turcis mors eius accidit. 191.c.d
Efficaces eius apud Deum preces Turcæ reformidant. 54.b.181.192.a.196.b.c
Pij forma,& ſtatura corporis. 192.d
Funus eius,& ſepultura. 193
Translatio corporis eius,ſepulchrum,& elogia in baſilica S. Mariæ Maioris. 194 195. 196. 197

PII V. VIRTVTES ALIAE, MOreſq. præcipui.

Pietas eius in Deum, atq. religio. 5.6.a.d. 7.16.c.d. 24.c.33.c.d.35.36.& ſeq.198. & ſeqq.
Deũ pie precandi ratio difficilioribus in rebus à Pio vbiq. ſeruatur. 12.d.13.a. 24.c. d.27. a. 50. c.53.c. d.54. 100.a.b.c.124. d.127.b.c.129.d.138.c.d.163. d.165.c. d. 179.b.187.c.189.d.199.
Pietas eius Deo gratijs agendis in rebus publicis feliciter geſtis. 68.c.d. 74.d. 75.a. 82.a.b. 100. c. 138. c. 179. b.c. 180.
Pij V. magnitudo animi, ac fortitudo in rebus arduis aggrediendis, & conficiendis.6.c. 9.b. c.10.11.12.13.b.20.21.22. 31.33.& ſeq.36.& ſeq.46.b.c & ſeq.52. c.59.c.d.62.a.b.c.67.d.85.a.91.92.a.97 98.102. d.103. 107. 109.& ſeq. 118. 124.& ſeqq.130.132.135.c.d.139.144 c.d.& ſeq.151.c.155.b.c.156.157.163. 185.d.186.189.223.224.225.
Pij magnitudo animi in rebus caducis deſpiciendis 5.a. 8.a. 11.b. 15.a. b. 16.c. d 17. a.b. 20.c. 21. 22.24. d. 25.b.c.30. 207.c.d. 208.a.b.225.c.d. 226. 227
Pius B. Virginis Roſarium ſingulis diebus recitabat. 200.a
Pro mortuis pie riteq. precari quotidie conſueuit. ibid.
PiusQuadrageſimæ tẽpore abſtinebat à cibis interdictis,quotidieq.ieiunabat.200.c
Aduentus Dominici tempore,& alijs ſtatis ieiuniorum diebus idem ſeruat. c
Iudæi, impuri Chriſtiani, & hæretici, Pij religione excitati ad Chriſtum conuertuntur. 203.a.b.c
Sacroſanctum Chriſti corporis ſacramentum nudo capite,pedibus incedens circumfert. 204.b
Hoſpitia pauperum Vrbis inſigniora viſitat, ac donat amplis eleemoſynis. 204.d
Cænobia mulierum pijs auxilijs ſuſtentat. 205.a
Rei frumentariæ conſulit. 206. a
Aegrotos inopes pecunia ſubleuat,& cu rati diligentet, mandat. 205. c.d
Captiuos Chriſtianos e Turcarum manibus ereptos benigne ſuſcipit. 207.a.b 208. a
Exigendæ pecunię modos, & artes multas proponentem Roma iubet abſcedere ibid. B
Vrbem,& extera loca ædificijs reip. com modis exornat.208.209. & quibus s.Tẽplum Dominicanis Coenobiumque ad Boſchum ædificat. 209. c
In referenda gratia liberalis. 210. 211
Socios in officio contra hæreticos, Pontifex creatus aſſumit ad dignitates. 213.b
Mortuos amicos beneficentia proſequitur. ibid.c
Comitas eius, & clementia ſingularis. 215.216
Iuſtitiam maxime colit. 217
In reſtituenda Chriſtiana diſciplina ſeuerus,& conſtans. 218
Pœna ad paucos,metus ad omnes vt perueniret, curabat. 219.a
Audientiam omnibus, ac libellos porrigendi faciebat poteſtatem. 219.b
Mendaciorum inimicus. 219.c. 230.d
Datam fidem præſtitit. 219.d
Eccleſiaſticis ſanctionibus repugnantia minime concedit. 220.b.c
Principum Oratores ad ſe mitti petit, qui ſtudio religionis,& ingenui animi laude pręſtarent. 220.a

Honores,ac dignitates uiris virtutum laude præſtantibus defert. 221.222
Cardinales xxi.creat. 221.d
Pius Epiſcopos CCCXIV. conſtituit per diuerſa loca. ibid.d
Congregationes varias inſtituit. 222.223.vide Congregatio.
Eius animi moderatio. 225
Inanem gloriam, & vanitatem omnem fugit. 8.a. 225.226
Abdicare ſe ſe Pontificatu, aliquando cogitat. 227.b
Statuam ſibi in Capitolio decretam recuſat. b.c
Pij perpetuam virginitatem teſtatur Card. Theanus. 228.a
Frugalitas eius,ac vita quotidiana. 228.229.230.
Accumbenti ſibi S. Bernardi libros de conſideratione prælegi curabat. 229.b
Lanea tunicula, loco lineæ ſubuculæ ſemper eſt vſus. c
Audiebat omnes patienter. 230.a
Ante lucem ſurgebat. 229.d
In propinquos parce ſe gerit. 230.231
Familiam ſuam ad optimam diſciplinæ formam inſtituit. 234.c.d
Innocentiam,& ſanctitatem eius vel hæretici commendant. 237
Obloquentes in eum diuina vltione corripiuntur. c
Nefarios ſpiritus ex humanis corporibus expellit. 238.b.c.239
Palentiæ in Hiſpania Dominicanus Cœnobita ægrotans ſanatur imagine Pij V. 239.c
Alia ſigna ſanctitatis edit, præſertim in Hiſpania. 239.240
Imagines eius ex incendio mirifice ſeruantur illæſæ. 241

PII V. DICTA MEMORABILIA.

Ex pietatis,& eruditionis vberibus lac ſpiritale ſugendum. 7.a
Religioſus homo à ſuo conclaui ſemotus ita ſe habet,ſicut piſcis extra aquam. 7.a
Paupertatis profeſſio illorum inanis eſt,qui more diuitum ſplendide veſtiuntur. 7.d
Mendicantes pauperes vna tunica contentos eſſe decet. 7.d
Qui ad homines violatæ religionis iudicum miniſtris vim inferentes reſpectum habet humanum, is male affectum animum ſe habere oſtendit. 11.c
Magnanimi Principis eſt, potius alijs de ſuo largiri,quam vlli quicquam detrahere. 30.c
Romæ,quæ eſt religionis Chriſtianæ fons, diuinum cultum, & eccleſiaſticam diſciplinam integerrimã conſeruare,ad Rom. Pontificem præcipue pertinet. 31.c
Præſtat Curiam,vel potius hominum corruptelas,quam Religionis, atque adeo Eccleſiæ Catholicæ ſtatum euertere. 39.a
Sicut Hebræis olim cum Ethnicis iuncta ſocietas, ita Galliæ Regibus pernicioſa eſt Turcarum amicitia. 60
In rebellionibus, dum res agitur abſque armis, non dantur leges, ſed accipiuntur,nec dominorum iuſſa fiunt,ſed ſubditorum. 78.c
Ad impoſitum ſibi onus egregie ſuſtinendum,ſanctarum precum opus eſſe ſubſidio. 199.c
In puniendis ſceleribus non diuitias, ſed iura ſpectare oportet. 208.a
Quouis homine obſcuro ac vili, nedum principe viro indignum & indecorum eſt,quicquam ſimulate polliceri, quod præſtare minime cogites. 219.c.d
Apud Chriſtianos hæc viuendi lex perpetua eſſe debet, vt ad ſacroſanctæ religionis regulam cuncta dirigantur, honoriq. diuino nihil anteferatur. 223.d
Ditionis ius,& ſtatus cauſſam,diabolicam cauſsam vocabat. 106.a.224.a
Bonus (de quodam familiari ſuo loquens) ille quidem, ſed mihi numquam contradicit. 226.c
Homo gulæ illecebris addictus,caſtus eſſe non poteſt. 229.a
Se ad Pontificatum à Deo vocatum eſſe dicebat, non vt conſanguineorum commodis inſeruiret, aut cupiditati. 234.a
Quamquam Princeps ſum, inquit, antiquius tamen Paſtoris, & dignius, quam Principis officium agnoſco. 236.b
In ſummis doloribus fortiter ſuſtinens,

Deum ſic orabat:Domine,auge dolorem ſed augeas & patientiam. 187. d
Pœnitentiariæ ſacræ miniſtros amplis ornat decretis,&i illum magiſtratũ ordinat. 37.d
Pœnitentium S. Franciſci Ordinem ſubijcit Obſeruantium familiæ. 40.b
Polonia,& Lituania ad concordiam optatam per Pium V.reſtitutæ. 108. d
Poloniæ Dynaſtæ,Palatini. 155.b
Poloni quidam nobiles viri ad fidem Catholicam reuerſi. 113. b
Eos Pius ad fidei conſtantiam hortatur. b
Pompeius Lanoia Sulmonæ Principis frater in bello nauali. 162. b
Pompeius Columna Zagaroli Dux, & Proſper eius frater, in bello nauali ſtrenuè ſe gerunt. 162. b. 176. b
Pompeius Specianus Mediolanenſis in nauali pugna fortiter dimicat. 175.b
Pomponius Torellus Parmenſis Comes. 233.
Pons Sancti ſpiritus in Gallia Narbonenſi euerſus à Pij V. copijs. 61.a
Pontifex Romanus à S.Bernardo deſcriptus 236. c
Pontificis ſummi triplex creandi ratio. 25. d. 26
Pontificis munus, apud Deum intercedere pro populo. 199.d
Pontifex ſummus,vnus,& legitimus eſt priuilegiorum omnium ab alijs Pontificibus conceſſorum interpres & iudex. 88. d
Pontifices de Eccleſia Dei benemeritis Principibus mittunt Pileum, enſemque decore gemmis ornatos, ac Pontificijs precibus de more conſecratos. 83. a
Ea Romæ capi manu Pontificia dudum conſuetum. ibid.
Portaus ſummus belli dux Turcarum. 168. d
Abiectis dignitatis inſignibus fugit. 174. b
Portenta, & ſigna obitus Pij V. Romæ & alibi notata. 191. b
Præfectos ciuitatum,& locorum iuris ſeueritate vti iubebat Pius V. & officio functos Fiſco rationem reddere adminiſtrationis. 218.d
Præſepe Christi de Virgine naſcentis tactu conſecratũ à Sixto V.ſacello exornatum. 194.c. d
Precationum Pij V. efficacia. 13. a. 54. b.c.68.d.129.d. 179. b.181.d.199.b.c
Principes quales ſunt,tales &reliqui ſolent eſſe ciues. 35. c
Ea eſt illorum conditio, vt quicquid faciant,præcipere videantur. ibid.
Recte faciendo, ciues ſuos recte facere docent. c
Princeps ille miſer eſt, apud quem vera reticentur. 226.c
Principibus non ſatis, ſi boni ſint ipſi, ſed illis enitendum, vt bonos ſubditos efficiant. 56.c.70.b.113.d
Principes quatenus homines, bene viuere, quatenus vero principes ſunt,bona iubere debent,& mala prohibere. 56.d
Principum eſt,Catholicam religionem tueri,Eccleſiamq.defendere 47.a.b.c.56.d. 59. a.b.77.78.93.d.107. a.b.c.d.111.b. c.112.113.d.115.c.d.125.d.131.a. b.c. 132.c.141.d.142.a.143.b.c.148.c.151. c.d. 154
Principibus non licere, ſe ſe immiſcere in cauſſis Eccleſiaſticis, aut de rebus ſacris decernere.47.a.b.59.85.87.88.79.a
Principibus Eccleſiæ iura vſurpantibus,adi tus aperitur hæreſibus 79.c.98.d.106.d. 107.a.115.b.c.d. 143. b
Principes Catholicæ religionis cultum negligentes, aut Eccleſiaſticam libertatem offendentes,diuino iudicio ditiones ſuas ſolẽt amittere,de graduq.deijci.70.b.77 c.d.78.b.104.a.107. a. 113. d. 114. a. 143. b
Principes religionis,& Eccleſiæ tutores ditiones ſuas firmant, & diuinis humaniſq. opibus augentur. 143.148.c
Principum diſcordia fons, & origo malorũ omnium. 130. c
Principibus bella gerentibus quid propoſitum eſſe debeat.73.c.d.74.a.b.75.b.130. b. 132. c. d. 156. b. 163. d. 164. a. 180. c.
Principibus &Rempub.gerentibus nihil tur pius auaritia. 208.b
Principes Chriſtianos Pius in Turcas prouo cat.50.51.52.d.53.b.124.& ſeqq. 141. & ſeq.

& ſeq.etiam Ethnicos. 185.d. 186.a

Principes Catholicos in hæreticos conſpirare Pius contendit. 49.b.c. 56.b.c.d. 57. 59.c.d. 60.& ſeq. 69.b.c.d. 70.& ſeq. 77. & ſeq. 100.a. 103. & ſeq. 111.112.

Principes Chriſtiani Pium V. diligebant, ac verebantur. 84. 181.a. 224.a

Priuilegia tanta, tot ve dare nullus Pontifex poteſt, vt ſucceſſorum auctoritatem imminuat. 89. b

Procuratores cauſarum Pius V. in Vrbe per idoneos viros diligenter examinari curat. 218.d

Prodigia e cælo oſtenſa. 27.c. 75.b. 82.c.d 98.a. 116.c.d. 182.a. 191.b

Propinquos ſuos tenues Pius V. non amplis honoribus, aut diuitijs ornauit. 230. b.& ſeq. 17.c. d

In eos tamen charitatis officio non defuit 16.17.230

Proteſtantium hæreticorum duces in Belgio ab Albano Duce interfecti, vel profligati. 81.b.c

Proteſtantes Germanos Eliſabetha in Gallia, Scotia, & Belgio adiuuat. 102. d

Pruſſia quondam ſedis Apoſtolicæ ditio, in qua Quæſtor Pontificius reſidebat. 109. b

Pueros procedere ſupplicantes ob mortem Pij V. apud Turcas, res antea numquam viſa. 192. b

Pyrrus Tarus, Romanus cum Alexandrino Card. Legato in Hiſpaniam proficiſcitur. 141. a

Q

Quindennis penſio ærario pontificio cur & à quibus ſoluenda. 40. d

R

Ranutius Farneſius S. Angeli Cardinalis. 19. b

Pium V. fore ſummum Pontificem prædicit ibid. b

Regius exſequendi conceſſus, aut aliorum laicorum facultas nullam vim habet in Eccleſiaſticis decretis impediendis ex ſententia Pij V. 88. a.b

Regij quidam adminiſtri Mediolani, Pij V. conceſſu ab Archiepiſcopo ſtata ceremonia in gratiam Eccleſiæ recepti. 115. c

Reges ſi boni eſſe velint, debent quatenus homines ſunt, recte viuere, & quatenus Reges iubere bona, malaq. prohibere: non ſolum quę ad humanam ſocietatem, ſed etiam quæ ad diuinam pertinent religionem. 56.d

Regum opes ſæpius aſſentatione, quam hoſtibus euertuntur. 226. c

Regnare neſcit, qui neſcit ſimulare. dictum Pius V. numquam probauit. 219.d

Regna ſine iuſtitia magna latrocinia ſunt, 59 a

Regij nominis dignitas, & Regum, ac regnorum ſalus iuſtitia, & religione continentur. 59. b

Regularium diſciplina reſtituitur. 40

Regreſſus ad Eccleſ. beneficia tolluntur. 36.b. 139.d

Regulares Pius V. exornat priuilegijs, & alijs beneficijs. 40. a

Regularium virorum cænobia ingrediendi facultatem omnem mulieribus Pius V. abrogat. 41. a.

Religionis Mons à Pio V. contra Turcas inſtitutus. 139. c

Religioſorum Societatis Ieſu charitas erga pauperes ægrotos. 205. d

Religioſas militias emendat Pius Quintus. 40. c

Religioſus homo a ſuo conclaui ſemotus ita ſe habet, ac piſcis extra aquam. 7. a

Reſidentiam ſacrorum Antiſtitum, ac ſacerdotum parochorum curabat Pius V. 36.b. 38.c. 57.c. 14.b. 212.a

Reſignationes beneficiorum temperantur 38. d

Rhæti nunc Griſoni appellati. 9. a. Italiam à Germania diuidunt. ibid.

Rhęti conqueruntur de Pio V. ac de turbata iuriſdictione ob captum hæreticum Franciſcum Celariam. 112. b

Illos Gabriel a Cueua, Dux Albuquercius Mediolanenſis ditionis Præfectus, reprimit. ibid.

Robertus Rodulfus nobilis Florentinus. 102. d

Anglorum contra Eliſabethã rebellione facta commouere conatur. 103.a
Ro. caſurionis fœmina Princeps catholica, Glandatenſem Epiſcopatum cogitur abdicare. 57.d
Rodulfus & Erneſtus Maximiliani Cæſaris filij. 161.b
Rodulfus Pius Carpenſis Cardinalis. 10.b.13.d
Ei Pius V. monumentum erigit cum elogio in Templo S. Trin. in monte Pincio. 213.c.d
Ro. Pontifex a S. Bernardo deſcriptus. 236.c
Romani Pio V. ſtatuam decernunt. 227.d
Id ne agant, ipſe prohibet c
Romani M. Antonio Columnæ ad Vrbem deuicta Turcarum claſſe redeunti magnos honores habent. 183.c
Rom. Populus B Virg. Mariæ cultor ſingularis. 242
Roſarium B Mariæ graui decreto renouat Pius V. 38.a
Roſarij precibus quotidie Pius V. vtebatur. 200 a

S

Sacerdotum ornamentum eſt ſanctorum Patrum vitas lectitare. 2.d
Sacerdotes ſummi cur geſtarent nomina Patriarcharũ ad pectus inſcripta. 2.d.3.a
Sacerdotium ſine ſancta caſtitate rite conſtare, aut Deo placere non poteſt. 21.c
Sacerdotia, dignitates, & Epiſcopatus a Pio V. vt conferebantur. 35.a.221.222
Sacramentum ſacratiſſimi corporis Chriſti aperto capite, pedibus incedens circum ferebat Pius. 204
Saltuanus Comes Hugonotus ad S. Dionyſij oppidum à Catholicis interemptus. 63.d
Sanctorum e commemoratione geſtorum ad omnes prouenit emolumentum. 3.d
Sanctitatis Pij V. ſigna. 238. & ſeqq. 179. 193.b.c.d. 199. & ſeq.
Sanctiones, ac decreta Pij V. 37. & ſeq. vide Decreta.
Sciechus Thomas Perſarum Rex. 186.a
Ad eum Pius litteras mittit, vt bellum Turcis inferat. 186.b
Scipio Lancellottus in Germaniam legatur 98.c poſtea Cardinalis.
Scotia, & Regina Maria ab hæreticorũ ſeditionibus oppreſſa ſubleuatur. 99.100.a.b
Scrutiniũ in ſuffragijs ferendis legendo Romanum Pontificem. 26.a
Sebaſtianus Luſitaniæ Rex ad opem Venetis ferendam contra Turcas, à Pio prouocatur. 128.146.a b
Et ad coniugium cum Margarita Valeſia. Ibid.
Ludouico de Torres Internuncio Apoſt. ad ſe miſſo reſpondet. 128.
Et Cardinali Alexandrino ad eum legato. 146
Per eumdem Sebaſtianum Pius litteras mittit ad Aethiopum Regem, & ad alios Principes in Oriente, de bello ſuſcipiendo contra Turcas. 186.b
Laneam ſubuculam, qua Pius moriens amictus erat, pietatis cauſſa obtinet. 193.c
Sebaſtianus Venerius Venetæ claſſis Præfectus. 135.b.161.d.
Ceſtriam Epiri vrbem recipit. 160. a. in prælio nauali ſtrenue ſe gerit. 173. c 175.c
Sebaſtianus Giſlerius Pij V. conſanguineus 232.c
Strongolenſium Epiſcopus in Calabria ibid.d
Selymus II. in regni ſolio collocatur. 54.c
Pacis fœdus cum Venetis à patre initum violat. 123
Cypri regnum occupat. 159
Sua amiſſa claſſe, Chriſtianos omnes in ſuo regno interimi iubet. 181.c
Per eius conſiliarium ex ea mente dedu citur. c.d
Dies feſtos agit audita Pij morte. 191.d
Seminario Romano ſex millia aureorum tribuit Pius V. 205.a
Septemuiri Electores ſacri Imperij. 47.d
Septemuiri in Germania creati à ſummis Pontificibus. 122.a
Sepulchrũ & elogiũ Pij V. dum eſſet Cardinalis in æde Dominicanorum ſupra Mineruam. 22.c

Aliud in baſilica S. Petri in Vatican. 194.a
Aliud in S. Mariæ Maior. 195. 196
Aliud in templo Dominicanorum ad Boſchum patriam ſuam. 210
Sepulchrum Pius V. poſuit Paulo IV. Pont. Max. in templo S. Mariæ ſupra Mineruã. 211.d. Aliud Alfonſo Caraſæ Card. & Archiep. Neap. in æde max. Neap. 212 Aliud Rodulfo Pio Card. Carpen. in vrba no tẽplo S. Trinit. in colle Pinciano. 213
Sepulchra ſupra ſolum eminẽtia, vel altius in Eccleſijs poſita tolli iuſſit Pius V. 37.b
Seraphinus Caballus Generalis Dominicanorum Magiſter. 191.c
Serui Chriſtiana fide ſuſcepta, ad Vrbis Cõſeruatores cõfugiẽtes, libertate donari, & ciues Rom. fieri poſſe ſtatuit Pius V. 43.a
Sfortia Sforza Comes Sanctæfloræ Pontificij auxiliaris exercitus dux contra hæreticos in Gallia. 72.a. Eius ad milites concio. 73.c.d.74
Victoriam reportat inſignem. 74.c.77
Signa ſeptem & viginti de hoſtibus capta mittit ad Pium. 75.d. In bello nauali contra Turcas Catholici Regis Philippi copijs Italicis præfectus. 162.b. 167.a
Strenue dimicans vulneratur. 174
Sicariorum perfugia tolluntur. 42.b
Sigetum in Pannonia obſidetur, & capitur. 54.b.c
Sigiſmundus Poloniæ Rex à Pio in officio continetur. 107
Reginam vxorem ſuam ſterilitatis cauſſa ripudiare cogitans Pij litteris & officiis, à conſilio reuocatur. 107.c
Decretũ de Confeſſioniſtis, & Caluiniſtis tolerandis, Pio flagitante, abrogat. d
Vincentium Porticum ad eum Internuncium Apoſtolicum audiens Chriſtianæ religioni magis conſulit. 108
Inter Poloniam, & Lituaniam vetus controuerſia, Pio intercedente, tollitur. 108.d
Eccleſiæ Romanæ debitam penſionem annuam olim intermiſſam pendere ſtatuit. 109.b
Foedus in Turcas cum Cæſare, ſuadente Pio, inire, ſororemq. ſuam in Auſtriacam familiam nuptum collocare conſtituit. 109.c
Tria collegia Societati Ieſu ædificat. ibid.d
Rectam ſuam in Deum fidem profitetur d. 110.a
Ad eum legato Cardinali Commendono de ſociali foedere in Turcas iungendo reſpondet. 157
Signa militaria de hæreticis capta a Carolo IX. Galliæ Rege tranſmiſſa Pius ſuſpendit; alia ad S. Petri templum. 68.d
Alia ad S. Ioan. Lateran. 76.a
Signa, et portenta ante obitum Pij V. 191.b
Sixtus V. Pont. ad S. Mariæ Maioris baſilicam Pij corpus transferendum curat. 194.c.195
Societas cum Turca Regno Galliæ perniciosa. 60.b
Societas, & conſuetudo cum Hebræis Chriſtiano populo periculoſa. 44.b
Sociale fœdus initum inter ſummum Pon. Regem Cath & Venetos contra Turcas 135.d
Eius fœderis condicionis. 136.137. vide Foedus.
Societates, & Scholas Chriſtianæ doctrinæ per Orbem Pius inſtituit, indulgentiæq. Apoſt. beneficijs cumulat. 37.d
Sodalitates ſanctiſſimi nominis Dei, ſeu Iuramentorum erigendi poteſtas conceſſa tantum Dominicanis fratribus. 37.d
Sodalitas Roſarij Sanctiſſimæ Virg Mariæ à Pio V. innouatur, ampliſq. Apoſt. indulg. donis exornatur. 38.a
Eam deinceps erigendi Dominicanis tãtum data poteſtas. ibid.
Solimanus Turcarum Tyrannus. 50.a
Melitam obſidet. S. Eraſmi arcem in poteſtatem redigit. b
Ciues Iuliæ vrbis in Pannonia contrã fidem datam contrucidat. 54.b
Sigetum arcem, oppidumq. obſidet & occupat. b
In ea obſidione moritur. 54.c
Sophus Perſarum Rex. 133.c
Spectacula quæ interdicta à Pio V. 43.c 90.c
Spiritus immundi e corporibus humanis eiecti à Pio V. 54.b.238.239.240.a

Stanislaus Hoſius Varmienſis Epiſcopus & Cardinalis. 108.d
Honorifice habitus ab Rege Poloniæ. ibid. d
Statuam Romani Pio V. erigi decernunt. 227.b
Id ne agant, ipſe imperat. c
Statua nulla ſpecioſior eſt, quam præclara bene actæ vitæ memoria. 227.c
Status ratio à Pio V. diabolica ratio appellatur. 106.b.224.a
Sancti Stephani militia. 120.b
Submiſſionis Chriſtianæ indicium eſt, diligere, qui te vel in minimis corripiunt. 229.b
Subſidium charitatiuum vulgo appellatum, Pius V. mittit Gallorum Regi ad expugnandos hæreticos. 70 d
Sumptus à Pio facti Chriſtianæ Reip. cauſa. 250.c
Sumptus ad dignitatis pontificiæ ſplendorem fieri conſuetos Pius V. iuſſit imminui. 236.a
Supplicationes ad diuinam opem contra Turcas implorandam Pius indicit, & obit. 53.c.d. 138.c
Pro gratiarū actione de nauali victoria. 180.b
Supplicationes Pius indicit per triduum diuinæ maieſtati gratias agens de victoria contra hæreticos. 68.c. 74 d. 82. a
S. Suſannæ templum in Quirinali colle à Cardin. Ruſticuccio inſtauratum, & magnifice exornatum. 214.c
Sutrina, ac Nepeſina Eccleſia à Paulo IV. collata Pio Quinto dum eſſet Cardin. 14. d

T

Tartari olim Scythæ. 156.a
Eorum regnum vſque ad Sericam prouinciam, quæ vergit ad orientalem oceanum, pertinet. a
Taurorum, & ferarum congreſſiones in ſpectaculis prohibitæ. 43. c. 90.c
Tendæ Comes Prouinciæ in Gallia Praefectus. 60. d
Theodoſia vrbs olim, nunc Caffa dicitur. 51.d
Theophilus Dominicani ordinis in Vrbe Proinquiſitor. 13.c
S. Thomas Aquinas in doctorum Eccleſiæ numerum adſcribitur. 38.c
Eius diem feſtum in Regno Neapolit. celebrari mandat Pius V. c
Eius opera luculento charactere in Vrbe excudi curat. 209. b
Thomas Orſinus Viſitator Apoſtolicus, à Pio in Regnum Neapolitanum miſſus. 85. a
Strongolenſium factus Epiſcopus. a
Thomas Northumbriæ Comes ad expugnandam Eliſabetham uires ſuas confert. 104.d
Thomas Norfolicę Dux, vir Catholicus, princeps coniurationis in Eliſabetham impiam Angliæ reginam. 103.c
Ab ea capite plectitur. 106. b
Toleti Archiepiſcopus Bartholomęus Carranza violatæ religionis accuſatus. 91.d
Romam iuſſu Pij V. ducitur. 92.a
Eius cauſſa agitur. c. definitur. c. pie moritur. c. d
Torquatus Comes, Romanus, artis militaris ſcientiſſimus. 62. b
Aſculanam expeditionem cum laude confecit. b
A Pio cum exercitu miſſus in Galliam contra hæreticos Gaſparem Colignium Admiralium profligat. b. c
Auriolum in Allobrogibus caſtellum: eius ope receptum. 62. c
Trāslatio corporis Pij V a Sixto V. magna celebritate facta. 196. 197
Tridentini Concilij decreta Pius mittit in Indiam & in Aethiopiam. 96. Vide Concilium.
Trinitarij hęretici ex Polonia eiecti. 107.d
Triremes quot & quales Chriſtiana claſſis contra Turcas haberet. 129.c. 166.b
Quot vero Turca. 129.c. 162.c. 171.a
Et quot captæ vel depreſſę. 178
Triticum ex Sicilia, & Gallia comportari curat Pius V. ad Vrbis inopiam ſubleuandam. 206. a
Troilus Sabellus pugnæ nauali contra Turcas operam nauat. 176.b
Turcica claſſis à Chriſtianis memorabili prçlio trucidatur. 171. 172. & ſeq.

I N D E X.

Turcæ vident in aere Christum & SS. Apoſtolos Petrum & Paulum ſibi ſtrictis gladijs minitantes. 182.b.a
Turcarum cæſorum,& captarum triremiũ numerus in pugna nauali. 178
Turcę Pontificis Pij,& victoriæ metu contremiſcunt. 181.b.d
Excedunt Conſtantinopoli,& in Aſiam confugiunt. d
Turres ad Traianum portum mareq.tuendum, extruxit Pius V. 42.c

V

Vaiuodæ Chriſtianam religionem colunt. 157.c
Vectigalia in Polonia ad S.Petri patrimonium pertinentia, exigi coepta à Pio. 109.a
Ea quandoque Regibus conceſſa à Pontificibus, a.b
Vectigalia,ac portoria à Pio.partim ſublata,partim remiſſa. 35.a
Veneta Reſpub.cara Pio V. 113.c
Magnum Italiæ ornamentum eſt, & quare. d
Eccleſiaſticam diſciplinam in ea Pius ordinat. d.114
In eos animaduerti iubet,qui Deum, ſanctoſue maledictis laceſſerent, vel in Romani Pont.auctoritatem,aut dignitatem obloquerentur. 113.d
Veneti in bello Cyprio ad Pium V. opem poſtulantes confugiunt. 124
Cubati Turcico legato Cyprum depoſcenti reſpondent. 123
Sociale fœdus per ſuos in Vrbe Oratores cũ Pio V.ac Rege Cath. Philippo in Turcas agunt. 124.133.134.135.illudque ſancitur. 135
Venetis Pius ex fructibus Eccleſiaſticis bellica ſubſidia concedit. 138.d
Veneta claſſis cum Pontificia,Regiaq.coniungitur. 129.161.d
Veneti duces,ac milites in nauali prælio fortiſſime pugnant. 172.173.& ſeq
Ex ijs multi ſtrenue dimicantes cecidere,e quibus pleriq. viri primarij memorantur. 178
Veritatis amantiſſimus Pius V. 219.c. 230.d
Viatores ne patiantur iniuriam, cauetur. 42. b
Vicarij Chriſti,inſtitutis, & legibus clari, ſed magis ſanctarum actionum ſplendore. 2. a
Vicarias perpetuas inſtituit Pius V.& præcipue in Sardinia. 38.c
Portionum eis aſſignandarum ratio ab eodem præſcripta. d
Victoriæ de hæreticis bello victis in Gallia Pontificis ope reportatæ.61.a.b.62.c.63 d.68.b.74.c.75.c.in Belgio.81.82
Victoria ad Echinadas de Turcis nauali prælio deuictis magno, pioq. apparatu inſtruitur a pag.160.ad 169.
Accurate deſcribitur.a pag.169.ad 177
futura prædicitur à Pio.191.b.c.163.b. c. ipſa die & hora, qua pugnatum eſt, Pio mirabiliter enunciatur. 179.c.d
Ea per nuncios audita, maximas ille Deo gratias agit,per alioſq. agi curat. 180.b
Celebres ſupplicationes indicit, & obit ibid.b
In eiuſdem memoriam inſtituit,vt deinceps Nonis Octobris commemoratio S. Mariæ de Victoria in Eccleſia Catholica perpetuo celebretur. 180.c
Victoriam Pio Chriſtiani Principes gratulantur,eamq. illi ſecundum Deum acceptam referunt. 181
Eius metu Turcæ contremiſcunt. ibid.d
Eam reportaſſe, ferme nihil aliud profuit,quam vinci poſſe Turcam oſtendiſſe. 192
Vincẽtius Laureus,Epiſcopus eligitur Mõtiſregalis,deinde Cardinalis. 31.b
Nuncius Apoſtolicus in Scotiam mittitur à Pio V.ad protegendam religionis cauſam. 100.b
Vincentius Iuſtinianus vniuerſi Dominicani Ordinis Antiſtes. 115.a
A Pio ad Catholicum Regem miſſus,poſtea Cardinalis creatur ab eodem. b
Vincentius Porticus Epidaurenſium Archiepiſcopus, Internuncius Pontificius ad Regem Poloniæ. 108.a. 155.156
Et ad Moſchouiæ Ducem. 155.156
Vincentius Iuſtinianus Antiſtius, Prædicato-

Digitized by Google

catorum Ordinis. 240
Vincentius Parpalea S. Solutoris Abbas. 233.b
Vincentius Herculanus Theologus. 140
Ex ordine Dominicano Epiſcopus. d
Vincentius Tutauilla, Sarni Comes in nauali bello. 162.b
Vincentius Vitellius in pugna nauali. 176
Virginius Vrſinus in prælio nauali contra Turcas ſtrenue dimicans obijt. 176.c
Virginum ſacrarum ſepta bene concludi, & vitam, moreſq. ordinari curat Pius V. 41.a 209.b
Virtutem eximiam ſponte decus ſequitur ſuum. 227.c
Virtute ſine, nemo beatus vel bonus eſſe poteſt. 1.c
Viſitatores Eccleſiarum plurimi à Pio V. miſſi, vndiq. magnos pietatis fructus reportant. 86.a
Vita Pij V. cur latinis litteris ab auctore conſignetur. 2.b
Vtilis eſt omnibus omnium ordinum gradibus. 2.c
Vnde accepta. 3.c.242.d
Vritus iuriſconſultus in auctoritatem Pij V. oblocutus, Oxonij in Anglia mutus effectus interijt. 237.c
Vuolfangus Bipontinus Regulus hæreticus in Regem Galliæ armatur. 65.a

X

Xenodochium Corcyrenſe, in quo Chriſtiani milites contra Turcas pugnantes vulnerati curarentur, inſtaurat Pius V. 43.a

Z

Zelus diuini honoris, & animarum ſalutis. vide Charitas, & cultus.
Zigæ, Mæſi, Triballi, qui nunc Seruij, Circaſſi, & Bulgari appellantur, in bello nauali Chriſtianis principibus opem ſe laturos pollicentur. 158.c

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Omnes ſunt terniones.

ROMAE,

Apud Aloyſium Zannettum. M D C V.

Superiorum auctoritate.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google